UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de Beatitudine, de Actibus humanis, eorumque Moralitate; de Virtutibus ac Donis, de Vitiis ac Peccatis, & de Legibus, nec-non Dissertationem Theologicam de Probabilitate

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Tract. III. De moralitate actuum humanorum.

urn:nbn:de:hbz:466:1-77355

Visual Library

TRACTATVS TERTIVS

DE MORALITATE ACTVVM humanorum.

Ad Quæstionem 18. Divi Thomæ, & tres sequentes.

PRÆFATIO.

ETSI triplicem Mundum olim Philosophia Platonis distinxerit, Archetypum, intellectualem, & corporeum, quos microcosmus homo, creaturarum epilogus, fœlici nexu in sese colligit: verius tamen Theologorum Schola, cùm unicum mundum unius numinis absolutam imaginem agnoscat, triplicem in ipso ordinem rerum, naturalium, intelligibilium, & moralium distinguit. Etenim ut in Deo totius rei & entis plenitudo, infinita sapientia, ac summa bonitas existit; ita triplicem ad Deum creaturæ respectum habent, ut ad principium, exemplar, & finem. Si primam in Deo principij rationem spectes, suprema est existentium rerum causa: si ut exemplar & sapientiam inspicias, effectrices ideas habet, quibus producendis rebus modum & mensuram præfigit: si ad bonitatem animum convertas, omnia ad sese ut ultimum finem & centrum pertrahit. Vt prima rerum causa, & totius esse immensum Pelagus, infimum ordinem naturæ constituit: ut exemplar, rebus veritatis radium infundit, quo ad altiorem intelligibilium ordinem euehantur: ut finis demum ultimus, bonitatem rebus largitur, cujus pulchritudine & conuenientiâ appetitum alliciunt, & moralitatis statum constituunt. Hinc triplex illa apud sapientes transcendentalis, ut vocant, notio, quæ per omnium rerum genera divagatur, entitas, veritas, bonitas; quam ita distribuendam censeo, ut entitas naturam, veritas scientiam, bonitas virtutem omnem moralem comprehendat. Hæc quæ in cæteris specie quadam & umbra tenus spectare licet, omnino ad hominem pertinent: ut enim ex corpore & anima coalescit, nihil habet supra infimum rerum ordinem, quas natura suo ambitu claudit, etsi inter eas, quæ oculis sensibusque percipiuntur, primum locum obtineat: prout verò rationis est particeps, & virtutum intellectualium præsidio, divina & humana contemplatur, in ordinem intelligibilium transit: ac demum virtutibus moralibus instructus, & præeunte rectæ rationis judicio, ut sese in ultimum finem dirigit, nec ab imposita sibi lege deflectit, in altiori ordine rerum, scilicet moralium, versatur. Nihil est in homine, si ipsum in primo vel altero gradu constitutum spectes, quod ad hunc tractatum pertineat: sed ut regulis morum subjectus est, à quibus aberrare potest, vel regi, omninò hanc sibi partem vindicat, & recto quidem ordine; cùm enim humanorum actuum naturam, seu esse physicum moralitas consequatur; postquam superiori Tractatu de humanis actibus, tum universim, tum speciatim actum est, quoad esse physicum, & ut ad ordinem naturæ pertinent, recta methodus postulat, ut quæstiones D. Thomæ explicaturi, à decima-octava ad vigesimam-secundam, de eorum bonitate vel malitia morali disseramus.

Cæterùm, licèt forsitan hæc Tractatio plures difficultate suâ deterrere soleat, unum tamen habet, quo cæteris pene omnibus anteponendam censeo: vix enim alteram Theologiæ partem reperies, quæ cum ista utilitate jure contendat. Hæc una vitia extinguit, virtutes inserit, feros animi motus mitigat, mores componit, & affectus omnes ita temperat, ut meritò à Platone musica magna *dici potuerit, non quæ fidium pulsu aures corporis, quas sapiens* filias carminis *vocat, ad vacuam voluptatem demulceat, sed quæ partium animæ concordiâ, ac virtutum harmoniâ, sua vissimum & maxime optandum animæ concentum edat.* Quid enim me doces (*inquit Seneca*) quomodo inter se acutæ & graves voces consonant, quomodo nervorum disparem reddentium sonum fiat concordia? fac potiùs quòd animus meus secum consonet, ne consilia mea discrepent. O egregiam artem! Scis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcumque acceperis formam, nihil est quod in mensuram tuam non cadat: si artifex es, si geometra, metire animum, dic quàm magnus, quàm pusillus sit. Scis quæ recta sit linea; quid tibi prodest, si quid in vita rectum sit ignoras? *Denique moralis scientia, omnium bonarum artium mater, quos erudit ditat, quos docet nobilitat, quos instruit ornat; unde à Platone* scientia optimi *meritò nuncupatur.*

Epist. 88.

Lib. 3. instit. cap. 7.

Transeamus ergo (*inquit Lactantius*) ad eam Philosophiæ (*dicamus nos Theologiæ*) partem, quam moralem vocant, in qua totius Philosophiæ ratio continetur, siquidem in illa quæ Physica dicitur, sola oblectatio est, in hac etiam utilitas. Et quoniam in disponendo vitæ statu, formandisque moribus, periculo majori peccatur, majorem diligentiam necesse est adhiberi, ut sciamus quomodo nos oporteat vivere. Illìc enim potest venia concedi, quia sive aliquid dicunt, nihil prosunt; sive delirant, nihil nocent: hîc verò nullus dissidio, nullus errori locus, omnes unum sentire oportet, ipsamque Philosophiam, uno quasi ore præcipere, quia si quid fuerit erratum, vita omnis evertitur.

DISPVTATIO I.

De Moralitate in communi

LICET præcipuus scopus hujus Tractatus sit explicare bonitatem & malitiam moralem actuum humanorum, & ab illis D. Thomas exordium sumpserit: quia tamen notitia gradûs generici non parùm juvat, ut species sub illo contentæ perfectè dignoscantur, hanc disputationem veluti proëmialem, & viam ad reliquas præsentis tractatûs difficultates aperientem præmittimus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid sit Moralitas actuum humanorum, quidve addat suprà libertatem?

§. I.

Referuntur sententiæ, & vera eligitur.

1. ETSI moralitatis existentia notissima sit, abstrusissima tamen & obscurissima est illius A natura: unde in ejus explicatione Doctores ita inter se divisi sunt, ut ferè tot sint sententiæ, quot capita. Quidam illam cum libertate confundunt, existimantes actus humanos dici morales ex eo præcisè, quòd à libera voluntate cum perfecta rationis deliberatione procedant. Alij dicunt moralitatem esse denominationem extrinsecam, à lege, libertate, aut alia forma extrinseca petitam. Alij docent, illam sitam esse in ordine sive relatione actuum humanorum ad suam regulam. Et est adhuc circa hujusmodi relationem inter Theologos pugna: nam aliqui censent esse tantùm relationem rationis cum fundamentô in re: alij è contra asserunt esse relationem realem; & ex istis quidam volunt eam esse prædicamentalem, alij transcendentalem. B Quibus præmissis, pro resolutione difficultatis

Dico primò, libertatem esse quidem fundamentum moralitatis actuum humanorum, non tamen ipsam moralitatem formaliter.

2. Prima pars est certa: quia actus humani habent à libertate quòd possint subjici regulis morum, & ab eis dirigi & mensurari; unde actus omnino necessarij, & ad unum determinati, non sunt capaces talis directionis; frustra enim adhiberetur lex ei, quod est ex se, & natura sua determinatum ad unum, & aliter se habere non potest: Ergo libertas in actibus humanis est fundamentum moralitatis, *& ibi incipit genus moris, ubi primò dominium voluntatis invenitur,*

nitur, inquit S. Doctor in 2. dist. 2. qu. 3. art. 2. De quo plura diximus tractatu præcedenti.

Disp. 2. art. 2. 3.

Secunda verò pars, quòd scilicet libertas non sit formaliter ipsa moralitas, multipliciter ostenditur. Primò quia libertas pertinet ad ordinem physicum, est enim proprius modus agendi creaturæ rationalis, per quem in genere physico operandi ab irrationalibus distinguitur. Secundò, quia priùs intelligitur libertas in actionibus humanis, quàm moralitas: priùs siquidem concipimus, intellectu proponente aliquod objectum cum indifferentia, voluntatem in illud cum indifferentia tendere (in quo formaliter consistit libertas) quàm habere esse morale in suo actu; imò ex eo tanquam à ratione à priori habet esse morale in suo actu, quòd tendat in objectum cum indifferentia, ex eo enim actus est mensurabilis per regulas morum. Tertiò, Si nulla esset regula morum, putà nulla lex, adhuc positâ indifferentiâ judicij in intellectu, intelligeretur libertas in actibus voluntatis, & tamen in tali casu nulla esset in eis moralitas: Ergo moralitas non est formaliter ipsa libertas. B

Dico secundò, moralitatem non consistere in extrinseca denominatione.

4. Probatur primò ex D. Thoma hîc art. 4. ad 2. ubi loquens de moralitate quam actus habent ex fine, expressè dicit quòd *inhæret actioni*, quamvis finis à quo sumitur, sit extrinsecus: At denominatio extrinseca non inhæret subjecto, nec intrinsecè illud afficit, sed solùm extrinsecè denominat, ut esse visum in pariete: Ergo juxta D. Thomam, moralitas actuum humanorum in intrinseca denominatione non consistit. C

5. Probatur secundò: Voluntas, ratio, lex, & objectum, dicuntur moralia, per ordinem & attributionem ad actum moralem: Ergo id quod constituit moralitatem, intrinsecè est in actu morali, non in potentia, lege, vel objecto. Consequentia patet: quia analoga attributionis dicuntur per ordinem ad illud, in quo principaliter & intrinsecè est ratio seu forma per nomen significata; v. g. medicina, urina, & dieta, dicuntur sana per ordinem ad sanitatem, quæ formaliter & intrinsecè est in animali. Antecedens verò probatur: Potentia dicitur moralis, quia causat actum moralem; lex, quia ipsum dirigit; objectum, quia terminat; finis, quia movet; circunstantiæ, quia afficiunt: Ergo omnia hæc dicuntur moralia, per ordinem & attributionem ad actum moralem. D

6. Confirmatur: Forma à qua actus humanus immediatè denominatur moralis, debet esse intrinsecè in aliquo subjecto: Sed hoc non potest esse aliud quàm actus voluntatis: Ergo esse morale in hujusmodi actu, non est denominatio solùm extrinseca. Major patet, Minor probatur. Forma illa, cùm sit ipsa actualis & formalis moralitas, debet subjectum in quo est constituere actu & formaliter morale; sicut quælibet forma actualis confert suo subjecto actualem denominationem: Solus autem actus voluntatis est capax prædictæ denominationis, sicut solus ipse est actu formaliter in genere moris, & actu formaliter bonus vel malus: Ergo &c. E

2.

7. Nec valet, si dicas cum Suare, formam dantem illam denominationem esse libertatem, suamque primariam & intrinsecam denominationem, quæ est denominatio liberi, conferre voluntati in qua est, & deinde extrinsecè denominare moralem, actum qui à voluntate elicitur. Non valet, inquam, Tum quia libertas neque est ipsa moralitas, neque forma moralis, sed pertinet ad ordinem physicum, ut jam ostendimus; denominatio autem moralis, à forma morali sumi debet: Tum etiam quia libertas in actibus à voluntate elicitis, non est extrinseca denominatio, proveniens à potentia, ut supponit Suarez, sed est quidam modus vitalitatis in illis existens, & à potentia libera & vitali, nempe voluntate, participatus, ut egregiè ac eruditè probant Salmanticenses, & patet ex eo quòd aliter constituenda sit libertas in actibus elicitis immanentibus, qui sunt quasi per essentiam liberi, ac imperatis transeuntibus, qui ab eis liberi denominantur, adeòque cùm in istis sit extrinseca, in illis poni debet intrinseca. A

Tract. 10. Disp. 1. dubio 5.

Dico tertiò: Moralitas actuum humanorum sita est in relatione actûs liberi ad regulam suam, in relatione, inquam, non rationis, sed reali, non prædicamentali quidem, sed solùm transcendentali.

Conclusio tres habet partes, quæ sigillatim probandæ sunt. Prima facilè suadetur: Tum quia ratio moralitatis in actibus humanis pertinet ad genus mensurabilis & regulabilis per regulas morum: mensurabile autem, ut tale dicit, ordinem ad mensuram: Tum etiam quia de moralibus eodem proportionali modo debemus philosophari, sicut de artificialibus: Sed in artificialibus tota formalis ratio artefacti sumitur ex ordine ad ideam & regulas artis, quæ sunt in mente artificis: Ergo & in moralibus tota formalis ratio moralitatis debet sumi ex ordine, seu relatione quam actus humani dicunt ad suam regulam, seu mensuram. 8.

Secunda pars, quæ asserit talem relationem non esse rationis, sed realem, videtur etiam manifesta, quicquid in contrarium dicat Vazquez hîc disp. 73. cap. 7. Primò quia moralitas convenit actibus humanis independenter ab omni fictione intellectûs: nam revera & à parte rei actus humani sunt moraliter boni, aut mali, meritorij vel demeritorij, & laude aut vituperio digni. Secundò, quia fieri entis rationis est cognosci, non autem fieri moralitatis; aliàs qui cognosceret peccatum, faceret: quod est ridiculum. Tertiò: Ordo gratiæ, status gloriæ, unio hypostatica, in ordine morali fundantur: quis verò credat pretiosissimam hanc molem, vilissimi entis rationis inniti fundamento? Nec minùs à ratione dissonum videtur, quòd Deus enti rationis immensum gloriæ pondus, vel æternos gehennæ statuerit cruciatus: Ergo relatio quæ actuum humanorum esse morale constituit, non rationis, sed verè realis est; cùm sit tot tantorumque bonorum aut malorum origo. 9.

Tertia denique pars, quòd nimirum hæc relatio non sit prædicamentalis, sed solùm transcendentalis, probatur: Moralitas est genus ad contraria, scilicet bonum & malum morale: Sed relatio non est genus ad contraria, nec in ejus prædicamento est directa contrarietas, ut ex Aristotele cap. de relatione docent communiter Dialectici: Ergo &c. 10.

Præterea relatio prædicamentalis, ex proprio conceptu, sive generico, sive specifico, non ex-

primit perfectionem aut imperfectionem, convenientiam aut disconvenientiam, bonitatem vel malitiam, sed est purus respectus ad terminum sub ratione termini; quod adeò verum est, ut nequidem divinæ relationes, ex vi formalissimi conceptûs *ad*, perfectionem exprimant, ut in tractatu de Trinitate fusè ostendimus: Atqui species moralitatis, quæ sunt bonitas & malitia, formalissimè exprimunt, illa perfectionem & convenientiam, hæc verò disconvenientiam & imperfectionem: Ergo neque earum species, neque earum genus possunt per relationem prædicamentalem constitui. Addo quod sæpè existit moralitas, absque eo quod objectum morale, quod est ejus terminus, à parte rei existat; ut cùm quis appetit bonum vel malum possibile: Sed sine existentia termini non datur relatio prædicamentalis: Ergo relatio quæ actuum humanorum esse morale constituit, non est prædicamentalis, sed solùm transcendentalis.

Disp. 3. art. 5.

A B

§. II.

Solvuntur objectiones.

11. CONTRA primam conclusionem objici possunt primò varia D. Thomæ testimonia, quibus hîc qu. 18. & sequentibus, sæpè asserit actum voluntatis esse moralem, inquantum est liber. Sed facilè respondetur, hæc debere intelligi in sensu causali, non verò formali, quia libertas est radix & fundamentum moralitatis, ut in prima parte conclusionis diximus: sicut quia rationalitas est radix risibilitatis, & albedo in pariete fundamentum relationis similitudinis, dicimus hominem inquantum rationalem esse risibilem, & parietem ut album esse similem. In eodem sensu accipiendum est id quod ait idem S. Doctor in 2. dist. 40. qu. 1. art. 1. nempe *interiores actus voluntatis dividi per bonum & malum, sicut per differentias essentiales*: nam solùm vult bonum & malum, fundamentaliter & radicaliter sumpta, esse differentias essentiales actus voluntarij: quamvis enim bonitas & malitia moralis formaliter sumptæ, sint accidentia actuum humanorum, ipsi tamen actus voluntarij, ut tales & ex natura sua, fundant bonitatem & malitiam; in quo differunt ab artificialibus, quæ per suam substantiam non sunt radix, ex qua resultent diversæ formæ artificiales quibus differant, sed totaliter adveniunt ipsis ab extrinseco principio, & solùm habent secundùm suam substantiam, potentiam obedientialem respectu ipsarum: unde clavis & cultellus v. g. non distinguntur essentialiter per esse clavem & cultellum, etiam radicaliter; sicut distinguntur actus bonus & malus per, esse bonum & malum radicaliter.

C D E

12. Ex his etiam facilè intelliges alia D. Thomæ testimonia, quibus ait actus voluntatis esse morales, inquantum procedunt à ratione, seu deliberatione rationis: nam vel particula *inquantum*, in sensu causali, non verò formali sumi debet: vel dicendum est, Divum Thomam non loqui de ratione præcisè proponente objectum cum indifferentia judicij, à qua actus voluntatis habet quòd sit liber, sed de ratione per syndieresim & prudentiæ dictamen ordinante actum voluntatis in debitum finem, quomodo est regula moris: unde sic sumendo rationem, actus voluntatis sunt morales formaliter, inquantum ab ea procedunt.

13. Objiciunt secundò contra eandem conclusionem. Positâ in actu libertate, & præciso omni alio, actus est formaliter moralis: Ergo constituitur in esse moris per ipsam libertatem. Consequentia patet, Antecedens probatur: Tum quia positâ libertate actus est regulabilis per legem; moralitas autem ut sic, in nullo alio, nisi in hac regulabilitate, potest consistere: Tum etiam quia positâ libertate, ponitur principalis proprietas moralitatis in communi, quæ est imputabilitas; nam actus imputatur, vel est imputabilis, præcisè ex eo quod est sub dominio & potestate causæ; est autem sub ejus dominio & potestate, inquantum liber formaliter: Ergo &c.

14. Confirmatur: Nihil fingi potest, quod sit genericum & commune speciebus moralitatis, nempe bonitati & malitiæ, nisi ipsa ratio liberi; nec enim aliquid est determinabile per bonum & malum, nisi ratio liberi: Ergo illa est genus moralitatis.

15. Ad objectionem respondeo, negando Antecedens. Ad cujus primam probationem, nego Minorem: moralitas enim non est ipsa regulabilitas per principia moralia, sed subjectio actualis ad hujusmodi principia, sive regulas moris; regulabilitas verò est sola capacitas ad recipiendam hujusmodi subjectionem, quæ capacitas eadem esset, etsi nulla extaret regula morum. Enimverò ita se habet, proportionaliter tamen, esse morale, sicut esse artificiale: esse autem artificiale non consistit in regulabilitate per principia artis; quia hæc regulabilitas convenit rebus ante omnem artem per suam substantiam, sed consistit in habitudine per modum actualis subjectionis ad regulas sive principia artis, quæ subjectio supponit prædictam capacitatem sive regulabilitatem: similiter esse morale non consistit in regulabilitate per principia moris, sed in actuali subjectione ad hujusmodi principia.

16. Ad secundam probationem Antecedentis dicendum est, imputabilitatem quantùm ad esse immediatè sequi ad libertatem; quia ex eo quod actus est liber, potest poni vel non poni in esse: imputabilitatem verò ad condignitatem laudis vel vituperij, quæ est proprietas moralitatis in communi, non sequi nisi ad subjectionem actûs ad regulas morum, secundùm quod est illis conformis vel difformis; nam lege deficiente, nec actus imputatur, nec punitur, quia *ubi non est lex, nec prævaricatio*. Unde quando dicitur, quòd actus est imputabilis præcisè ex eo quod est sub dominio vel potestate causæ, distinguendum est: est imputabilis quantùm ad esse, concedo: quantùm ad condignitatem laudis aut vituperij, nego. Vel aliter distingui potest eadem propositio, & concedi de potestate & dominio subjecto regulis & legi, & negari de dominio regulis morum non subjecto: nec enim punietur aut præmiabitur actus dominij voluntatis, si non sit lex aut regula, juxta quam, vel contra quam faciat.

17. Ad confirmationem nego Antecedens: potest enim assignari aliquid commune speciebus moralitatis, seu bonitati & malitiæ, scilicet respectus ad objectum, ut cadit sub ordine & regulis rationis, sive per conformitatem, sive per difformitatem: siquidem tam difformitas quàm conformitas in actu, sive tam bonitas quàm ma-

litia moralis, respectum important ad objectum talibus regulis subjectum; unde in tali respectu, à conformitate vel difformitate abstrahente, & per differentias illas boni & mali moralis constitutivas contrahibili, consistit ratio generica moralitatis; non verò in ipsa libertate, quæ solum se habet per modum radicis & fundamenti moralitatis, aut per modum materiæ regulabilis, & dirigibilis à regulis morum, seu potiùs ut conditio se tenens ex parte materiæ moralis: sicut in artificialibus res externæ, ut lapides, & ligna, se habent ut materia regulabilis per artem. Quare sicut in artefactis hæc tria distinguntur, scilicet materia regulabilis, regulæ artis, & forma ipsa artificiosa, quæ est B per conformitatem ad hujusmodi regulas: ita in moralibus hæc tria debent distingui, nimirum regulæ morum, quæ sunt recta ratio & lex, præsertim divina; subjectio sive ordo ad hujusmodi regulas, qui est ratio formalis constitutiva moralitatis; & materia regulabilis, quæ nulla alia est, quàm ipsi actus liberi voluntatis, qui cùm sint indifferentes ut benè vel malè fiant, possunt & debent subjici regulis morum, & ab ipsis dirigi & regulari.

18. Objicies tertiò contra secundam conclusionem: Moralitas actuum humanorum sumitur ab aliquo extrinseco, nempe à libertate, vel à lege, aut ab objecto in quod tendunt: Ergo C consistit in denominatione extrinseca, non verò in aliqua forma intrinseca.

Confirmatur: Moralitas in objectis non est aliquid intrinsecum, sed vel est ens rationis, vel extrinseca denominatio: Ergo etiam in actibus; illi siquidem debent proportionari objectis.

Confirmatur ampliùs: Esse morale in aliis rebus, v. g. in valore monetarum, in dominio rerum, aut pretio rerum venalium, est pura denominatio extrinseca, aut merum ens rationis: Ergo & in actibus humanis; nulla enim potest assignari ratio discriminis.

D

19. Ad objectionem respondeo negando Antecedens: nam actus humani non denominantur morales immediatè à libertate, aut à lege, vel ab objecto, sed ab ordine ad objectum, ut regulis morum subjectum, qui ordo est ipsis intrinsecus, ut patet ex supra dictis.

20. Dices, ordinem illum non semper esse realem, sed interdum esse solum respectum rationis: Ergo si ab illo ordine actus humani dicuntur morales, denominatio moralis in actu humano sumeretur ab aliquo ente rationis. Consequentia patet, Antecedens probatur. Ordo realis debet esse ad terminum realem, ac realiter existentem: Sed actus humani non semper dicunt ordinem ad objectum reale, & realiter existens, ut patet E cùm aliquis appetit res futuras, aut impossibiles: Ergo ordo actuum humanorum ad objectum non semper est realis.

21. Respondeo negando Antecedens, Ad cujus probationem dicendum, quòd licèt ordo prædicamentalis requirat terminum existentem, transcendentalis tamen potest versari circa non existens, & circa non entia; ut constat in Logica, quæ licèt sit scientia realis, versatur tamen circa secundas intentiones, quæ in objectis nihil reale ponunt: item dignitates & honores, jurisdictionem, præcedentiam, & alia similia realibus actibus desideramus, & ambimus, & tamen non sunt nisi denominationes rationis.

A Unde patet responsio ad primam confirmationem: esto enim in objecto esse morale sit ens rationis, vel extrinseca denominatio (de quo infra) habitudo tamen ad illud, subindeque moralitas formalis, potest & debet esse realis, & intrinseca. Neque inter actum & objectum requiritur proportio in esse rei (habitus enim Logicæ, ut dicebamus, est intellectui intrinsecus & realis, & tamen ejus objectum est ens rationis) sed sufficit proportio in ratione attingentis & attingibilis, quæ optimè salvatur, etiamsi objectum sit denominatio extrinseca, vel ens rationis, & licèt habitudo ad illud terminata, sit realis & intrinseca. Patet etiam solutio ad secundam confirmationem, & disparitas inter esse morale monetæ v. g. & esse morale actuum humanorum: valor enim monetæ, & pretium rerum venalium, directè & immediatè à voluntate vel intellectu humano sumitur; moralitas autem actuum humanorum, licèt leges divinas & humanas supponat, ab illis tamen immediatè non sumitur, sed ab ordine transcendentali, quem hujusmodi actus dicunt ad objectum, ut regulis morum subjectum, qui ordo est realis, & illis intrinsecus.

Objicies quartò: Idem numero actus sine aliqua reali mutatione potest fieri de bono malus, imò & de non morali moralis: Ergo moralitas 22.
C non est aliquid reale & intrinsecum, sed ens rationis, aut extrinseca denominatio. Antecedens patet in esu carnium, continuato à feria quinta in feriam sextam, qui sine reali mutatione, propter extrinsecam mutationem temporis, efficitur malus; & in motu primo, qui si continuetur, advertente ratione, de non morali fit moralis, sicut de non libero liber. Consequentia verò probatur: tum quia esse reale non supervenit sine mutatione reali: tum etiam exemplo dexteritatis in columna, quæ dexteritas non est in ea aliquid reale, sed denominatio extrinseca, quia sine aliqua reali mutatione fit de non dextera dextra.

D

Respondeo negando Antecedens: quando 23.
enim actus mutatur de bono in malum, aut de non morali in moralem, mutatur intrinsecè in esse moris, quia tunc suscipit novum modum realem, seu novum respectum ad objectum, qui ordo actibus humanis realiter inhæret, ut de relatione ad finem dicit D. Thomas hîc art. 4. ad 2.

Objicies ultimò contra tertiam conclusionem: 24.
Moralitas actûs consistit in habitudine ad objectum, vel ad rationem, tanquam ad mensuram: Sed habitudo mensurabilis ad mensuram est relatio prædicamentalis: Ergo moralitas actuum humanorum in relatione prædicamentali consistit.

Respondeo concessâ Majori, distinguendo 25.
Minorem: habitudo mensurati ad mensuram est prædicamentalis, quando respicit terminum ut purè terminum, concedo Minorem: quando respicit terminum ut objectum specificativum sui, vel causativum, nego Minorem: unde cùm habitudo ad objectum, in qua moralitas actuum humanorum consistit, non respiciat illud ut purum terminum, sed ut specificativum & causam formalem extrinsecam, non est relatio prædicamentalis, sed transcendentalis. Quod ut magis percipiatur, Advertendum est, actus humanos & morales, duplicem habitudinem ad objectum regulis morum subjectum impor-

tare; unam transcendentalem, quâ illud ut A specificativum & causam formalem extrinsecam respiciunt; aliam prædicamentalem, quæ idem objectum per modum puri termini & correlativi attingit: prima priùs in objecto intelligitur, unde & fundat aliam quæ est prædicamentalis, & actum humanum in ratione moralis formaliter constituit. Sicut scientiæ duplicem dicunt habitudinem ad objectum, unam transcendentalem, per quam specificantur; aliam prædicamentalem, quæ est mensurabilis ad mensuram, & ad tertium genus pertinet, ac priorem ut rationem fundandi præsupponit.

§. III.

Corollaria ex dictis.

26. EX dictis colliges primò, specificativum formale & immediatum moralitatis actuum humanorum, non esse legem, cui subjiciuntur, sed objectum in quod tendunt, ut subditum legi, & ab ea propositum.

Probatur primò: Moralitas comparatur ad actum in esse physico, ut modus & perfectio ipsius, ac proinde debet ipsi proportionari in modo specificandi, sicut ei proportionatur in modo essendi: Sed actus in esse physico specificatur ab objecto: Ergo & in esse moris; cum hoc tamen C discrimine, quòd in esse physico specificatur ab objecto, secundùm suam naturalem bonitatem & convenientiam considerato; at in esse moris speciem desumit ab illo ut subjecto regulis morum, & ut regulato per legem ac dictamen synderesis & prudentiæ ordinantis in finem. Unde D. Thomas hîc art. 8. sic ait: *Actus omnis habet speciem ab objecto, & actus humanus quia dicitur moralis, habet speciem ab objecto relato ad principium actuum humanorum, quod est ratio.*

Probatur secundò: Actus moralis non respicit legem, nisi mediante objecto, sicut ipsa lex non aliter regulat actum, quàm proponendo objectum prosequendum vel fugiendum, & licèt dicet exercitium actûs, totum tamen hoc est in D ordine ad objectum, & per modum attingentiæ ipsius: Ergo id ad quod actus directè & immediatè terminatur, non est lex, sed objectum ut propositum per legem.

Tertiò: Idem actus secundùm speciem respicit distinctas specie leges, puta furtum, divinam, naturalem, & humanam: Ergo non specificatur in esse moris à lege. Consequentia patet: quia res specificata non potest habere majorem unitatem, quàm ejus specificativum.

Denique probatur: Si actus moralis specificaretur à lege, omnes actus qui respicerent eandem legem essent ejusdem speciei: Sed hoc est E falsum: Ergo & illud. Major patet, Minor verò probatur: quia restitutio & retentio rei alienæ, invito domino, quæ differunt specie in esse moris, respiciunt eandem legem justitiæ, præcipientem reddere unicuique quod suum est.

27. Dices, hoc argumentum etiam nos urgere: quia actus diversæ speciei in esse moris possunt esse circa idem objectum, sicut furtum & restitutio versantur circa rem alienam.

Respondetur actus diversæ speciei in esse moris, posse esse circa idem objectum materialiter solùm, non verò formaliter; sicut possunt formaliter eandem legem respicere: unde furtum & restitutio respiciunt rem alienam sub diversa ratione formali; nam restitutio respicit eam ut non retinendam invito domino, furtum ut auferendam invito domino: at verò furtum & restitutio respiciunt prædictam legem, quatenus formaliter præcipit unicuique reddi quod suum est.

Colliges secundò, moralitatem quæ in objecto actuum humanorum reperitur, & quæ objectiva dicitur, non esse aliud quàm ipsammet entitatem objecti, ut connotat legem, cui subditur tanquam regulæ & mensuræ ad terminandum actum. 28.

Probatur: Eodem proportionali modo objectum habet esse morale quo voluntas, quia B principium & objectum actûs moralis, sicut principium & finis, sibi correspondent: Sed esse morale in voluntate, non est aliud, quàm ejus entitas ut connotat legem, cui subditur in ordine ad suam operationem eliciendam: Ergo eodem proportionali modo moralitas objecti non est aliud, quàm ipsamet ejus entitas, ut connotat legem cui subditur &c.

Explicatur magis: Si voluntas consideretur secundùm se, præcisa omni lege, solùm intelligimus potentiam physicam, & principium actûs liberi; accedente verò determinatione legis, absque alio superaddito, redditur principium proximum moralitatis, ac proinde agens morale: Ergo similiter considerando objectum, seclusâ omni lege, intelligitur ut objectum physicum, terminans actum voluntarium & liberum; accedente verò lege, quâ præcipitur aut prohibetur, absque alio superaddito, constituitur proximè objectum morale, connotando legem, cui subest in ordine ad terminandum actum.

Quod potest ampliùs confirmari: Sicut voluntas non est moralis in essendo, sed in operando solùm (non enim subest legi quòd voluntas sit, aut non sit, sed quod tali aut tali modo operetur, aut non operetur) ita objectum ut sic non est morale in essendo, sed in terminando; nec de eo dictat lex, in pluribus saltem, an debeat esse vel non esse, sed an debeat talis aut talis actus ad ipsum terminari, aut non terminari: Ergo sicut moralitas voluntatis non est aliud quàm ejus entitas, ut in operando subest legi, ita moralitas objecti non erit aliud quàm ipsius entitas, ut subest legi terminando actum.

Quomodo verò entitas objecti, & voluntatis, quæ secundùm se non est intrinsecè moralitas, possit rationem moralitatis intrinsecè habere, absque additione alicujus intrinseci, per solam connotationem extrinsecam legis, facilè intelliges, si consideres quod relatio paternitatis, quæ nato primo filio resultat in patre, eum etiam denominat patrem secundi filij, per solam extrinsecam illius connotationem. Similiter entitas materiæ primæ, connotando formam nondum habitam, sed possibilem haberi, est intrinsecè appetitus desiderij; connotando verò formam præsentem, desinit esse appetitus desiderij, & fit appetitus complacentiæ. Item species Angeli repræsentant singularia, quando existunt, sine ulla intrinseca mutatione, hoc ipso quod ea connotant ut in actu posita. Denique actus necessarius divinæ voluntatis habet intrinsecè rationem actûs liberi, per solam connotationem creaturarum, in aliqua determinata differentia temporis ponendarum. Horum autem omnium ratio est, quia sunt plures formæ,

quæ non tribuerent aliquem effectum formalem, aut denominationem etiam intrinsecam, nisi aliquid extrinsecum connotarent. Unde si quis ita arguat: Vel antecedenter ad legem est in objecto forma constitutiva moralitatis, vel advenit cum lege? Primum dici non potest; aliàs ante legem objectum esset morale. Si verò dicatur secundum, sequitur quod talis forma est separabilis ab objecto, atque adeò realiter distincta. Facilè respondebitur, formam constitutivam moralitatis objectivæ, ante legem esse in objecto, quantùm ad totam realitatem quam in recto importat, non tamen ante legem illud constituere proximè morale, defectu connotati, à quo pendet hæc denominatio. Sicut licèt in specie Angeli semper fuerit forma constitutiva repræsentationis singularium, quantùm ad totam realitatem quam dicit in recto; non est tamen prædicta repræsentatio, nisi cùm singularia existunt, quia hujusmodi existentia est connotatum necessarium ad illam.

Articvlvs II.

Quæ sint regulæ moralitatis?

CVm ordo moralis dependeat à regulis morum, & per ordinem ad has regulas bonitas & malitia moralis desumantur, explicatâ actuum humanorum moralitate, consequens est ut ipsius regulas exponamus. Unde sit

§. I.

Duæ regulæ moralitatis explicantur.

29. DIco igitur, duas esse regulas moralitatis; unam remotam & extrinsecam, in mente divina existentem, scilicet legem æternam: aliam proximam & intrinsecam, ac in homine residentem, nempe dictamen nostræ rationis, secundùm quod prædictam legem participat, & ei subordinatur.

Probatur primò ex D. Thoma infrà qu. 71. art. 6. ubi sic ait: *Regula voluntatis humanæ est duplex; una propinqua & homogenea, scilicet, ipsa humana ratio: alia verò est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.*

30. Probatur secundò ratione: Sicut ordo artificialis, ejusque obliquitas & rectitudo attenduntur per comparationem ad finem particularem, quem artifex intendit, ita ordo moralis consideratur per habitudinem ad finem ultimum humanæ vitæ, qui se habet ad hominem, inquantum est agens morale, sicut finis particularis ad artificem, inquantum artifex est, ut docet D. Thomas infrà qu. 21. art. 2. ad 2. Cùm autem solus Deus possit esse finis ultimus hominis, prima regula dirigens ipsum in talem finem, potest solùm in mente divina existere: sicut quia solus Deus est primum principium creaturarum, prima idea, per quam res in esse producuntur, non potest alibi quàm in Deo existere: Sed ratio gubernationis rerum, & directionis illarum in ultimum finem, lex æterna appellatur: ut dicit S. Doctor infrà qu. 90. art. 1. Ergo lex æterna in mente divina existens, est prima regula moralitatis actuum humanorum. Addo quod prima regula debet esse à se indefectibilis in dirigendo & regulando, sicut primum principium est indefectibile in operando: Sed nulla creatura potest habere ex se indefectibilitatem in ordine morali, sicut nulla potest esse ex se impeccabilis: Ergo prima regula hujus ordinis non potest esse aliquid creatum, sed sola ratio directionis creaturæ rationalis in ultimum finem, in mente divina existens, quam *legem æternam* appellamus.

31. Quod autem dictamen rationis nostræ sit proxima regula morum, sic ostenditur: Illa est proxima regula moralitatis, quæ in virtute primæ, & tanquam ejus participatio, dirigit actus morales, sive per quam ipsa æterna lex, & prima regula homini manifestatur, & intimatur ut adimplenda: Sed tale est rationis nostræ dictamen: Ergo illud est proxima regula moralitatis actuum humanorum. Major patet, Minor probatur. Deus qui est primum dirigens in finem ultimum, dirigit res omnes conformiter ad ipsarum naturam, eis communicando vim quandam ipsarum naturæ proportionatam, quæ est quædam participatio primæ & æternæ regulæ in ipsius mente præexistentis, & hæc participatio est ipsis proxima & immediata regula operandi. Unde in rebus corporeis virtus nihil aliud est, quàm naturalis inclinatio, vel instinctus, ratione cujus indefectibiliter tendunt in suos fines; in creaturis verò intellectualibus participatio divinæ directionis non potest in sola inclinatione naturali consistere, quia non sunt ad unum determinatæ, sed ad plura indifferentes: unde debet in illis specialiter participari per aliquid superadditum, quo ipsis denuncientur quæ per legem æternam agenda præscribuntur, & hoc est dictamen rationis: Ergo immediata & proxima regula actuum moralium est dictamen rationis, ut participat legem æternam in mente divina præexistentem. Illud autem non debet esse solùm actus synderesis dictans in communi quid sit faciendum, vel fugiendum, sed etiam actus prudentiæ dictantis in particulari quid sit agendum: quia cùm operationes morales sint in singularibus, & ex singularibus circunstantiis dependeant, cognitio universalis, etiamsi sit practica, nequit in eas influere, aut eas regulare, nisi ut applicata per dictamen particulare hîc & nunc: sicut in speculativis principia universalia, etiam si sint vera & necessaria, non inferunt veram & necessariam conclusionem, nisi applicata secundùm legitimam formam per rectam illationem.

32. Dices: Naturalis ratio non dictat nisi quæ sunt de lege naturæ: Atqui dantur plures actus morales, qui non spectant ad legem naturæ, sed ad positivam, divinam, vel humanam: Ergo dictamen naturale rationis, non est sufficiens regula proxima moralitatis.

Respondeo distinguendo Majorem: non dictat directè & primariò, transeat: non dictat secundariò & ex consequenti, negatur. Nam cùm ratio & lex naturalis dictet parendum esse cuilibet legitimè præcipienti, eo ipso quod quælibet alia lex, sive humana, sive divina, aliquid præcipiat vel prohibeat, ipsa naturalis ratio consequenter dictat illud esse faciendum, vel fugiendum. Addo quod, quando dicitur dictamen rationis nostræ esse proximam regulam morum, hoc non est intelligendum de ratione nostra nudè sumpta, & solo lumine naturali illustrata, sed de ratione ut informata præceptis legis divinæ, *vel naturaliter, vel per doctrinam, vel per infusionem*, inquit S. Thomas qu. 2. de malo art. 4.

Ex his inferes contra Scotum, Suarem, Vazquem, & alios Recentiores, naturam rationalem, ut antecedit dictamen rationis, & quamcumque legem, non esse formaliter regulam moralitatis, quamvis possit quodammodo dici regula radicalis.

53. Probatur: Regula formalis moralitatis debet regulare & determinare modo morali, hoc est proponendo, præcipiendo &c. Sed natura rationalis, ut antecedit dictamen rationis, non hoc modo concurrit, sed inclinando per modum naturæ: Ergo &c. Addo quod, cùm inclinatio naturæ rationalis non sit solùm ad bonum morale, sed etiam ad bonum physicum ordinis rationalis, nec solùm contra illam sit malum morale, sed etiam malum physicum; bonitas & malitia moralis ex prædicta inclinatione, ut antecedente dictamen rationis, nequeunt sufficienter venari, sed solùm ex ipso dictamine rationis, ut participante legem æternam, eique subordinato. Unde natura rationalis, ut tale dictamen antecedit, potest solum dici quodammodo regula radicalis, quia est radix luminis rationis, & tale dictamen illi debetur. Dixi esse quodammodo regulam radicaliter: quia non est ita universalis in ratione regulæ radicalis, sicut dictamen in ratione regulæ formalis: nam dictamen, ut lege divina informatum, se extendit ad actus ordinis supernaturalis, ad quos inclinatio naturæ, directè saltem, non fertur.

§. II.

Solvitur objectio Scoti.

54. OBIICIES cum Scoto: Omne judicium supponit aliquam mensuram sive regulam, in qua ejus certitudo fundetur: Sed non est in quo fundetur certitudo judicij sive dictaminis rationis nostræ, actus humanos dirigentis, præter naturam ipsam rationalem: Ergo debet in ea fundari; ac proinde ipsa est prima regula moralitatis.

55. Confirmatur: Plura sunt, quæ ex sola habitudine convenientiæ, aut disconvenientiæ ad naturam humanam sunt bona, vel mala, antequam lege aliquâ præcipiantur, vel prohibeantur, qualia sunt quæ præcipiuntur, aut prohibentur lege naturæ.

56. Confirmatur ampliùs: Si nulla daretur lex præcipiens, aut prohibens aliquos actus humanos, adhuc nihilominus homo esset agens morale, & operaretur benè, dando eleemosynam, malè autem, furando, aut mentiendo: Atqui tunc sola natura rationalis esset prima regula moralitatis: Ergo &c. modò

57. Ad objectionem respondeo, concessa Majori, negando Minorem: id enim in quo fundatur certitudo judicij, sive dictaminis rationis nostræ, actus humanos dirigentis, non est ipsa natura rationalis (cùm hæc, ut vidimus, non possit sufficienter determinare prædictum judicium ad genus moris) sed est ipsa æterna & increata Dei lex, à qua tanquam à prima regula ordinis moralis accipit certitudinem, ut in ejus virtute possit proximè regulare actus humanos, & ad ultimum finem dirigere. Unde ad primam confirmationem dicendum est, ea quæ solâ lege naturæ sunt præcepta, vel prohibita, esse moraliter bona, vel mala, per ordinem ad legem æternam, quæ est prima totius bonitatis & malitiæ moralis regula, & cujus lex ipsa naturalis, seu dictamen naturale rationis, est quædam intimatio & participatio, ut docet D. Thomas hîc qu. 19. art. 4. ubi sic habet: *Quod ratio humana sit regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuretur, habet ex lege æterna, quæ est ratio divina. Unde Psal. 4. dicitur: multi dicunt, quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine: quasi diceret, lumen rationis quod in nobis est, intantum potest nobis ostendere bona, inquantum est lumen vultûs tui, id est, à vultu tuo derivatum. Unde manifestum est, quod multò magis dependet bonitas voluntatis humanæ à lege æterna, quàm à ratione humana, & ubi deficit humana ratio, oportet ad rationem æternam recurrere.* Et quo patet solutio ad secundam confirmationem: sublata enim omni lege positiva, divina & humana, homo adhuc diceretur agens morale, & benè aut malè moraliter operans, per ordinem ad legem Dei æternam, quæ est prima totius moralitatis, seu bonitatis & malitiæ moralis, regula. Si verò supponatur primam hanc legem ac regulam operandi tolli, tunc facta hac suppositione impossibili, destruetur omnis moralitas formalis (quia sublato primo alicujus generis, à quo cætera essentialiter dependent, ea pariter destrui necesse est) & remanebit sola moralitas fundamentalis, consistens in capacitate, quam actus humani habebunt ut regulentur à legibus, si ponantur.

DISPVTATIO II.

De speciebus moralitatis.

Ad quæstionem 18. D. Thomæ.

MORALE genus, de quo disputatione præcedenti tractatum est, vulgari divisione dividitur in duas species, bonitatem scilicet, & malitiam moralem, de quibus breviter agendum est: postea resolvemus, an in eas adæquatè dividatur, vel sit tertia alia species media inter utramque.

ARTICVLVS I.

In quo consistat bonitas moralis actuum humanorum?

§. I.

Referuntur sententiæ, & vera eligitur.

1 SICVT in explicanda ratione generica moralitatis, varia sunt Authorum placita, ita & in exponenda ratione bonitatis moralis, quæ est prima ac præcipua ejus species, diversæ sunt eorum sententiæ. Prima est, bonitatem hanc nihil esse præter collectionem omnium circunstantiarum seu conditionum, quæ secundùm rectam rationem necessariæ sunt ut actus interior simpliciter & absolutè denominetur bonus. Refertur pro hac sententia Scotus in 2. dist. 40. quo loco eam declarat per proportionem ad bonitatem naturalem uniuscujusque rei, quæ nihil aliud est,

quàm collectio perfectionum omnium, quæ tali A rei juxta naturam ejus debentur. Favet Divus Thomas hîc qu. 18. art. 1. ubi explicat bonitatem actûs moralis, per hoc quod habeat plenitudinem essendi, & nihil illi deficiat ex his quæ suo esse congruunt, sicut debitus finis, debita quantitas, debitus locus &c.

Secunda opinio asserit rationem formalem bonitatis moralis consistere in relatione conformitatis ad naturam rationalem, quatenus rationalis est, ut ad primam regulam; & ad rectam rationem, ut ad regulam proximam; quam relationem vult esse rationis, & denominationem quandam extrinsecam, desumptam à regula afficiente objectum per modum formæ extrinsecæ, & B dante illi esse regulatum & mensuratum. Ita Vazquez hîc disp. 95. cap. 10. & alij Recentiores.

Tertia ponit rationem formalem & specificam boni moralis in aliquo modo absoluto, actui humano superaddito. Hæc attribuitur Cajetano infrà qu. 71. art. 6. & 72. art. 1. Sed ille loquitur de modo absoluto, habente transcendentalem respectum ad objectum, & contraponit ly *absolutum*, purè relativo, seu relationi prædicamentali, non transcendentali: unde non recedit à communi sensu Thomistarum, bonitatem moralem in habitudine transcendentali ad objectum moraliter bonum, hoc est, ut conforme rectæ rationi & legi, constituentium.

2. Dico primò: Quamvis ad bonitatem mora- C lem actûs requiratur collectio eorum omnium, quæ ex parte objecti sunt illi debita secundùm rectam rationem, non consistit tamen formaliter in illa collectione.

Prima pars patet, tum ex illo communi Dionysij effato, quo asserit bonum resultare ex integra causa, malum ex quocumque defectu: tum etiam quia bonum idem est ac perfectum; perfectum autem est, cui nihil deest eorum quæ ipsi debentur: Ergo ad bonitatem moralem actuum humanorum requiritur collectio eorum omnium, quæ ex parte objecti sunt ipsis debita.

3. Secunda verò pars, quod scilicet in tali collectione non consistat formaliter bonitas mora- D lis actuum humanorum, probatur primò: Quia, ut dicemus conclusione sequenti, bonitas moralis non consistit in denominatione extrinseca, sed in aliquo intrinseco actui humano: Atqui collectio eorum quæ sunt debita actui, plura extrinseca includit, nempe objectum, finem, circumstantias, &c. Ergo in tali collectione non consistit formaliter bonitas moralis.

4. Probatur secundò: Ratio generica moralitatis realiter distinguitur ab hujusmodi collectione: Ergo & ratio specifica bonitatis. Antecedens patet: ratio enim generica moralitatis importat solùm ordinem ad objectum ut subjectum regu- E lis morum. Consequentia probatur: Gradus generícus & differentialis in unaquaque re identificantur realiter; ac proinde ex reali distinctione unius ab altero tertio, infertur distinctio alterius ab eodem tertio, quia quæ sunt eadem inter se, distinguntur ab uno tertio, ut dicit commune Dialecticorum principium, in quo ars syllogistica fundatur: Ergo si ratio generica moralitatis à prædicta collectione realiter distinguatur, ab ea quoque ratio specifica bonitatis realiter distingui debet.

5. Tertiò: Si bonitas moralis esset prædicta collectio formaliter, non esset propriè species moralitatis: quia species est unum per se; talis autem collectio unum per accidens, cùm plura involvat diversi generis, & in suo genere completa.

6. Denique probatur secunda pars conclusionis: Eodem modo cum proportione loquendum est de bonitate in moralibus, ac in naturalibus: in naturalibus autem sunt duo entium genera; quædam absoluta omnino, hoc est quæ non habent suam quidditatem in commensuratione ad extrinseca, ut lapis, lignum, & similia; alia verò respectiva, aut prædicamentaliter, aut transcendentaliter, ut potentiæ, habitus, & actus. Porro quamvis bonitas entium absolutorum consistat in aggregato ex omnibus quæ ad eorum perfectionem requiruntur, ut fundat relationem appetibilitatis: naturalis tamen entium relativorum bonitas, non potest formaliter esse sita in collectione omnium quæ ad eorum perfectionem requiruntur; quia quædam ad illa requiruntur tanquam extrinsecè connotata, ut objectum respectu actûs, habitûs, aut potentiæ naturalis; in hujusmodi verò extrinsecis non potest bonitas eorum consistere formaliter, sed potiùs in habitudine & commensuratione ad illa: unde non ideò sunt bona his positis, quod in illis formaliter consistat eorum bonitas, sed quia non potest intelligi quod entia respectiva habeant omnia ad suam perfectionem requisita, nisi intelligantur habere commensurationem ad prædicta extrinseca, in qua consistit bonitas, ut patet in habitu, qui non intelligitur habere omnia ad suam perfectionem requisita, nisi quia connotat objectum cui commensuratur. Similiter ergo in moralibus, cùm actus bonus moraliter sit de genere relativorum, & inter ea quæ requirit ad sui perfectionem, reperiantur quædam extrinseca, scilicet objectum ut vestitum debitis circunstantiis, evidenter sequitur bonitatem illius non consistere formaliter in collectione omnium, quæ ad ipsum requiruntur secundùm rectam rationem, sed potiùs in quadam habitudine commensurationis ad ea quæ per modum extrinseci connotati requiruntur, ut dicemus in tertia conclusione. Unde quod positis omnibus quæ recta ratio postulat, quocumque alio præciso, actus intelligatur bonus, provenit ex eo quod in eis involvitur habitudo illa ad extrinseca, non verò ex eo quod in eorum collectione bonitas ipsa consistat.

7. Dico secundò: Bonitas moralis non consistit in aliquo respectu rationis, aut in denominatione extrinseca.

Prima pars patet ex dictis suprà de moralitate in communi: si enim ratio generica moralitatis in aliquo reali consistat, prima ac præcipua ejus species non potest constitui per respectum rationis. Deinde, ut ibidem dicebamus, actus humani sunt moraliter boni, meritorij, & laude digni, independenter ab omni fictione intellectûs, & bonitas moralis ex solo actu intellectûs in eis non resultat: Ergo non consistit in ente rationis, cujus fieri est cognosci, & quod, cessante intellectûs fictione, penitus evanescit.

8. Secunda pars, quod nimirum non consistat in sola denominatione extrinseca, probatur. Veritas quam actus intellectûs desumit ab objecto, est illi intrinseca, & idem dic de specificatione, quam potentiæ, habitus, & actus in genere naturæ sortiuntur ab objectis: Ergo pariter bonitas moralis, quam actus humani desumunt ab objecto ut conformi regulis morum, erit aliquid ip-

sis intrinsecum, & non sola denominatio extrinseca. Unde D. Thomas hîc qu. 18. art. 4. ad 2. ait quod *debita proportio ad finem, & relatio in ipsum, inhæret actioni.*

9. Confirmatur: Bonitas moralis in habitibus virtutum est quid reale, & ipsis intrinsecum; illi enim realiter & specie distinguntur penes diversas bonitates morales, quibus afficiuntur, quamvis interdum respiciant idem objectum in esse physico: Ergo etiam in actibus virtutum bonitas moralis erit aliquid reale ipsis, intrinsecum. Consequentia probatur: tum quia qualis est habitus intrinsecè, talem facit intrinsecè actum: tum etiam quia aliàs actus virtutis non posset habere rationem causæ efficientis, aut dispositivæ, respectu virtutis moralis ut sic; utraque enim causalitas supponit in actibus aliquid reale intrinsecum, proportionatum adhoc ut possint causare bonitatem moralem virtutis: unde ulteriùs sequeretur non dari virtutes morales acquisitas, quia non daretur actus per quos possent acquiri; nam per actus in esse physico non possunt comparari, neque etiam per actus in esse moris, si bonitas moralis non sit quid reale ipsis intrinsecum: Ergo &c.

10. Dico tertiò, Bonitatem moralem formaliter consistere in respectu transcendentali ad objectum, ut consonum regulis morum.

Hæc conclusio sequitur ex principiis disputatione præcedenti statutis: cùm enim bonitas sit species moralitatis, debet ex parte generis importare idipsum quod importat moralitas, ac proinde modum illum habitudinis, in quo moralitatis essentiam collocavimus. Ex parte verò differentiæ, nihil aliud potest addere, nisi quod talis habitudo sit ad objectum ut consonum regulis morum: tum quia per hoc distinguitur à malitia, quæ respicit objectum dissonum: tum etiam quia bonitas cujusllibet rei est conformitas cum sua regula, ac proinde bonitas actus humani debet esse conformitas cum regula talis actûs, quæ est recta ratio.

11. Confirmatur: Bonitas moralis, cùm pertineat ad genus mensurabilis & regulabilis per regulas morum, & mensurabile ut tale dicat ordinem ad mensuram, non potest consistere in modo aliquo absoluto, actui humano superaddito, sed solùm in aliquo respectu ad ipsius mensuram: Sed talis respectus non est rationis, ut suprà ostendimus, neque prædicamentalis, cùm non tendat ad terminum sub ratione puri termini, sed illum per modum specificativi & causæ formalis extrinsecæ respiciat, & interdum tendat in objectum non existens, sicut cùm quis appetit bonum possibile: Ergo solùm potest esse respectus transcendentalis ad objectum, ut consonum regulis morum.

§. II.

Solvuntur objectiones.

12. OBIICIES primò contra primam conclusionem: D. Thomas hîc art. 1. ubi expresè explicat essentiam bonitatis moralis, non meminit habitudinis quam nos ponimus, sed collocat illam in plenitudine essendi, ut scilicet actioni humanæ nihil deficiat ex his quæ suo esse congruunt, cujusmodi sunt debitus finis, debita quantitas, debitus locus &c. Ergo non in tali habitudine, sed in horum collectione, prædicta bonitas consistit.

Confirmatur: Idem S. Doctor ibidem parificat bonitatem moralem cum naturali: Sed ad bonitatem & perfectionem in rebus naturalibus non est necesse aliud ponere, quàm collectionem omnium eorum quæ ad rei integritatem & plenitudinem requiruntur, & debent concurrere, ut constare potest inductione in quacunque re naturali, ut homine, equo, lapide &c. quæ tunc habent bonitatem & perfectionem, cùm nihil illis deest ex his quæ ad eorum integritatem & plenitudinem necessaria sunt: Ergo similiter bonitas moralis actuum humanorum consistit in collectione omnium quæ ad eos requiruntur, sine alio ordine vel habitudine superaddita. 13.

Ad objectionem respondeo, quod quando S. Thomas dicit bonitatem moralem actuum humanorum consistere in plenitudine essendi, quam constituit in collectione objecti & circunstantiarum debitarum, non loquitur in sensu formali, sed causali; & solùm intendit quod habitudo ad objectum consonum rationi, in qua bonitas moralis formaliter consistit, necessariò præsupponit in actu morali debitum objectum, finem, & circunstantias, eaque omnia exigit ad hoc ut in actu resultet. Unde articulo sequenti in resp. ad 3. concludit quod *ipsa proportio actionis ad effectum est ratio bonitatis ipsius.* Et art. 4. ad 2. ait: *Quamvis finis sit causa extrinseca, tamen debita proportio ad finem, & relatio in ipsum, inhæret actioni.* Non ergo constituit formaliter bonitatem moralem in plenitudine essendi, seu collectione objecti, finis, & circunstantiarum debitarum, sed in proportione & habitudine ad objectum debitis circunstantiis vestitum; & solùm vult talem plenitudinem seu collectionem ad bonitatem moralem necessariò prærequiri, tanquam fundamentum hujus habitudinis & proportionis. Quare exemplum quod adducit de bonitate physica, tenet quantùm ad aliquid, non quantùm ad omnia. Paritas in eo consistit, quod sicut ad hujusmodi bonitatem requiritur, quod res habeat omnes perfectiones & formas sibi debitas secundùm exigentiam propriæ naturæ, & qualibet deficiente res ex ea parte redditur mala & imperfecta; ita ad bonitatem humanæ actionis opus est omnibus quæ recta ratio postulat, & per cujusvis eorum defectum, redditur mala & peccaminosa. Ratio autem discriminis est: quia in rebus absolutis, qualis est substantia, regula bonitatis non est aliquid extrinsecum, sed ipsum subjectum, & propterea tota bonitas sumitur ex convenientia ad illud, neque est aliud præter ipsas formas, quæ subjecto conveniunt: in actionibus verò, quarum totum esse est in ordine ad objectum, tota bonitas est respectiva; & propterea aliud est quod requiritur per modum termini, ut talis bonitas resultet, scilicet objectum conveniens, finis rectus, & circunstantiæ debitæ; & aliud ipsa bonitas, quæ ex illorum collectione & concurrentia in actu consurgit. Ex quo patet responsio ad confirmationem. 14.

Objicies secundò contra secundam conclusionem: Relatio conformitatis, in qua nos constituimus bonitatem moralem actûs, sæpe est ad objectum non existens, ut cùm quis delectatur de aliquo futuro, vel præterito: Ergo non est realis, sed rationis. Consequentia videtur manifesta: quia relatio realis exigit terminum realem & existentem, cùm à termino specificetur. 15.

Huic

16. Huic argumento patet solutio ex dictis disputatione præcedenti de moralitate in communi: licèt enim relatio illa conformitatis, in qua bonitas moralis consistit, possit esse ad objectum non existens, & sic non sit relatio prædicamentalis & secundùm esse, hoc tamen non tollit quod sit relatio transcendentalis vel secundùm dici, cùm ipsa non exposcat necessariò terminum realem vel existentem, sed possit ad entia rationis, vel ad res non existentes terminari, ut patet in ordine transcendentali quem Logica dicit ad suum objectum, vel actus voluntatis ad dignitates & honores quos appetit, qui sunt mera entia rationis, aut denominationes extrinsecæ. A

Sicut ergo hoc argumentum Vazquezij non probat non dari actum realem circa objectum non existens, ita nec probat non dari moralitatem realem actûs erga objectum non existens; cùm illud ipsum objectum non existens, possit esse mensuratum & subordinatum regulis rationis, subindeque terminare & specificare actum moralem. B

17. Objicies tertiò contra eandem conclusionem: Bonitas & malitia actuum humanorum pendet à libera hominum voluntate, aliquid disponente extrinsecè circa actus humanos: Ergo non est aliquid eis intrinsecum, sed solùm denominatio extrinseca. Consequentia patet: quia sic disponendo voluntas non influit illis aliquid reale aut physicum, sicut nihil physicum imprimit monetis dispositio principis; eis dantis pretium, sed solùm extrinsecam denominationem. Antecedens etiam constat, tum in actibus qui mali non sunt ex objecto secundùm se, sed quia prohibitum est: tum etiam in multis actibus malis jure naturæ, qui non important repugnantiam ad rectam rationem, nisi suppositâ aliquâ conditione dependente à libera hominum voluntate: v. g. furtum, cùm sit acceptio rei alienæ invito domino, requirit duo quæ pendent à voluntate libera, scilicet rem quæ accipitur, esse sub dominio alterius, & dominum esse invitum; adulterium requirit alterum eorum à quibus committitur, esse matrimonio alicui junctum, quod pendet ex libero consensu illius. C D

18. Respondeo concesso Antecedente, negando Consequentiam: licèt enim à positione vel mutatione legis pendeat actus in ratione boni vel mali moraliter, inquantum per eam immutatur objectum in esse moris, in ordine ad quod actus humanus habet suam moralem bonitatem vel malitiam; ex hoc tamen non sequitur bonitatem aut malitiam moralem in extrinseca denominatione consistere: quia, ut sæpe diximus, actus realis voluntatis, per veram & realem tendentiam potest ferri in objectum, ut subest alicui denominationi rationis, & prout ab illa in ratione mensurabilis dependet; sicut cùm aliquis desiderat sibi dignitatem vel jurisdictionem, quæ est extrinseca denominatio. E

19. Objicies ultimò contra ultimam conclusionem: Relationi nihil est contrarium, ut ex Aristotele in capite de relatione docent communiter Dialectici: Sed bonitati morali contrariatur malitia: Ergo bonitas moralis non consistit in relatione, sed in modo aliquo absoluto, actui humano superaddito.

Confirmatur: Bonitas moralis fundat in actibus humanis relationem conformitatis mensurabilis ad mensuram, quæ est prædicamentalis & tertij generis: Sed una relatio non potest esse fundamentum alterius, alioquin daretur processus in infinitum, ut docetur in Logica: Ergo idem quod priùs.

Respondeo hoc argumentum, ejusque confirmationem, solùm probare quod bonitas moralis non potest in relatione prædicamentali consistere; hæc enim non habet contrarium, nec aliam relationem fundat: relatio verò transcendentalis, quæ entitativè est aliquid absolutum, potest contrarium habere, & relationem prædicamentalem fundare; sicut datur contrarietas inter actus & habitus, ac in ipsis fundantur relationes aliquæ secundùm esse, in quibus tamen non consistit ipsa ratio propria actûs vel habitûs: unde bonitas moralis potest consistere, & de facto consistit in respectu transcendentali ad objectum, ut consonum regulis morum, qui est ratio fundandi relationem prædicamentalem conformitatis mensurabilis ad mensuram, & qui priùs intelligitur in actu quàm talis relatio resultet. 20.

§. III.

Corollarium præcedentis doctrinæ.

EX dictis facilè colligitur quid sit dicendum de malitia morali, quæ est altera species moralitatis, oppositæ bonitati morali: supposito enim quod sit forma positiva, non potest in alio consistere, quàm in habitudine transcendentali ad objectum, ut dissonum regulis morum; cùm debeat in ratione generica moralitatis convenire cum bonitate, subindeque secundùm gradum genericum importare habitudinem illam, in qua moralitas formalis consistit; in ratione verò specifica debeat constitui per habitudinem ad objectum, oppositam ei, quæ constituit bonitatem moralem: unde cùm bonitas moralis importet habitudinem convenientiæ ad rationem, mediante objecto, malitia moralis debet in ratione specifica constitui per habitudinem difformitatis & disconvenientiæ ad rationem, seu per ordinem transcendentalem ad objectum ut difforme rectæ rationi. Dixi: *Supposito quod malitia sit forma positiva:* quia celebris est controversia circa constitutivum peccati commissionis, an scilicet illud per aliquid positivum, vel privativum, aut per utrumque simul in ratione mali moralis constituatur? De quo fusè agemus in tractatu de peccatis, ubi hæc quæstio propriam sedem habet, licèt ab aliquibus hîc pertractetur. 21. *Disp. 4. art. 1.*

ARTICVLVS II.

Vtrum indifferentia sit aliqua species moralitatis, media inter bonitatem & malitiam?

AFFIRMANT Medina, Martinez, Joannes à S. Thoma, Ildefonsus Baptista, & alij ex nostris Thomistis: negant verò Curiel, Lorca, Corneio, & Salmanticenses, cum quibus

Dico, indifferentiam non esse aliquam speciem moralitatis, mediam inter bonitatem & malitiam; subindeque actum moralem adæquatè dividi in bonum & malum.

Probatur primò: Omnis species moralitatis debet esse positiva, seu per aliquid positivum constitui: Sed indifferentia, quam aliqui actus habent ex sua specie seu objecto, non consistit in aliquo positivo, sed in mera negatione bonitatis & malitiæ, cum non repugnantia ad eas 22.

aliunde quàm ex objecto habendas: Ergo non A constituit speciem moralitatis, mediam inter bonitatem & malitiam. Major patet: ratio enim generica positiva non potest per puram negationem contrahi & determinari ad certam speciem, cùm ex ente & non ente non possit aliqua species constitui: moralitas autem actuum humanorum in aliquo positivo consistit, ut disputatione præcedenti ostendimus: Ergo omnis species moralitatis debet esse positiva, & per aliquid reale & positivum constitui. Minor autem, in qua est difficultas, sic probatur. Omnis species positiva debet posse salvari in aliquo individuo: Sed non potest dari aliquis actus indifferens in individuo, ut docet S. Thomas hîc art. 9. & nos infrà disp. 5. ostendemus: Ergo indifferentia non est species aliqua positiva moralitatis in actibus humanis, sed sola negatio bonitatis & malitiæ, cum non repugnantia ad eas aliunde quàm ex objecto habendas. Unde idem S. Doctor ibidem sibi hoc argumentum objicit: *Nulla species est quæ sub se non contineat vel continere possit aliquod individuum: Sed aliquis actus est indifferens secundùm suam speciem, ut dictum est: Ergo videtur quod aliquis actus individualis potest esse indifferens.* Et respondet: *Aliquem actum esse indifferentem secundùm suam speciem, potest esse multipliciter: uno modo sic, quod ex sua specie debeatur ei quod* C *sit indifferens; & sic procedit ratio: sed tamen isto modo nullus actus ex sua specie est indifferens; non enim est aliquod objectum humani actus quod non possit ordinari vel ad malum vel ad bonum, per fidem vel circunstantiam. Alio modo potest dici indifferens ex sua specie, quia non habet ex sua specie quod sit bonus vel malus; unde per aliquid aliud potest fieri bonus vel malus: sicut homo non habet ex sua specie quod sit albus vel niger, nec tamen habet ex sua specie quod non sit albus aut niger, potest enim albedo vel nigredo supervenire homini aliunde quàm à principiis speciei.* Quibus verbis ponit S. Doctor indifferentiam actuum humanorum, non in aliquo positivo quod desumatur ab objecto, D sed potiùs in negatione formalitatum, quæ ab objecto desumuntur, cum non repugnantia ad eas aliunde habendas, scilicet à fine aut circunstantiis: & sic solvit argumentum sibi propositum, & salvat non dari actum indifferentem in individuo, licèt aliquis actus dicatur indifferens ex sua specie: quia non dicitur indifferens ex sua specie positivè, sed negativè, quatenus ex vi suæ speciei, in esse entis consideratæ, nec bonitatem nec malitiam moralem sibi vendicat, potest tamen utramque habere aliunde: Eo modo quo natura humana non habet secundùm se quod sit singularis, aut universalis, potest tamen aliunde habere universalitatem, nempe ab E intellectu, & singularitatem à principiis individuantibus.

23. Probatur secundò conclusio: Duæ sunt tantùm species moralitatis objectivæ: Ergo & moralitatis formalis. Consequentia patet: quia moralitas formalis in actibus humanis desumitur à moralitate objectiva, quæ reperitur in objectis. Antecedens probatur: Objectum non respicit rationem & regulam, nisi aut ipsam adæquando, aut non adæquando; si eam adæquet, est ipsi conforme; si non adæquet, difforme: Ergo duplex tantùm moralitas objectiva potest reperiri in objectis actuum humanorum, nempe conformitas cum lege, quæ specificat bonitatem moralem, & difformitas seu deviatio à lege, quæ malitiam moralem constituit: & inter illas nullum potest dari medium positivum, sed tantùm negativum per negationem utriusque extremi, sicut nec inter par & impar, simile & dissimile. Hanc rationem tangit D. Thomas hîc art. 8. his verbis: *Actus humanus quia dicitur moralis, habet speciem ab objecto relato ad principium actuum humanorum, quod est ratio. Unde si objectum actûs includat aliquid, quod conveniat ordini rationis, erit actus bonus secundùm suam speciem, sicut dare eleemosynam* B *indigenti: si autem includat aliquid quod repugnet ordini rationis, erit malus actus secundùm speciem, sicut furari, quod est tollere aliena. Contingit autem quod objectum actûs non includit aliquid pertinens ad ordinem rationis, sicut levare festucam de terra, ire ad campum, & hujusmodi; & tales actus secundùm speciem suam sunt indifferentes.* Ubi, ut vides, ordinem ad rationem, ex quo est tota moralitas, dividit adæquatè in ordinem convenientiæ, qui constituit bonitatem, & in ordinem disconvenientiæ, qui constituit malitiam: quicquid verò nec conveniens est, nec disconveniens, sed indifferens, excludit à prædicto ordine, & consequenter à linea moralitatis, quæ in eo consistit.

Dices, inter conveniens & disconveniens me- 24.
diare indifferens, seu non conveniens regulæ, & hoc esse tertiam speciem moralitatis, distinctam à bonitate & malitia.

Sed contra: Vel hoc quod dicitur non conveniens, subest actu regulæ rationis, vel non? Si non subest, eo ipso nulla dabitur in eo moralitas, quæ essentialiter consistit in prædicta subjectione; atque adeò indifferentia illa, vel non convenientia, non erit species moralitatis. Si autem subest, prædicta non convenientia nequit esse solùm negativa, sed privativa, vel contraria, quæ est idem ac disconvenientia: sicut omissio actûs est privatio culpabilis & peccaminosa, quando talis actus subest legi & cadit sub præcepto. Neque valet, si dicas actum indifferentem cadere sub lege, non præcipiente aut prohibente, sed permittente, & ex illa ejus objectum aliquam moralitatem habere. Nam, ut infrà dicemus, actus indifferens non cadit sub lege positivè, sed solùm negativè, inquantum lex non curat de ipso, & ab eo suam dispositionem retrahit; quod ad moralitatem non sufficit.

§. I.

Solvuntur objectiones.

OBJICIES primò: Ex D. Thoma hîc art. 25.
8. ad 1. & qu. 1. de malo art. 1. & qu. 2. art. 5. Bonum & malum in moralibus non opponuntur immediatè: Ergo mediat inter illa tertia aliqua species, quæ non potest esse alia quàm indifferentia.

Respondeo: Bonum & malum non esse op- 26.
posita immediatè simpliciter, & absolutè, quia inter illa absolutè datur medium, nempe actus humanus physicè consideratus: Sed solùm in genere moris, quatenus immediatè dividunt genus illud, sicut rationale & irrationale dividunt animal.

Objicies secundò: Omnis actus ex deliberata 27.
voluntate procedens, est moralis: Sed actus in-

differens secundùm speciem, ut ire in hortum, colligere flores, levare festucam, ex deliberata voluntate procedunt, ut supponimus: Ergo sunt morales, subindeque aliquam speciem moralitatis constituunt. Minor patet, Major autem probatur ex D. Thoma suprà qu. 1. art. 3. in fine corporis ubi ait: *Idem sunt actus morales, & actus humani:* Sed actus qui ex deliberata voluntate procedunt, sunt humani, ex eodem S. Doctore ibidem art. 1. sic dicente: *Illæ ergo actiones propriè humana dicuntur, quæ ex deliberata voluntate procedunt:* Ergo actus ex deliberata voluntate procedentes, sunt morales.

28. Respondeo distinguendo Majorem: est moralis secundùm speciem & ex objecto, nego: in individuo, & ex fine, vel aliis circunstantiis, concedo. Sicut ergo omnis homo in individuo vel est albus, vel non albus; si tamen homo spectetur secundùm essentiam, neque est albus, neque non albus, sed abstrahit ab utroque: ita similiter licèt quilibet actus liber in individuo sit moralis, si tamen consideretur secundùm rationem specificam & prout tendit in objectum abstrahens à bonitate & malitia, non est moralis, vel non moralis, sed abstrahit ab utroque.

Instabis: Actus levandi festucam v. g. prout
29. præcisè terminatur ad tale objectum, præscindendo à quacunque alia circunstantia, fit ex deliberata voluntate: Ergo secundùm rationem specificam, & prout terminatur ad tale objectum, est moralis, & consequenter sub aliqua specie moralitatis. Unde D. Thomas qu. 2. de malo art. 5. in corp. sic ait: *Si ergo loquamur de actu morali secundùm suam speciem, sic non omnis actus moralis est bonus vel malus, sed aliquis indifferens.* Ubi actum indifferentem appellat moralem secundùm suam speciem: Non ergo solùm ex ratione individuali, & ex fine, aut aliis circunstantiis, sed etiam ex objecto, & ratione specifica moralis est.

30. Respondeo, quod licèt actus indifferens, ut talis, & secundùm rationem specificam consideratus, procedat à ratione, seu voluntate deliberata, modo physico, scilicet cum indifferentiâ ad utrumlibet, non tamen ab ea procedit modo morali, quia ab ea non procedit per principia moralia, & cum determinatione legis: unde ut talis non pertinet ad genus moris, nisi solùm initiativè, radicaliter, & indirectè, quatenus adjunctâ aliquâ circunstantiâ potest induere moralitatem; eo modo quo fundamentum pertinet initiativè ad genus relationis, & negatio ad genus formæ quam removet. Et in hoc sensu D. Thomas loco citato actum indifferentem vocat moralem secundùm suam speciem.

31. Urgebis: Ille actus est formaliter moralis, qui est subjectus legi, & circa quem lex habet specialem actum: Sed actus ex objecto indifferentes, sunt subjecti legi, & respectu horum lex habet aliquem specialem actum: Ergo sunt morales formaliter & essentialiter, & non solùm fundamentaliter & initiativè. Major patet: quia moralitas actûs sumitur ex subjectione ad legem aliquid de eo dictantem. Minor probatur ex D. Thoma infrà qu. 92. art. 2. ubi docet quod lex habet tres actus, scilicet prohibere, præcipere, & permittere. Et addit: *Sunt autem tres differentiæ actuum humanorum. Quidam sunt boni ex genere suo; & respectu horum ponitur legis actus præcipere seu imperare. Quidam autem sunt actus mali ex genere suo, sicut actus vitiosi: & respectu horum lex habet prohibere. Quidam verò ex genere suo sunt actus indifferentes: & respectu horum lex habet permittere.* Ergo circa actus indifferentes datur aliquis specialis actus legis, scilicet permissio.

Confirmatur: Nihil est in rerum natura, sive 32.
bonum, sive malum, sive indifferens, quod actu non cadat sub divina providentia: Ergo etiam quod non cadat sub aliqua lege, saltem sub lege æterna, quæ est prima regula totius moralitatis. Ergo actus indifferentes sunt subjecti legi, subindeque intra genus actuum moralium existunt, & aliquam speciem moralitatis constituunt.

Pro solutione hujus argumenti, sciendum est, 33.
permittere diti actum legis positivum, & negativum. Dicitur actus positivus uno tantùm modo, quando scilicet lex dispensat in aliquo quod debebat fieri, v. g. in recitatione officij, in jejunio, & similibus quæ lex præcipit, & in quibus superior ex justa & legitima causa dispensat. Dicitur verò actus negativus quadrupliciter. Primò quando lex non præcipit quod melius est: sic matrimonium dicitur permissum, quia virginitas non est in præcepto. Secundò quando lex non prohibet: sic convolare ad secundas nuptias dicitur permissum, quia non est prohibitum. Tertiò quando aliquid non impedit, cùm possit: sic Deus dicitur permittere peccatum, quia illud non impedit. Quartò quando lex non punit aliquod malum ad vitandum deterius. Ad hoc ergo ut aliquis actus sit in genere moris, debet ejus objectum esse subjectum legi positivè, id est secundùm actum positivum, & non sufficit quod subdatur negativè: actus autem cujus objectum subditur legi positivè permittenti, est bonus, si fiat eo modo quo lex permittit; malus verò, si fiat alio modo: quia in primo casu est conformis legi dispensanti, & tollenti ab objecto deformitatem quam aliàs haberet; in secundo verò est circa objectum difforme legi. Hoc præmisso;

Ad argumentum respondeo, distinguendo Ma- 34.
jorem: Ille actus est formaliter moralis, qui est subjectus legi, positivè, concedo Majorem: negativè, nego Majorem. Similiter distinguo Minorem: Actus indifferentes ex objecto sunt subjecti legi, negativè, concedo: positivè, nego. Illi enim dicuntur permissi à lege solùm negativè, quia lex de illis non curat, nec eos præcipit aut prohibet, sed eis suam dispositionem negat, merè indifferenter se habendo circa illos. Unde quando S. Thomas docet permittere esse actum legis, vel loquitur de permissione positiva, quâ lex dispensat in aliquo quod erat prohibitum, & non licebat fieri, illudque permittit, v. g. comedere carnes tempore quadragesimæ, aut nubere cum consanguinea in secundo gradu: vel si loquatur de permissione purè negativa, non sumit actum propriè & strictè, sed lato modo, & prout abstrahit ab actu vero, qui dicitur talis realiter, & ab actu grammaticaliter dicto, qui in re talis non est, sed significatur ad modum actûs, ut quiescere, otiari, & similia, quæ licèt verè actus non sint, imò potiùs sint carentiæ actûs, tamen ad modum actûs significantur.

Ad confirmationem, concesso Antecedente, 35.
distinguo Consequens: Nihil est quod non cadat sub lege æterna, ut est ratio divinæ providentiæ, & in ordine ad Deum, transeat: quod

non cadat sub lege æterna, prout est regula voluntatis creatæ, ac proinde in ordine ad nos, negatur. Igitur lex æterna potest dupliciter considerari: vel ut est ratio divinæ voluntatis, quâ regulantur actus ipsius Dei in productione & gubernatione creaturarum: vel ut medio dictamine rationis participatur in nobis, & applicatur ad regulandum actus nostros, prout à nobis liberè exercentur. Primo modo sub illa cadunt omnia quæ sunt in rerum natura, sicut omnia cadunt sub providentia & voluntate divina: secundo autem modo ea solùm cadunt sub illa, quæ cadunt sub hominis potestate, secundùm quod de illis ratio dictat esse ab homine facienda, vel non facienda: & quia de indifferentibus secundùm se nihil dictat, ideò prout sic non cadunt actu sub prædicta lege, atque adeò ex habitudine ad illam non recipiunt aliquam speciem moralitatis. A

DISPVTATIO III.

De principiis moralitatis.

Ad eandem quæst. D. Thomæ.

TRIA assignat Divus Thomas artic. 2. 3. & 4. hujus quæstionis 18. moralitatis principia: nempe objectum, circunstantias, & finem, de quibus breviter hîc agendum est. B

ARTICVLVS PRIMVS.

An prima & specifica moralitas in actibus humanis ex objecto desumatur?

OBIECTVM non sumitur hîc communiter, & in tota sua latitudine, pro omni quod objicitur voluntati; sic enim comprehendit etiam finem & circunstantias, cùm omnia ista à voluntate attingantur: sed sumitur propriè & strictè, pro eo scilicet quod primò & per se objicitur actui, & ab eo attingitur; quo pacto distinguitur à fine, & à circunstantiis, quæ secundariò tantùm & ex consequenti ab actu morali attinguntur. Hoc præmisso: pro resolutione difficultatis propositæ, sit C

§. I.

Conclusio affirmativa statuitur.

1. DICO igitur, Primam & specificam actuum humanorum moralitatem sumi ex objecto, non quidem in esse rei & physicè, sed in esse morali, & ut consonat, vel dissonat rationi, considerato.

Probatur prima pars ratione D. Thomæ hîc art. 2. Sicut in naturalibus prima & specifica bonitas rei naturalis sumitur ex forma, quæ dat illi speciem; ita in moralibus prima & specifica bonitas moralis attendi debet ex forma, quæ dat speciem actui humano: Sed objectum se habet ut forma dans speciem actui morali: Ergo ab eo sumitur prima & specifica bonitas moralis in actibus humanis. Minor probatur: Omnis motus & via ad terminum, respicit ipsum tanquam propriam formam; quia comparatur ad eum veluti potentia ad actum, & sicut determinabile ad determinativum: Sed actus est essentialiter via & tendentia ad objectum: Ergo &c. Quod diximus de bonitate, dicendum est etiam de malitia: *Sicut enim in naturalibus primum malum est, si res genita non consequitur formam specificam, puta si non generetur homo, sed aliquid loco hominis: ita primum malum in actionibus moralibus est, quod est ex objecto:* subdit S. Doctor ibidem. D

Confirmatur: Actus moralis est essentialiter respectivus, nedum in esse naturæ, sed etiam in esse moris: Ergo debet sumere primam suæ moralitatis speciem ab eo quod primariò respicit: Sed primum quod respicit, tam in esse physico, quàm in esse moris, est objectum; circunstantias enim attingit secundariò tantùm & ex consequenti: Igitur sumit primam speciem moralitatis ab objecto. 2.

Quod autem (probatur secunda pars conclusionis) eam non sumat ab objecto in esse rei, sed in esse moris considerato, patet: quia diversi actus voluntatis, quorum unus est bonus, & alter malus, possunt ferri in idem objectum in esse rei & entitativo: nam eadem pecunia v. g. potest esse objectum furti, & restitutionis; idem cibus objectum gulæ, & temperantiæ; eadem fœmina matrimonio conjuncta objectum adulterij, & actûs conjugij; quemadmodum in scientiis eadem conclusio, ut attingitur & demonstratur per diversa media, pertinet ad diversas scientias: unde sicut unitas specifica scientiarum sumitur ab objecto, non in esse rei, sed in esse scibilis spectato; ita prima & specifica actuum humanorum moralitas est ex objecto, non in esse rei, sed in esse moris, & ut consonat vel dissonat rectæ rationi, considerato. 3.

§. II.

Præcipuæ objectiones solvuntur.

PLVRES tamen ac difficiles contra hanc conclusionem fieri solent instantiæ. In primis objicitur: Actus humanus debet sumere primam suæ moralitatis speciem ab eo quod primò respicit: Sed primum quod respicit est finis, objectum enim est volitum propter finem, ac proinde finis est priùs volitus: Ergo actus humanus primam suæ moralitatis speciem non accipit ab objecto, sed à fine. Unde S. Thomas hîc art. 6. & suprà qu. 1. art. 3. docet actus morales sumere speciem ex fine. 4.

Respondeo, primum quod actus humanus respicit, esse quidem finem operis, qui dicitur finis intrinsecus, & coincidit cum objecto, non verò finem operantis, qui dicitur extrinsecus. Ratio est, quia tendentia ad hunc vel illum finem operantis accidit actui humano, & esset idem quamvis in illum non tenderet; cùm tamen ordo ad finem intrinsecum insit illi per se & invariabiliter: ut patet cùm quis vult dare eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis; volitioni enim dandi eleemosynam, secundùm se sumptæ, accidit ordinari ad satisfaciendum, & esset eadem ablatâ hac ordinatione; tendentia verò ad ipsam eleemosynæ honestatem tanquam ad finem intrinsecum, ita inest illi per se, ut eâ sublatâ evanesceret. Unde quando D. Thomas locis citatis docet actus humanos seu morales sumere speciem à fine, loquitur de 5.

fine operis, qui convertitur cum objecto, non verò de fine operantis, qui ab ipso distinguitur. Aut si loquatur de fine operantis, per actum humanum intelligit ipsum actum imperantem, qui finem ut proprium immediatum objectum respicit. Vel etiam dici potest, ipsum loqui de actibus imperatis formaliter & reduplicativè quâ tales sunt: illi enim sub hac formalitate & reduplicatione sumpti specificantur à fine, sicut & ipse actus imperans. De quo fusè disp. sequenti art. 3.

A

6. Objicies secundò: Dantur actus boni ex sua specie, qui nullam habent bonitatem ex objecto, sed solùm ex fine ad quem ordinantur: Ergo prima & specifica bonitas actuum humanorum non sumitur ex objecto. Consequentia patet, Antecedens probatur in actu fortitudinis, qui ex proprio objecto, quod est tolerantia passionis aut mortis, nullam habet bonitatem, nisi adjungatur finis extrinsecus alterius virtutis perfectioris, v. g. fidei, aut justitiæ, ut docet idem D. Thomas 2. 2. qu. 124. art. 3. Idem patet in actu virginitatis, cujus propria bonitas sumitur ex fine religionis, qui est cultus Dei, ad quem ordinatur per votum, & ideò secluso voto, & cessante tali fine, virginitas non est specialis virtus, ut tradit idem Angelicus Doctor ibidem qu. 152. art. 3. ad 3.

B

7. Respondeo, negando Antecedens. Ad cujus probationem dicendum cum Caietano 2. 2. qu. 123. art. 7. actum fortitudinis habere suam bonitatem ab objecto proprio & immediato, quod est tolerare passionem aut mortem, non verò à fine operantis, nisi ad summum tanquam à conditione extrinsecè connotata, sine qua hujusmodi objectum non esset bonum honestum. Duobus enim modis potest requiri finis bonus operantis ad actum bonum, nempe per modum rationis formalis ex parte objecti se tenentis, & per modum conditionis seu extrinseci connotati: tunc requiritur per modum rationis formalis, quando etiam eo posito objectum nullam habet bonitatem, præter bonitatem ipsius; ut cùm aliquis vult ire in agrum ad acquirendam sanitatem, egressus enim iste ad agrum non aliam habet honestatem, præter eam quæ est in acquisitione valetudinis: tunc verò se habet per modum conditionis, seu extrinseci connotati, quando objectum ex propria materia specialem habet honestatem, præter honestatem finis, quam tamen non haberet absque illo vel alio simili connotato; & ita se habent sustinentia passionis aut mortis, & omnimoda abstinentia à venereis: quamvis enim neutrum istorum habeat absolutè honestatem, nisi connotet aliquem honestum finem, ad quem ordinetur, ex hoc tamen quod hujusmodi finem connotet, habet ex propria natura honestatem distinctam ab honestate finis; sustinentia quidem passionis aut mortis, si sit propter fidem, aut justitiam; abstinentia verò omnimoda à venereis, si sit ad vacandum rebus divinis, ex imperio religionis, & ex amore cælestis contemplationis. Ratio verò à priori, ob quam finis imperantis se habet interdum ut ratio formalis, interdum ut pura conditio, est quia objectum habet aliquando specialem difficultatem, quam ratio postulat vinci, & in qua vincenda non potest non esse specialis honestas pertinens ad specialem virtutem: interdum verò non est illa specialis difficultas. Utrumque patet exemplis adductis: nam in eo

C

D

E

quod est pati mortem propter fidem, & abstinere à venereis, ob amorem cœlestis contemplationis, est specialis difficultas, quam ratio postulat vinci, distincta ab ea quam habet confessio fidei, aut amor cœlestis contemplationis; at verò in egressu ad agrum per se loquendo non est difficultas specialis, quam ratio postulet vinci, distincta ab ea quæ reperitur in acquirenda valetudine.

8. Objicies secundò: Actus indifferens ex sua specie, & bonus vel malus in individuo, habet primam bonitatem aut malitiam ex fine, vel aliis circunstantiis; ex suo enim objecto est indifferens: Ergo primam & specificam moralitatem non habent omnes actus humani ex objecto.

9. Omissis variis solutionibus, respondeo primam & specificam actuum humanorum moralitatem desumi ab objecto, quando est de se bonum aut malum, sicque intelligendam esse nostram conclusionem: quando verò objectum non est de se bonum aut malum, sed purè indifferens, prima & substantialis moralitas actûs desumitur à prima circunstantia, quæ determinat formaliter ipsum objectum ad rationem boni aut mali objectivè: unde tunc circunstantia non habet rationem puræ circunstantiæ, seu accidentis respectu actûs, sed transit quodammodo in rationem objecti moraliter specificantis.

10. Objicies tertiò: Actus exterior habet rationem objecti respectu interioris: Atqui actus interior non accipit suam bonitatem aut malitiam ab exteriori, sed potiùs bonitas & malitia actus externi sumitur à bonitate vel malitia actus interni: ut docet D. Thomas infra qu. 20. Ergo actus humani non desumunt suam bonitatem & malitiam ab objecto.

11. Respondeo concessâ Majori, negando Minorem: nam actus internus specificatur ab externo, ut est in intentione: furtum enim v. g. ut apprehensum, movet voluntatem ad sui appetitionem, & specificat volitionem furti, quam antecedit in ordine intentionis; è contra verò in executione furtum externum, ut emanat ab actu interno, participat malitiam ejus, & est illo posterior in executione. Neque verò est inconveniens concedere, quòd actus externus & internus mutuò sibi communicent bonitatem aut malitiam, secundùm diversas rationes, & in diverso genere causæ; & quod internus desumat illam ab externo, ut est in intentione, & ut à causa formali extrinseca, vel finali; externus verò, ut est in executione, eam ab interno in genere causæ efficientis participet.

12. Dices: Ex hac solutione & doctrina sequitur, actum saltem externum non desumere suam bonitatem aut malitiam ab objecto: si enim illam habeat ab actu interiori, à quo imperatur, non potest illam habere ab objecto, seu materia circa quam versatur.

13. Respondeo actum exteriorem, imperatum à voluntate, habere duplicem bonitatem aut malitiam; unam scilicet ex propria materia, circa quam versatur, v. g. furtum, & restitutio, ex re aliena ut subtrahenda, vel subjicienda possessioni proprij domini; & hæc bonitas aut malitia, nihil aliud est, quàm habitudo proportionis, aut improportionis ad hujusmodi materiam propriam, secundùm quod cadit sub dictamine rectæ rationis: aliam verò ab actu interiori, à quo imperatur; ex actu enim interiori imperante moralitas derivatur ad exteriorem;

prima dicitur moralitas objectiva, secunda formalis appellatur. Unde actus humanus, tam exterior, quàm interior, desumit suam primam & substantialem moralitatem à suo proprio objecto; exterior quidem à materia circa quam versatur, quæ est proprium ipsius objectum; interior verò ab ipso actu exteriori, quem tanquam proprium & immediatum objectum respicit.

14. Instabis, & dices cum Curiele, materiam, circa quam actus externus versatur, non esse ipsius objectum, sed illum, ut est in via & in fieri, habere pro objecto seipsum, ut est in facto esse: Ergo si actus exterior desumat moralitatem à materia circa quam versatur, eam non sumit ab objecto. Consequentia patet, B Antecedens probatur primò: Si materia, circa quam actus externus versatur, esset illius objectum, sequeretur actum internum & externum esse duos actus in genere moris, eò quòd haberent diversa objecta. Secundò, res externa est circunstantia *quid* actus humani: Ergo non est ejus objectum. Tertiò, circa eandem materiam possunt dari actus externi distincti specie in genere moris, sicut furtum, & restitutio versantur circa eandem rem alienam: Ergo materia circa quam actus externus versatur, non est ipsius objectum.

15. Respondeo, negando Antecedens: objectum enim actionis externæ non est ipsamet operatio C in facto esse, sed res illa quæ à tali actu, etiam considerato in facto esse, apprehenditur: v. g. objectum avari est pecunia, luxuriosi fœmina, gulosi cibus, beati Deus, qui idcirco beatitudo nostra objectiva appellatur.

Ad primam probationem in contrarium, nego sequelam: quia actus interior habens pro objecto immediato actum externum, habet etiam consequenter pro objecto immediato rem externam, ut sic vel sic attingibilem in ordine ad rectam rationem; idem enim est velle actum, & velle ejus objectum, v. g. velle furari, & velle rem alienam invito domino, unde actus interior & exterior pro uno computantur in ge- D nere moris.

Ad secundam probationem, nego Antecedens: nam circunstantia *quid*, non importat ipsam rationem formalem objecti, sed aliquam aliam ipsi accidentalem: sicut res aliena est objectum furti, quòd verò sit sacra v. g. est circunstantia *quid*.

Ad tertiam dicendum, objectum actûs externi esse ipsam rem ad extra, non materialiter & entitativè sumptam, sed ut sic vel sic attingibilem in ordine ad rectam rationem; eo modo quo dicitur in Physica, terminum specificativum motus localis esse locum, non quomodocumque, sed ut attingibilem per talem vel ta- E lem viam: unde sicut idem terminus ut attingibilis per diversas vias potest terminare motus specie diversos, v. g. eadem media regio aëris motum sursum & motum deorsum, si unum mobile ad eam ascendat ex infima regione, & aliud à suprema usque ad ipsam descendat: ita pariter eadem res aliena, ut auferenda domino, & ut illi reddenda, actus furti & restitutionis specie diversos terminare & specificare potest.

16. Objicies quartò: Hic actus, *Volo honestè & studiosè vivere*, non determinando in quo objecto, & in qua materia, sed generaliter, est determinatæ speciei; est enim actus singularis & determinatus in genere moris, ac distinctus à cæteris actibus moralibus: Atqui talem specificationem, seu unitatem, ac bonitatem specificam non potest habere ab objecto, quia ejus objectum non est determinatum, sed communissimum; complectitur enim omnia objecta, & materias omnium virtutum, nec gaudet unitate specifica, sed tantùm generica: Ergo moralitas specifica actuum humanorum non desumitur ab objecto.

17. Mirum est quantùm hoc argumentum Authores torqueat, & in quam varios dicendi modos eos dividat: sed his brevitatis causâ prætermissis, respondeo concessâ Majori, negando Minorem. Ad ejus probationem dico, quòd licèt objectum istius actus, *volo honestè & studiosè vivere*, in esse rei, sive secundùm rationem *quæ*, sit commune & genericum, est tamen unum specie in esse objecti formaliter, sive secundùm rationem *sub qua* attingitur, eo fere modo quo objectum Metaphysicæ, scilicet ens reale, in esse rei est quid commune & analogum, in esse verò objecti, & prout subsat rationi *sub qua*, est unum specie, sicut docent Philosophi, cùm agunt de unitate specifica scientiarum.

Si autem quæras, quænam sit ratio formalis *quæ* & *sub qua* objecti talis actus?

Respondeo breviter, rationem *quæ* esse bonum honestum ut sic in communi & universaliter sumptum, rationem verò *sub qua* esse honestatem formaliter & reduplicativè quâ talis est, & prout à tali, vel tali honestate in particulari abstrahit: quamvis enim honestè vivere sit quid commune & genericum, quatenus dicit absolutè esse consonum rationi, sicque reperiatur in objectis partialibus sub eo contentis; ut tamen dicit esse consonum rationi per se primò, est unum in specie atoma, quia esse per se primò consonum rationi, ita convenit illi conceptui communi; quòd non prædicatur de aliis objectis partialibus, quæ non sunt per se primò rationi consona, sed tantùm secundariò, & inquantum participant rationem illam communem, ac dicunt rationes particulares talis, vel talis honesti, putà justi, aut temperati, quæ virtutes justitiæ & temperantiæ specificant & distinguunt.

18. Laborant verò hîc Authores in assignando habitu, qui prædicti actûs sit principium: sed frustra, nam ad illum eliciendum nullus requiritur habitus; quia ad amandum bonum honestum naturale in communi, sufficit sola voluntas, quæ hoc ipso quod est potentia appetitiva rationalis, suâpte naturâ inclinatur in bonum consonum naturæ rationali ut sic, in quo ut tali nulla est difficultas; unde nisi descendatur ad aliquod bonum honestum particulare, in quo sit aliqua difficultas, cujusmodi est bonum in ordine ad aliud, non oportet ponere aliquem habitum in voluntate. Dicendum est igitur, hunc actum, *volo honestè & studiosè vivere*, si sit intra ordinem naturæ, procedere à voluntate sola; si verò extendatur ad bonum honestum, etiam supponere habitum gratiæ & charitatis, quia voluntas ex se est improportionata ad actum supernaturalem. Et si quæratur, quid sit dicendum de hoc actu, *Volo turpiter vivere*? Respondeo illum actum non esse possibilem nisi ex motivo alicujus boni utilis aut delectabilis, quia nemo intendens malum operatur, unde sortitur speciem ex motivo seu affectu ad bonum illud particulare, ratione cujus eligitur turpitudo in communi.

Articvlvs II.

Vtrum omnis actus humanus, tam internus, quàm externus, aliquam bonitatem, aut malitiam moralem desumat à circunstantiis?

Partem negativam tenet Durandus in 2. dist 38. qu. 1. ubi docet nullam circunstantiam (ut talis est) tribuere actui humano bonitatem aliquam, vel malitiam: quia cùm illam tribuit, transit in rationem objecti, & desinit esse circunstantia. Unde hic Author agnoscit quidem circunstantias morales in ordine ad entitatem actûs cui accidunt, sed in ordine ad actum ut moralis est, dicit non esse circunstantias, sed objecta. Huic sententiæ favet noster Conradus hîc qu. 19. art. 2. ubi concedit quidem actui exteriori, quòd à circunstantiis recipiat bonitatem vel malitiam, sed id negat actui interiori, seu à voluntate elicito; eodem planè fundamento ductus, nimirum quia existimat omnia quæ sunt volita à voluntate, habere rationem objecti, subindeque non posse esse circunstantias.

§. I.

Conclusio affirmativa statuitur.

19. Dico tamen, omnes actus humanos, etiam internos, desumere à circunstantiis aliquam bonitatem vel malitiam. Ita communiter Theologi cum S. Thoma hîc art. 3. ubi hanc assertionem probat ex analogia ad res naturales, in quibus bonitas & perfectio sumitur non solùm à forma quæ dat speciem, sed etiam ab accidentibus; v. g. in homine bonitas & pulchritudo sumitur non solùm ex forma, sed etiam ex figura, debitâ proportione, & aliis accidentibus: cùm enim quodlibet ens creatum sit potentiale, tota plenitudo essendi ipsius non consistit in essentia, sicut in Deo, sed etiam in accidentibus essentiæ superadditis. Ergo pariter in actione humana bonitas non solùm sumitur ex objecto, quod se habet ad modum formæ tribuentis speciem, ut articulo præcedenti ostendimus, sed etiam à circunstantiis, quæ sunt quædam accidentia ei adjuncta.

20. Ratio verò à priori est, quia tales circunstantiæ possunt importare ordinem convenientiæ, vel disconvenientiæ ad rationem, sive ille sit ejusdem rationis cum eo quem importat objectum, sive diversæ: non solùm enim est disconveniens rationi furari, sed etiam furari in loco sacro, aut in tanta quantitate; atque adeò sicut actus, ex eo quod est tendentia in objectum, ut dicens ordinem convenientiæ, vel disconvenientiæ ad rectam rationem, accipit ab illo bonitatem, vel malitiam; ita & à circunstantia dicente similem ordinem ad rationem, accipit etiam aliquam bonitatem & malitiam. Hinc est quòd SS. Patres, & Philosophi morales, mirum in modum exaggerant malitiam & deformitatem, quam actus mali & peccaminosi sumunt, vel à conditione personæ, vel à circunstantia loci aut temporis. Nam ex conditione personæ aggravari peccatum docet Isidorus lib. sent. cap. 18. *Peccata* (inquit) *quæ incipientibus levia sunt, perfectis viris gravia deputantur. Tantò enim gravius cognoscitur esse peccatum, quantò major qui peccat habetur. Crescit enim delicti cumulus juxta ordinem meritorum, & sæpè quod minoribus ignoscitur, majoribus imputatur.* Quem Isidori locum D. Thomas infra qu. 73. art. 10. adhibet ad probandum quod *magnitudo personæ peccantis aggravet peccatum.* Ubi & in corpore articuli varias hujus aggravationis causas congerit, quæ ibidem videri possunt. Hinc etiam Salvianus lib. 4. de gubern. sic in Christianos peccantes graviter invehitur: *Omnis Christianorum culpa Divinitatis injuria est: atrocius sub sancti nominis professione peccamus. Ipsa errores nostros religio quam profitemur accusat.* Ex circunstantia verò loci Tullius Antonij, qui in concione quam habebat ad populum evomuerat, fœditatem eleganter exaggerat, his verbis: *Si inter cœnam in tuis illis immanibus poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? In cœtu verò populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculentis, vinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunal implevit.*

Videri etiam potest D. Hieronymus in epistola 21. increpatoria ad Sabianum Diaconum, qui virginem quandam sacram, è monasterio Bethlehemitico ad stuprum, fugamque sollicitaverat: ibi enim hoc immane scelus, à circunstantia loci sacri, in quo commissum fuerat, mirum in modum exaggerat, his verbis, quibus ipsum alloquitur: *Infœlicissime mortalium, tu speluncam illam, in qua Dei Filius natus est, & veritas de terra orta est, & terra dedit fructum suum, de stupro conditurus ingrederis? Non times, ne de præsepi infans vagiat, ne puerpera Virgo te videat, ne Mater Domini contempletur? Angeli clamant, Pastores currunt, stella desuper rutilat, Magi adorant, Herodes terretur, Hierosolyma conturbatur, & tu cubiculum Virginis, decepturus virginem irrepis? Paveo miser, & tam mente quàm corpore perhorresco, non possum ultra progredi, prorumpunt lachrymæ antequam verba, & indignatione pariter ac dolore, in ipso meatu faucium spiritus coarctatur. Vbi mare illud eloquentiæ Tullianæ? ubi torrens fluvius Demosthenis? Nunc perfectò muti essetis ambo, & vestra lingua torpesceret: inventa est res quam nulla eloquentia explicare queat; repertum est facinus, quod nec mimus fingere, nec scurra ludere, nec Attellanus possit effari.*

Denique de circunstantia temporis eleganter 22. disserunt D. Chrysostomus, & S. Leo Papa: hic enim serm. 7. de passione, scelus Judæorum, eò quòd in festo Paschali Christum occiderint, sic exprobrat: *Quando qui ornare templum, mundare vasa, victimas providere, & legitimis purificationibus sacratiorem diligentiam adhibere debuerant, parricidalis odij furore concepto, ad unum opus vacant, & in unum facinus simili crudelitate conjurant.* Ille verò homil. 49. in Matth. crimen Herodis, qui ipso die natalis sui, necem intulit Joanni Baptistæ, aggravat ex circunstantia hujus temporis: *Temporis ipsius importunitas* (inquit) *scelus Herodis mirum in modum amplificat. Nam quando gratias Deo agere oportebat, qui eum illo die in lucem perduxit, tunc nefandissimam cædem committit. Quando victum ex gaudio solvere debebat, ad vincula iniquissima suo jussu mors accessit, &c.*

Potest etiam probari conclusio, destruendo 23. præcipuum fundamentum adversæ sententiæ.

Durandus enim & Conradus asserunt, actus humanos nullam desumere bonitatem vel malitiam à circunstantiis, quia existimant eas, dum actum humanum afficiunt, transire in rationem objecti, & sic non habere ampliùs rationem circunstantiæ: Sed licèt interdum hoc accidat, sicut quando actus est indifferens ex sua specie & objecto, & fit moraliter bonus vel malus in individuo (tunc enim, ut articulo præcedenti annotavimus, prima circunstantia, à qua accipit bonitatem aut malitiam, transit in objectum) hoc tamen in aliis casibus non evenit: Ergo ruit præcipuum fundamentum adversæ sententiæ. Major patet ex dictis initio hujus articuli, Minor verò suadetur. Objectum volitionis illam specificans, est id quod est volitum per se, directè, & immediatè, non verò quicquid est volitum indirectè, secundariò, & mediatè; objectum enim propriè & strictè sumptum, dicitur id quod primò & per se objicitur actui, & ab eo attingitur: Atqui circunstantiæ non sunt per se, primariò & immediatè volitæ, sed secundariò tantùm, mediatè, & per modum adjuncti, seu accessorij: Ergo non semper transeunt in objectum specificans volitionem.

24. Confirmatur: Si circunstantiæ semper transirent in rationem objecti specificantis, sequeretur quod actus intensus ut quatuor distingueretur specie ab actu intenso ut sex; nam illi actus haberent diversa objecta specificantia. Ex quo ulteriùs sequeretur, non posse hominem continuare actum charitatis ut quatuor, usque ad intensionem ut sex, quæ enim specie differunt, continuari non possunt: Sed hæc sunt falsa & absurda, atque à communi Theologorum sensu penitùs aliena: Ergo &c.

25. Denique suaderi potest conclusio ex infra dicendis: Nam ut ostendemus disp. 5. nullus est actus, etiam elicitus à voluntate, indifferens in individuo: Ergo nullus est qui non habeat bonitatem vel malitiam accidentalem ex circunstantiis. Probatur Consequentia: ratio enim ob quam non potest dari actus indifferens in individuo, est quia nullus dari potest, qui non habeat suas circunstantias, ex quibus fiat bonus, vel malus, ut ibidem patebit.

§. II.

Solvuntur objectiones.

26. OBIICIES primò: Ut aliquid tribuat actibus humanis bonitatem aut malitiam, debet esse volitum: Sed omne quod est volitum, est objectum volitionis, sicut omne quod est visum, est objectum visionis: Ergo nihil potest tribuere bonitatem aut malitiam volitioni, præter ejus objectum. Et ita videtur docere D. Thomas hîc qu. 19. art. 2. ubi expresè docet actum interiorem voluntatis in sua bonitate dependere tantùm ab objecto: in quo distinguit ipsum ab actu exteriori, quem asserit dependere in sua bonitate ab objecto, & à circunstantiis.

27. Respondeo, ut aliquid tribuat bonitatem aut malitiam actui voluntatis, sufficere quòd sit volitum utcumque, sive primariò, & formaliter, sive secundariò & virtualiter, sive directè sive indirectè: quamvis autem circunstantiæ non sint primariò, formaliter, & directè volitæ, sed solùm objectum essentialiter specificans, sunt tamen volitæ secundariò, virtualiter, aut indirectè: cùm enim voluntas sit potentia spiritualis non alligata organo, reflectitur supra seipsam, & denominat volitum nedum objectum specificativum, & circunstantias ex parte ipsius se tenentes, sed etiam (virtualiter saltem & reflexè) ipsummet actum, & quicquid se tenet ex parte ejus. In quo differt à potentia visiva, quæ cùm sit corporea, & organo corporali affixa, non reflectitur supra suum actum, nec proinde ipsum, nec ea quæ se tenent ex parte ejus, denominat visa, sed solùm objectum, & ea quæ se tenent ex parte ipsius. Ex quibus patet, quòd voluntatis actus potest habere bonitatem aut malitiam, nedum ab objecto, & ab his quæ se tenent ex parte ejus, sed etiam ex his quæ se tenent ex parte ipsiusmet actûs.

28. Ad locum verò D. Thomæ respondent aliqui, ipsum loqui de bonitate essentiali & specifica actûs interioris voluntatis, hæc enim à solo objecto dependet; non verò de bonitate accidentali, cùm hæc sumatur & dependeat à circunstantiis.

Sed hæc solutio, seu expositio facilè refellitur: quia D. Thomas ibi apertè ponit differentiam inter actum interiorem & exteriorem, in hoc quod bonitas actûs interioris solùm desumitur ex objecto, bonitas verò actûs exterioris sumitur etiam ex circunstantiis: si autem loqueretur tantùm de bonitate essentiali & specifica, non posset tale discrimen subsistere; cùm constet non solùm actum interiorem, sed etiam exteriorem, habere bonitatem vel malitiam essentialem ex solo objecto, aut materia circa quam versantur, ut furtum ex re aliena; ex circunstantiis verò solùm bonitatem, vel malitiam accidentalem desumere.

29. Alij respondent S. Thomam non velle, quòd tota bonitas actûs interioris sumatur ex solo objecto, sed solùm quod ad bonitatem actûs interioris bonitas objecti sufficiat, etiamsi desint circunstantiæ: si tamen hæ adsint, bonitatem vel malitiam illi tribuunt.

Sed hæc quoque interpretatio facilè impugnatur: tùm quia pariter ad bonitatem actûs exterioris sufficit bonitas objecti, quamvis nullæ sint circunstantiæ: tùm etiam quia D. Thomas non solùm asserit objectum sufficere ad bonitatem actûs interioris, sed dicit hanc à solo objecto pendere.

30. Tertia expositio est aliorum, qui volunt S. Thomam nomine *actûs interioris* intelligere primum actum voluntatis circa finem, qui dicitur simplex volitio: hic enim (inquiunt) propter suam simplicitatem, & quia abstrahit ab executione, solùm dependet ab objecto in sua bonitate & malitia, non verò à circunstantiis. Verùm (præterquam quod etiam talis actus habet suas circunstantias morales, à quibus sumit aliquid bonitatis aut malitiæ, ut intensionem, & durationem) manifestum est, D. Thomam de eo solùm actu non loqui, sed etiam de intentione, electione, aliisque actibus internis, qui circa finem aut media versantur: cùm in nullo alio loco de principiis moralitatis actûs interioris, disputet, quàm in illa quæst. quare si omnes actus à voluntate elicitos, sub nomine actûs interioris non comprehenderet, diminutè & inadæquatè procederet in hoc morali tractatu.

31. Unde etiam exclusa manet aliorum solutio, qui dicunt, D. Thomam nomine *actûs interioris*, intelligere solùm actum voluntatis imperantem, qui propriè interior est: hîc enim (inquiunt)

habet

habet solùm bonitatem ab objecto, quia quod A est finis & circunstantia actûs imperati, transit in objectum imperantis. Manet, inquam, exclusa hæc solutio: tum quia non solùm actus imperatus, sed etiam imperans habet bonitatem & malitiam ex circunstantiis, ut patet cùm ex intentione adulterandi in loco sacro, volitio furandi imperatur; illa enim intentio gravius peccatum est, & specialem habet deformitatem & malitiam ex tali circunstantia loci: tùm etiam quia probabile non est, D. Thomam loco citato, ubi de principiis moralitatis actûs interioris generaliter disputat, suam doctrinam coarctare & limitare ad solùm actum interiorem imperantem, & actus interiores imperatos prætermittere. His ergo solutionibus confutatis,

32. Dicendum est, quòd quando S. Thomas docet actum interiorem voluntatis ex solo objecto dependere, nomine objecti intelligit non solùm id quod voluntas directè, primariò, & immediatè vult, sed etiam quicquid est ab ea volitum, sive immediatè, sive mediatè, sive primariò, sive secundariò, sive per se, sive per accidens, sive directè, sive indirectè; quomodocumque enim sit aliquid volitum, aliquo modo voluntatis objectum est. Et de hoc objecto sic universaliter sumpto verum est, bonitatem actûs interioris à solo objecto dependere: nam C etsi dependeat etiam à circunstantiis, hæ tamen continentur intra objectum voluntatis sic largè & impropriè sumptum. Licèt ergo tam actus interior voluntatis, quàm actus exterior aliarum potentiarum, habeant bonitatem & malitiam ex circunstantiis; quia tamen hæ non sunt objectum actûs exterioris aliarum potentiarum, benè tamen actûs interioris voluntatis, eò quòd per ipsum sint aliquo modo volitæ, bonitas actûs exterioris non ex solo objecto dependere dicitur, bene tamen bonitas actûs interioris voluntatis.

33. Objicies secundò: Circunstantiæ ut plurimum sunt extrinsecæ actui humano, ut patet de loco D & tempore: Ergo non dant illi bonitatem vel malitiam moralem intrinsecam, sed tantùm extrinsecè illum bonum aut malum denominant. Consequentia videtur bona: quod enim dat bonitatem vel malitiam intrinsecam alicui subjecto, debet ipsi esse intrinsecum.

34. Respondeo concessô Antecedenti, negando Consequentiam: si enim hic discursus valeret, probaret etiam quòd objectum non daret actui humano aliquam bonitatem vel malitiam moralem intrinsecam, quia objectum est extrinsecum actui, sicut sunt extrinsecæ circunstantiæ. Quemadmodum ergo actus humani desumunt ab objecto bonitatem vel malitiam moralem intrinsecam, specificam, & essentialem, E quia licèt illud sit actui extrinsecum, ordo tamen transcendentalis ad ipsum, ei intrinsecus est, ut articulo præcedenti declaravimus; ita quoque à circunstantiis accipiunt bonitatem vel malitiam moralem intrinsecam, sed accidentalem; quia pariter ordo transcendentalis, quem dicit actus humanus ad circunstantias, ei intrinsecus est.

35. Quæres, an ex singulis circunstantiis proveniat actui humano aliqua bonitas, vel malitia moralis, vel solùm ex aliquibus?

Respondeo nullam esse circunstantiam moralem, quæ non addat aliquid bonitatis, aut malitiæ, ubicumque reperitur in ratione circunstantiæ moralis; unde si alicubi circunstantiæ nihil addant bonitatis aut malitiæ moralis, signum est eas non esse circunstantias morales, sed physica accidentia respectu actûs, cui nihil addunt moralitatis. Ratio est, quia de ratione circunstantiæ moralis, ut talis, est afficere moraliter, & modificare actum humanum: non potest autem actus modificari moraliter, nisi aliquo modo moraliter immutetur; immutari verò non potest moraliter, nisi morale aliquid accipiendo, quod non potest esse nisi bonitas aut malitia, quæ sunt duæ species in quas moralitas adæquatè dividitur.

Confirmatur: Vel actus ex circunstantiis habet specialem convenientiam aut disconvenientiam ad rationem, vel non? Si secundum dicatur, circunstantiæ non sunt morales, sed mera accidentia physica. Si verò habet ex illis specialem convenientiam vel disconvenientiam ad rationem, necesse est ut ab eis etiam specialem bonitatem moralem aut malitiam desumat, subindeque nulla erit circunstantia moralis, quæ, inquantum talis, non tribuat actui humano, quem afficit & modificat, aliquam bonitatem vel malitiam. 36.

Dices primò: Circunstantia *Quis*, dicit conditionem seu dignitatem personæ: Sed dignitas 37. personæ non dat aliquam specialem bonitatem aut malitiam actui; nam si duo homines inæqualis sanctitatis, eandem operationem bonam cum eadem intensione, ac iisdem circunstantiis eliciant, actio illius qui erit majori sanctitate præditus, non erit melior, nec magis meritoria, quàm operatio alterius, minoris sanctitatis: similiter si idem vir maximæ sanctitatis peccet vel venialiter, vel mortaliter, ejus peccatum cæteris paribus, non erit gravius, quàm peccatum alterius viri minoris sanctitatis, aut etiam peccatoris: Ergo à circunstantia *Quis* non provenit actui humano aliqua bonitas vel malitia moralis.

Respondeo concessâ Majori, negando Minorem. Ad cujus primam probationem dicen- 38. dum, verum quidem esse, quòd quando major dignitas personæ se habet solùm per accidens, & purè materialiter, ac concomitanter ad actionem quam elicit, tunc ex illa non provenit actui major dignitas moralis; secùs tamen quando illa conditio personæ non se habet ut purum accidens physicum respectu operationis, sed quodammodo per se: unde comestio Regis v. g. est ejusdem rationis cum comestione rustici, quia dignitas regia ad talem actionem merè per accidens & concomitanter se habet: at verò genuflexio Regis, & genuflexio rustici non sunt ejusdem dignitatis & valoris moralis, quia genuflexio Regis est reflexiva supra suppositum ac regiam dignitatem, quatenus Rex per illam se submittit & humiliat, ipsamque dignitatem regiam quodammodo subjicit. Ex quo inferunt Theologi in tractatu de Incarnatione, actiones Christi Theandricas fuisse infiniti valoris: quia cùm essent reflexivæ supra suppositum Divinum, inde trahebant infinitam dignitatem. Cùm ergo major sanctitas se habeat per accidens, & merè concomitanter in eo qui ferventiorem seu intensiorem actum non elicit, ab illa non provenit actui humano specialis aliqua bonitas moralis.

Ad aliam probationem similiter dicendum,

quòd major sanctitas personæ se habet per accidens ad peccatum, quamvis ratione alicujus adjuncti (putà ratione perfectioris cognitionis, & ingratitudinis, quæ possunt intervenire quando peccatum procedit ex malitia) possit ad illud se habere per se. Unde in primo casu sanctitas personæ non est circunstantia moralis peccati, & ita non facit illud gravius: imò tale peccatum est quodammodo levius, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 186. art. 10. dicens: *Si religiosus non ex contemptu, sed ex infirmitate, vel ignorantia, aliquod peccatum, quod non est contra votum suæ professionis, committat absque scandalo, levius peccat eodem genere peccati, quàm secularis:* & subdit rationem, *quia citius resurgit, & minùs in peccato perseverat.* In secundo autem casu major sanctitas aut dignitas personæ est circunstantia moralis peccati, & ita facit illud gravius, juxta illud Satyrici Poëtæ.

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quantum qui peccat major habetur.

39. Dices secundò: Si circunstantia *Quid*, quæ significat materiæ quantitatem, tribueret actui humano bonitatem aut malitiam, actus qui versaretur circa materiam infinitæ quantitatis, esset infinitæ malitiæ aut bonitatis: v. g. volitio dandi eleemosynam infinitis hominibus, futandi infinitam pecuniam, aut occidendi infinitos homines: Sed hoc dici nequit, cùm nihil creatum sit infinitum simpliciter: Ergo &c. Minor recipitur ab omnibus, Sequela verò Majoris probatur: Quia si quantitas tribuit bonitatem vel malitiam actui, major quantitas tribuet majorem, & infinita infinitam.

40. Respondeo negando sequelam Majoris. Ad cujus probationem dicendum, quòd quamvis bonitas & malitia actûs crescant, crescente bonitate aut malitiâ objecti, non tamen ad æqualitatem quantitatis ipsius, sed proportionaliter, ad modum quo objectum attingitur à voluntate per talem aut talem actum, & cum tali aut tali affectu sive conatu: quantumcumque autem objectum sit infinitæ quantitatis, modus tamen quo attingitur à voluntate, tam ex parte cognitionis, quàm ex parte affectûs & conatûs, semper infinitus est, ac proinde licèt objectum sit in quantitate infinitum, nusquam tamen tribuit actui infinitam bonitatem aut malitiam.

41. Dices tertiò: Intensio actûs est una ex circunstantiis ejus, quæ dicitur *Quomodo*: Sed illa non tribuit actui specialem bonitatem aut malitiam: Ergo ex omnibus circunstantiis non provenit actibus humanis bonitas aut malitia specialis. Major patet, Minor probatur. Circunstantia non potest dare bonitatem aut malitiam actui, nisi sit volita: Sed intensio actûs non est volita ab operante, quia non est ab illo cognita; nullus enim cognoscit quàm intensus sit actus quem elicit, & quantam habeat latitudinem gradualem: Ergo intensio non tribuit actui bonitatem aut malitiam specialem.

42. Respondeo concessâ Majori, negando Minorem. Ad cujus probationem dico, quòd licèt intensio quantùm ad determinationem gradualem, scilicet inquantum habet tres vel quatuor gradus, non sit cognita ab operante, ab eo tamen cognoscitur quantùm ad magnitudinem & parvitatem in communi, & sine determinatione ad gradus; & hoc sufficit ut sit ab ipso volita, subindeque ut det specialem bonitatem aut malitiam actui.

43. Dices quartò: Si duratio seu continuatio actûs, quæ est circunstantia *Quomodo*, augeat ejus bonitatem aut malitiam, sequitur actum continuatum per horam habere infinitam bonitatem aut malitiam: Sed hoc repugnat, cùm nihil creatum possit esse infinitum: Ergo &c. Sequela probatur: nam prædictus actus in omnibus & singulis partibus vel instantibus illius horæ, debet habere novum bonitatis vel malitiæ gradum: Ergo cùm in qualibet hora sint partes, & instantia infinita, habebit in illa infinitos gradus bonitatis & malitiæ, partibus & instantibus illius horæ correspondentes, subindeque infinitam bonitatem aut malitiam.

44. Respondeo negando sequelam. Ad cujus probationem dico, quod sicut partes & instantia illius horæ, quamvis sint infinita, non efficiunt infinitam durationem, sed finitam, & clausam intra terminos unius horæ, ita omnes gradus bonitatis aut malitiæ, quos acquirit actus durans per illam horam, quamvis sint infiniti, & omnibus ac singulis partibus vel instantibus illius horæ correspondeant, non efficiunt bonitatem aut malitiam infinitam, sed finitam & limitatam, ac inter certos terminos comprehensam. Ratio est, quia augmentum regulari debet secundùm partes certas & aliquotas, non secundùm proportionales & confusas: in casu autem argumenti, tam partes durationis, quàm gradus bonitatis vel malitiæ actûs illis correspondentes, majori ex parte sunt confusa & incerta, & ideò quamvis sint infinita, non efficiunt augmentum infinitum. Quod potest explicari ac illustrari exemplo calefactionis, vel alterius actionis intensivæ, quæ etiam si continuò duret per spatium unius horæ v. g. & in omnibus ac singulis horæ partibus vel instantibus producat aliquem gradum caloris, atque adeò per totam horam infinitos gradus, non ideò tamen producit calorem infinitum; quia gradus isti majori ex parte sunt indeterminati & confusi.

Addo quod, ad bonitatem & malitiam moralem in actu requiritur advertentia rationis, & volitio operandi: licèt autem sit distincta advertentia rationis ad primum instans in quo voluntas incipit operari, & expressa volitio in eo instanti operandi, & similiter in partibus aliquotis & determinatis, non tamen est distincta advertentia ad singula instantia continuativa, nec ad singulas partes proportionales, neque expressa volitio in illis operandi; cùm tam instantia continuativa, quàm partes proportionales, confuso modo fluant & transeant.

45. Quæres utrum, quando actus uno tantùm instanti durat, habeat aliquam bonitatem aut malitiam ex circunstantia durationis?

Respondent aliqui, quos tacitô nomine refert Curiel hîc art. 3. dubio unico §. *ad tertium respondetur*, durationem non esse circunstantiam moralem, augentem vel minuentem bonitatem aut malitiam actûs, nisi continuetur ultra primum instans in quo incipit actus. Rationem assignant, quia quilibet actus ad sui existentiam, & moralitatem specificam & substantialem, quam desumit ab objecto, requirit aliquam durationem, quæ non potest esse minor quàm unum instans: Ergo si aliquis actus duret

tantùm uno instanti, non habebit bonitatem aliquam aut malitiam ex circunstantia durationis, sed solùm ex objecto. Sed hæc opinio, licèt videatur plausibilis, vera tamen non est: nam sicut voluntas operatur benè aut malè in genere moris, bonitate aut malitia substantiali, quia habet objectum bonum aut malum; ita operatur benè aut malè bonitate aut malitiâ accidentali, quia ejus operatio exercetur cum plena advertentia rationis in hoc instanti: Ergo licèt actus uno tantùm instanti duret, habet tamen aliquam bonitatem aut malitiam ex circunstantia durationis.

46. Confirmatur: Quilibet actus dum incipit, habet specialem aliquam difficultatem, sive statim desinat, sive non, quam non habet postquam semel incœpit; ad quod alludit Poëta, dum dicit: *Dimidium facti qui benè cæpit habet:* sicut etiam dum continuatur, habet aliquam difficultatem, quam adhuc non habet dum incipit; ob quam rationem ad perseverandum in bono requiritur specialis virtus, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 137. art. 1. Sed hæ difficultates distinctæ sunt ab ea quam habet actus ex objecto: Ergo ratione utriusque habet actus aliquid bonitatis supra eam quam desumit ex objecto, sicque licèt uno tantùm instanti duret, habet aliquam bonitatem aut malitiam ex circunstantia durationis.

47. Ex dictis inferes cum D. Thoma art. 10. & 11. hujus quæstionis, circunstantias interdum mutare speciem bonitatis vel malitiæ moralis, aliquando eam non mutare, sed duntaxat augere intra eandem speciem.

Probatur: Ubi est specialis aliqua conformitas vel difformitas ad regulas morum, ibi est nova species bonitatis aut malitiæ moralis: Sed circunstantiæ interdum habent specialem conformitatem vel difformitatem ad regulas morum, diversam omnino & alterius lineæ ab ea quæ est in objecto, ut patet cùm aliquis furatur ad fornicandum; deformitas enim, quæ est in fornicatione, est diversæ rationis & speciei ab ea quæ reperitur in furto: Ergo circunstantiæ interdum trahunt actum humanum ad moralitatem diversæ speciei ab illa quæ est in objecto.

Quod autem aliquando non mutent speciem bonitatis aut malitiæ, sed eam duntaxat augeant intra eandem speciem, patet eadem ratione: interdum enim circunstantiæ non dicunt specialem ordinem conformitatis vel difformitatis ad regulas morum, sed tantùm modificant ordinem objecti ad easdem regulas; sicut cùm quis elicit actum odij vel amoris intensissimum; intensio enim actûs non trahit ipsum ad moralitatem diversæ rationis & speciei ab ea quam habet ex objecto, sed tantùm ipsam auget & modificat.

ARTICVLVS III.

An actus humani desumant à fine operantis aliquam bonitatem vel malitiam, specie diversam ab ea quam habent ex objecto?

48. LICET finis sit una ex circunstantiis, de quibus disputavimus articulo præcedenti, scilicet circunstantia *Cur*: nihilominus quia præcipua est, & habet rationem principij respectu humanarum actionum, de illo seorsim ac specialiter agimus; S. Doctorem imitantes, qui specialiter de hac circunstantia differit art. 4. hujus quæstionis, ubi quærit *an actio humana sit bona vel mala ex fine?* Disputant autem Interpretes, an nomine finis intellexerit finem operis vel operantis? Cui difficultati breviter respondeo, haud dubiè D. Thomam nomine finis intellexisse finem operantis, sive extrinsecum, non autem finem operis, sive intrinsecum. Ratio est, quia D. Thomas loquitur de fine secundùm quod distinguitur ab objecto, aliàs actum ageret, & bis idem repeteret, cùm art. 2. quærat *utrum actio hominis habeat bonitatem vel malitiam ab objecto?* Sed finis distinctus ab objecto est finis operantis, non verò finis operis; iste enim coincidit cum objecto, & est ille in quem actio suâ naturâ immediatè tendit: Ergo D. Thomas loquitur de fine operantis, non verò de fine operis. Hoc præmisso: pro resolutione difficultatis propositæ

Dico primò: humana actio interdum ultra bonitatem, vel malitiam, quam sumit ex objecto, habet aliam ex fine operantis. Dixi *interdum*, quia aliquando non datur in actione humana finis operantis distinctus à fine operis, ut cùm quis facit eleemosynam ex solo fine misericordiæ, qui est subvenire alienæ miseriæ, vel reddit debitum ex amore justitiæ.

Conclusio sic explicata probatur primò authoritate D. Thomæ, qui eam expressè docet 49. hîc art. 4. in corp. ubi ait: *Actiones humanæ, & alia quorum bonitas dependet ab alio, habent rationem bonitatis ex fine à quo dependent, præter bonitatem absolutam quæ in eis existit.* Et subdit: *Sic igitur in actione humana bonitas quadruplex considerari potest. Una quidem secundùm genus, prout scilicet est actio, quia quantùm habet de actione & entitate, tantùm habet de bonitate. Alia verò secundùm speciem, quæ accipitur secundùm objectum conveniens. Tertia secundùm circunstantias, quasi secundùm accidentia quædam. Quarta autem secundùm finem, quasi secundùm habitudinem ad bonitatis causam.* Ubi S. Doctor bonitatem naturalem actionis vocat genericam, non quia sit genus ad alias bonitates (potiùs enim comparatur ad illas sicut subjectum ad accidentia) sed quia consequitur rationem genericè communem actionis physicè spectatæ. Bonitatem verò moralem, quæ est ex objecto, *absolutam* appellat, non quòd non dicat habitudinem transcendentalem ad objectum, sed ut distinguat illam à bonitate, quæ est ex fine operantis; hæc enim non convenit actioni, nisi prout ab agente ordinatur ad ulteriorem finem; cùm tamen illa ipsi conveniat antecedenter ad ordinationem in ulteriorem finem.

Probatur secundò conclusio ratione D. Thomæ. Quælibet res sicut se habet ad esse, ita & ad 50. bonitatem; unde quorum esse ab alio non dependet, etiam bonitas eorum non dependet ab alio, ut patet in Personis Divinis: Sed sicut esse rei dependet ab agente & forma, ita bonitas & esse actionis humanæ dependet à fine; cùm omnis actio humana sit propter finem: Ergo præter bonitatem quam habet ex objecto, aliam desumit à fine extrinseco, ad quem ordinatur ab agente, quæ nihil aliud est quàm habitudo actûs ad talem finem ut rectæ rationi consonum. Unde qui facit aliquid ex voto, ultra honestatem operis, addit honestatem & meritum religio-

nis, & qui furatur ad mœchandum, præter peccatum furti, committit peccatum fornicationis vel adulterij.

51. Ad majorem hujus conclusionis intelligentiam, advertendum est, quòd ut actus recipiat bonitatem à fine operantis, non sufficit quòd talis finis sit bonus absolutè, sed insuper requiritur quòd sit proportionatus actui, qui in ipsum ordinatur, aliàs vitiatur actus: unde licèt celebrare, vel orare, sit actus bonus ex objecto; & curare de bonis temporalibus, sit finis bonus: tamen si quis oret, vel celebret propter temporalia, tanquam propter finem principalem, actus redditur malus ex improportione finis, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 83. art. 6. ad 1.3. & 4. Ratio à priori est, quia bonum morale est idem quod conveniens rationi: Sed rationi non convenit, quòd majus bonum ad minus ordinetur tanquam ad finem: Ergo actus qui refertur ab operante in finem minùs bonum, quàm sit ille ad quem ex natura sua ordinatur, non est bonus moraliter, sed malus.

52. Ex quo inferes cum, qui exercet aliquem actum honestum (quales sunt actus qui ad conservationem individui vel speciei ordinantur) propter solam delectationem, peccare: quia bonum nobilius ac superius, nempe honestum, refert ad inferius & minùs perfectum, nimirum ad bonum delectabile. De quo fusiùs infra, cùm de indifferentia actuum humanorum agemus.

53. Dico secundò: Bonitas aut malitia, quam actus humanus desumit à fine operantis, est diversa specie ab ea quam habet ab objecto.

54. Patet etiam hæc conclusio: quia bonitas ex objecto est unica, invariabilis, & essentialis actui: bonitas verò ex fine operantis est multiplex, & variabilis ex beneplacito operantis, & accidit actui: Ergo istæ bonitates specie differunt. Idem constat de malitia: cùm enim quis furatur ut fornicetur, malitia fornicationis, quæ huic actui ex ordinatione in finem illum advenit, specie differt à malitia injustitiæ, quam habet ex objecto, & quæ ipsi essentialis est, & ab eo inseparabilis.

54. Dices, Bonitas, vel malitia, desumpta ex fine, est generica respectu bonitatis, quæ desumitur ex objecto, ut docet D. Thomas hîc art. 7. Sed bonitas generica non distinguitur specie à bonitate specifica, neque realiter, sed solùm ratione, ut animal ab homine: Ergo bonitas ex objecto, & bonitas ex fine, non distinguntur specie.

55. Sed contra primò: D. Thomas hîc art. 4. ad 3. docet unam istarum bonitatum ab alia separari, alia manente; quod & experientiâ constat, cùm operans possit actum eleemosynæ ordinare, vel non ordinare ad pœnitentiam: Sed hoc esset impossibile, nisi realiter distinguerentur: Ergo &c.

56. Deinde genus & species per se ad invicem ordinantur: Sed bonitas ex objecto, & bonitas ex fine, non ordinantur per se; cùm ordo in finem operantis, per accidens adveniat actui ex beneplacito ejus: Ergo non se habent ut verum genus & species. Unde, cùm D. Thomas loco citato docet, quòd bonitas quæ est ex fine, est veluti generica, loquitur de genere similitudinariè & metaphoricè dicto.

57. Quæres ad complementum hujus quæstionis, utrum ut actus sit bonus moraliter, sufficiat bonitas finis proximi, seu objecti; an verò necessariò ultra illam requiratur, quod ad aliquem finem remotum, putà ad Deum ordinetur?

58. Respondeo quòd quando actus est bonus, & honestus ex fine proximo, seu objecto, non indiget ordinari in ulteriorem finem, ad hoc ut sit moraliter bonus, sed sufficit quòd non apponatur finis malus, vel alia mala circunstantia: v. g. qui dat eleemosynam, intendens solùm honestatem eleemosynæ, hoc est sublevare alienam miseriam, & non apponens alium finem, facit opus moraliter bonum; & similiter qui jejunat ut carnem subjiciat rationi, & sic de aliis. Ratio est, quia talis actus ex fine proximo, seu objecto habet honestatem, & bonitatem moralem: Ergo ut sit moraliter bonus, non est necessarium quòd illam à fine extrinseco participet.

Addo quod sicut lapis ex natura sua tendit in centrum, ut in terminum & finem sui motûs, nisi violenter sursum impellatur ab agente extrinseco, ita quodlibet opus, ex objecto & ex natura sua bonum & honestum, tendit in Deum ut luminis rationis, ac totius boni honesti auctorem, nisi violenter ab homine in finem malum referatur: unde qui elicit actum honestum & bonum ex objecto, nullam apponendo malam circunstantiam, censetur, interpretativè saltem, operari propter Deum; quod ad bonitatem moralem actuum humanorum sufficit. Sed de hoc fusiùs in tractatu de gratia, cùm ostendemus contra Jansenium omnia opera infidelium non esse peccata. *Disp. 1. art. 3.*

DISPVTATIO IV.

De Concursu multiplicis Moralitatis in eodem actu.

EXplicatis principiis moralitatis, restat agendum de concursu & comparatione diversarum specierum moralitatis respectu ejusdem actus, ut constet quo pacto sint aut non sint in eo compossibiles, & quem ordinem observent. Unde sit

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum idem numero actus possit simul habere duas species moralitatis, putà bonitatem ex subjecto, & malitiam ex fine operantis, vel è contra?

§. I.

Quibusdam præmissis difficultas resolvitur.

1. SVppono contra Gabrielem, & quosdam alios, eundem numero actum à voluntate elicitum, posse successivè esse moraliter bonum, & malum, sive transire de bono in malum, & è contra. Bonum enim & malum morale se habent respectu actûs voluntatis, sicut verum & falsum respectu actûs intellectûs: Sed idem numero actus intellectûs potest successivè esse verus & falsus, ex sola variatione objecti, ut

hic actus, *Petrus sedet*, est verus, Petro sedente, & postea falsus, ipso surgente & stante: Ergo pariter idem numero actus voluntatis potest successivè esse bonus & malus, per moralem mutationem objecti, quod in uno tempore est bonum & conforme legi, in alio malum ac ei difforme. V. G. potest homo velle vesci carnibus tempore licito, & hanc volitionem sine interruptione continuare eo tempore quo esus carnium non est licitus: tunc verò manet idem actus in esse physico (cùm sit continuus & non interruptus, ut supponimus) & tamen fit diversus in esse moris, & transit ab una specie moralitatis in aliam. Unde D. Thomas qu. 2. de malo art. 4. ad 7. sic ait: *Nihil prohibet aliquid esse idem numero secundùm unum genus, quod tamen secundùm aliud genus, non solùm numero, sed specie differt: sicut si sit aliquod corpus continuum, in una parte album, & in alia parte nigrum, est unum numero, inquantum est continuum, sed differt non solùm numero, sed specie, inquantum est coloratum. Et similiter si in aliquo actu continuo primò feratur intentio ad bonum, postea ad malum, sequitur quod sit unus actus numero secundùm suam naturam, sed tamen differt specie secundùm quod est in genere moris.*

Tota ergo difficultas ad hoc devolvitur, an idem actus voluntatis simul & eodem tempore possit diversas species moralitatis habere, & esse simul bonus & malus ex diversis principiis, putà bonus ex objecto, & malus ex fine; sicut cùm quis dat eleemosynam propter vanam gloriam; vel è contra malus ex objecto, & bonus ex fine, ut dum quis furatur ad dandam eleemosynam? Quod ut magis declaretur, & status difficultatis clarè percipiatur, certaque ab incertis separentur:

2. Supponendum est secundò, actionem humanam quæ ab operante ordinatur in finem malum, etiam si ejus objectum bonum sit, non esse bonam simpliciter, sed simpliciter malam. Hoc admittunt omnes Authores, & docet expressè D. Thomas hîc art. 4. ad 3. ubi ait: *Non est actio bona simpliciter, nisi omnes bonitates concurrant, quia quilibet singularis defectus causat malum: bonum autem causatur ex integra causa, ut Dionysius dicit 4. cap. de Divin. nomin.* Solùm ergo difficultas est & controversia inter Theologos, an sicut in naturalibus potest idem subjectum retinere bonitatem quoad aliquid, & esse malum quoad aliud; ut ægrotare pedibus, & non manibus; habere pulchros oculos, & nasum deformem; & sicut in artificialibus potest idem opus secundum unam partem esse pulchrum, & regulis artis conforme, & secundùm aliam difforme, ac distortum, & regulis artis dissonum: ita in moralibus eadem actio humana possit esse bona ex objecto, & simul mala ex fine operantis, aut ex alia circunstantia; vel quando malus finis aut circunstantia adjungitur objecto bono, totam ejus bonitatem moralem tollat, ita quod actus ille tunc non possit dici bonus secundùm quid, seu ex objecto. Eadem difficultas currit, cùm actus est malus ex objecto, & bonus ex fine. Pro resolutione

3. Dico primò: Quando objectum est bonum, & finis malus, aut alia circunstantia (ut cùm quis dat eleemosynam propter vanam gloriam, vel reddit debitum uxori in loco sacro) non sunt duæ species moralitatis, sed unica, nempe malitia, quæ ex malo fine aut circunstantia redundat in objectum, ejusque bonitatem moralem omnino destruit. Est contra Cajetanum hîc art. 8. & 9. & tomo 1. opusc. tract. 17. responsione 14. quem sequuntur ex nostris Marcus à Serra hîc art. 4. & ex extraneis Lorca, Granado, & alij.

4. Probatur primò conclusio ex D. Thoma qui variis in locis eam videtur apertè tradere: nam in 2. dist. 38. qu. 1. art. 4. sic ait: *Cùm aliquis vult dare eleemosynam propter inanem gloriam, hic est unus actus voluntatis, & hic actus totus malus est, licet nunquam ad omne id quod in eo est, malitiam habeat.* Et hîc qu. 19. art. 7. ad 2. *Voluntas* (inquit) *non potest dici bona, si sit intentio mala causa volendi: qui enim vult dare eleemosynam propter inanem gloriam consequendam, vult id quod de se est bonum sub ratione mali, & ideò prout est volitum ab ipso est malum, unde voluntes ejus est mala.* Et in resp. ad 3. *Sive voluntas sit ejus quod est secundùm se malum, & sub ratione boni, sive sit boni sub ratione mali, semper voluntas erit mala.*

5. Respondent Adversarij, D. Thomam loqui de bonitate simpliciter, & non negare quod dare eleemosynam propter vanam gloriam, sit actus bonus secundùm quid, seu ex objecto.

6. Sed contra primò: D. Thomas loco citato expressè dicit, quod quando aliquis *vult id quod de se est bonum sub ratione mali, volitum ab ipso est malum.* Et ibidem art. 2. ad 2. ait quod velle bonum quando non debet, si referatur ad volitum, tunc voluntas non est boni, *quia velle facere aliquid quando non debet fieri, non est velle bonum:* Sed illud volitum est objectum: Ergo ex D. Thoma quando actus à fine operantis, vel ab alia circunstantia vitiatur, non remanet bonus etiam ex parte objecti, sed totus malus est, licèt non totaliter, seu ex omnibus principiis quæ ad illum concurrunt. Unde idem S. Doctor in 2. distinct. 38. quæst. 1. art. 4. ad 4. dicit: *Cùm aliquis vult dare eleemosymam propter inanem gloriam, hic est unus actus voluntatis, & hic actus totus malus est, licèt non ab omni eo quod in eo est malitiam habeat.*

7. Contra secundò: D. Thomas hîc art. 5. ad 4. docet quod cùm aliqua circunstantia actum, qui ex objecto esset bonus, reddit malum, talis circunstantia sumitur ut differentia essentialis objecti, & specificat actum illum, ac proinde dat illi primam moralitatis speciem: si autem prædictus actus haberet simul bonitatem ex objecto, ab eo primariò specificaretur, nec circunstantia daret speciem essentialem, sed accidentalem, ut patet: Ergo D. Thomas denegat huic actui bonitatem etiam ex parte objecti.

8. Contra tertiò: Idem S. Doctor 2. Ethic. lect. 7. docet ex Aristotele bonum in moralibus uno solùm modo dici, nempe simpliciter, idque explicat exemplo sagittarij, qui uno solùm modo potest scopum vel punctum sibi præfixum attingere, & multipliciter ab illo deviare: *Rectitudo operationis* (inquit) *uno solo modo contingit, peccatum autem in actione contingit infinitis modis: & inde est quod peccare est facile, quia multipliciter hoc contingit; sed rectè agere est difficile, quia non contingit nisi uno modo: & ponitur exemplum, quia facile est recedere à contactu signi, id est puncti, sive in centro circuli, sive in quacunque alia superficie determinatè signati; sed tangere signum est difficile, quia contingit uno modo.* Ergo ex D. Thoma actus non potest esse bonus moraliter, nisi sit bonus simpliciter;

seu ex omnibus principiis ad illum concurrentibus, nempe objecto, fine, & circunstantiis debitis; subindeque non potest esse bonus ex objecto, & malus ex fine operantis, aut ex aliis circunstantiis.

9. Probatur secundò conclusio ratione fundamentali, quam insinuat idem Doctor Angelicus locis suprà citatis. Cùm aliquis dat eleemosynam propter inanem gloriam, objectum illius actus, ut habet rationem objecti, & ut specificat, non est bonum, sed potiùs malum: Ergo non potest dare actui speciem boni. Consequentia patet, Antecedens probatur. Quando aliquis dat eleemosynam propter vanam gloriam, tunc eleemosyna secundùm se & absolutè non terminat hunc actum electionis, sed ut habet rationem medij ordinati ad malum finem, scilicet acquisitionem vanæ gloriæ; electio enim habet pro objecto medium ut conducens ad finem, & ad illum ordinatum: Atqui eleemosyna ut habet rationem medij ordinati ad malum finem, scilicet vanam gloriam, non est objectum bonum, sed malum; cùm sub hac ratione sit instrumentum mali, & materia in qua exercetur vana gloria, sub specie misericordiæ & charitatis, licèt quantùm ad sublevationem alienæ miseriæ habeat effectum eleemosynæ: Ergo cùm aliquis dat eleemosynam propter inanem gloriam, objectum illius actus, ut habet rationem objecti, & prout illum actum specificat, non est bonum, sed potiùs malum.

10. Confirmatur: Licèt electio priùs ratione terminetur ad medium, quàm ad finem, in genere causæ formalis, tamen in genere causæ finalis priùs terminatur ad finem: unde cùm causa finalis sit simpliciter prior, eò quod agens non agat nisi motum à fine, hinc est quod simpliciter loquendo, cùm aliquis eligit medium de se bonum ad obtinendum malum finem, v. g. eleemosynam propter vanam gloriam, præcedat malitia finis, & refundatur in objectum seu medium, ejusque bonitatem extinguat. Unde Ambrosius Epist. 84. ad Demetriadem: *Inflatio & ambitio, & propriorum bonorum superba defensio, possunt destruere eleemosynas, possunt evacuare martyria, si & magnas opes amore quis humanæ laudis effundat, & sæva supplicia non ea fortitudine quam Deus tribuit, sed ea quam de se præsumpsit, excipiat.* Hinc etiam hypocrisis, seu appetitus vanæ gloriæ, fermento comparatur Lucæ 12. *Nam sicut modicum fermentum totam farinæ cui injicitur massam corrumpit, universamque mox conspersionem suo sapore commaculat: sic etiam simulatio, cujus semel animum imbuerit, tota virtutum sinceritate & veritate fraudabit,* inquit Venerabilis Beda lib. 4. in Lucam cap. 52.

11. Confirmatur ampliùs: Ut aliquis actus sit bonus, etiam partialiter & inadæquatè, debet regulari per dictamen rectæ rationis & prudentiæ, quæ est proxima & immediata regula actuum humanorum, ut disp. 1. ostendimus: Sed electio medij de se boni ad obtinendum malum finem, jejunij v. g. vel eleemosynæ, ad captandam vanam gloriam, vel alterius actus ex objecto boni, & ex circunstantia mali, non regulatur per dictamen rectæ rationis & prudentiæ: Ergo nullam habet bonitatem moralem, etiam partialem & inadæquatam. Major patet, Minor probatur. Prudentia & recta ratio dictant bonum benè esse faciendum, & bonum fieri malè, seu ex malo motivo, non esse bonum: Sed quando aliquod A bonum fit ex malo fine, fit ex malo motivo, quia finis dat motivum agendi, & quando fit cum mala circunstantia, non fit benè, sed malè: Ergo tunc non fit conformiter, sed difformiter ad rectam rationem & prudentiam.

12. Probatur tertiò conclusio alia ratione desumpta ex doctrina D. Thomæ hîc art. ad 4. ubi docet quod omnis circunstantia mala, adveniens actui ex objecto bono, transit in rationem objecti, nisi destruat bonitatem, quæ ex objecto sumenda erat: Ergo actus aliquâ malâ circunstantiâ vitiatus, nullam retinet bonitatem moralem ex objecto. Minor probatur: Circunstantia non potest transire in rationem objecti, nisi etiam transeat in rationem specificativi, quia ex B objecto sumitur specificatio, etiam in moralibus: Sed non potest transire in rationem specificativi, nisi destruat bonitatem specificam, quæ ex objecto sumenda erat: aliàs talis actus haberet duplicem essentiam seu speciem omnino oppositam, & quarum una non posset subordinari alteri: Ergo circunstantia mala non potest transire in conditionem objecti, nisi ipsius bonitatem destruat.

13. Hanc conclusionem probant etiam aliqui ab inconvenienti quod videtur sequi ex adversa sententia: Si enim (inquiunt) idem actus simul esset bonus & malus moraliter, esset etiam simul meritorius vitæ æternæ, & alicujus supplicij, quod videtur absurdum. Sed hæc ratio non urget: tum quia responderi potest, quod sicut non C repugnat in eodem actu ratio boni & mali moralis secundùm diversa, ita nec ratio meriti & demeriti; tum etiam quia ad meritum vitæ æternæ requiritur quod actus sit simpliciter bonus, & Deo gratus, ac ex imperio charitatis saltem virtualiter in Deum referatur: neutrum autem convenit actui bono ex objecto, & malo ex fine operantis; ille enim in sententia Adversariorum est bonus tantum secundùm quid, & cùm sit peccatum, saltem veniale, non potest per charitatem referri in Deum; cùm peccatum veniale, licèt non auferat à subjecto in quo est, habitualem ordinem charitatis, ab ea tamen imperari nequeat, nec in Deum formaliter aut virtualiter D referri: quia sicut actus charitatis est conversio in Deum, & peccatum mortale aversio ab illo ut ultimo fine, ita veniale est quædam ab illo diversio, ut docetur in tractatu de peccatis. An verò actus bonus ex objecto, & malus ex aliqua circunstantia, sit meritorius alicujus præmij temporalis, disputant Theologi in tractatu de merito.

14. Dico secundò: Quando objectum actûs est malum, & finis bonus (ut cùm quis furatur ad dandam eleemosynam) non sunt ibi duæ species morales, una mali ex furto, & alia boni ex eleemosyna, sed una duntaxat mali ex objecto, nempe ex furto. Hæc conclusio sequitur ex princi- E piis in præcedenti statutis: si enim malitia desumpta ex fine operantis, vel ex alia circunstantia, inficit totum actum, & omnem ejus bonitatem destruit, à fortiori ea quæ derivatur ex objecto, quæ est præcipua ac essentialis, idem præstabit, omnemque bonitatem moralem actûs pariter destruet.

Deinde, sicut est contra dictamen prudentiæ, eligere aliquod bonum medium ob malum finem; ita & assumere malum medium ad obtinendum bonum finem, quia non sunt facienda mala ut eveniant bona.

Addo quod, sicut se habet principium in speculativis, ita & finis in practicis, ut sæpè docent Aristoteles & D. Thomas: unde sicut principium speculativum certum, applicatum ad conclusionem per medium sophisticum, non causat assensum scientificum, sed erroneum; ita finis bonus, intentus per medium malum, non causat actum bonum, sed malum.

Denique, sicut in eo qui dat eleemosynam propter vanam gloriam, eleemosyna, inquantum est materia & instrumentum vanæ gloriæ, non est objectum bonum, sed malum (vitiatur enim à fine, & ad speciem ejus trahitur, ut in prima ratione præcedentis conclusionis expendimus) ita in eo qui furatur ad dandam eleemosynam, eleemosyna non est bonus finis, sed malus, quia est causa furandi, & ratio eligendi malum medium, à quo vitiatur, atque ad speciem ejus trahitur: Ergo sicut primus actus est omnino malus, non verò mixtus ex bonitate & malitia, ita & secundus. Unde D. Thomas hìc qu. 19. art. 7. ad 3. sic ait: *Sive voluntas sit ejus quod est secundùm se malum, & sub ratione boni; sive sit boni sub ratione mali, semper voluntas erit mala: sed ad hoc quod sit bona, requiritur quod sit boni sub ratione boni, id est quod velit bonum, & propter bonum.*

§. II.

Solvuntur objectiones.

OBIICIES primò contra primam conclusionem: D. Thomas hìc art. 4. cùm enumerasset in corp. quadruplicem actûs bonitatem, in solut. ad 3. addit: *Nihil prohibet actioni, habenti unam prædictarum bonitatum, deesse aliam, & secundùm hoc contingit actionem, quæ est bona secundùm speciem suam, vel secundùm circunstantias, ordinari ad finem malum, vel è converso; non tamen est actio bona simpliciter, nisi omnes bonitates concurrant.* Ubi ponderanda sunt hæc verba, *habenti unam prædictarum bonitatum*: his enim S. Doctor apertè videtur docere, quod actio humana potest habere unam bonitatem moralem, putà ex objecto, & tamen carere aliis quæ desumuntur ex fine, vel circunstantiis, subindeque simul esse bona & mala. Unde in 2. dist. 36. qu. unica art. 5. in fine corp. ait: *Contingit actum habere bonitatem ex materia, & tamen eum malè fieri propter indebitas circunstantias.*

16. Respondeo quod quando S. Doctor dicit quod actioni habenti unam bonitatem, putà ex objecto, contingit deesse aliam, scilicet ex fine, & ob istius defectum reddi peccaminosam, ly *habenti*, non facit sensum compositum, quasi actio simul cum prædicto defectu talem bonitatem conservet, sed reddit sensum divisum, & solùm significat, quod quantùm est de se habiturus erat actus talem bonitatem, nisi advenisset malitia ex fine illam impediens. Sicut si diceretur, habenti sanitatem contingit distemperari humores, non esset verùm in sensu composito, ita ut cùm de facto est distemperies, revera sit sanitas, sed solùm in sensu divisò, quia scilicet adesset tunc quantùm est ex aliis principiis, nisi distemperies accidisset. Eodem modo intelligi & explicari debet alius locus desumptus ex libro 2. Sententiarum. Quod autem hæc interpretatio sit legitima, patet ex locis quæ pro nostra assertione adduximus, in quibus, quacumque parte actus sit malus, denegat ei S. Thomas omnem bonitatem, subindeque docet bonitatem ex objecto, & malitiam ex fine, in eodem actu non posse componi, seu simul reperiri: unde cùm ait actui habenti unam bonitatem, deesse aliam, hoc necessariò debet intelligi in sensu divisò, sicut exposuimus; præsertim cùm idem S. Doctor locis supra citatis doceat circunstantiam malam transire in rationem objecti, atque adeò ipsam bonitatem objectivam destruere.

17. Objicies secundò: Cùm quis dat eleemosynam propter vanam gloriam, ille actus est simul bonus ex objecto, & malus ex fine operantis: Ergo simul habet duas species moralitatis, nempe bonitatem & malitiam. Consequentia patet, Antecedens etiam est evidens quantùm ad secundam partem. Probatur verò quantùm ad primam: Primò quia nullus actus potest esse malus ex objecto, nisi habeat objectum malum: Sed talis actus non habet objectum malum; nam finis ob quem fit, non est ejus objectum, sed circunstantia: Ergo non est malus ex objecto.

18. Secundò: Cùm quis instante præcepto dandi eleemosynam, dat eleemosynam ob inanem gloriam, implet præceptum: Ergo talis actus est bonus ex objecto. Consequentia patet: cùm enim præceptum sit de actu bono, impleri nequit nisi per actum bonum, saltem ex objecto.

19. Tertiò: Si talis actus esset malus ex objecto, haberet duplicem malitiam, unam ex fine, scilicet inanis gloriæ, aliam ex objecto depravato, scilicet ex eleemosyna vitiata: Sed hoc dici nequit; aliàs qui daret eleemosynam propter vanam gloriam, duplex peccatum committeret, quod videtur absurdum: Ergo &c.

20. Quartò: Qui urgente præcepto dandi eleemosynam, eam tribuit ob inanem gloriam, meliùs facit, quàm qui nullo modo adimplet tale præceptum: Ergo ille actus non est omnino malus, sed retinet aliquam bonitatem, eam saltem quam habet ex objecto.

21. Denique: Volitio dandi eleemosynam ob inanem gloriam elicitur à virtute misericordiæ: Ergo est bona moraliter, saltem ex parte objecti. Consequentia liquet: quoniam virtus moralis non potest non respicere bonum honestum, quod est proprium ejus objectum. Antecedens verò probatur: Tum quia qui habet habitum misericordiæ, majorem habet facilitatem ad prædictum actum eliciendum, quàm qui huiusmodi habitu caret; quod signum est hunc actum à virtute misericordiæ procedere: Tum etiam quia talis actus repetitus auget facilitatem ad veros actus misericordiæ, atque adeò ipsam virtutem misericordiæ: Sed virtus non augetur nisi actu à se elicito: Ergo talis actus à virtute misericordiæ elicitur.

22. Huic argumento, quod est præcipuum fundamentum adversæ sententiæ, respondetur negando Antecedens, quantùm ad primam partem. Ad primam probationem in contrarium dicendum, quod licet objectum hujus actus, *volo dare eleemosynam propter inanem gloriam*, materialiter & in esse entis sit bonum, formaliter tamen ac in esse objecti, & ut actum illum terminat ac specificat, non est bonum, sed malum: tum quia habet rationem medij ordinati ad malum finem, scilicet vanam gloriam, unde non est conforme, sed difforme dictamini rectæ rationis & prudentiæ, ut in prima ratione declaravimus: tum etiam quia tunc circunstantia finis mali transit in rationem objecti specificans

tis, sicut in ultima probatione ostendimus.

23. Ad secundam probationem, concesso Antecedente, nego Consequentiam. Ad cujus probationem respondeo ex D. Thoma infrà qu. 100. art. 9. & 10. leges esse in duplici differentia: quædam dantur de actibus humanis præcisè quoad substantiam & entitatem physicam, vel (quod idem est) quoad bonitatem objectivam materialem; ut quæ præcipiunt succurrere indigenti, audire sacrum, & similes: aliæ verò dantur de fine & modo prædictorum actuum, & consequenter de eorum honestate & bonitate formali; cujusmodi sunt illæ quæ disponunt de interiori rectitudine hominis, ac de his quæ pertinent ad directionem cordis, & ad ipsam justificationem & munditiam interiorem, ut credere, sperare, diligere, pœnitere, non mœchari in corde, non concupiscere rem alienam &c. Leges igitur quæ dantur de sola substantia actûs (qualis, ut dixi, est illa quæ præcipit succurrere indigenti) adimpleri possunt per actum qui nullam habeat bonitatem formalem, dummodo circa materiam bonam, seu objectum materialiter bonum versetur. Unde hæc instantia solùm probat objectum hujus actus, *Volo dare eleemosynam propter inanem gloriam*, esse bonum materialiter, & in esse entis, non autem ostendit illud esse bonum formaliter, & in ratione objecti specificantis.

24. Ad tertiam probationem respondeo, aliquos existimare in illo actu duplicem esse malitiam, unam vanæ gloriæ vitiantis, & aliam eleemosynæ vitiatæ; tunc enim non manet vera eleemosyna, sed fit materia vanæ gloriæ, ac instrumentum superbiæ. Unde Augustinus in regula, seu Epist. 109. ait quod *superbia bonis operibus insidiatur ut pereant*; & Chrysologus loquens de hypocrisi, dicit: *Crudeli arte virtutes necat mucrone virtutum, jejunium jejunio perimit, orationem oratione vacuat, misericordiam miseratione prosternit.* Verosimilius tamen videtur non duplicari ibi malitiam, nec aliam dari distinctam à superbia, seu vana gloria, quæ, ut suprà ostendimus, totum illum actum vitiat, adinstar fermenti, quod totam farinæ cui injicitur massam corrumpit, vel tineæ, quæ totum ex quo nascitur pannum corrodit. Unde Christus Matth. 6. dicebat: *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit:* ubi per oculum intelligunt SS. Patres intentionem finis, quæ si sit mala, reddit totam actionem malam & tenebrosam, omnemque bonitatis lucem ab ea excludit.

25. Ad quartam respondetur, quod etsi qui urgente præcepto dandi eleemosynam, eam tribuit ob inanem gloriam, minùs peccet, quàm qui nullo modo adimplet tale præceptum, non tamen, propriè & formaliter loquendo, meliùs facit: quia neuter formaliter benè facit; & ideò comparativum *meliùs* est de subjecto non supponente. Sicut minùs peccat qui dormiens adimplet, seu non frangit præceptum non furandi, quàm qui illud violat: non tamen propriè meliùs facit; quia dormiens, nullam exercens operationem, nihil boni facit, & ubi non est bonum, melius esse non potest.

26. Ad ultimam nego Antecedens: nam virtus moralis non concurrit nisi ad actus regulatos judicio prudentiæ: volitio autem dandi eleemosynam ob inanem gloriam, non regulatur dictamine prudentiæ, ut suprà ostendimus: ergo illa non procedit ab habitu misericordiæ, sed vanæ gloriæ. Ad primam probationem in contrarium dicendum est, majorem illam facilitatem, quam experitur is qui habet habitum misericordiæ, ad prædictum actum, non provenire per se ex hujusmodi habitu, sed per accidens: quia dum per se disponit potentiam ad proprium actum, per accidens removendo impedimenta ex parte materiæ, reddit ipsam potentiam facilem ad actus in materia similes, quamvis formaliter non sint actus virtutis, sed vitij: ad eum modum quo habens habitum misericordiæ acquisitæ, facilior est ad eliciendos actus infusæ; non quia virtus naturalis per se influat in actus infusæ, sed quia cùm prædictæ virtutes conveniant in materia, licèt non in ratione formali, eo ipso quod acquisita per se habilitet potentiam ad proprios actus, tollit impedimenta quæ ex parte materiæ retardare possent ad alios quoscunque in tali materia eliciendos. Per quod patet ad secundam probationem: nam etsi volitio dandi eleemosynam ob inanem gloriam, non sit formaliter actus virtutis, potest tamen per accidens modo explicato augere facilitatem ad veros actus misericordiæ, tollendo impedimenta ex parte materiæ.

27. Objicies tertiò: Actus credendi mysteria supernaturalia ut à Deo revelata, elicitur à virtute fidei, subindeque est bonus ex objecto: Sed ille potest ad malum finem ordinari, ut si aliquis credat propter vanam gloriam: Ergo idem actus potest esse simul bonus ex objecto, & malus ex fine operantis.

28. Confirmatur: Si aliquis vellet suscipere baptismum, aut pati martyrium ex vana gloria, talis volitio esset mala, utpote relata ad malum finem, & bona, utpote dispositio ad justificationem, quæ per baptismum aut martyrium obtinetur: Ergo idem actus bonitatem & malitiam moralem simul habere potest.

29. Ad objectionem respondet Joannes à S. Thoma, quod ille qui credit ex motivo vanæ gloriæ, vel ex alio temporali, credit ex fide acquisita, quæ innititur testimonio humano: sicut hæreticus mysteriis quæ non discredit, non assentitur ex vera fide supernaturali, sed ex motivo & testimonio humano; quia scilicet talia mysteria sibi videntur credibilia. Rationem assignat, quia (inquit) actus veræ fidei, debet à gratia excitante procedere: quando autem aliquis credit ex motivo vanæ gloriæ, talis assensus, cùm sit peccatum, saltem veniale, non potest produci à gratia excitante, quæ non potest in actus malos influere: ergo nec potest esse actus veræ fidei. Verùm hæc ratio non videtur bona: malitia enim actûs non obstat quominus ille sit ex motione divina supernaturali, quæ potest attingere entitatem actûs mali, præscindendo ab ejus malitia & deformitate, ut patet in sacerdote consecrante hostiam propter sortilegium, aut alium malum finem: nam licèt talis consecratio sit mala & sacrilega, procedit tamen ab auxilio speciali Dei, moventis & applicantis sacerdotem ut suæ virtutis instrumentum.

30. Verius ergo & probabilius est, prædictum actum à fide infusa procedere: cùm enim essentialiter sit virtus intellectualis per se primò speculativa, nec secundùm se respiciat objectum sub ratione boni, sed sub ratione primi veri, non videtur destrui ejus actus per hoc quod ad finem extrinsecum pravum referatur: quia talis relatio, licèt repugnet bonitati morali, non tamen certitudini & infallibilitati, quæ est essentialis fidei. Juxta quam doctrinam ad argumentum

tum respondetur, actum credendi propter vanam gloriam non habere bonitatem moralem ex objecto, etsi eliciatur à virtute fidei; quia non est de ratione actûs fidei habere bonitatem moralem ex proprio objecto, vel aliunde, sed tantùm veritatem & infallibilitatem.

31. Ad confirmationem dicendum, quòd si aliquis ex inani gloria vellet susci pere baptismum, consequeretur quidem ex vi sacramenti, & ex opere operato, aliquem ejus effectum, scilicet characterem, ad quem non alia requiritur dispositio, quàm voluntas eum suscipiendi; non reciperet tamen gratiam sanctificantem: quia baptismus eam non confert adultis, nisi mediante aliqua dispositione, quæ ad minùs sit attritio supernaturalis, ut magis communiter docent Theologi in tractatu de sacramentis. Si autem velis sequi eorum sententiam, qui dicunt volitionem suscipiendi baptismum sufficere ut gratiam conferat, dicere poteris, illam voluntatem non concurrere ad gratiam per modum dispositionis, sed per modum conditionis, sicut ad characterem; & sic non requiri quod sit bona moraliter. Qui autem vellet pati martyrium ob inanem gloriam, nec gratiam, nec aureolam martyrij consequeretur: quia tale martyrium non esset verum, sed apparens; cùm verum martyrium debeat esse effusio sanguinis propter Christum, aut fidei defensionem. Unde Hieronymus super illud ad Galat. 1. *Non efficiamini inanis gloriæ cupidi*, ait: *Martyrium ipsum, si ideò fiat ut admirationi & laudi habeamur à fratribus, frustra sanguis effusus est.* Imò aliqui existimant, profusionem vitæ & sanguinis in tali casu esse peccatum mortale: quia licèt inanis gloria secundùm se sit tantùm veniale, tamen prodigere vitam ex inani gloria, vel alio pravo fine, est mortale: sicut absque aliquo bono fine morti se exponere.

32. Objicies quartò: In naturalibus potest eadem res esse bona ex uno capite, & simul mala ex alio; nam idem homo potest esse boni auditûs, & mali visûs; habere pulchras manus, & pedes deformes: Ergo & in moralibus eadem actio poterit simul esse bona ex objecto, & mala ex fine, vel è contra. Consequentia probatur: quia ut ait S. Thomas art. 1. hujus quæstionis: *De bono & malo in actionibus oportet loqui, sicut de bono & malo in rebus.*

33. Respondeo concesso Antecedente, negando Consequentiam. Ad cujus probationem dico de bonitate & malitia in moralibus, quantùm ad multa loquendum esse, sicut de bono & malo in naturalibus: nam sicut in rebus naturalibus, una est bonitas essentiæ, alia accidentis; ita in moralibus, una bonitas desumitur ab objecto, alia à circunstantiis, quæ sunt veluti accidentia actuum humanorum. Item sicut bonitas totalis consurgit ex plenitudine essendi in esse naturali, ita & in esse morali. Sed discrimen est in eo, quod in naturalibus malum unius partis non inficit aut destruit bonitatem alterius; unde bonitas ex essentia potest simul esse cum malo accidenti, & bonitas unius partis, cum malo alterius: in moralibus verò, malitia quæ est ex fine, vel aliis circunstantiis, totum actum inficit, & omne bonum ejus destruit, ut suprà ostendimus; sicque impossibile est, bonitatem ex objecto stare cum malitia ex fine, vel bonitatem ex fine cùm malitia ex objecto: sicut docent Theologi in tractatu de virtutibus, quod virtutes morales, licèt inter se sint essentialiter distinctæ, tamen ita sunt connexæ, ut nulla adsit, si una deficiat.

Objicies ultimò contra secundam conclusionem: Iste actus, *volo furari ut dem eleemosynam*, est bonus ex fine, & malus ex objecto: Ergo habet simul duas species moralitatis. Consequentia patet, Antecedens probatur. Idcircò iste actus, *volo dare eleemosynam propter inanem gloriam*, est malus ex fine, quia ordinatur ad malum finem, & ex tali ordinatione vitiatur: Sed iste actus, *volo furari ut dem eleemosynam*, non ordinatur ad finem malum à quo vitietur: Ergo non est malus, sed bonus ex fine. 34.

Confirmatur: Isti duo actus, *volo jejunare ut dem eleemosynam*, & *volo furari ut dem eleemosynam*, habent eundem finem, scilicet eleemosynam: Sed hic finis tribuit priori actui bonitatem suam: Ergo & posteriori.

Ad objectionem respondeo negando Antecedens, quantùm ad primam partem. Ad cujus probationem dicendum, quod licèt in isto actu, *volo furari ut dem eleemosynam*, eleemosyna non sit medium ad malum finem, sicut in priori actu, quo quis vult dare eleemosynam propter vanam gloriam, subindeque non ex eo vitietur; benè tamen ex eo quod sit finis movens ad malum medium, & malitia medij redundet in finem, ejusque bonitatem destruat. Unde 35.

Ad confirmationem dico quod licèt isti actus, *volo jejunare ut dem eleemosynam*, & *volo furari ut dem eleemosynam*, materialiter habeant eundem finem, non tamen formaliter: nam in secundo actu malitia medij vitiat finem, & in ipsum refunditur, ita ut finis non sit eleemosyna absolutè, sed ut causa furti; ex quo efficitur mala malitiâ furti.

Articvlvs II.

An possit idem actus moralis habere duplicem speciem, quæ simul sit bona, vel simul mala?

Ostendimvs articulo præcedenti, eundem actum non posse simul habere duas species moralitatis inter se oppositas, bonitatis scilicet & malitiæ: nunc breviter discutiendum est, an possit habere simul duas species bonitatis, vel duas species malitiæ: v. g. dum aliquis vult jejunare ad satisfaciendum pro peccatis, quæritur an ejus actus sit simul in specie abstinentiæ & pœnitentiæ: vel dum quis vult furari ut fornicetur, vel occidere ut furetur, an talis actus sit simul in specie furti & fornicationis, vel in specie homicidij & furti? 36.

Partem negativam tenet Vazquez hîc disp. 51. cap. 3. ubi negat eundem numero actum humanum posse esse in duplici specie bonitatis moralis, quarum una sit ex objecto, alia verò ex fine; quamvis concedat posse esse in duplici specie malitiæ moralis; & in suam sententiam pertrahere conatur Ferrariensem, & aliquos ex Nominalibus, quos tamen Salmanticenses & alij Moderni ab hac opinione vendicant. Unde vix est qui prædictæ subscribat sententiæ, præter Vazquem, cui proinde adaptari potest illud Genes. 16. *Manus ejus contra omnes, & manus omnium contra eum.* 37.

Dico igitur, unum & eundem actum posse simul habere duas species bonitatis, vel duas

ſpecies malitiæ, unam ex fine, & aliam ex objecto.

38. Probatur primò ex D. Thoma hîc art. 4. ubi ait: *Actiones humanæ habent rationem bonitatis ex fine à quo dependent, præter bonitatem abſolutam quæ in eis exiſtit.* Ubi per *bonitatem abſolutam*, intelligit eſſentialem, deſumptam ex objecto, ut diſputatione præcedenti annotavimus. Et ſtatim ponit quadruplicem bonitatem, quæ poteſt reperiri in actu, inter quas enumerat bonitatem ex objecto, & ex fine, tanquam diſtinctas. Idem habet art. 6. & 7. ubi ad 1. ait, *quòd ſecundùm ſubſtantiam ſuam non poteſt aliquid eſſe in duabus ſpeciebus, quarum una ſub altera non ordinetur, ſed ſecundùm ea quæ rei adveniunt, poteſt aliquid ſub diverſis ſpeciebus contineri; ſicut hoc pomum ſecundùm colorem continetur ſub hac ſpecie, ſcilicet albi; & ſecundùm odorem, ſub ſpecie benè redolentis.* Denique 3. contra gent. cap. 138. clariſſimè docet noſtram ſententiam, his verbis: *Contingit unum actum duorum vitiorum eſſe, dum actus unius vitij ad finem alterius vitij ordinatur; ut cùm quis furatur ut fornicetur, actus quidem ſecundùm ſpeciem ſuam eſt avaritiæ, ſecundùm intentionem verò, luxuriæ. Eodem modo in virtutibus contingit, quod actus unius virtutis ad aliam virtutem ordinatur: ſicut cùm quis dat ſua ut cum altero amicitiam habeat charitatis, actus quidem ex ſua ſpecie eſt liberalitatis, ex fine autem, charitatis.*

39. Probatur ſecundò ratione: Bonitas & malitia moralis actûs ſumuntur ex conformitate vel difformitate ad rationem: Sed unus & idem actus poteſt eſſe conformis vel difformis rationi duobus modis inter ſe diverſis; poteſt enim habere conformitatem vel difformitatem ad rationem ex parte objecti quod immediatè reſpicit, & ex parte finis ad quem ordinatur, ut patet in exemplis adductis: nam cùm quis tribuit eleemoſynam ad ſatisfaciendum pro peccatis, in iſto actu datur objectum, nempe ſublevatio alienæ miſeriæ, quod ex ſe eſt rationi conſonum; deinde datur honeſtas pœnitentiæ, ſpecie diverſa ab honeſtate miſericordiæ: item cùm quis furatur ad fornicandum, in illo actu duplex reperitur deformitas; una ex objecto, ſcilicet ex re aliena quæ tollitur; altera ex fine ad quem ordinatur, nimirum fornicatione: Ergo idem actus duas ſpecies bonitatis, vel duas ſpecies malitiæ, ſimul habere poteſt.

40. Probatur tertiò: Actus terminatus ab bonum objectum, & bonum finem, v. g. velle jejunare ad ſatisfaciendum pro peccatis, procedit à diſtinctis virtutibus, à temperantia ſcilicet, & pœnitentia: Ergo habet ab utraque ſuam ſpecialem bonitatem. Conſequentia patet: actus enim pertinere non poteſt ad aliquam virtutem, niſi attingat objectum ſub ratione formali illius, in qua ratione ſpecialis bonitas & honeſtas neceſſariò imbibitur. Antecedens verò probatur: Actus terminatus ad bonum objectum, & bonum finem, elicitur ab una virtute, ab ea ſcilicet ad quam pertinet objectum, & imperatur ab alia, ad quam pertinet finis; ut electio jejunandi ad ſatisfaciendum pro peccatis, elicitur à temperantia, & imperatur à pœnitentia: Ergo procedit à diſtinctis virtutibus, nempe ab una elicitivè, & ab alia imperativè. Unde D. Thomas 2. 2. qu. 124. art. 2. ad 2. ait: *Martyrium eſt actus charitatis ut imperantis, fortitudinis autem ut elicientis.* Et qu. 32. art. 1. ad 2. *Nihil prohibet* (inquit) *actum qui eſt propriè unius virtutis elicitivè, attribui alteri virtuti ſicut ordinanti & imperanti ad ſuum finem. Et hoc modo dare eleemoſynam, ponitur inter opera ſatisfactoria: inquantum miſeratio in defectum patientis, ordinatur ad ſatisfaciendum pro culpa. Secundùm autem quod ordinatur ad placandum Deum, habet rationem ſacrificij, & ſic imperatur à latria.*

Confirmatur hæc ratio, & ſimul præcipuum Adverſarij fundamentum convellitur. Si prædictus actus non procederet à diverſis virtutibus, maximè quia ab illa ſola eliceretur, ad quam pertinet finis, eâ nullo modo concurrente, ad quam pertinet objectum: Sed hoc dici nequit: Ergo nec illud. Major eſt præcipuum fundamentum Vazquezij: Minor verò probatur. Primò Licèt potentia vel habitus poſſint imperare actum, qui eſt extra ſuum objectum adæquatum, non tamen poſſunt ipſum elicere; v. g. voluntas poteſt imperare viſionem, ſed non elicere, quia viſio eſt extra objectum voluntatis, & neceſſariò dependet à viſu: Sed jejunium v. g. vel martyrium eſt extra objectum adæquatum charitatis, vel pœnitentiæ, quæ ſolùm reſpiciunt dilectionem Dei, vel dolorem de peccatis: Ergo neutrum poteſt elici à charitate, vel à pœnitentia, ſed ab ipſis duntaxat imperari. 41.

Probatur ſecundò eadem Minor: Actus habens objectum bonum, & bonum finem, habet ſpecialem difficultatem ex objecto, diſtinctam ab ea quam habet ex fine: Ergo præter influxum ſeu imperium virtutis, ad quam pertinet finis, requiritur ſpecialis influxus illius ad quam pertinet objectum. Antecedens patet; jejunium enim, vel martyrium, ſpecialem habet difficultatem ex objecto, diſtinctam ab ea quæ in actu charitatis, aut dolore de peccatis invenitur. Conſequentia verò probatur: tum quia ubi eſt ſpecialis difficultas ex parte actûs, opus eſt ſpeciali virtute ex parte principij: tum etiam quia ſicut quælibet virtus habet determinatam materiam, & determinatam rationem formalem in tali materia; ita verſari debet circa determinatam difficultatem in eadem materia. Unde impoſſibile eſt virtutem ad quam pertinet finis, extendi ad difficultatem quam actus habet ex objecto, pertinente abſolutè ad aliam virtutem diſtinctam. Et hæc eſt ratio fundamentalis connexionis virtutum moralium ſub ſtatu perfecto; quia nulla earum ſine aliis eſt ſibi ſufficiens ad perfectum actum, ob alias difficultatis in aliis materiis, quæ ipſum impedire poſſunt: poteſt enim aliquis impediri v. g. ab exhibendo Deo cultum religionis, nedum ex intrinſeca difficultate hujus operis, ſed etiam ex affectu ad pecunias, vel voluptates à Deo avertentes, aut ex timore mortis: unde niſi habeat virtutem liberalitatis domantem affectum ad pecunias, virtutem temperantiæ ſuperantem affectum ad voluptates, & virtutem fortitudinis vincentem paſſionem timoris, non poterit perfectum actum religionis exercere; quia per ſolam virtutem religionis non poterit ſuperare difficultates, quæ reperiuntur in ſubjiciendo rationi affectum ad pecunias & voluptates, vel paſſionem timoris. 42.

Tertiò Minor principalis ſuadetur: Ex frequentatione actus imperati non ſolùm intenditur virtus imperans, ſed etiam virtus ad quam 43.

pertinet actus imperatus; v. g. si à charitate imperentur actus fortitudinis, exercendo tales actus imperatos fortitudinis, crescit non solùm charitas, sed etiam fortitudo: Ergo tales actus fortitudinis, non solùm à charitate ut imperante, sed etiam à fortitudine ut eliciente procedunt. Consequentia est manifesta: quia actus solùm intendunt habitum à quo procedunt.

44. Quartò eadem Minor potest probari ex variis absurdis & inconvenientibus, quæ sequuntur ex adversa sententia. Si enim actus boni & honesti ab ea solùm virtute procederent, ad quam pertinet finis, eâ ad quam pertinet objectum nullo modo concurrente, sequeretur primò superfluas esse virtutes morales, tam acquisitas, quàm infusas: quia actus qui versantur circa propriam materiam ipsarum, sunt ordinabiles in finem charitatis, ac proinde omnes possent immediatè à sola charitate elici. Ex quo ulteriùs sequeretur, in Christo nullum fuisse actum ab aliqua virtute morali elicitum, sed actus solius charitatis: quod est plusquam falsum: tum quia apertè repugnat Scripturæ, in qua actus misericordiæ, humilitatis, patientiæ, obedientiæ, & aliarum virtutum passim illi attribuuntur: tum etiam quia omnes aliæ virtutes à charitate fuissent in eo superfluæ, & consequenter non debuissent ipsi infundi; sicut propter hanc superfluitatem non fuerunt ipsi infusæ fides, spes, & pœnitentia, ut in tractatu de incarn. docetur. Sequela manifesta est: Quia omnes actus Christi imperabantur actualiter à charitate, & in finem ipsius actualiter referebantur: Ergo si actus boni & honesti ab ea solùm virtute procedant, cujus est finis ad quem ordinantur, omnes actus Christi Domini fuere à sola charitate eliciti. Sequeretur etiam ex eodem principio, quod charitas non posset dici forma omnium virtutum: nam ex D. Thoma 2. 2. qu. 23. art. 8. charitas dicitur forma virtutum, quia imperat earum actus, ipsasque applicat ad eos eliciendos: subindeque, si actus virtutum moralium ab eis immediatè non elicerentur, sed à sola charitate, à qua in finem supernaturalem diriguntur, ipsa non posset dici forma aliarum virtutum, nec eas informaret & perficeret, sed potiùs destrueret ac expelleret.

Disp. 22. art. 3.

45. Probatur quintò: Si omnes actus boni & honesti ab ea solùm virtute procedant, ad quam pertinet finis, eâ nullo modo concurente ad quam pertinet objectum, non erit melius, seu majoris meriti, ad finem charitatis seu pœnitentiæ eligere opera excellentioris virtutis, quàm opera virtutis inferioris: quia in illis non erit bonitas aliqua moralis illius virtutis assumptæ, desumpta ex ordine ad objectum, sed omnis bonitas talium actuum erit desumpta ex fine virtutis imperantis ad quem ordinantur. Unde non erit majoris meriti eligere martyrium ob amorem Dei, quàm velle dare eleemosynam, vel jejunare uno die: quod plusquam absurdum est.

46. Nec valet quod ait Vazquez, cæteris paribus, melius esse eligere opus excellentioris virtutis, non quia inde peculiaris bonitas specie diversa oriatur, sed quia medium illud, cùm sit magis idoneum, facit intentionem meliorem. Non valet, inquam, nam quòd medium excellentioris virtutis assumptum ab alia, v. g. à charitate, sit magis idoneum, hoc non potest sumi ab ipsa charitate imperante; cùm ejus imperium sit æquale respectu omnium mediorum, ut supponimus: Ergo debet sumi ex majori perfectione, quam ex propria specie & objecto habet actus excellentioris virtutis: sicut quod lux magis participetur in crystallo quàm in ligno, non oritur ex parte lucis, quæ æqualiter se offert, sed ex parte crystalli & ligni, quæ sunt magis vel minùs dispositæ ad recipiendam lucem: Ergo si actus præstantioris virtutis est aptius medium ad finem charitatis, & ideò majus meritum efficit, debet habere specialem bonitatem ex objecto, distinctam ab ea quæ ex imperio charitatis & directione in finem supernaturalem ei advenit.

47. Denique suaderi potest conclusio alia ratione fundamentali. Actus habens bonitatem ex objecto, non amittit illam ex relatione ad ulteriorem finem bonum, sed non obstante tali relatione eam retinet: Ergo duplici bonitate gaudet, unâ ex objecto, & aliâ ex fine extrinseco ad quem refertur. Consequentia patet, Antecedens probatur. Forma superior, etiamsi sit ordinis supernaturalis, non destruit, sed magis perficit inferiorem ipsi subordinatam: At bonitas virtutis imperantis, maximè si est charitas, est forma superior & quasi universalis ad omnes actus quos imperat: Ergo eorum bonitatem moralem non destruit, sed potiùs ipsam fovet ac perficit.

48. Confirmatur: Bonitas non destruitur nisi per suum contrarium, scilicet per malitiam: At ex eo quod actus refertur & ordinatur in meliorem finem, & ad superiorem virtutem, non fit malus, sed potiùs melioratur & perficitur, ut patet in exemplis suprà adductis: Ergo ex relatione ad ulteriorem finem actus non amittit bonitatem quam habet ex objecto & fine proximo.

49. Dices cum Vazque, eo ipso quod actus ordinetur ad ulteriorem finem, ejus bonitatem objectivam destrui, quia hoc ipso talis bonitas non est volita ratione sui, sed ratione alterius, quod est contra rationem virtutis, cujus honestas propter seipsam debet diligi, ut colligitur ex Aristotele 2. Ethic. cap. 4. asserente, *Quod ut actus justitiæ sit bonus, non sufficit quod sit circa rem justam, sed requiritur primò quod fiat scienter, secundò ex electione, tertiò propter ipsum.* Et lib. 6. cap. 12. inquit, *quod actus virtutis primò debet fieri non ignoranter, secundò non ab invito, tertiò ob hoc*, id est, *propter ipsius virtutis honestatem.* Hoc est præcipuum ac fere unicum hujus Authoris fundamentum.

50. Sed contra: Quia, ut dicebamus, bonum superius non consumit aut destruit bonum inferius, ex eo quod istud illi subordinetur, & ad illud referatur; bonum enim bono non est contrarium, sicut nec verum vero: imò potiùs ex tali subordinatione & relatione bonum inferius perficitur; quia inferiora perficiuntur ex subordinatione & conjunctione cum superioribus, ut corpus ex unione cum anima, luna ex conjunctione cum sole, & instrumentum ex subordinatione ad agens principale: Ergo absurdum est dicere, quod eo ipso quod aliquis actus, ex objecto bonus & honestus, ordinetur in finem extrinsecum bonum, putà jejunium ad satisfaciendum pro peccatis, propriam bonitatem objectivam amittat; aliàs, ut suprà dicebamus, charitas, quæ actus omnium virtutum in finem supernaturalem dirigit, eorum bonitatem objectivam destrueret, subindeque non perficeret, sed extingueret omnes virtutes mora-

les, nec esset earum forma, sed ruina & destructio.

51. Confirmatur: Quando aliquis actus virtutis, v. g. temperantiæ, imperatur à charitate, habet meritum non solùm correspondens charitati imperanti, sed etiam temperantiæ ipsum elicienti, sive illud præmium ei collatum intuitu talis virtutis sit accidentale, sive essentiale, de quo in tractatu de merito: Ergo etiam duplici bonitate gaudet, quarum una correspondet objecto quod immediatè respicit, scilicet honestati temperantiæ, altera provenit à fine ad quem à charitate refertur. Consequentia patet: siquidem meritum est propria passio bonitatis moralis: Ergo ubi reperitur duplex meritum, duplex etiam bonitas moralis reperiri debet. Antecedens verò colligitur ex variis Scripturæ locis, in quibus promittitur præmium operibus misericordiæ, & castitatis, quæ in hac vita exercentur, non solùm quia charitatis sunt, sed etiam quia procedunt ab illis virtutibus: dicitur enim Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum: esurivi enim, & dedistis mihi manducare &c.* Similiter virginitati & martyrio, ut sunt actus temperantiæ & fortitudinis, correspondent aliqua præmia accidentalia, quæ aureolæ appellantur, ut in tractatu de beatitudine fusè ostendimus: Ergo &c.

Disp. 2. art. 6.

52. Ad locum verò Aristotelis, cui maximè Vazquez confidit, respondetur quod cùm Philosophus dicit opus virtutis debere fieri *propter ipsum*, solùm intendit actum virtuosum debere esse non solùm ex scientia, & electione, sed etiam propter ipsam virtutem, seu propter honestatem virtutis, tanquam propter finem saltem proximum & intermedium: si enim aliquis bonum opus eliceret ex passione, vel timore, aut propter lucrum, vel inanem gloriam, non esset actus virtutis, sed vitij. Non negat tamen Philosophus, quod opus illud possit ad ulteriorem finem ordinari, & ex imperio alterius virtutis præstantioris fieri. Ita D. Thomas 2. Ethic. lect. 4. & lib. 6. lect. 10. & in 1. dist. 1. qu. 2. art. 1. ad 3. ubi sic ait: *Propter se dicitur dupliciter: uno modo secundùm quod opponitur ad propter aliud; & hoc modo virtutes & honestum non propter se diliguntur, cùm etiam ad aliud referantur. Alio modo dicitur propter se, secundùm quod opponitur ad per accidens; & sic dicitur propter se diligi, quod habet in natura sua aliquid movens ad diligendum: & hoc modo virtutes propter se diliguntur, quia habent in se aliquid unde quærantur, etiamsi nihil aliud ab eis contingeret. Non tamen est inconveniens, ut aliquid propter se ametur, & tamen ad alterum ordinetur.*

53. Ex quo solutum manet aliud fundamentum adversæ sententiæ, quod potest sic breviter proponi. Quando quis eligit opus pietatis propter pœnitentiam, tale opus non appetitur propter se, sed tanquam medium ad pœnitentiam: Atqui medium quà tale non habet rationem boni honesti, quæ soli fini convenit, sed tantùm boni utilis: Ergo talis electio non habet honestatem seu bonitatem moralem ab objecto, quod immediatè respicit, sed tantùm à fine extrinseco ad quem ordinatur, subindeque non duplici, sed unica tantùm bonitate gaudet.

Huic, inquam, argumento jam patet solutio: dicendum est enim, quod opus pietatis, assumptum propter pœnitentiam, v. g. eleemosyna facta ad satisfaciendum pro peccatis, simul appetitur & propter se proximè & immediatè, ratione propriæ honestatis ac bonitatis moralis, & propter aliud, nempe propter pœnitentiam, ad quam ab operante ordinatur; unde non habet rationem puri medij, nec puri finis, sed finis simul ac medij, seu finis intermedij; & est bonum honestum ratione sui, & bonum utile ratione ordinationis ad pœnitentiam; & consequenter duplicem habet speciem bonitatis moralis, unam ex objecto in quod immediatè tendit, alteram ex fine extrinseco ad quem ordinatur. Quænam autem sit prima & essentialis, dicemus articulo sequenti.

Articvlvs III.

A quo actus, ad finem extrinsecum ordinatus, habeat speciem essentialem bonitatis aut malitiæ, an ab objecto, vel à fine?

§. I.

Quibusdam præmissis, referuntur sententiæ, & vera eligitur.

54. NOTANDVM primò, ad actum moralem ex objecto & fine, v. g. ad largitionem eleemosynæ in satisfactionem pro peccatis, tres saltem actus concurrere, nimirum intentionem satisfaciendi pro peccatis, volitionem dandi eleemosynam, & exteriorem eleemosynæ largitionem, quæ elicitur à potentia exteriori ex imperio voluntatis. Ex quibus intentio satisfaciendi est actus purè imperans & elicitus; executio exterior habet rationem actus purè imperati; volitio verò dandi eleemosynam est actus simul elicitus & imperatus; elicitur enim à voluntate ex imperio virtutis pœnitentiæ, intendentis satisfacere Deo pro peccatis. De primo actu, scilicet intentione satisfaciendi, nulla est difficultas: illa enim essentialiter specificatur ab honestate satisfactionis, quæ est finis intrinsecus, & immediatum ipsius objectum. Similiter non est dubium de actu exteriori, & purè imperato; cùm enim actus exterior sit unus actus in esse moris cum interiori à quo imperatur, & quem immediatè terminat, idem prorsus judicium de illo ac de isto ferendum est. Tota ergo controversia, & difficultas, procedit de secundo actu, volitione scilicet dandi eleemosynam, ut à pœnitentia imperatur. Pro cujus majori declaratione:

55. Secundò notandum est, hunc actum posse considerari dupliciter; vel reduplicativè, ut imperatur à pœnitentia, & procedit ex virtute & intentione ipsius, quasi medium electum ad satisfaciendum; vel specificativè, inquantum est actus misericordiæ, respiciens honestatem sui objecti, quamvis aliunde imperetur & ordinetur ad alium finem ulteriorem. Primo modo habet rationem electionis: sub alia verò consideratione, & per comparationem ad objectum sub ratione honesti & finis intermedij, est intentio. Unde Cajetanus suprà qu. 8. art. 3. dicit talem actum esse unum unitate subjecti, quia est unica operatio entitativè; sed multiplicem numerositate formarum, quoniam sub

una ratione est intentio, sub alia verò electio. His præmissis,

56. Circa propositam difficultatem variè opinantur Authores: Vazquez enim hîc disp. 51. censet actum moralem, quoties ad extrinsecum finem ordinatur, ab ipso fine, non verò ab objecto specificari. Curiel verò in alio extremo positus, asserit quòd actus humanus, etiam formaliter & reduplicatiuè ut imperatus, habet speciem essentialem bonitatis vel malitiæ moralis ab objecto, non verò à fine. Valentia autem hîc puncto 4. docet illum tam ab objecto, quàm à fine specificari. Pro resolutione,

Dico primò: Actus imperatus, ut talis formaliter & reduplicativè, non specificatur ab B objecto, sed à fine operantis.

57. Probatur breviter: Actus imperatus, inquantum hujusmodi, respicit essentialiter finem operantis: v. g. volitio dandi eleemosynam, ut imperata à virtute pœnitentiæ, respicit essentialiter honestatem pœnitentiæ, & non sistit in suo objecto proximo, nempe honestate misericordiæ: Ergo ut sic specificatur à fine operantis. Consequentia patet: Respectiva enim specificantur ab eo quod per se primò & essentialiter respiciunt: Sed actus humani, tam in esse moris, quàm in esse physico considerati, sunt de genere respectivorum: Ergo &c. Antecedens verò sic ostenditur: Actus imperatus, inquantum C hujusmodi, respicit essentialiter id quod respicit virtus à qua imperatur: Sed virtus à qua imperatur volitio dandi eleemosynam, respicit essentialiter finem, nempe bonum pœnitentiæ: Ergo & ipsa volitio eleemosynæ, ut imperata à virtute pœnitentiæ. Unde D. Thomas qu. unicâ de virtutibus art. 10. ad 10. sic ait: *Actus alicujus habitus, prout imperatur ab illo habitu, accipit speciem moralem formaliter loquendo de ipso actu: unde cùm quis fornicatur ut furetur, actus iste, licèt materialiter sit intemperantiæ, tamen formaliter est avaritiæ.*

58. Confirmatur: Actus imperatus, ut talis formaliter, est subordinatus actui imperanti, & D quodammodo unus & idem cum eo; unde inquantum hujusmodi, habet suam specificationem essentialem ab eo à quo actus imperans ipsam desumit: Sed actus imperans specificatur à fine operantis, quem tanquam proprium & immediatum objectum respicit, ut patebit ex infra dicendis: Ergo & actus imperatus, formaliter & reduplicativè quâ talis, à fine operantis speciem sumit.

Dico secundò: Actus imperatus specificativè sumptus, non specificatur à fine operantis, sed ab objecto seu fine operis.

59. Probatur primò ex D. Thoma, qui variis in locis clarè & expressè hanc conclusionem docet. E Nam hîc art. 2. ait: *Sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma, quæ dat speciem ei, ita & prima bonitas actûs moralis attenditur ex objecto convenienti.* Et art. 4. recensens quatuor bonitates, quæ in actu humano reperiuntur, dicit quòd *una est secundùm genus, prout scilicet est actio* (quæ est bonitas physica seu naturalis) *alia verò secundùm speciem, quæ accipitur secundùm objectum conveniens*, quæ moralis est: *tertia secundùm circunstantias, quasi secundùm accidentia quædam: quarta secundùm finem, quasi secundùm habitudinem ad bonitatis causam.* Item supra qu. 7. art. 3. ad 3. docet finem operantis non dare actui speciem substantialem, sed esse circunstantiam ejus; ut si quis fortiter pugnet ob liberationem patriæ, species essentialis illius actûs non sumitur ex liberatione patriæ, sed ex bono fortitudinis. Denique in 4. dist. 16. qu. 3. art. 1. quæstiunc. 2. ad 3. factâ distinctione inter finem operis & operantis, de primo ait: *Iste finis dat speciem actui, unde vel non est circunstantia &c. Alius verò est finis agentis, & hic finis dicitur circunstantia cur: ab hoc autem actus non recipit speciem propriam, sed quasi communem, secundùm quod actus imperati induunt speciem virtutis vel vitij imperantis, supra speciem quam habent ex actu eliciente.*

Probatur secundò ratione quam insinuat S. 60. Doctor locis citatis. Finis operantis est circunstantia actûs imperati absolutè considerati, quæ vocatur circunstantia *cur:* Sed actus humani non specificantur à circunstantiis, nec ab eis bonitatem aut malitiam essentialem, sed duntaxat accidentalem desumunt; cùm circunstantiæ sint veluti quædam accidentia moralia humanorum actuum, ut constat ex dictis disp. præcedenti art. 2. Ergo actus imperati non specificantur à fine operantis, sed ab objecto, seu fine operis.

Confirmatur: Si actus imperati specificarentur à fine extrinseco, ad quem ordinantur, se- 61. queretur quòd finis operantis nunquam esset circunstantia: Sed hoc est falsum & contra communem sententiam: Ergo & illud. Sequela probatur: Finis operantis, si comparetur ad intentionem, & actum imperantem, non est circunstantia, sed objectum proprium & specificativum, ut supra annotavimus: Ergo si pariter det speciem essentialem electioni, & actui imperato, nunquam erit circunstantia, seu accidens morale actûs humani.

Probatur tertiò: Actus imperatus specificatur 62. ab eo quod primò & immediatè respicit: Sed primò & immediatè respicit objectum, secundariò verò & mediatè finem operantis, ut patet in exemplo adducto; volitio enim dandi eleemosynam, à virtute pœnitentiæ imperata, primò & per se respicit honestatem misericordiæ; secundariò verò & per accidens tendit in bonum pœnitentiæ ad quod ab operante ordinatur, imò talem finem non respicit, nisi ut terminata ad proprium objectum, & consequenter ut ab ipso specificata: Ergo actus imperatus non specificatur à fine operantis, sed ab objecto & fine operis.

Confirmatur: Ordinatio quâ iste actus ordi- 63. natur ad finem extrinsecum operantis, non mutat ejus naturam: Ergo si talis actus ex se, & secundùm se sumptus, habeat suam speciem essentialem ex objecto, etiamsi ad finem extrinsecum ab operante ordinetur, eandem speciem servabit, & solùm addet novum ordinem ad finem operantis, & ratione ejus novam speciem accidentalem. Sicut quia color non mutat essentiam hominis, non addit illi novam speciem substantialem; sed accidentaliter tantùm illum intra propriam speciem perficit.

Probatur quartò: Actus imperati non eliciun- 64. tur ab ea virtute, ad quam pertinet finis, sed ab ea ad quam pertinet objectum, v. g. actus jejunij imperatus à pœnitentia, non elicitur à pœnitentia, sed ab abstinentia; martyrium imperatum à charitate, non elicitur à charitate, sed à fortitudine, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 124. art. 2. ad 2. Ergo actus imperati non specificantur à fine, sed ab objecto. Consequentia patet;

quia idem est specificativum actûs, & habitûs à quo procedit: Ergo si actus imperatus non procedat à virtute, ad quam pertinet finis, sed ab ea ad quam pertinet objectum, non specificatur à fine, sed ab objecto.

65. Denique si actus imperati specificarentur à fine operantis, omnes actiones justi, qui se & omnia sua ex charitate retulit in Deum, essent ejusdem speciei essentialiter, nempe charitatis, & nunquam justus exerceret actum alterius virtutis, subindeque omnes aliæ virtutes à charitate, in eo essent otiosæ & superfluæ: quod est absurdum, ut articulo præcedenti ostendimus. Sequela patet: nam in tali homine omnes actus quos exercet, referuntur in finem charitatis: Ergo si actus imperati specificentur à fine operantis, non verò ab objecto & fine operis, omnes actus hujus hominis erunt ejusdem speciei essentialiter.

Sequeretur etiam ex eadem sententia, quòd actus fidei informis, & fidei formatæ, non essent ejusdem speciei essentialiter, sed diversæ; quia unus specificaretur ab objecto, alter verò à fine charitatis, à qua informatur: unde fides non esset ejusdem speciei essentialis in homine peccatore, & in homine existente in gratia.

Item sequeretur nullum dari actum indifferentem secundùm speciem: nam cùm non detur actus, quantumcumque ex objecto sit indifferens, qui ex fine non sit bonus, vel malus, ut ostendemus disputatione sequenti: si finis essentialiter specificet actus humanos, sequitur evidenter, nullum dari actum, qui non sit essentialiter bonus, vel malus, ex sua specie.

66. Ex quibus exclusa manet sententia Valentiæ, asserentis actus imperatos ab objecto & fine operantis simul sumptis specificari: tum quia ex hac sententia eadem absurda & inconvenientia sequuntur, ut consideranti patebit: tum etiam quia una res simplex non potest sumere speciem essentialem à duobus, quæ solùm ex voluntate operantis per accidens conjunguntur: Sed objectum actûs imperati, & finis operantis, ex voluntate operantis per accidens conjunguntur: Ergo actus imperatus, ab objecto & fine operantis simul sumptis specificari non potest. Major est certa: quia cùm species rei simplicis sit ens per se, non potest essentialiter pendere ab eo quod est per accidens. Minor etiam patet: nam eleemosyna v. g. pro voluntate operantis potest ad innumeros fines bonos vel malos ordinari, ut ad amorem Dei, ad satisfactionem peccatorum, ad gratiarum actionem, ad inanem gloriam, &c. Ergo objectum actûs imperati, & finis operantis, per accidens conjunguntur.

67. Ex dictis inferes, quòd factâ comparatione inter duas illas species, quæ in actu imperato reperiuntur, illa sola quæ sumitur ex objecto est essentialis, alia verò quæ est ex fine, accidentalis. Patet hoc corollarium ex dictis: Primò quia finis operantis est solùm circunstantia actûs: Sed circunstantiæ bonitatem & malitiam duntaxat accidentalem tribuunt: Ergo & finis operantis. Secundò, quia ut supra dicebamus, ordinatio in finem operantis accidentaliter advenit actui, & per accidens cum ejus objecto specificativo conjungitur. Tertiò, quando alicui actui competit duplex species, aut duplex bonitas, illa est essentialis, quæ est ex se invariabilis, & illa accidentalis, quæ competit variabiliter: Sed species, vel bonitas aut malitia, quæ competit actui imperato ratione objecti, est invariabilis; quæ verò convenit ex fine, est variabilis, & potest adesse vel abesse ab actu, ut patet in exemplo eleemosynæ sæpè adducto; bonitas enim vel honestas misericordiæ, quæ ipsi ex objecto convenit, ab ea inseparabilis est; ea verò quæ sumitur ex fine, variabilis est; cùm ille qui vult dare eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis, perseverando in eadem volitione, possit mutare finem, & intendere v. g. agere gratias Deo pro acceptis beneficiis: Ergo species quæ sumitur ex objecto est essentialis, illa verò quæ est ex fine operantis, accidentalis.

Dices primò: Aristoteles 5. Ethic. cap. 2. 68.
constituit duos casus: primus est, quod aliquis commisit adulterium ut posset furari: secundus, quod alius è contra furatus est ut frueretur fœminâ, & committeret adulterium. Et concludit, quòd in primo casu operans est magis fur quàm adulter; in secundo verò è contra est magis adulter quàm fur: Sed operans denominatur fur vel adulter à suo actu: Ergo unus actus debet esse magis furtum, quàm adulterium; alter verò è contra magis adulterium quàm furtum; subindeque in illis species desumpta ex fine potior est ac principalior eâ quæ sumitur ex objecto.

Respondeo primò, in moralibus operantem 69.
magis denominari ab affectu, vel habitu, à quo actus imperatur, quàm ab ipso actu imperato: unde cùm in primo casu ille qui committit adulterium ut furetur, magis sit affectus ad furtum, quàm ad adulterium, magis dicitur fur, quàm adulter: è contra verò cùm alter qui furatur ad adulterandum, magis sit affectus ad mœchiam, quàm ad furtum, & ex illa moveatur ad furandum, potiùs dicitur mœchus vel adulter, quàm fur; licèt in primo actu species adulterij sit prima ac præcipua, & in secundo species furti. Solutio est D. Thomæ qu. 8. de malo, articulo 1. ad 15. ubi sic habet: *Dicendum quòd aliquis non denominatur fur vel mœchus ex actu vel passione, sed ex habitu, sicut de justo & injusto Philosophus dicit in 5. Ethic. Intentio autem hominis provenit ex habitu: & ideò quando aliquis furatur ut mœchetur, committit quidem actu peccatum furti, sed tamen intentio procedit ab habitu; & ideò non denominatur fur, sed mœchus.*

Respondeo secundò: quòd volens adulterari 70.
ad furandum, vel furari ad adulterandum, non solùm denominatur fur, vel adulter à tali actu imperato, sed etiam ab actu imperante, quo vult furari vel mœchari; & quia talis intentio furandi vel mœchandi, imperans alium actum, principalior est, quandoquidem ex illa movetur operans ad actum imperatum, Aristoteles dixit operantem in primo casu esse magis furem quàm adulterum, in secundo magis adulterum quàm furem.

Dices secundò: D. Thomas supra qu. 13. art. 71.
1. affirmat quòd *quando martyrium imperatur à charitate, materialiter est actus fortitudinis, & formaliter est actus charitatis.* Ergo cùm essentia sit id quod est formalissimum in re, censet speciem, quæ in actu imperato desumitur ex fine, seu virtute imperante, esse essentialem, eam verò quæ est ex objecto, esse solùm accidentalem.

Sed nego consequentiam: licèt enim essentia 72.
sit formalissimum rei consideratæ quantùm ad substantialia, tamen si conferatur cum acciden-

tibus supervenientibus, materialiter se habet A ad illa inquantum sunt actus ejus; homo enim materialiter se habet ad album & nigrum, ad Philosophum & Arithmeticum, quæ sunt species accidentales ejus; & sic actus fortitudinis exercitus ex imperio charitatis, licèt essentialiter sit fortitudinis, & charitatis accidentaliter, rectè tamen dixit S. Thomas, quòd materialiter est fortitudinis, & formaliter charitatis, ut significaret talem actum esse elicitivè & substantialiter à fortitudine, imperativè autem ac directivè à charitate; & hoc exemplo declararet, quòd electio elicitivè & substantialiter pertinet ad voluntatem, licèt directivè ab intellectu dependeat. B

§. II.

Solvuntur objectiones.

73. OBIICIES primò contra primam conclusionem: Imperium non mutat naturam actûs imperati: Ergo si actus imperatus secundùm se spectatus specificetur ab objecto, non verò à fine operantis, etiam ut imperatus, & in finem operantis ordinatus, idem specificativum habebit.

Respondeo concessô Antecedente, distinguendo Consequens: etiam ut imperatus idem specificativum habebit: si ly *ut* sumatur specificativè, concedo: si sumatur reduplicativè, nego. C Nam, ut supra dicebamus, actus imperatus, inquantum hujusmodi, habet idem specificativum ac ipse actus imperans, cùm sit quodammodo unum & idem cum eo: unde sicut intentio imperans electionem, specificatur à fine, quem ut proprium & immediatum objectum respicit, ita & electio, si consideretur formaliter & reduplicativè ut imperata.

74. Objicies secundò contra secundam conclusionem: D. Thomas hìc art. 6. ait: *Sicut actus exterior accipit speciem ab objecto circa quod est, ita actus interior voluntatis accipit speciem à fine, sicut à proprio objecto.*

Respondeo D. Thomam, nomine *actûs exterioris*, comprehendere actum omnem imperatum, sive ille à voluntate, sive ab alia potentia sit elicitus; & consequenter nomine actûs interioris solùm actum imperantem intelligere, ut explicat Cajetanus ibidem; & patet, quia in resp. ad 2. ejusdem articuli de eodem actu interiori ait: *Comparatur ad exteriorem, sicut formale ad materiale*; Actus autem qui se habet ut formalis, est actus imperans, & actus qui se habet materialiter, est actus imperatus, ut idem S. Doctor supra qu. 17. art. 4. docet.

75. Objicies tertiò: Illud primò specificat volitionem eleemosynæ, atque essentialem illi tri- E buit bonitatem, quod est ratio formalis volendi eleemosynam: Sed ratio volendi eleemosynam respectu ejus qui illam vult propter finem charitatis v. g. est finis charitatis: Ergo ipse finis charitatis tribuit actui illi imperato bonitatem essentialem. Major est evidens: quia actus non specificatur ab objecto materiali, sed à formali: Ergo quamvis eleemosyna sit objectum materiale talis volitionis, si tamen finis charitatis sit ratio formalis volendi eleemosynam, ab illo specificabitur volitio imperata eleemosynæ. Minor autem probatur: Quando idem numero actus fertur in medium & in finem, tunc finis est ratio volendi medium, ut docet S. Thomas supra qu. 8. art. 3. & qu. 12. art. 4. Sed ille idem actus imperatus fertur in eleemosynam tanquam in medium, & in objectum charitatis tanquam in finem: Ergo finis charitatis est ratio volendi eleemosynam, respectu ejus qui ipsam vult propter finem charitatis.

76. Respondeo distinguendo Majorem: quod est ratio formalis volendi eleemosynam proxima & immediata, concedo Majorem: remota tantùm & mediata, nego Majorem. Similiter distinguo Minorem: ratio volendi eleemosynam, remota & mediata, est finis charitatis, concedo Minorem: ratio volendi proxima & immediata, nego Minorem: eleemosyna enim habet propriam bonitatem, non participatam à fine charitatis, secundùm quam movet voluntatem, quamvis non sine ordine ad finem charitatis; & hæc est honestas misericordiæ, quæ est ratio formalis proxima & immediata illam volendi.

77. Instabis: Talis actus est electio: Sed tota ratio, nedum remota, sed etiam proxima, movens voluntatem ad eligendum, est bonitas finis qui intenditur: Ergo finis charitatis est tota ratio volendi eleemosynam, respectu illius qui eam vult propter finem charitatis.

78. Respondeo negando Majorem: nam ut supra 2. notabili observavimus, talis actus non est pura electio, sed etiam intentio; quia tendit in bonitatem eleemosynæ ut in finem intermedium; finis autem intermedius, cùm simul habeat rationem finis & medij, & bonitate non solùm utili, sed etiam honesta gaudeat, utrumque actum (intentionem scilicet & electionem) secundùm diversas rationes terminare & specificare potest. De quo plura diximus contra Vazquem tract. 1. disp. 1. art. 5.

79. Objicies quartò: Plura peccata habent speciem essentialem à solo fine, & non ab objecto: nam D. Th. 2. 2. qu. 110. art. 2. ex diversis finibus distinguit diversas species mendacij: si quis enim proferat mendacium animo recreandi se vel alium, dicitur mendacium jocosum; si ex intentione juvandi proximum, mendacium officiosum; si ex intentione illi nocendi, mendacium perniciosum. Similiter si quis verbum injuriosum proferat animo auferendi honorem proximo, est contumelia; si ex intentione dissolvendi amicitias, susurratio; si ex intentione confundendi audientem, irrisio: Ergo actus humani habent speciem essentialem à fine operantis, non verò ab objecto.

80. Respondeo distinguendo Antecedens: plura peccata habent speciem essentialem à fine, prout redundat in ipsum objectum, & intrinsecam causat in eo diversitatem, concedo. Potest enim fieri ut finis qui apparet esse extrinsecus & operantis, sit revera intrinsecus & operis, ut contingit in exemplis adductis: nam quia objectum & finis intrinsecus mendacij est dicere falsum cum intentione fallendi, ut docet D. Thomas 2. 2. qu. 110. dicere falsum cum intentione fallendi in materia jocosa, constituit mendacium jocosum; in materia perniciosa, mendacium perniciosum, & sic de aliis: ubi vides quomodo intentio fallendi in tali vel in tali materia ingrediatur rationem objecti, & finis intrinseci. Idem cum proportione dicendum de aliis peccatis linguæ, ut de detractione, susurratione, discordia, &c. Alia argumenta quæ contra hanc conclusionem fieri possent, disp. præcedenti, art. 1. soluta sunt.

DISPVTATIO V.

De Indifferentia ad bonitatem & malitiam.

CONSIDERATA bonitate & malitiâ actuum humanorum, de eorum indifferentia ad bonitatem & malitiam agendum est, & cum S. Doctore hîc art. 8. & 9. discutiendum, an dentur actus indifferentes ex sua specie &, in individuo? Unde sit

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrum detur aliquis actus humanus, qui non solùm ex sua specie, sed etiam in individuo, seu quoad exercitium sit indifferens?

§. I.

Quibusdam præmissis referuntur sententiæ.

1. NOTANDVM, primò: quod sicut duplex est bonitas vel malitia actûs, una essentialis quæ desumitur per ordinem ad objectum, alia accidentalis, quæ derivatur ex fine & circunstantiis: ita duplex potest in eo concipi indifferentia, una essentialis & specifica, quæ sumatur per ordinem ad objectum indifferens; altera accidentalis, quæ derivetur ex ordine ad finem operantis, & alias circunstantias. Quod ut magis declaretur, & status hujus celebris quæstionis clarè percipiatur,

2. Notandum secundò, quod sicut homo potest considerari dupliciter: primò secundùm se, & quantùm ad ea solùm quæ ipsi essentialiter competunt, quâ ratione est solùm animal rationale: secundò ut à parte rei de facto ponitur, cum omni eo quod ipsi competit etiam accidentaliter; & sic non solùm est animal rationale, sed etiam magnus vel parvus, albus aut niger, sanus vel infirmus, musicus vel philosophus: ita pariter actus humanus dupliciter spectari potest, nempe secundùm suam speciem & essentiam; & ut exercitus à parte rei, ac vestitus omnibus circunstantiis. Inquirimus ergo, an possit esse indifferens utroque modo, scilicet per ordinem ad objectum, seu in sua essentia & specie; & in individuo, ac pensatis omnibus accidentibus, quæ necessariò illum comitantur? Quæstio autem solùm procedit de actu humano, id est libero seu deliberato: nam quoad actus non humanos, seu indeliberatos, maximè qui ex imaginatione procedunt, constat nec bonos esse moraliter, nec malos, etiamsi absolutè eorum objecta comparata ad rationem essent bona aut mala; quia defectu libertatis, quæ ad moralitatem necessariò præsupponitur, sunt extra totum genus moris, & sic ad bonum & malum potiùs negativè quàm privativè indifferentes sunt, ut notavit D. Thomas hîc art. 9. in calce corporis articuli. Hîc etiam solùm agimus de indifferentia ad bonitatem & malitiam moralem ordinis naturalis, seu quæ sumitur ex ordine ad finem naturalem: nam loquendo in ordine ad finem supernaturalem, dubium non est quin dentur actus, qui neque sunt boni, neque mali, nec meritorij nec demeritorij: v. g. eleemosyna facta ab infideli, vel à peccatore, ob finem naturalem misericordiæ, est actus moraliter bonus; sed quia non procedit ex gratia, quæ est radix & principium meriti in ordine supernaturali, in illo ordine neque meretur præmium, neque supplicium, quia nullo modo ad ordinem illum pertinet. His præmissis,

3. Circa propositam difficultatem triplex versatur sententia. Prima est Scoti in 2. dist. 7. docentis nullum dari actum indifferentem ex sua specie, plures tamen actus in individuo indifferentes esse. Secunda D. Thomæ hîc art. 8. & 9. asserentis dari quidem actus indifferentes ex sua specie, nullum tamen esse posse indifferentem in individuo & quoad exercitium. Tertia Vazquezij & aliorum, admittentium actus ex sua specie & individuo indifferentes.

§. II.

Prima sententia rejicitur.

DICO primò, dari actus indifferentes ex sua specie.

4. Probatur ratione D. Thomæ hîc art. 8. Actus humanus speciem sumit ab objecto, ut disputatione præcedenti visum est: unde sicut actus illi dicuntur boni ex sua specie, qui tendunt in objectum de se bonum, & è contrario illi ex specie sua censentur mali, qui ex vi objecti habent turpitudinem; ita illi indifferentes ex sua specie appellantur, qui habent objectum ex se ad bonum vel malum indifferens, utpote secundùm se neque consonum, neque dissonum rationi. Hujusmodi autem esse plures actus voluntatis constat: nam ambulare, levare festucam, ire ad agrum, & hujusmodi, ex objecto non habent bonitatem aut malitiam, sed ad utramque indifferentes sunt; unde ex bono fine honestari, & ex malo vitiari possunt, juxta illud Augustini lib. 2. de serm. Domini in monte: *Sunt quædam facta media, quæ possunt bono vel malo animo fieri, de quibus judicare temerarium est.*

5. Confirmatur: Communiter dicitur quòd aliqui actus humani sunt boni, quia præcepti, ut abstinere à carnibus die Veneris; & alij mali, quia prohibiti, ut manducare carnes die Veneris: Ergo signum est quòd isti actus sunt indifferentes secundùm suam speciem, & quòd possunt ex adjunctis circunstantiis determinari ad bonum vel malum: si enim secundùm suam speciem essent determinatè boni aut mali, dicerentur è contrario præcepti quia boni, vel prohibiti quia mali.

6. Sed est communis objectio: Inter opposita privativè non datur medium: Atqui bonum & malum opponuntur privativè: Ergo inter illa non mediat actus indifferens secundùm suam speciem.

Confirmatur: Inter verum & falsum respectu propositionis non datur medium; omnis enim propositio aut est determinatè vera, aut determinatè falsa: Ergo neque inter bonum & malum respectu actûs voluntatis.

7. Respondeo primò: quòd licèt bonum & malum in naturalibus opponantur privativè, in moralibus tamen opponuntur contrariè: quia peccatum, quod est malum morale, non consistit

sistit in pura privatione, sed in aliquo positivo connotante privationem, ut dicemus in tractatu de peccatis: inter opposita autem contrariè datur medium, ut inter calidum & frigidum, album & nigrum. Quia tamen sententia quæ docet formale peccati, seu malitiam moralem, in sola privatione consistere, probabilitate non caret, & à pluribus Thomistis defenditur, ut juxta hanc sententiam argumentum solvi possit,

Disp. 4. art. 1.

8. Respondeo secundò: quod licèt inter privativè oppositа non detur medium absolutè, benè tamen, si apponatur aliqua reduplicatio aut præcisio: v. g. etsi aër à parte rei sit lucidus aut tenebrosus, & animal videns aut cœcum; si tamen aër secundùm se, & secundùm suam essentiam B consideretur, neque est lucidus neque tenebrosus; & animal secundùm sua prædicata essentialia neque est videns, neque cœcum, sed abstrahit ab utroque. Similiter etiam licèt omnis actus humanus, absolutè & in individuo sit vel bonus, vel malus moraliter, & sic non detur medium, ut dicemus conclusione sequenti, tamen sumendo reduplicativè, seu addendo *ex specie sua*, datur aliquis actus humanus, qui neque est bonus, neque malus, sed indifferens, ille scilicet qui versatur circa objectum, neque consonum neque dissonum rationi.

9. Ex quo patet solutio confirmationis: nam licèt inter verum & falsum, respectu propositionis, C absolutè non detur medium, si tamen fiat aliqua præcisio aut reduplicatio, potest dari medium: propositiones enim de futuro contingenti, prout antecedunt decretum, & dicunt habitudinem ad rem significatam, neque sunt veræ, neque falsæ, sed indifferentes ad veritatem & falsitatem, quia pro illo priori earum objectum nec est futurum, neque non futurum, sed purè possibile, & merè indifferens ad futuritionem vel non futuritionem, ut latè expendimus in tractatu de scientia Dei. Huic ergo indifferentiæ correspondet in actibus humanis indifferentia secundùm objectum ad bonum & malum: sicut determinationi ad verum vel falsum ex decreto, correspondet determinatio ad bonum vel malum in individuo. D

10. Ex hoc etiam facilè solves istud argumentum, quod contra nostram conclusionem fieri solet. Omnis species semper reperitur in aliquo individuo: Sed non potest dari actus indifferens in individuo, ut ostendemus §. sequenti: Ergo nec secundùm suam speciem. Respondetur enim, quod licèt species, quæ actui humano absolutè convenit, in aliquo individuo reperiatur, ea tamen quæ illi competit sub quadam præcisione & statu, quo attingit, vel concipitur attingere objectum sine circunstantiis, non potest ad individua descendere, quia in indivi- E duo inveniuntur circunstantiæ, sine quibus individuatio non datur: indifferentia autem ad bonitatem & malitiam actibus humanis absolutè non convenit, sed sub aliqua tantùm præcisione & reduplicatione, nempe prout solùm objectum respiciunt, & à circunstantiis abstrahunt.

11. Dices: Repugnat actus humanos, etiam sub hac reduplicatione & præcisione consideratos, seu prout dicunt ordinem ad solum objectum, ut à circunstantiis præcisum, esse indifferentes ad bonitatem & malitiam: Ergo repugnat dari actus indifferentes ex sua specie. Consequentia patet, Antecedens probatur. Objectum actuum A voluntatis necessariò debet esse bonum; cùm voluntas versetur circa bonum, sicut intellectus circa verum: Vel ergo est bonum honestum, vel utile, vel delectabile? Si est honestum, hoc ipso est bonum morale; si delectabile & non honestum, hoc ipso est malum: si utile, aut sistitur in ipso tanquam in fine, & sic est perversum & malum, quia perversitas est frui utendis, ut ait Augustinus: aut refertur utile in aliquem finem, & sic hoc ipso habet bonitatem aut malitiam; quia ordo ad finem bonum est bonus, & ordo ad finem malum est malus: Ergo non possunt dari actus humani indifferentes secundùm ordinem quem dicunt ad objectum.

Respondeo, negando Antecedens. Ad cujus 12. probationem dicendum cum D. Thoma hîc art. 8. ad 2. objectum actus indifferentis ex sua specie esse bonum bonitate naturali, non verò bonitate morali, quæ consideratur per comparationem ad rationem. Unde cùm quæritur an illud sit bonum honestum, delectabile, vel utile? Respondetur esse bonum honestum, non actu, sed potentiâ, quia potest honestari ex fine, vel ex circunstantiis adjunctis: esse autem actu delectabile vel utile, quia potest alicui fini deservire, & in se etiam aliquid delectationis admittere; sicut loqui, aut ire in campum, de se delectabile est, & potest etiam utile esse ad aliquem finem. Et cùm instatur, & dicitur quòd delectabile non honestum, est malum, distinguendum est: si sit non honestum privativè & contrariè, concedendum: si sit purè negativè non honestum, capax autem honestari ex fine adjuncto, negandum: tale enim delectabile non est malum determinatè & in actu, sed est permissum & indifferens, potestque reddi bonum vel malum ex adjunctis. Similiter objectum illud potest dici utile, non determinatè ad bonum, vel determinatè ad malum, sed indifferenter ad utrumque, quatenus potest ad bonum vel ad malum finem referri, & ex tali ordinatione determinatam bonitatem aut malitiam habere.

§. III.

Alia difficultas resolvitur.

DIco secundò: Non datur, neque dari potest aliquis actus humanus & moralis, qui in individuo consideratus cum omnibus circunstantiis quas actu habet, non sit determinatè bonus, vel determinatè malus, sed verè indifferens ad bonum vel malum morale. Ita præter D. Thomam, & ejus Discipulos, docent plures celebres Theologi, Curiel, Bellarminus, Suarez, Valentia, Azorius, Vega, Navarrus, Sayrus, & alij, quos hîc referunt & citant Joannes à S. Thoma, Ildephonsus, & alij ex nostris Thomistis.

Probatur primò ex SS. Patribus: Augustinus 13. enim lib. 2. de peccat. meritis & remiss. cap. 18. expressè docet quod voluntas non potest in medio quodam ita consistere, quòd nec bona sit nec mala. Et Epist. 19. ait *Cavendum esse, ne quædam facta hominum media dicamus inter recte facta & peccatum.* Quæ testimonia adeò manifesta sunt, ut Vazquez hîc disp. 25. cap. 6. ingenuè fateatur fuisse Augustini sententiam, non dari actum indifferentem in individuo, & dicat sententiam D. Augustini, D. Thomæ, D. Prosperi, Divi Fulgentij, & aliorum Augu-

ſtini Diſcipulorum hac in re non ſibi placere. A

14. Confirmatur : D. Damaſcenus lib. 2. de fide cap. 39. duos tantùm providentiæ divinæ modos circa opera hominum conſtituit, nempe ſecundùm acceptionem reſpectu bonorum, & ſecundùm permiſſionem reſpectu malorum; quorum etiam meminit D. Thomas qu. 4. de verit. art. 4. & primam, *providentiam approbationis*, ſecundam, *providentiam conceſſionis* appellat : Atqui ſi in individuo, & quoad exercitium darentur actus humani indifferentes ad bonitatem & malitiam, tertius modus providentiæ reſpectu ipſorum deberet admitti; cùm ſub providentia approbationis ſolùm cadant actus boni; ad providentiam verò conceſſionis B ſeu permiſſionis, ſolùm pertineant actus mali : Ergo &c.

15. Probatur ſecundò concluſio ratione D. Thomæ, cujus vis in eo conſiſtit, quòd ſi aliquis actus poſſet eſſe indifferens in individuo, maximè ille qui eſt indifferens ex ſua ſpecie, ſeu ex objecto : Sed actus ex ſua ſpecie, ſeu ex objecto indifferens, non poteſt eſſe indifferens in individuo : Ergo &c. Major patet : quia actus bonus, aut malus ex objecto, eſt neceſſariò bonus, aut malus in individuo. Minor verò probatur : Licèt aliquis actus non habeat ex ſua ſpecie & objecto quòd ſit bonus, aut malus, quia tamen bonitas, aut malitia, non pendet ſo- C lùm ab objecto, ſed etiam à circunſtantiis, quæ ſunt veluti quædam accidentia, oportet quòd quilibet individualis actus habeat aliquam circunſtantiam, per quam contrahatur ad bonum, vel malum, ad minus ex parte intentionis finis : nam ſi finis quem operans formaliter aut virtualiter intendit, ſit honeſtus, etiamſi objectum ſit indifferens, actus erit bonus moraliter, ut cùm quis vadit in agrum honeſtæ recreationis causâ : ſi verò finis non ſit honeſtus, eo ipſo talis actus erit malus moraliter; quia eo ipſo quod actus non habet finem bonum, eſt malus : *Cùm enim* (inquit S. D Doctor) *rationis ſit ordinare, actus à ratione deliberativa procedens, ſi non ſit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipſo repugnat rationi, & habet rationem mali.* Ergo actus ex ſua ſpecie, ſeu ex objecto indifferens, non poteſt eſſe indifferens in individuo.

16. Reſpondet Vazquez ubi ſuprà, tripliciter poſſe contingere quòd finis actûs noſtri non ſit bonus : primò contrariè, quia potiùs eſt malus, ut ire in agrum ad furandum; & ſic abſque dubio conſtituit actum malum : ſecundò privativè, quia teneor apponere finem bonum, & non appono; ut ſi celebro ſine intentione conſecrandi; nam illi actui debita eſt talis intentio, quam ſi non appono, pecco : tertiò negativè, quando E ſcilicet non appono finem bonum, ſed non teneor apponere : unde cùm homo non teneatur actui indifferenti ex objecto apponere finem bonum & honeſtum, ſed poſſit illum exercere ob ſolam delectationem, vel naturæ commoditatem, hujuſmodi actus, etiamſi advertenter & liberè fiat, & abſque formali aut virtuali intentione alicujus finis honeſti, non eſt malus, ſed remanet indifferens.

17. Hoc eſt præcipuum, ac ferè unicum hujus Authoris fundamentum, quod facilè poteſt convelli. Primò quia quoties homo operatur cum conſilio & deliberatione rationis, tenetur operari ut homo, non verò ut animal præcisè; ac proinde juxta exigentiam & inclinationem naturæ rationalis per quam operatur : Ergo tenetur operari in ordine ad bonum rationis, ſive honeſtum, quod eſt finis naturæ rationalis; inclinatio enim alicujus naturæ, ſemper eſt ad proprium finem talis naturæ; unde ſi non operetur formaliter aut virtualiter in ordine ad bonum honeſtum, hoc ipſo actus ille, non ſolùm negativè, ſed etiam privativè erit non bonus, & non honeſtus, ſubindeque inhoneſtus & malus moraliter.

18. Secundò : Quotieſcumque homo operatur ut homo, & cum conſilio & deliberatione rationis, debet operari conformiter ad regulam, ſeu dictamen rectæ rationis, & prudentiæ : Recta autem ratio & prudentia dictant homini, bonum honeſtum eſſe aliis bonis præferendum, & omnia ejus opera, ſaltem virtualiter, in finem honeſtum eſſe dirigenda, ut ſic ejus vita naturæ ipſius rationali correſpondeat, & in omni ejus libera operatione reluceat pars rationalis, operando altiùs, & ordinando animales operationes ad rationales fines. Unde quando homo propter ſolam delectationem, vel naturæ commoditatem agit, non intendendo, virtualiter ſaltem, bonum honeſtum, non agit ut homo, ſed aſſimilatur jumentis inſipientibus, quibus non eſt intellectus. Hinc Propheta Pſal. 9. dicebat : C *Conſtitue, Domine, legiſlatorem ſuper eos, ut ſciant Gentes quoniam homines ſunt :* id eſt, mitte Domine, Verbum tuum, & Sapientiam de cœlis, ut doceat Gentes, & homines peccatores (qui more brutorum vivunt, attendendo ſolùm ad bonum delectabile & ſenſibile) operari conformiter ad naturam humanam, & ſequi regulas rectæ rationis & prudentiæ, ac proſequi bonum honeſtum & rationi conſonum. Sicut ergo dedeceret Regem, vel Principem, cum ruſticis paſcere porcos; ita magis dedecet regiam hominis naturam in actibus porcorum & jumentorum volutari, ac ſiſtere in ſolo bono delectabili & ſenſibili, non referendo illud, virtualiter ſaltem, in bonum honeſtum, & rationi connum. Quod ut magis declaretur,

19. Sciendum eſt, bonum communiter dividi à Philoſophis in honeſtum, delectabile, & utile: inter quæ hoc reperitur diſcrimen, quòd bonum honeſtum eſt tale ratione ſui, & independenter ab utili, & delectabili; utile verò non habet rationem boni, niſi dependenter ab extrinſeca bonitate finis, ſeu boni honeſti, quæ eſt ratio eligendi media; delectabile autem eſt quaſi illecebra boni honeſti, & veluti aliquod ejus condimentum, quod provida & ſapiens natura, in actibus præſertim qui ad conſervationem ſpeciei & individui ordinantur, appoſuit, ut bruta, quæ non poſſunt apprehendere bonum honeſtum, delectabili traherentur : unde bruta intendunt delectabile, natura verò honeſtum, nempe individui vel ſpeciei conſervationem : ſed homo qui eſt rationis compos, & bonum honeſtum apprehendere poteſt, quotieſcumque cum conſilio & deliberatione rationis agit, tenetur, virtualiter ſaltem, intendere bonum honeſtum : ſubindeque ſi in ſolo delectabili ſiſtat tanquam in fine, peccat, & agit more brutorum, & quod in brutis eſt natura, in ipſo eſt vitium. Quare falſum eſt, & à principiis moralis Philoſophiæ penitùs alienum, quod Adverſarij dicunt, nempe hominem poſſe exercere actus ex objecto indifferentes, propter ſolam delectatio-

nem, aut commoditatem naturæ, tanquam propter finem : tum quia pars sensitiva & animalis, utpote inferior, debet semper subesse ac subordinari rationali superiori, & ab ipsa dirigi & regulari ; tum etiam quia cùm bonum delectabile sit inferius honesto, & ordinetur per se primò ad illud, sicut decor & pulchritudo ad juventutem, ut ait Philosophus in libris Ethic. recta ratio dictat hominem nunquam debere operari propter bonum delectabile tanquam propter finem, sed illud semper esse referendum ad bonum honestum. Unde SS. Patres, infra referendi, docent actum conjugalem, ob solam delectationem factum, esse malum, & peccatum, saltem veniale, & D. Thomas 2. 2. qu. 168. art. ad 2. ait quod malum est ponere finem in delectatione ludi. Et in corp. articuli constituit quandam virtutem, quæ dicitur *Eutrapelia*, seu jucunditas, cujus munus est ponere medium in ludis & jocis, seu in delectationibus ex ludis & jocis provenientibus ; ut scilicet homo tantùm, & non plus, vel minùs de delectatione ex ipsis sumat, quantùm sufficit & requiritur ad animi recreationem, quæ est finis honestus.

10. Ex his ergo patet vis & efficacia rationis D. Thomæ, quæ potest sic resumi. Quotiescunque homo operatur cum consilio & deliberatione rationis, intendit aliquem finem ; cùm finis sit objectum adæquatum voluntatis, saltem motivum, ut tractatu præcedenti ostendimus : vel ergo talis finis est bonum honestum, aut delectabile? utile enim quâ tale, cùm non sit appetibile propter se, sed solùm propter aliud, ad quod deservit ut medium, non potest habere rationem finis. Si sit bonum honestum, actus erit moraliter bonus, & rationi consonus : si verò sit purè delectabile, actus erit malus, & rationi dissonus ; quia, ut ostendimus, est intrinsecè malum & rationi difforme, sistere in bono delectabili tanquam in fine : nam, ut ait D. Thomas supra qu. 4. art. 2. ad 2. *Divinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes* : Ergo nullus potest dari actus humanus & deliberatus indifferens in individuo.

11. Dices : Homo non tenetur semper agere ex deliberatione rationis, aliàs indeliberatè fricare barbam, aut movere pedem, esset peccatum, quod est absurdum : Ergo neque tenetur omnem actionem deliberatam in finem honestum ordinare.

Sed contra : Sicut licèt artifex non teneatur facere statuam, si tamen eam facit, tenetur ipsam facere juxta regulas artis, & si ab illis deviat, peccat in genere artificiali : ita licèt homo non teneatur semper agere cum consilio, & deliberatione rationis, quia non est in ejus potestate ; cùm ipsius operatio intellectualis dependeat ab extraneis & corporeis principiis, quæ illius non subduntur potestati, & habeat rationem sensibus alligatam ; supposito tamen quod aliquid deliberatè & humano modo, subindeque ut agens morale, faciat, tenetur illud facere conformiter ad regulas morum, quæ sunt recta ratio & prudentia, & si ab illis deviat, peccat in ordine morali : Sed recta ratio & prudentia dictant omnem actionem nostram deliberatam esse virtualiter saltem in finem honestum dirigendam, ut patet ex supra dictis : Ergo licèt homo non teneatur semper agere ex deliberatione rationis, tenetur tamen omnem actionem, quam cum consilio & deliberatione rationis elicit, in finem honestum, virtualiter saltem, ordinare. Dixi *virtualiter saltem*, quia ad honestatem & bonitatem moralem actûs humani, non sufficit relatio habitualis in finem honestum, neque requiritur semper formalis, sed sufficit virtualis, quæ habetur ex vi præcedentis intentionis faciendi omnia virtuosè, & in ordine ad bonum honestum, aut propter Deum, quandiu manet in aliquo suo effectu. De quo in tractatu de merito. Nec hoc nimis durum, aut severiùs quàm par est à Theologo dictum existimes, quandoquidem Poëta Ethnicus, multis Theologis æquior, idipsum agnovit, & S. Thomæ accinit, damnatâ indifferentiâ actuum singularium, hoc aureo versu :

Ni ratio jubeat, digitum exere, peccas.

§. IV.

Alia ratio D. Thomæ exponitur.

22. SECUNDA ratio, quam habet D. Thomas art. 9. in argum. *Sed contra*, magis confirmat præcedentem, potestque sic breviter proponi. Omnis actio otiosa est mala moraliter : Sed actio quæ ad finem honestum non ordinatur, est otiosa : Ergo est mala moraliter, & non indifferens ad bonitatem & malitiam moralem. Major probatur : Verbum otiosum est malum, & puniendum in die judicij, ut colligitur ex illis verbis Christi Matth. 12. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicij.* Unde Tertullianus lib. de patientia ; *Traditum est in doctrina Christi, manere nos omnis vani, & supervacanei dicti reatum.* Et Divus Gregorius homil. 6. in Evang. *Mecum vos admoneo, ut ab otioso sermone parcamus, inutiliter loqui declinemus, in ventum verba non defluant, cùm judex dicat : Omne verbum otiosum quod loquuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicij.* Ergo à fortiori opus otiosum est malum, & in die judicij puniendum. Consequentia patet : tum quia in opere otioso non minus vanè occupatur potentia, & consumitur tempus, quàm in verbo otioso : tum etiam quia cùm opus quid majus & pretiosius sit quàm verbum, cæteris paribus, pejus est opus otiosum, quàm verbum otiosum. Unde Hieronymus in Psal. 16. *Si de verbis otiosis redditur ratio, quantò magis de operibus.*

23. Minor verò, quæ asserit, actionem quæ ad finem honestum non ordinatur, otiosam esse, facilè suadetur. Actio non dicitur otiosa eò quòd habeat malum finem, aut malam aliam circunstantiam : Ergo solùm potest dici otiosa, quia caret fine debito & convenienti, vel ut ait D. Gregorius ubi supra : *quia caret aut utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis.*

Confirmatur ex significatione hujus nominis *otiosum* : significat enim id quod non deservit ad finem suum præcipuum ; sic calamus qui non potest deservire ad scribendum, aut culter ad scindendum, dicitur otiosus & inutilis ; sic etiam, si in ædificio sit aliqua pars, quæ ad inhabitationem aut ornatum non deserviat, otiosa censetur. Item Matth. 20. operarij dicuntur otiosi, non quia nihil omnino agerent (fortè enim confabulabantur, & deambulabant) sed quia finem suum non exercebant, nempe excolere vineam, & in ea laborare. Denique Sapient. 4. dicitur : *Impiorum multitudo non erit*

utilis: quia ut exponit Lyranus, *Inutile dicitur quod non valet ad finem intentum, sicut medicina dicitur inutilis, quæ non inducit sanitatem: omnes autem homines, inquantum sunt ad imaginem Dei facti, sunt ad beatitudinem ordinati, propter quod impij ab ea deficientes, dicuntur inutiles.* Ergo similiter actio illa in ordine morali censetur otiosa & inutilis, quæ non dirigitur in finem proprium hominis, ut agentis liberi & moralis, nempe in bonum honestum, & rationi consonum. A

24. Hoc argumentum valde ac validè torquet Adversarios, & ideò variis solutionibus ejus vim declinare conantur. In primis aliqui negant Majorem, & dicunt neque verbum, neque opus otiosum esse malum morale & peccatum: nam licèt Matth. 12. dicatur de omni verbo otioso reddendam esse rationem, hoc tamen non debet intelligi de judicio condemnationis, sed tantùm discussionis. B

Sed hæc responsio non solùm falsa, sed etiam temeraria est. Primò quia repugnat SS. Patribus supra relatis, qui asserunt otiosum verbum esse peccatum, & condemnandum ac puniendum in die judicij; & patet ex intento Christi, ille enim verbis supra relatis intendebat ostendere argumento à minori ad majus, graviter puniendam esse blasphemiam in die judicij, quia in eo homines reddent rationem de verbo otioso: C quod argumentum non haberet vim, si verbum otiosum non esset peccatum puniendum in die judicij. Unde Bernardus lib. de triplici custodia manus, linguæ, & cordis: *Si de verbo otioso reddenda est ratio, quantò districtiùs de verbo mendaci, irrisorio, elato, lascivo, adulatorio, & detractorio?*

Secundò: Omne quod examinandum est in die judicij, vel examinatur ad præmium, vel ad supplicium: Sed verbum otiosum non est examinandum ad præmium, ut patet: Ergo ad supplicium, tanquam malum morale.

Tertiò: In vanum & absque ulla utilitate expendere pecunias, peccatum est prodigalitatis: Ergo cùm tempus sit aliquid pretiosius pecuniâ, D inutiliter illud terere in verbis, aut operibus otiosis, peccatum erit otiositatis. De quo videri possunt Anselmus super illud Pauli Ephes. 5. *Redimentes tempus.* Et Bernardus libro citato de triplici custodia, ubi eleganter expendit quàm gravis, pernicioſa, & culpabilis sit jactura temporis, quod in verbis otiosis impenditur. *Nemo vestrum fratres* (inquit) *parvi æstimet tempus, quod in verbis consumitur otiosis: si quidem tempus acceptabile est, & dies salutis. Volat verbum irrevocabile, volat tempus irremeabile, nec advertit insipiens quid amittat. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereat, donec pertranseat tempus. O donec hora prætereat, quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam, miseratio conditoris indulget. Donec pertranseat tempus, quo divinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad angelicam societatem, suspirare ad amissam hæreditatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem.* E

Denique Fideles omnes timoratæ conscientiæ, tam docti, quàm idiotæ, existimant verba otiosa esse mala, & peccata venialia, & ideò ab illis abstinent, & in confessionibus de eis se accusant, nullo Concilio, Prælato, aut viro docto contradicente: Ergo sine ingenti temeritate negari non potest, verba otiosa esse mala, & condemnanda, ac puniendа in die judicij. Unde

Respondent secundò alij, verba quidem otiosa esse prava, non tamen opera, & duplicem assignant rationem discriminis. Prima est, quia verbum ex se est instrumentum ad finem ordinatum, scilicet mentis manifestationem, & ideò hoc ipso quod caret fine, otiosum est & pravum; opus verò non est necessarium propter aliud, sed propter se. Secunda, quia locutio est actio magis rationalis, quàm aliæ actiones externæ; maximè enim propriè convenit homini, quatenus rationalis est, & ideò magis requirit finem rationi consentaneum, quàm aliæ actiones, quæ quodammodo animales dici possunt; ut ambulare &c. Ita quidam antiqui, quos referunt S. Thomas in 2. dist. 40. qu. 2. art. 5. & D. Bonaventura ibidem art. 1. qu. 5. 25.

Sed hæc solutio confutata manet ex supra dictis: ostendimus enim quòd si verba otiosa sint mala, etiam opera otiosa prava erunt: tum quia si opus sit vanum & inutile, in illo vanè occupatur potentia, & consumitur tempus, sicut in verbo otioso: tum etiam, quia cùm Deus non minorem exposcat rectitudinem in factis, quàm in verbis, sicut in verbis requiritur debitus finis, ita in operibus. Unde ait Hieronymus supra relatus: *Si de verbis otiosis redditur ratio, quantò magis de operibus.* Rationes autem discriminis, ab illis Authoribus adductæ, frivolæ sunt. Nam in prima est æquivocatio, quia verbum ordinatur ad aliud, ut signum ad signatum, quo usu non privatur, etiamsi otiosum sit, nam etiam per illud explicat homo mentem suam, præsertim si in locutione sit veritas, ut supponimus: aliud verò est totam hanc locutionem & mentis expressionem ordinari ad bonum & honestum finem, qui non debetur locutioni ut locutio est, sed ut actio humana est. Secunda etiam non valet: quia cùm quælibet actio, ut humana est, sit rationalis, non minùs requirit finem honestum, & rationi consonum, quàm locutio.

Tertiò alij respondent, concessâ Majori, negando Minorem, nempe actionem, quæ ad finem honestum non ordinatur, esse otiosam: ut enim (inquiunt) aliqua actio otiosa non sit, sufficit quòd ad aliquam naturæ commoditatem ordinetur. 26.

Sed contra: Vel per commoditatem naturæ intelligitur conservatio sanitatis, seu sustentatio, quies, ac recta consistentia corporis: vel delectatio aliqua corporea & sensibilis, ex operationibus, quibus species aut individuum conservatur, sequuta? Primum dici non potest: quia cùm conservatio sanitatis, & sustentatio ac quies corporis, sit bonum honestum, *hoc ipsum quod aliquis agit ordinatè ad sustentationem vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur,* ut ait D. Thomas art. 9. ad 3. Unde actiones illæ quæ ad naturæ subsidium ordinantur, & quæ ad vitæ vel sanitatis conservationem necessariæ sunt, vel utiles, non sunt indifferentes, sed honestæ, & naturæ rationali conformes; nam homini, etiam ut rationis est particeps, convenit sensitivæ & vegetativæ parti consulere, & prudentia dictat his naturæ indigentiis esse subveniendum, proceduntque isti actus à naturali in nos ipsos dilectione, quæ

honesta est & bona moraliter. Secundum etiam affirmari nequit: tum quia, ut suprà ostendimus, bonum delectabile nunquam debet esse finis naturæ rationalis: tum etiam, quia si ad tollendam otiositatem verborum aut operum, sufficeret ea ad aliquam naturæ delectationem ordinari, vix ullum esset verbum aut opus otiosum; quia nullum ferè est quod non dicatur aut fiat propter aliquam naturæ delectationem, seu animi vel corporis oblectationem. Unde ut verba aut opera non sint otiosa, necessariò requiritur, ut ad proprium finem naturæ rationalis, id est ad aliquod bonum honestum & rationi consonum, virtualiter saltem referantur.

A

B

§. V.

Præcipuæ objectiones solvuntur.

27. OBJICIES primò: Homo non tenetur dirigere omnem actum suum in finem honestum: Ergo ruit primum ac præcipuum fundamentum nostræ sententiæ. Consequentia patet, Antecedens probatur: quia nullum est præceptum ad id obligans: nam vel esset positivum, vel naturale? Non primum, cùm ex Scriptura non constet: Sed neque secundum, quia ad nullum ex præceptis Decalogi, ubi naturalia continentur, spectat: Ergo &c.

C

Confirmatur: Præcepta omnia sunt de actibus virtutum: Sed referre omnia ad finem honestum, ad nullam virtutem pertinet: Ergo de hoc nullum extat præceptum.

28. Confirmatur ampliùs: Rigorosum nimis videtur, & ferè impossibile, obligare hominem ad hoc quod in omnibus suis actionibus, in his etiam quæ ad naturæ commoditatem & individui conservationem pertinent, ut spuere, purgare nares, fricare barbam, &c. semper rectum finem apponat: aliàs continuò peccarent homines, saltem venialiter, cùm continuò tales actiones occurrant, & homines non recordentur eas referre in bonum finem.

D

29. Ad objectionem respondeo, negando Antecedens. Ad cujus probationem, nego etiam Antecedens: quia ut suprà disp. 1. art. 2. explicando regulas moralitatis dicebamus, sicut agentia naturalia determinantur ab Authore naturæ ad proprios actus, naturali inclinatione, ita agens liberum determinatur per leges & præcepta: Videmus autem quod agentia naturalia recipiunt ab Authore naturæ inclinationem, ut per omnes suos actus tendant ad proprios fines consonos suis naturis: Ergo etiam agens rationale & liberum debuit habere præcepta & legem, ut omnibus suis actibus deliberatis tendat ad finem consonum naturæ rationali, qui est bonum honestum. Neque verò minùs spectat ad naturæ Authorem, dare agentibus liberis pro omnibus suis actibus determinationem moralem, quæ est per præceptum, quàm agentibus naturalibus determinationem naturalem, quæ est per naturalem inclinationem. Ex quo patet, tale præceptum esse naturale. Ad quod autem ex decem contentis in Decalogo reducatur, variè opinantur Authores. Quidam existimant illud esse reducendum ad præceptum dilectionis Dei, nam ratione hujus præcepti tenemur diligere Deum super omnia, & habere eum pro fine ultimo, & consequenter referre in ipsum omnes nostras actiones, saltem mediatè, quod fit ordinando eas ad aliquem finem honestum. Alij dicunt, quod sicut est præceptum naturale non prodigendi pecunias, ita & non terendi tempus inaniter, & potentias animæ vel corporis in operibus vanis & otiosis inutiliter non occupandi.

E

30. Verius tamen & probabilius existimo, quod sicut dantur quædam veritates, quæ per se non pertinent ad objectum fidei, sed sunt veluti præambulæ ad illam, ut Deum existere, Deum esse unum, sicut docet D. Thomas 1. p. qu. 2. art. 2. ad 1. ita dantur quædam præcepta naturalia, quæ non continentur in præceptis Decalogi, sed sunt quasi præambula ad ipsa; sicut est præceptum diligendi seipsum, ad quod reducitur præceptum de non operando absque fine rationabili, inquantum homo, quia rationalis est, & vivit vita intellectuali, ac elevata supra vitam brutorum, debet diligere suam dignitatem, & operari ut homo, non verò assimilari jumentis insipientibus, ut in prima ratione fusè expendimus. Ex quo infertur quod operari absque fine rationi consono, non opponitur alicui virtuti, sed naturali inclinationi hominis operandi ut rationalis est, quæ inclinatio nascitur ex amore naturali sui ipsius, qui non est virtus aliqua, sed aliquid majus virtute. Unde patet responsio ad primam confirmationem.

33. Ad secundam dicendum, præceptum illud non esse ita rigidum & difficile, sicut Adversarij existimant: quia, ut suprà annotavimus, non præcipitur ut actualiter omnes actus nostros referamus in bonum honestum, sed sufficit quod referamus virtualiter: idque impletur, quando proponit homo operari ex fine honesto actiones suas; hæc enim relatio manet, quandiu non retractatur. Nec peccatur continuò, ex hoc quod tale præceptum detur: Tum quia multæ actiones, quæ videntur indifferentes, revera tales non sunt, eò quòd in recreationem honestam, aut commoditatem debitam, vel naturæ solatium seu quietem referantur, aut virtualiter relatæ sint: Tum etiam quia plures non fiunt ex deliberatione, sed ex imaginatione, ut fricare barbam, movere pedem, levare festucam &c. præceptum autem referendi actus nostros in bonum honestum, non obligat, nisi quando operamur humano modo, & cum consilio ac deliberatione rationis.

32. Dices, Esto detur tale præceptum, possunt tamen aliqui ejus obligationem invincibiliter ignorare, subindeque ratione talis ignorantiæ ab ejus impletione excusari: Ergo saltem in illis poterunt dari actus humani indifferentes in individuo. Adde quod opinio opposita, quæ negat dari tale præceptum, non caret probabilitate: potest autem quis licitè & tutâ conscientiâ sequi opinionem probabilem, relictâ probabiliori: unde tunc faciens actum indifferentem ex fine etiam indifferenti, non peccabit, quia utetur probabili opinione; neque faciet actum moraliter bonum, quia non intendet, ut supponimus, finem honestum, sed indifferentem: Ergo saltem in aliquo casu poterit dari actus indifferens in individuo.

33. Propter hoc argumentum aliqui dicunt, quod sicut inter duos Reges non potest dari bellum justum ex utraque parte, per se loquendo, per accidens tamen id potest contingere, suppositâ ignorantiâ invincibili ex parte unius, v. g. si unus ex illis invincibiliter ignoret jus quod alter habet in aliquam provinciam, vel civitatem, pro qua bellum geritur: ita similiter (in-

quiunt) quamvis per se loquendo repugnet dari actionem humanam indifferentem in individuo, per accidens tamen id potest contingere, & de facto contingit in illo duplici casu in objectione adducto.

34. Sed hæc solutio & doctrina displicet: tum quia D. Thomas universaliter asserit, nunquam posse dari actum indifferentem in individuo: tum etiam quia si semel hoc admittatur, omnia replebimus actibus indifferentibus & otiosis; quia poterit quilibet dicere, se velle uti opinione probabili Scoti & Vazquezij, & sic poterit multiplicare actus istos, & generare habitum moralem indifferentem, qui neque erit virtus neque vitium: quod repugnat Aristoteli & D. Thomæ: nam Philosophus 2. Ethic. cap. 3. inquit quod habitus morales versantur circa illa, per quæ homo fit melior vel deterior. Et cap. 12. asserit quod habitus existentes in voluntate, vel sunt virtutes, vel vitia. Idem docet S. Thomas infrà qu. 54. art. 3. & in proœmio qu. 55. ubi dicit nullum habitum moralem esse medium inter bonum & malum. Unde

35. Melius & facilius respondetur, negando primum casum esse possibilem: quia quamvis secundùm rationem speculativam possit quis tale præceptum invincibiliter ignorare, non tamen secundùm rationem practicam. Ut enim ostendimus, est præceptum seu dictamen generale synderesis & prudentiæ, omnes actiones humanas & deliberatas in bonum honestum dirigendi, seu nunquam sistendi in bono delectabili tanquam in fine, & nunquam otiosè aut inutiliter operandi: prima autem principia, tam speculativa quàm practica, singulis hominibus ab Authore naturæ insita sunt, ut mediis ipsis possint se tam in speculativis quàm practicis dirigere, unde de illis in nullo homine, quantumvis bardo & stupido, ignorantia invincibilis dari potest. Ad illud quod subditur de opinione probabili, dicendum est non esse licitum sequi opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris, sed nos teneri eligere id quod probabilius & verosimilius judicamus, ut in dissertatione de probabilitate, infrà subjicienda, fusè ostendemus.

36. Objicies secundò: Agere aliquid solùm ad delectationem capiendam, seu ordinare operationem aliquam ad bonum delectabile tanquam ad finem, non est malum, nec rationi dissonum, sed merè indifferens: Ergo possunt dari actus indifferentes in individuo. Consequentia patet ex dictis in prima probatione conclusionis, Antecedens probatur. Comedere vel bibere absque necessitate, solùm ad delectationem capiendam, scilicet ob frigiditatem potûs, vel suavitatem cibi, non est contra rationem, dummodo id sanitati non noceat; similiter odorari flores, aut res aromaticas, ob solam delectationem ex bono odore capiendam; aut inspicere pulchras, ob solam delectationem quam visus in earum aspectu percipit; vel audire musicam ad capiendam auditûs delectationem, non est malum, nec peccatum, quis enim hæc damnet? Ergo agere aliquid ob solam delectationem capiendam, seu operationem aliquam ad bonum delectabile tanquam ad finem ordinare, non est malum, nec rationi dissonum.

37. Respondeo, negando Antecedens: cùm enim operationes non sint propter delectationes, sed è converso delectationes propter operationes, ut docet D. Thomas suprà relatus, qui eligit operationem propter delectationem, & propter hanc solam operatur, inordinatè agit: unde qui propter solam delectationem comedit aut bibit, vel aliquam aliam operationem sensitivam elicit, peccat; ut non obscurè docet Augustinus 10. Confess. cap. 31. ubi loquens de tentatione gulæ, sic ait: *Cùm salus sit causa edendi & bibendi, adjungit se tanquam pedissequa periculosa jucunditas, & plerumque præire conatur, ut ejus causâ fiat quod salutis causâ me facere vel dico, vel volo:* apertè indicans, cùm causâ solius voluptatis editur aut bibitur, malum esse. Et cap. 33. agens de voluptate aurium, inquit: *Sed delectatio carnis meæ, cui mentem meam enervandam non oportet dari, sæpe me fallit, dum rationem sensus non ita comitatur, ut patienter sit posterior, sed tantùm quia propter illam meruit admitti, etiam præcurrere aut ducere conetur. Ita in his peccò, non sentiens, sed posteà sentio.* Et infrà: *Cùm mihi accidit, ut me amplius cantus quàm res quæ canitur moveat, me peccasse confiteor.* Ergo cùm quando aliquid agitur ob solam delectationem, hæc ampliùs moveat, quàm res, & non sit posterior, sed præcurrat ac ducat, malum, & peccatum erit.

38. Advertendum tamen, ut delectatio sit volita propter operationem, atque adeò rectè & secundùm ordinem rationis, non esse necessarium, ut semper actu & formaliter intendatur bonum honestum, ad quod ex sua natura tendit bona operatio, sed satis esse ut virtualiter sit intentum: unde quamvis quis accedens ad mensam, non cogitet de conservatione vitæ, sed solùm de cibi delectatione, non propterea peccat, quia talem delectationem propter operationem vitæ conservativam, saltem virtualiter vult, sicque non inordinatè, nisi fortè, propter immoderatam concupiscentiam delectationis ciborum, superfluè cibum sumat. *Ea enim* (inquit Gregorius) *sumenda sunt, quæ naturæ necessitas quærit, & non quæ edendi libido suggerit.* Lib. 30. moral. cap. 27.

39. Ex his intelliges, falsam esse, & bonis moribus aduersam, Joannis Sanctij sententiam, qui disp. 23. num 25. contendit *finem solius delectationis in conjugatis, nec peccatum quidem esse veniale: sicut non est, pulchram prospectare campum, fragrantem rosam odoratui ob voluptatem admovere, suavi melodiæ liberas aures dare.* Hæc enim doctrina apertè repugnat SS. Patribus, præsertim Augustino lib. de bono conjugali cap. 6. sic dicente: *Conjugalis concubitus generandi gratiâ non habet culpam; concupiscentiæ verò satiandæ, sed tamen cum conjuge, propter fidem thori, venialem habet culpam.* Et cap. 7. *Reddere debitum conjugale* (inquit) *nullius est criminis, exigere autem ultra generandi necessitatem, est culpæ venialis.* Item 4. contra Iulian. cap. 14. ait: *Hoc malo* (libidinis) *benè utuntur nuptiæ, cùm conjuges procreant filios per illam, nihilque faciunt propter illam.* Unde lib. 5. cap. 12. asserit, quod *si aliter quàm per concubitum posset procreari proles, & tamen concumberent conjuges, aperitissimè libidini cederent, atque illo malo uterentur malè. Cùm verò propter quod sexus ambo sunt instituti, nisi eorum commixtione non nascitur homo, propter hoc mixti conjuges, illo malo utuntur benè: si autem de libidine quærunt etiam voluptatem, venialiter malè.* Et superiùs lib. 2. ejusdem operis cap. 10. dixerat, *Conjuges contrahere unde quotidiè dicant: Dimitte nobis debita nostra, quando modum gene-*

rationi necessarium causâ solius voluptatis excedunt. Similia habet Gregorius magnus lib. 12. moral. cap. 17. aliàs 20. *Tunc* (inquit) *solùm conjuges in admixtione sine culpa sunt, cùm non pro explenda libidine, sed pro suscipienda prole miscentur.* Et de cura Pastorali p. 3. admonit. 28. *Admonendi sunt conjuges, ut suscipiendæ prolis se meminerint causâ conjunctos; & cùm immoderatæ admixtioni servientes, propagationis articulum in usum transferunt voluptatis, perpendant quod licèt extra non est, in ipso tamen conjugio, conjugij jura transcendunt. Vnde necesse est ut crebris exhortationibus moneantur, ut desleant, quòd pulchram copulæ speciem, admixtis voluptatibus fœdant.* Hos duces catervatim secuti sunt Scholastici, signanter Magister sententiarum lib. 4. dist. 26. & 31. D. Thomas ibidem qu. 2. art. 2. ubi ait: *Duobus solis modis conjuges absque omni peccato conveniunt, scilicet causâ procreandæ prolis, & debiti reddendi, aliàs semper est ibi peccatum ad minus veniale.*

40. Ex quo patet falsum esse quod ait Tamburinus 7. lib. cap. 3. §. 5. num. 5. nempe, *ut omne peccatum etiam veniale vitetur, finis in matrimonij usu aliquis ex his quatuor esse debet; proles in Dei cultu procreanda; carnis concupiscentia sedanda; sanitas propria uxorisve conservanda; propria obligatio satisfacienda.* Patet, inquam, hoc esse falsum: cùm D. Thomas duos solùm agnoscat, propter quos sine culpa actus conjugalis fieri possit, nempe causam procreandæ prolis, & reddendi debitum conjugale: & D. Augustinus suprà relatus asserat, quod dùm conjuges de libidine quærunt voluptatem, venialiter peccant.

41. Objicies tertiò: Actus qui fiunt ob solam commoditatem naturæ, ut fricare manus ad depellendum frigus, deambulare ad juvandam digestionem, & tuendam sanitatem, & similes, nec sunt boni, nec mali: Ergo sunt indifferentes. Consequentia patet, Antecedens probatur. Et in primis quod tales actus non sint boni, videtur manifestum: tum quia non fiunt ob honestatem virtutis, sed ob solam naturæ commoditatem: tum etiam quia si essent actus virtuosi, possent esse materia voti; quod est ridiculum, stultum enim esset tales actus vovere. Quod autem non sint mali, etiam patet: quia aliàs essent materia sufficiens confessionis: cujus oppositum ex eo constat, quod nemo de illis se accusat, nec sacerdos aliquis absolvit accusantem se tantùm de illis. Unde D. Hieronymus epist. 89. ad Augustinum, quæ etiam est 11. inter epistolas Augustini, loquens de his actibus indifferentibus, & ad solam naturæ commoditatem pertinentibus, inquit: *Bonum est continentia, malum est luxuria, inter utrumque indifferens ambulare, digerere alui stercora, capitis naribus purgamenta projicere, sputis rheumata jacere, hoc non est bonum, nec malum: sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam.*

42. Ad hoc argumentum patet responsio ex suprà dictis: diximus enim suprà quod si prædicti actus ad sanitatem & ad rectam corporis humani dispositionem, aliumve honestum finem fuerint aliquo modo necessarij, vel utiles, in eisque debitus modus & mensura servetur, verè sunt actus boni & honesti, sicut alij quibus saluti corporis providemus; unde de se ordinantur ad bonum virtutis, saltem virtualiter, & dictantur à recta ratione & prudentia, proceduntque à naturali in nos ipsos dilectione, quæ honesta est, & bona moraliter. Non tamen ut plurimum sunt materia congrua voti: quia hoc debet esse de bono meliori, & sæpè quamvis exercere illos actus sit bonum, melius est mortificationis gratiâ ab illis abstinere: sicut licèt sit bonum carnibus vesci temperatè, non est per se materia voti, quia melius est ab eis propter Deum abstinere. Si verò prædicti actus ob solam delectationem exerceantur, sunt peccata venialia; sicut actus conjugalis, propter solam delectationem factus, est malus moraliter, & veniale peccatum, ut suprà vidimus: unde sicut iste actus est sufficiens materia confessionis, ita & illi qui ad naturæ commoditatem pertinent, quando sunt deliberati, & propter solam delectationem fiunt. Quia tamen similes actus ut plurimum sine deliberatione ex sola imaginatione fiunt, & si fiant cum consilio & deliberatione rationis, ad sanitatem, vel honestam recreationem, vel naturæ quietem & solatium virtualiter saltem referuntur, regulariter sunt materia dubia, & ideò prudens sacerdos rarò debet his solùm absolutionem impendere, sed monere pœnitentem, ut de aliis, licèt jam confessis, quæ certò scit fuisse peccata, se accuset.

43. Ad locum autem D. Hieronymi, in quo vim maximam faciunt Adversarij, facilè respondetur, ipsum solùm velle, actus illos naturales, quos ibi recenset, non esse ex sua specie & objecto determinatè bonos, aut malos, sed indifferentes: observationem verò antiquæ legis, de qua ibi loquitur, semper fuisse aut determinatè bonam, aut determinatè malam ex sua specie; nam ante adventum & passionem Christi erat determinatè bona, post ejus passionem determinatè mala, cùm legalia per Christi passionem & novæ legis promulgationem fuerint abrogata. Non asserit tamen Hieronymus, actus illos naturales, quos ibi enumerat, prout fiunt in individuo, & sunt vestiti suis circunstantiis, esse indifferentes, quia possunt ex circunstantiis vitiari: nàm si quis sputa in alium projiceret ex contemptu, aut ventrem in loco sacro purgaret, absque dubio peccaret: sicut licèt præcepta & sacrificia antiquæ legis, ante adventum Christi essent ex se & ex sua specie determinatè bona, & Deo gratissima, tamen ex prauo fine, aut ex aliis circunstantiis, eorum adimpletio sæpè fiebat mala, ac Deo invisa & abominabilis, ut ipse conqueritur Isaiæ 1. his verbis: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui &c.*

44. Instat Vazquez, & contendit, D. Hieronymum loco citato admittere actus indifferentes non solùm in specie, sed etiam in individuo, subdit enim, *sive feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam*; ly autem *feceris* (inquit Vazquez) denotat exercitium actionis in individuo, cùm actus non possit fieri nisi in individuo & singulari.

Verùm hæc instantia frivola est: nam sicut si ego, qui censeo non dari actum indifferentem in individuo, dicerem: *Ire in agrum neque est bonum neque malum, sed indifferens: unde sive vadas, sive non vadas, neque bonum fecisti, neque malum*, ineptissimè quis interpretaretur quod pono actum in individuo indifferentem: ita pariter ineptè arguit Vazquez, dum infert Hieronymum admittere actus indifferentes in individuo, quia

de actibus suprà enumeratis dicit: *sive feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam.* Nam esto ly *feceris* denotet actum particularem & in individuo, potest tamen & debet intelligi Hieronymus de illis operibus sumptis in particulari, & ut fiunt in individuo, secundùm id individuale quod habent ex objecto; ex qua parte verum est, prædictos actus, sive fiant, sive non fiant, neque ad justitiam nec ad injustitiam pertinere. Ob hoc tamen non negat quod ex fine, & aliis circunstantiis, quæ objecto & speciei accidunt, debeant tales actus habere bonitatem aut malitiam, supposito quod fiant cum deliberatione. A

45. Objicies quartò: Si quis ob exercitium duntaxat propriæ libertatis, aliquem actum ex specie & objecto indifferentem eliceret, v. g. festucam de terra levaret, talis actus neque esset bonus & honestus, neque malus & vitiosus, sed omnino indifferens; cùm exercere propriam libertatem, non sit determinatè bonum, aut determinatè malum, sed purè indifferens: Ergo potest dari actus indifferens in individuo. B

46. Respondeo, quod si aliquis semel tantùm aut bis aliquem actum ex specie & objecto indifferentem faceret, eo solo fine ut libertatem exerceret, talis actus esset bonus & honestus; haberet enim finem honestum, scilicet exercitium propriæ libertatis, quam aliquando exercere, etiam circa actum ex objecto indifferentem, honestum est. Si verò sæpe vellet ob eum duntaxat finem operari, tales actus non essent boni & honesti, sed mali & otiosi: quia licèt semel aut iterum exercere libertatem circa actus indifferentes, honestum sit, & rationi consonum, sæpiùs tamen id facere, nullam habet honestatem, sed otiositatem. C

DISPVTATIO VI.

De moralitate actus interioris. D

Ad quæstionem 19. D. Thomæ.

EGIMVS huc usque cum D. Thoma qu. 18. de moralitate actuum humanorum in communi: nunc breviter dicendum de moralitate actuum interiorum, qui sunt præcipuè intentio & electio, de qua S. Doctor qu. 19.

ARTICVLVS PRIMVS.

An bona intentio ex prava electione vitietur, & electio prava ex bona intentione rectificetur, vel saltem bonitas intentionis, diminuat malitiam electionis? E

1. TRIA hîc inquirimus, seu tres difficultates breviter hîc discutiendas movemus. Prima est, an actus intentionis, qui ex se & ex proprio objecto non habet unde vitietur, sed ex illa parte foret bonus, ex eo quod sit causa malæ electionis reddatur malus: v. g. cùm quis ex intentione efficaci dandi eleemosynam, furatur ut tribuat eleemosynam, quæritur an intentio illa sit mala, seu vitiata ex electione hujus mali medij? Secunda difficultas est, an intentio boni finis possit aliquando totaliter auferre malitiam electionis pravi medij: v. g. an liceat aliquando mentiri ad tuendam vitam proximi, vel aliquod grave damnum evitandum? Vel utrum virgo, ut invasorem suæ pudicitiæ effugiat, possit absque peccato se præcipitare in flumen, aut sibi manus violentas inferre? Tertiò quæritur, an supposito quod intentio boni finis non auferat totaliter malitiam pravæ electionis, eam saltem aliqualiter minuat; ita ut furtum quod fit ex intentione dandi eleemosynam, non sit adeò grave, sicut esset, si absque hujus boni finis intentione fieret.

§. I.

Prima difficultas resolvitur.

DICO primò: Quando intentio per se & necessariò cum prava electione connectitur, ab ea vitiatur: secùs verò, si per accidens tantùm, & ex malitia eligentis, cùm ea conjungatur. 2.

Probatur prima pars: Quando intentio per se & necessariò cum prava electione connectitur, in eam influit, ipsamque virtualiter continet; nam intentio est voluntas circa finem, non quomodocumque, sed ut acquirendum per media, & ex ipsa movetur operans ad ea eligenda: Sed quod influit in peccatum, seu trahit voluntatem ad illud, malum est: Ergo intentio quæ per se cum prava electione connectitur, eamque necessariò infert, est mala, & à tali electione vitiatur. Unde S. Bernardus in libro de dispensatione & præcepto cap. 17. dicit quod *ut rectus sit oculus intentionis, duo requiruntur, nempe charitas in intentione, & veritas in electione:* hoc est rectitudo finis, & medij electi.

Probatur secundò: Actus humani bonitatem aut malitiam moralem desumunt à circunstantiis, ut suprà ostensum est: Sed cùm aliquis ex intentione efficaci dandi eleemosynam furatur, tale furtum est circunstantia illius intentionis: Ergo eam vitiat & corrumpit. Minor probatur: Effectus per se ex aliqua actione sequutus, est circunstantia *Quid:* id etiam quod ad aliquid faciendum præstat opem & auxilium, est ejus circunstantia, nimirum circunstantia *Quibus auxiliis:* Sed cùm aliquis ex intentione efficaci dandi eleemosynam furatur, furtum est effectus per se ex tali intentione sequutus, & medium cujus ope & auxilio utitur ad finem illum obtinendum: Ergo ex duplici capite est circunstantia illius intentionis. 3. Disp. 11 art. 3.

Probatur tertiò: Sic se habent intentio & electio in practicis, sicut principium & conclusio in speculativis, ut docet Philosophus 7. Ethic. cap. 8. Sed quando ex aliquo principio per bonam consequentiam infertur conclusio falsa, tale principium in se falsum est: Ergo similiter cùm ex intentione per se & necessariò infertur prava electio, seu eligitur malum medium, talis intentio est in se mala & vitiosa. 4.

Ex his probata manet secunda pars conclusionis: Nam quando intentio non connectitur per se cum prava electione, quòd assumatur malum medium, non provenit ex vi intentionis, quæ id non exigit, nec ad id determinat voluntatem, cùm illa sit contenta electione medij honesti quo finis posset obtineri, sed malum medium provenit ex pravitate voluntatis illud eligentis: Ergo tunc electio talis medij non reddit malam priorem intentionem: sicut cùm ex defectu arguentis, 5.

tis, ex principio vero deducitur falsa conclu- A
sio, hujus falsitas non redundat in ipsum principium, nec illud reddit falsum, sed in arguentem, qui malè ipsum applicat, & ratione hujus malæ applicationis ex vero falsum deducit. Unde qui habens bona propria efficaciter intendit dare eleemosynam, in tali intentione non peccat, etiamsi ut illam det, postea furetur: quia furtum non sequitur per se ex tali intentione, sed ex prava voluntate & malitia peccantis, nam poterat etiam ex propriis dare eleemosynam. Qui verò non habens unde faciat eleemosynam, nisi ex alienis, eam efficaciter dare intendit, peccat: quia ex tali intentione per se & necessariò B
sequitur furtum, sive acceptio rei alienæ; sicque illa intentio, cùm per se sit ratio volendi malum, est inordinata, & perversa. Similiter qui vendit agnum sacerdoti idolorum, non peccat, etiam si sciat illum idolis immolaturum, quia talis immolatio non per se sequitur ex agni venditione, sed ex prava sacerdotis voluntate: poterat enim illo agno uti ad faciendum convivium amico. Si autem illi vendat vestes cultui idolorum deputatas, procul dubio peccat: quia cùm non possint tales vestes ad alios usus deservire, cultus idolorum per se sequitur ex tali venditione.

6. Confirmatur: Quando malum medium per C
accidens conjungitur fini honesto, non est ejus circunstantia; quia nec est effectus per se ex illo sequutus; nec medium per se ad ejus assecutionem conducens: Ergo tunc intentio non vitiatur ex electione illius. Unde S. Thomas in hac qu. 19. art. 8. in argumento *sed contra*, & in 2. dist. 38. qu. 1. art. 5. concedit dari aliquando rectam intentionem cum mala electione: quod non potest aliter contingere, quàm in casu nostræ conclusionis, quando scilicet intentio non influit per se in pravam electionem, sed per accidens ex malitia operantis ei conjungitur.

7. Objicies primò contra primam partem con- D
clusionis: Intentio secundùm se est prior quàm electio: Ergo non sumit malitiam ex illa, quamvis per se & necessariò cum ea connectatur. Consequentia videtur legitima: quia priùs non dependet à posteriori.

8. Respondeo, quod licèt intentio sit prior actu electionis formaliter sumpto, ipsa tamen electio, ut virtualiter in intentione contenta, non solùm est simul cum actu intentionis, sed etiam aliquo modo prior, quia se habet per modum circunstantiæ ex parte objecti specificantis intentionem, illudque vitiantis, ut suprà ostensum est.

9. Objicies secundò: Intentio eleemosynæ, etiam E
si fiat ex furto, est in specie misericordiæ; siquidem per talem eleemosynam verè sublevatur miseria proximi, & impletur præceptum dandi illam, si instet: Ergo talis intentio est bona, & non vitiatur à prava illa electione, cum qua connectitur.

10. Respondeo negando Antecedens. Ad cujus probationem dicendum quod eleemosyna, quæ est virtus, non consistit in sola sublevatione miseriæ, quomodocumque facta, sed prout decet, & sine præjudicio alterius: unde si quis cum damno alterius sublevet alienam miseriam, vel det pauperi mulieri pretium meretricij, quo sublevet ejus paupertatem, non facit actum misericordiæ, sed injustitiæ, vel impudicitiæ. Nec obstat quod per talem actum adimpleat præceptum eleemosynæ ex parte materialis effectûs, qui est sublevatio A
alienæ miseriæ: quia sunt quædam præcepta quæ non obligant ad modum, sed solùm ad substantiam actûs, & sic adimplentur per actus bonos ex objecto, quamvis sint vitiati ex fine, vel aliâ malâ circunstantiâ.

Objicies tertiò contra secundam partem con- 11.
clusionis: Omnis pravus effectus imputatur causæ liberæ: Sed intentio, quæ durat quando postea eligitur malum medium, est libera, & causa talis electionis; non enim potest esse electio, nisi in virtute intentionis: Ergo iste pravus effectus malæ electionis imputatur intentioni perseveranti, & vitiat illam, quamvis per accidens tantùm talis intentio & electio inter se connectantur.

Respondeo primò, quod cùm eligitur pra- 12.
vum medium post rectam intentionem, non eligitur in virtute ejus; quia cùm sit bona, non movet ad malum: sed tunc formaliter vel virtualiter est alia intentio, influens in illam electionem, subindeque per se cum illa connexa, si non quantùm ad specificationem, saltem quantùm ad exercitium, ut explicat Joannes à S. Thoma hîc disp. 11. art. 3. unde tunc hæc intentio à tali electione vitiatur.

Secundò respondetur, concedendo quod homo 13.
utitur bona intentione præterita, saltem virtualiter manente, ad malam electionem: sed propterea non vitiatur talis intentio, quando cum mala electione per accidens tantùm connectitur, quia talis usus & applicatio non est ex vi intentionis, sed ex malitia eligentis, ut antea declaravimus: sicut si quis actum eleemosynæ ritè factum, postea ordinet ad inanem gloriam, non vitiatur talis actus, quia hoc provenit ex malitia ordinantis, non ex ipsa eleemosyna.

§. II.

Secunda difficultas enodatur.

DIco secundò: Intentio boni finis non ex- 14.
cusat malitiam pravæ electionis: unde ea quæ sunt intrinsecè mala, ut mendacium, furtum, homicidium, &c. ex nullo bono fine honestari possunt.

Est contra Cassianum Collat. 17. cap. 18. ubi approbare videtur sententiam Abbatis Joseph, dicentis licitum esse mentiri propter aliquem bonum finem, ut ad tuendam vitam proximi, vel aliquod grave damnum evitandum. Unde cap. 17. sic ait: *Quando igitur grave aliquid imminet de veritatis confessione discrimen, tunc mendaciorum sunt recipienda perfugia.* Idem sensisse videtur Author operis imperfecti super Matthæum, ad illa verba cap. 7. *Non potest arbor bona malos fructus facere*, & alij quos refert Sixtus Senensis lib. 5. Biblioth. annot. 253. Quæ sententia à SS. Patribus, Theologis, & Iurisperitis damnatur tanquam erronea: Augustinus enim in libro contra mendacium, cap. 1. multis locis sacræ Scripturæ mendacium nunquam posse honestari ostendit. Idem docet Gratianus in decreto 22. qu. 2. Et Alexander III. in cap. *super eo* de usuris, respondens Panormitano Episcopo, sic ait: *Scriptura sacra prohibet pro alterius vita mentiri.* Videri etiam potest S. Thomas 2. 2. qu. 110. art. 3. ubi hæc scribit: *Quod est secundùm se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum; quia ad hoc quod aliquid sit bonum, requiritur quod omnia rectè concurrant; bonum enim ex integra causa, malum verò est ex singularibus defectibus, ut Dionysius dicit 4. cap. de Divin. nomin. Me-*

dacium autem est malum ex genere; est enim actus A *cadens super indebitam materiam: cùm enim voces naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est & indebitum quod aliquis voce significet id quod non habet in mente: unde Philosophus dicit in 4. Ethic. quòd mendacium est per se pravum & fugiendum.* Quibus verbis S. Doctor conclusionem nostram & docuit, & probavit. Potestque confirmari ex eo quod communiter dicitur: *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona:* ex quo patet quod intentio boni finis nunquam excusat malitiam pravæ electionis.

§. III.

Solvuntur objectiones.

15. PLVRES tamen & difficiles contra istam conclusionem ex Scriptura & SS. Patribus fieri possunt instantiæ. Primò objici solent verba illa Salvatoris Matth. 6. *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.* Ubi nomine *oculi* significatur intentio; nomine verò *corporis*, opus ex illa profectum: quia intentio se habet ad electionem, ut forma ad materiam, & anima ad corpus. Unde sensus est, quod si intentio fuerit recta, & circa finem honestum, reliquum totius operis honestatem habebit. Idem significari videtur cap. 7. verbis istis: *Non potest arbor* C *bona malos fructus facere:* nam etiam per *arborem bonam*, plures ex SS. Patribus intelligunt bonam intentionem, quæ ut arbor producit fructus electionum: Ergo quandiu homo bonam intentionem habet, non potest malam habere electionem, aut aliquid malum facere. Quare Augustinus præfat. in Psal. 31. ait: *Bonum opus intentio, intentionem fides dirigit: non valde attendas quid homo faciat, sed quid cùm facit aspiciat.* Et Ambrosius lib. 1. officiorum cap. 30. dicit, *Affectus tuus nomen imponit operi tuo:* quasi totum opus ex sola intentione judicari & æstimari debeat.

16. Respondeo primò, admisso nomine *oculi, & arboris*, significari intentionem, & nomine *corpo-* D *poris, ac fructus* electionem, seu quodcumque opus ex ea sequutum; & etiam concesso actum, qui ex intentione bona, quatenus tali, proficiscitur, non posse esse malum, nihil inde contra nos: quia ut conclusione præcedenti ostendimus, intentio eo ipso quod sit causa pravæ electionis, vitiatur, & efficitur prava; unde non est bona, sed mala, non ratione finis sumpti secundùm se, sed ratione medij quo talis finis obtineri intenditur, atque adeò ratione finis reduplicativè ut consequibilis per tale medium: sicut enim secundùm se malum est, velle furari, aut mentiri, ita est malum velle dare eleemosynam ex furto, aut velle tueri vitam mendacio. Solutio est D. Tho- E mæ, Abulensis, & Cajetani, super citatum caput 6. & 7. Matthæi.

17. Respondeo secundò ex Augustino lib. de opere Monachorum cap. 26. & Bernardo lib. de præcepto & dispensatione cap. 17. per *oculum simplicem* non debere intelligi quamcumque bonam intentionem, sed eam solùm quæ fide dirigitur, & charitate informatur; ex hac enim planum est non sequi per se opus malum, quia *charitas non agit perperam*, ut ait Apostolus: & de hac intentione seu affectu per charitatem informato, & per fidem regulato, debent intelligi verba Augustini, & Ambrosij, in objectione adducta.

Adde etiam pro secundo testimonio, nomine *arboris*, posse intelligi voluntatem, non præcisè ut intendentem, sed ut eligentem: quia sicut non radix, sed arbor est, quæ immediatè producit fructum; ita non intentio, sed electio est, quæ immediatè procedit ad opus. Quæ expositio est D. Thomæ in 2. dist. 40. qu. 1. art. 2. ad 1.

Objicitur secundò: Multi actus de se mali & 18. peccaminosi, à Scriptura & SS. Patribus ex bono fine excusantur: Ergo intentio boni finis tollit malitiam pravæ electionis. Antecedens probatur tum in mendacio, tum in homicidio: nam Genesis 20. Abraham dixit de Sara uxore sua, quod esset soror ipsius; & tamen non peccavit, ut dicunt S. Augustinus lib. 12. contra Faustum cap. 34. & S. B Chrysostomus homil. 52. super Genesim, quia id dixit ad salvandam propriam vitam. Iacob mentitus est patri suo, dicens se esse primogenitum ejus Esaü: & tamen solùm ob intentionem bonam excusari potest, quia scilicet hoc dixit ad obtinendam patris benedictionem. Iudith in pluribus Holoferni mentita est: & tamen videtur non peccasse, quia id fecit ad salvandum populum suum. Item obstetrices Ægyptiæ mentitæ sunt Pharaoni: quæ tamen non videntur peccasse, quia id faciebant ad impedienda homicidia parvulorum: unde dicitur Exodi 1. *Benè fecit Deus obstetricibus:* constat autem Deum non remunerare peccata. Idem probatur de homicidio: nam Exodi 2. Moyses occidit Ægyptium authoritate propria; & ex bona intentione liberandi proximum suum, excusatur. Judicum 16. Sanson seipsum occidit cum multis Philisthæis, columnas templi concutiens: & tamen non peccavit, quia ex zelo Dei id fecit, ut Philisthæos inimicos populi Dei occideret: unde ab Apostolo inter Sanctos connumeratur, ad Hebræos 11. Beata etiam Apollonia, Spiritus Sancti igne succensa, in rogum se projecit, ut narrat ejus historia. Scribit etiam D. Ambrosius lib. 3. de virginibus, Pelagiam Virginem præcipitem se dedisse in flumen, ne à persequente milite violaretur. Idemque laudabiliter fecisse tempore persecutionis aliquas sanctas fœminas, ut invasores suæ pudicitiæ effugerent, refert S. Augustinus lib. 1. de Civit. cap. 6. Propter quod dicit Hieronymus super cap. 1. Jonæ: *Quod non licet propria se occidere manu, absque eo ubi castitas periclitatur:* Ergo sentit quod ex bona intentione servandi castitatem purgatur malitia homicidij.

Respondeo negando Antecedens. Et ad illa 19. quæ afferuntur pro mendacio excusando, in primis dico, Scripturam multorum mendacia referre, sed non ea approbare, aut excusare: unde quando obstetrices mentitæ sunt Pharaoni, pro illo mendacio non sunt remuneratæ à Deo, sed pro timore quem habuerunt erga Deum, propter E quem infantes Hebræos noluerunt occidere, ut ait D. Thomas 2. 2. qu. 110. art. 3. ad 2. & patet ex illo Exodi 1. *Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificavit illis domos.*

Secundò dico, Abraham non fuisse mentitum, cùm dixit Saram esse sororem suam: quia verè soror erat ex parte patris, quamvis non ex parte matris, ut dicitur Genes. 20. licèt voluerit tacere quod esset uxor: unde Augustinus dicit in quæstionibus super Genesim, quod Abraham, dicens Saram esse suam sororem, *veritatem voluit celari, & non mendacium dici.* De Iacob etiam dicendum est, ipsum non fuisse mentitum, dicendo Patri, *Ego sum primogenitus tuus Esaü:* tum quia primogenita illius de jure ei debebantur, & sic se appellabat Esaü, non in

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

persona, sed in jure, sicut Joannes dictus est A Elias, non in persona, sed in spiritu: tum etiam quia loquebatur propheticè & in sensu mystico, ut scilicet designaret quod minor populus, scilicet Gentilium, substituendus erat loco majoris, scilicet Iudæorum. Unde ait D. Thomas loco citato in resp. ad 3. *Quod in Scriptura sacra inducuntur aliquorum gesta, quasi exempla perfectæ virtutis, de quibus non est æstimandum eos fuisse mentitos: si quæ tamen in eorum dictis appareant, quæ mendacia videantur, intelligendum est ea figuraliter & propheticè dicta fuisse.* Iudith quoque in verbis quæ Holoferni dixit, cum magna cautela & prudentia locuta est, & aliquibus amphibologiis, non tamen mendaciis, voluit eum deci- B pere; sicut cùm dixit, quod duceret illum per mediam Hierusalem, & ne unus canis latraret contra illum, nam revera illum adductura erat per mediam Hierusalem, sed mortuum, non vivum, deferendo caput ejus &c. Quod si in aliquo verbo fortassis mentita est, non ex eo laudatur, sed ex charitate & affectu ad salutem populi.

Ad id quod dicitur de homicidio, respondetur quod si Moyses est excusandus in occisione illius Ægyptij, dicendum est id fecisse, vel ex inspiratione Dei, qui ad hoc ei authoritatem tunc dedit; vel ob justam proximi defensionem, quia videbat fratrem suum seu proximum injustè ab illo Ægyptio affligi & opprimi, & non erat alia via defendendi ipsum, quàm invasorem occiden- C do. Ad casum de Sansone dicimus, illum Spiritu Sancto instigante id fecisse, atque adeò licitè, ut docent S. Augustinus 1. de Civit. cap. 21. & 26. & D. Thomas 2. 2. quæst. 64. art. 5. ad 4. Idem dicendum de illis sanctis fœminis, quæ tempore persecutionis seipsas occiderunt, aut in flumen præcipitarunt, ut invasores suæ pudicitiæ effugerent, ut ibidem tradit S. Doctor.

21. Solùm difficultas est in verbis Hieronymi, quibus videtur docere, licitum esse seipsum occidere ad servandam castitatem. Duplex tamen huic testimonio potest adhiberi responsio. Prima est, Hieronymum solùm velle, licere se occidere propter periculum castitatis, quando id fit ex in- D stinctu Dei, qui frequentiùs aut certiùs adesse solet, cùm intervenit periculum castitatis, quàm in aliis casibus. Secunda est, sensum S. Hieronymi esse, non licere propria perire manu, etsi castitas periclitetur. Nam dictio *absque*, non semper sumitur exclusivè, sed aliquando affirmativè & copulativè, ut patet ex illo Cant. 4. *Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es! Oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecùs latet.* Ubi dictio *absque* non excludit quod intrinsecùs latet à pulchritudine, cùm legamus Psalm. 44. *Omnis gloria ejus filiæ Regis ab intus:* sed sensus est, etiam pulchra es, præcipuè in his quæ latent.

Ex dictis inferes, errasse, & graviter peccasse E Origenem; qui ut refert Nicephorus lib. 1. histor. cap. 32. post multa perpessa supplicia pro fide Christi, postmodum pro servanda castitate, ne videlicet juvenis quidam Ethiops abuteretur illo, fidem exteriùs negavit.

§. IV.

Tertia difficultas expeditur.

DIco tertiò: Intentio boni finis diminuit malitiam pravæ electionis. Ita communiter docent Theologi contra Almainum, Lorcam, & paucos alios.

Probatur conclusio ex communi omnium, 22.
non solùm Theologorum, sed etiam fidelium consensu: omnes enim sibi persuasum habent, minus peccatum esse, mentiri ad tuendam vitam proximi, vel aliquod grave malum vitandum, quàm sola libidine mentiendi. Unde D. Thomas 2. 2. qu. 110. art. 2. sic habet: *Quantò bonum intentum est melius, tantò magis minuitur culpa mendacij.* Idem docet Gratianus Can. *primum* 22. qu. 2. ubi ait: *Mendacium tantò esse levius, quantò meliorem habet finem.* Similiter nullus fidelium est, qui non existimet eum qui furatur ad dandam eleemosynam, minùs peccare, quàm qui furatur ex cupiditate pecuniæ, juxta illud Augustini: *Pejor est qui concupiscendo, quàm qui miserando furatur.*

Ratio etiam id suadet: Tum quia qui furatur 23.
ad dandam eleemosynam, habet voluntatem minùs deordinatam & minùs affectam peccato; cùm non habeat pro motivo furtum ut est malum, sicut alter, sed ut induit apparenter quandam speciem boni honesti: Tum etiam quia furtum est ab ipso minùs volitum; cùm non sit volitum propter se, sed tantùm propter aliud, in quod primariò, principaliùs, & ultimatè tendit affectus: Sed malitia moralis minuitur, cùm minuitur ratio voluntarij: Ergo &c.

Confirmatur: Sicut circunstantia aggravat peccatum, ita & illud diminuit, ut docet D. Thomas infrà qu. 73. art. 7. Sed intentio finis est una ex circunstantiis: Ergo sicut aggravare, ità & diminuere potest peccatum.

§. V.

Solvuntur objectiones.

OBIICIES primò: Omnis finis, quantum- 24.
vis sit bonus secundùm se, tamen si moveat efficaciter ad malum medium, vitiatur, & efficitur malus, ut §. 1. vidimus: Ergo non minuit, sed potiùs auget malitiam pravæ electionis. Patet consequentia: nam illud quod est malum, non minuit, sed potiùs auget malitiam. Unde Augustinus lib. 50. homiliarum, homil. 7. relatus cap. *fortè* 14. qu. 5. ait: *Quod hæc cogitatio, volo furari à divitibus, ut dem pauperibus, diaboli calliditate suggeritur; nam si totum quod abstulit tribuat, auget potiùs peccatum quàm minuat.*

Confirmatur: Qui furatur ad dandam eleemo- 25.
synam, constituit ultimum finem in eleemosyna, & non tantùm in furto, cùm propter eleemosynam faciendam, transgrediatur præceptum divinum non furandi, & à Deo ut ultimo fine avertatur: Ergo graviùs peccat propter intentionem talis finis.

Ad objectionem respondeo, quod licèt inten- 26.
tio eleemosynæ, ex qua imperatur malum medium, sit mala in individuo, habet tamen speciem boni, & ex objecto est bona: unde ex hac parte potest minuere malitiam pravæ electionis; non quidem per se, seu per introductionem aut admixtionem alicujus bonitatis, cujus prava electio capax non est, nec actus intentionis vitiatus à mala electione potest illam communicare; sed per accidens, quatenus scilicet intentio eleemosynæ facit furtum esse minùs voluntarium, & minùs per se intentum. Sicut passio antecedens, & inducens ad actum malum, licèt sit mala, minuit tamen peccatum, quia facit illud minùs voluntarium.

Ad locum verò Augustini duplex potest ad- 27.

hiberi solutio. Prima est, Augustinum solùm velle quod ille qui furatur, & dat eleemosynam ex re furto sublata, graviùs peccat per accidens, quatenus scilicet reddit se impotentem ad faciendam restitutionem, ex quo nova injuria fit vero domino; & hoc innuunt verba illa: *Si totum quod abstulit tribuat.* Verùm hæc impotentia non oritur ex ipsa eleemosyna, quatenus eleemosyna est, sed ex eo quod ille qui furatur, non habet unde reddat, quod utique eodem modo sequeretur, si rem furatam, non in eleemosynam, sed in ebrietatem, scortationem, aut aliam rem impenderet: unde eleemosyna non per se, sed per accidens tantùm influit in illam impotentiam restituendi, subindeque per accidens tantùm auget peccatum.

Secundò hæc verba, *auget potiùs peccatum quàm minuat*, explicari possunt de augmento malitiæ, non quantùm ad gravitatem, sed quantùm ad numerum peccatorum: ibi enim Augustinus agit contra hæreticos, existimantes licitum esse facere mala ut eveniant bona, sicque licitum esse furari ad dandam eleemosynam; & ut talem errorem destruat, docet peccatis etiam bona intentione factis, augeri numerum peccatorum; nam cùm talia peccata, etiamsi minora sint peccatis mala intentione factis, revera peccata sint, & bona intentione non totaliter excusentur, ut §. præcedenti docuimus, illis multiplicatis, non minuitur, sed potiùs augetur numerus peccatorum.

28. Ad confirmationem dicendum cum Cajetano 2. 2. qu. 148. art. 4. dupliciter aliquid posse habere rationem ultimi finis respectu peccatoris; primò ut quod, tanquam rem quæ ut ultimus finis appetitur; secundò ut quo, tanquam rationem propter quam in illa re ratio ultimi finis constituitur: v. g. fœmina respectu luxuriosi habet rationem ultimi finis ut quod, quia est res quæ ut ultimus finis ab eo appetitur; ejus verò pulchritudo, quæ est ratio movens & inducens impudicum, ad hoc ut avertat se à Deo ut ultimo fine, & ad talem creaturam se convertat, habet rationem ultimi finis solùm ut quo. Quod ergo habet rationem ultimi finis primo modo, non minuit, sed auget malitiam peccati: id verò quod tantùm secundo modo est ultimus finis, potest malitiam peccati seu pravæ electionis minuere, non quidem ex ea parte quâ malum est, vel inducens ad malum, sed quatenus aliàs secundùm se induit rationem boni, & facit actum esse minùs voluntarium: unde cùm isto secundo modo eleemosyna habeat rationem ultimi finis, quando movet ad furandum, non auget, sed minuit malitiam furti.

29. Objicies secundò: Si aliquis ex malo fine eligat aliquod medium bonum, v. g. ex intentione adulterij eligat ire ad Ecclesiam, vel dare eleemosynam, ex bonitate talis medij electi non minuitur, sed potiùs augetur peccatum malæ intentionis; cùm tunc ex majori inclinatione in pravum illum finem feratur: Ergo pariter bonitas finis intenti non minuit, sed auget malitiam pravæ electionis. Consequentia patet à paritate rationis: nam sicut finis est circunstantia electionis, ita èconverso electio est circunstantia intentionis: Ergo si una non minuit malitiam, licèt sit circa objectum bonum, alia pariter eam non minuet, quamvis sit circa objectum honestum.

30. Respondeo concesso Antecedente, negando consequentiam, & paritatem. Ratio discriminis est, quia finis est circunstantia *cur*, movens voluntatem ad eligendum, eique præbens rationem formalem volendi; unde ex bonitate rei intentæ potest minuere malitiam pravæ electionis, minuendo voluntarium pravum, ut antea exposuimus: medium autem seu electio est circunstantia *quid* respectu intentionis, & se habet ut ejus effectus, & ut quid consequens ad ipsam; unde etsi medium sit bonum ex objecto, non minuitur malitia pravæ intentionis, sed potiùs tota malitia intentionis, redundat in ipsum medium, tanquam in ejus effectum, omnemque ejus bonitatem destruit.

ARTICVLVS II.

Vtrum voluntas humana, ut recta sit, debeat conformari divinæ, non solùm in volito formali, sed etiam in volito materiali?

§. I.

Quibusdam præmissis difficultas resolvitur.

NOTANDVM primò: Quod licèt prima regula humanorum actuum, quæ est lex æterna, præcipuè consistat in dictamine intellectûs divini; quia tamen efficaciam & vim obligandi sumit à voluntate divina, D. Thomas hîc art. 9. inquirit utrum bonitas voluntatis humanæ dependeat ex conformitate ad voluntatem divinam? Et respondet affirmativè: quia (inquit) unumquodque rectum & bonum est, inquantum attingit ad propriam mensuram: prima autem humanæ voluntatis regula seu mensura est divina voluntas; cùm illa sit ipsa rectitudo & sanctitas per essentiam, & summum bonum, ac ultimus finis: Ergo ad hoc quod voluntas hominis sit bona, requiritur quod conformetur voluntati divinæ. Unde Augustinus in Psal. 32. exponens illum versiculum, *Rectos decet collaudatio*, ait: *Rectum cor habet qui vult quod Deus vult.* 31.

Notandum secundò ex eodem S. Doctore art. 10. ejusdem quæstionis, quatuor modis intelligi posse, voluntatem nostram conformari divinæ in operando, secundùm quatuor causarum genera. Primò in genere causæ finalis, inquantum voluntas nostra vult propter eundem finem, propter quem divina. Secundò in genere causæ formalis, quia nimirum eadem est, saltem analogicè, utriusque forma: & hanc habet quando operatur ex charitate, quæ est analoga divinæ dilectionis, ex qua Deus semper operatur, participatio. Tertiò in genere causæ efficientis, quatenus Deus vult aut permittit nostram voluntatem velle quod vult, & eam ad volendum applicat; & hoc modo semper voluntas nostra conformatur divinæ; quia semper vult quod Deus efficaciter decernit, aut permittit eam velle, ut fusè ostendimus in tractatu de voluntate Dei, agentes de efficacia divinorum decretorum. Denique in genere causæ materialis: & hæc conformitas desumitur ex parte objecti, quod se habet ut materia circa quam; unde reperitur in nostra voluntate, quando vult idem objectum quod divina. Quod ut magis declaretur. 32.

Notandum est tertiò, ex qu. 23. de veritate art. 7. *In objecto voluntatis duo esse consideranda: unum quod est quasi materiale, scilicet ipsa* 33.

res volita; aliud quod est quasi formale, scilicet A *ratio volendi, quæ est finis: sicut in objecto visûs color est quasi materiale, lux verò quasi formale, quia per eam efficitur color visibilis actu; & sic ex parte objecti duplex conformitas inveniri potest, una ex parte voliti, ut quando homo vult aliquid quod Deus vult; alia ex parte rationis volendi, sive ex parte finis, ut cùm aliquis propter hoc vult aliquid propter quod Deus &c.* Hæc appellatur conformitas *in volito formali*; illa verò dicitur conformitas *in volito materiali*. Inquirimus ergo, an duplex hæc conformitas cum voluntate divina ad rectitudinem voluntatis humanæ requiratur? Pro resolutione

34. Notandum quartò, seu potiùs supponendum, B quòd quando divina voluntas circa aliquod materiale volitum in particulari non innotescit nobis, non tenemur ei conformari. Unde ante cognitam divinam voluntatem Beati Angeli inter se pugnant & contrariantur, ut dicitur Danielis 10. Et Ecclesia, quia divinæ providentiæ & prædestinationis secreta ac decreta ignorat, orat pro omnibus fidelibus ut salutem consequantur æternam; quamvis plures ex illis sint reprobi, quibus Deus non vult conferre vitam æternam. Item David laudatus est à Domino, eò quòd cogitaverat ædificare ipsi templum (quod tamen non erat conforme divinæ voluntati, quæ disposuerat ut non ipse, sed filius ejus Salomon templum ei ædificaret) quia David talem divi- C næ voluntatis dispositionem ignorabat. Solùm ergo difficultas est, an quando divina voluntas circa aliquod materiale volitum in particulari nobis innotescit, teneamur ipsi conformari. Tripliciter autem potest nobis innotescere & manifestari, scilicet per revelationem, per præceptum, vel per operationem: nam eo ipso quod Deus aliquid revelat, præcipit, vel operatur ad extra immediatè per seipsum, aut mediantibus causis secundis, ab ipso volitum esse constat: unde præceptum & operatio ad extra inter signa divinæ voluntatis numerantur.

35. Denique supponendum est, quod etiamsi divina voluntas sit nota quocunque ex his tribus D modis, non tenemur ei conformari secundùm appetitum sensitivum, vel voluntatem ut est natura, sed possumus ei dissentire, & velle oppositum: v. g. licèt infirmus ex effectu evidenter cognoscat voluntatem Dei esse ut infirmetur, non tenetur tamen secundùm appetitum sensitivum complacere sibi in illa infirmitate, & eam appetere; quoniam appetitus sensitivus naturaliter refugit nocivum & destructivum suppositi, & hæc inclinatio bona est, & à Deo; & idem dicendum de voluntate ut natura, quæ etiam respicit bonum totius suppositi. Unde Christus in horto olivarum tristabatur, & refu- E giebat mortem, secundùm appetitum sensitivum, & secundùm voluntatem ut natura erat, & inclinatio totius suppositi, cùm de nostræ naturæ communione dicebat: *Tristis est anima mea usque ad mortem. Pater si possibile est transeat à me calix iste.* His pro resolutione difficultatis propositæ præmissis,

Dico primò: Homo tenetur voluntatem suam divinæ conformare in volito formali, seu in fine. Conclusio est certa, & à nemine negatur, nisi fortè ab illis qui admittunt opera in individuo 33. indifferentia; hæc enim non tendunt in Deum, seu bonum divinum, tanquam in finem.

36. Probatur primò: Conformari voluntati divinæ in volito formali, est ipsi conformari in ratione communi & generali, propter quam Deus operatur, & quæ est bonum commune totius universi, secundùm quod tale bonum ordinatur ad ipsum Deum, & ad ejus gloriam, ut ad finem: Sed voluntas humana non potest in hoc honestè & rationaliter discrepare à divina, ut patet: Ergo homo tenetur conformari volùtati divinæ in volito formali, saltem negativè, hoc est non discordare positivè ab illa in tali volito.

Probatur secundò ratione quam insinuat D. 37. Thomas hîc art. 10. in resp. ad 1. ubi ait: *Deus quicquid vult, vult sub ratione boni, & ideò quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni* (non apparentis, sed veri, ut explicat Caietanus) *habet voluntatem conformem voluntati divinæ, quantùm ad rationem voliti.* Unde sic potest formari ratio: Ex hoc actus voluntatis humanæ conformatur voluntati divinæ in volito formali, quod tendit in bonum divinum, sicut voluntas divina, id est, tanquam in finem: Sed homo in omni sua operatione tenetur, virtualiter saltem & implicitè, tendere in bonum divinum tanquam in finem: Ergo & conformari voluntati divinæ in volito formali. Major patet, Minor probatur. Quilibet actus humanus & deliberatus debet esse honestus & bonus moraliter, cùm nullus possit dari actus humanus indifferens in individuo, ut disputatione præcedenti ostendimus: Sed omne opus moraliter bonum, ex se & ex natura sua tendit in Deum, seu est propter bonum divinum tanquam propter finem ultimum; cùm procedat à Deo ut primo principio, & sit quædam participatio bonitatis divinæ: Ergo homo in omni sua operatione tenetur, virtualiter saltem & implicitè, tendere in bonum divinum tanquam in finem. Dixi *virtualiter saltem & implicitè*, quia homo non tenetur actu formali & expresso omnes suos actus in bonum divinum tanquam in finem ultimum referre, sed sufficit quod velit operari propter bonum honestum, quod ex propria natura tendit in bonitatem divinam, nisi impedimentum malæ circunstantiæ apponatur.

Dico secundò: Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur. Est contra Alensem, D. Bonaventuram, Nominales, & alios antiquos Theologos, quos refert & citat Ildephonsus 38. hîc disp. 214. dubio 3.

Probatur primò ex D. Thoma, qui expressissimè docet hanc conclusionem, multis in locis, præsertim hîc art. 10. ubi ait: *Voluntas humana tenetur conformari divinæ in volito formaliter; tenetur enim velle bonum divinum & commune, sed non materialiter.* Et qu. 23. de verit. art. 8. in corp. *Divinæ* (inquit) *voluntati simpliciter in fine conformari tenemur; in volito autem nonnisi secundùm quod illud volitum consideratur sub ordine ad finem: qui quidem ordo semper debet nobis meritò displicere secundùm aliquam aliam considerationem, utpotè secundùm quod in contrarium finem est ordinabile.* Quibus verbis rationem fundamentalem nostræ conclusionis insinuat, quæ potest sic breviter proponi. Eadem res volita, quæ est objectum materiale voluntatis, potest esse bona secundùm rationem universalem, & mala secundùm rationem particularem: Ergo potest simul esse rectè volita à Deo ut authore & provisore universali, & nolita

ab homine ut causa particulari. Consequentia A patet: quia tam voluntas quæ vult rem ut habet rationem boni, quàm quæ non vult illam ut habet rationem mali, bona est. Antecedens probatur: nam, ut inquit S. Thomas, *Voluntas fertur in suum objectum, secundùm quod à ratione proponitur: contingit autem aliquid à ratione considerari diversimodè, ità quòd sub una ratione est bonum, & secundùm aliam rationem non bonum.* Unde si intellectus Dei, qui est creator & gubernator universalis omnium, proponat ejus voluntati aliqua objecta mala & disconvenientia, putà pestem, bellum, mortem, aut alias miserias & calamitates, ut conducunt ad manifestationem suæ justitiæ, aut mi- B sericordiæ, vel ad bonum & pulchritudinem universi, illa erunt bona & convenientia respectu voluntatis divinæ, mala autem & disconvenientia voluntati humanæ; quia intellectus humanus, cùm sit particularis, ea non proponit sub ratione illa generali boni, sed ut mala & nociva proprio supposito cujus voluntas est inclinatio: Ergo &c.

39. Hæc ratio illustrari potest exemplo occisionis latronis, quæ secundùm rationem universalem, & relationem ad bonum commune reipublicæ, quâ ratione eam considerat Judex, bona est; sicque Judex, dum vult occisionem latronis, quia justa est, bonam voluntatem habet: secun- C dùm rationem verò particularem, quatenùs scilicet est privatio vitæ latronis, familiæ disconveniens, quâ ratione eam considerant uxor & filij ipsius, mala est, sicque voluntas uxoris, & filiorum, nolentium maritum, aut patrem occidi, est etiam bona. Cùm ergo pariter eadem res, v. g. mors hominis, relata ad communem ordinem universi, vel propter ostensionem divinę justitiæ, possit esse bona, mala verò respectivè ad filium hujus hominis, qui ejus patrocinio orbatus manet, & ad quem non attinet communis ordo universi, aut divinæ justitiæ; poterit simul justè & rationabiliter esse volita à Deo, & nolita ab homine. Unde Augustinus in Enchir. D cap. 101. ait: *Aliquando bonâ voluntate homo vult aliquid, quod Deus non vult. Tanquam si bonus filius patrem velit vivere, quem Deus bonâ voluntate vult mori.* Similia habet Anselmus in libro de voluntate Dei, ad medium, & in libro de similitudinibus cap. 159. ubi hæc scribit: *Non semper debemus velle quod Deus vult, sed hoc debemus velle quod Deus vult nos velle debere. Voluit enim Deus B. Martinum ab hac vita tollere: sed si ejus discipuli hoc tunc voluissent, crudeles extitissent; at noluerunt quod Deus noluit, sed voluerunt quod Deus voluit eos velle debere, & viam justitiæ tenuêre.*

40. Confirmatur: Omnes res mihi molestas & no- E civas scio in particulari esse factas à Deo, subindeque ab ipso volitas, ut venenum, ægritudinem, ardorem solis, combustionem ignis, muscas, pulices, culices, serpentes &c. & tamen non teneor omnia ista velle, quia molesta & nociva sunt; sed possum ac debeo ea fugere & vitare: Ergo non omni volito materiali teneor conformari, tametsi sciam in particulari esse volitum à Deo, sed possum illud respuere, & media ad illud vitandum inquirere, & adhibere.

41. Adverte tamen, quod quando aliquis adhibet hujusmodi media voluntati divinæ oppositæ, non debet id facere ex intentione repugnandi voluntati Dei, seu impediendi efficaciam & ordinationem ipsius providentiæ, aliàs peccaret; sed solùm ut repellat à se id quod sibi nocivum & molestum est.

42. Adverte etiam me dixisse in conclusione, hominem non teneri conformari voluntati divinæ in volito materiali, *nisi quando voluntas divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur*: quia hoc est discrimen inter voluntatem Dei præcipientem, vel prohibentem aliquid, & omnes alias, ut voluntatem beneplaciti, consilij, permissionis, quod hæc voluntas præcipiens, vel prohibens, habet annexam voluntatem obligandi hominem ad agendum vel non agendum aliquid, quod non habent aliæ voluntates. Unde D. Thomas 2. 2. qu. 104. art. 4. ad 3. ait: *Etsi non teneatur homo velle quod Deus vult, semper tamen tenetur velle quod Deus vult eum velle: & hoc homini præcipuè innotescit per præceptum divinum: & ideò tenetur homo in omnibus, divinis præceptis obedire.*

§. II.

Solvuntur objectiones.

43. OBICIES primò contra secundam conclusionem D. Thomas in 1. dist. 48. qu. unica art. 4. docet, quod licèt voluntas ut natura, & appetitus sensitivus, possint refugere id quod Deus vult, deliberatâ tamen voluntate tenemur conformari divinæ voluntati in volito. Ubi loquitur apertè de volito materiali: nam respectu voliti formalis non habet locum appetitus sensitivus, aut voluntas ut natura, cùm non possint attingere finem propter quem Deus operatur. Et qu. 23. de verit. art. 8. ad 3. ponit differentiam inter voluntatem Prælati & Dei, aitque, *Quòd voluntas Prælati non est regula nostræ voluntatis, sicut divina voluntas, sed præceptum ejus.* Ergo juxta D. Thomam ista obligatio conformandi nos divinæ voluntati, non est regulanda per præceptum, sed per simplicem voluntatem.

44. Propter hæc testimonia Conradus hîc super art. 10. & Suarez tract. 3. disp. 11. sect. ultimâ, existimant S. Thomam esse in ea sententia, quòd voluntas humana deliberata, tenetur conformari divinæ in volito materiali. Verùm cùm S. Doctor tam clarè & perspicuè locis supra adductis sententiam nostram expresserit, de ejus mente non est dubitandum, sed ista loca debent juxta ea quæ in aliis expresè docet exponi. Unde ad primum dicendum est, D. Thomam loqui de voluntate deliberata, ut sequitur cognitionem apprehendentem rationes superiores & divinas; quam voluntatem contraponit appetitui sensitivo, & voluntati ut est natura, quæ non respiciunt superiores rationes, & motiva, quibus divina voluntas movetur, sed solùm particulares & proprias, quæ sibi naturales sunt: sic autem accipiendo voluntatem, tenemur conformari voluntati divinæ in volito etiam materiali; quia tunc volitum illud non consideratur secundùm se & absolutè, sed prout stat sub ordine ad finem, ad quem Deus illud ordinat, subindeque ipsum volitum formale, id est motivum ipsius voluntatis divinæ, involuit.

45. Ad secundum respondetur, D. Thomam loqui de voluntate divina pro volito formali: quia dicit voluntatem Prælati non esse regulam nostræ voluntatis, sicut est voluntas divina, sed præceptum ejus: constat autem voluntatem divi-

nam esse regulam, non ratione voliti materialis, sed ratione voliti formalis, quia formalis ratio volendi in Deo est ipsa justissima rerum omnium dispositio, cui semper tenemur conformari: ratio autem formalis quâ movetur prælatus, est particularis quædam ratio & dispositio, cui subditus non tenetur conformari, nisi adsit præceptum. A

46. Objicies secundò: Nos petimus in oratione dominica, ut fiat voluntas Dei in terra sicut in cœlo: At in cœlo Beati conformantur voluntati divinæ, non solùm in volito formali, sed etiam in materiali, ut concedit D. Thomas hîc art. 10. ad 1. Ergo & in terra debent viatores voluntatem suam conformare divinæ, etiam in volito materiali: maximè cùm voluntas Dei in omni suo volito sit justissima, & rectissima, & volitum divinum, utpote primum in tali genere, sit regula, & mensura cæterorum. Adde quod ad perfectam amicitiam requiritur concordia voluntatum, seu quòd amici habeant idem velle & nolle. Denique 1. Regum 16. Dominus increpavit Samuelem, eò quòd lugeret Saülem, quem ipse reprobâverat, dicens: *Vsquequò tu luges Saül, cùm ego projecerim eum ne regnet?* Sed non est credibile Prophetam tunc discordasse à voluntate Dei in volito formali (esset enim opponere se divinæ providentiæ, & peccatum mortale) sed solùm in volito materiali, ex amore Saülis, quem ipse in regem unxerat: Ergo non solùm in volito formali, sed etiam in materiali, tenemur conformari voluntati divinæ. B C

47. Respondeo hæc verba orationis dominicæ, *fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra*, vel esse intelligenda de voluntate præceptiva; & per eam nos petere à Deo, ut in omnibus in terra divinis obtemperemus præceptis, sicut Beati in cœlo semper obediunt Deo in omnibus, ut ex Augustino exponit S. Thomas in Catena, super hæc verba, & 2. 2. qu. 83. art. 9. ad 1. & 1. par. quæst. 19. art. 11. Vel si sit sermo de voluntate Dei respectu cujuscunque voliti, solùm denotare nos debere conformari divinæ voluntati in quocunque volito, non secundùm se & absolutè, sed prout stat sub ordine ad finem ad quem Deus illud ordinat, velleque ut ordo divinæ voluntatis in omnibus impleatur. Quod verò in patria omnes conformentur divino volito etiam materiali, est propter illius statûs perfectionem, ubi cognitâ Dei voluntate, operantur solùm secundùm rationes æternas & superiores, & sub illo motivo quo Deus vult res illas: sed nobis operantibus juxta particulares & temporales rationes, licitum est velle oppositum secundùm illas rationes, imò aliquando ad id tenemur, ut infra patebit. D

48. Neque obstat quòd voluntas Dei in omni suo volito sit justissima & rectissima: tum quia non tenemur velle omne quod justum & rectum est, nisi adsit præceptum: tum etiam quia cùm voluntas Dei sit altioris & universalioris ordinis, & respiciat ea quæ vult sub universaliori motivo, quàm voluntas creata, aliquando id quod justum & rectum est respectu Dei, ut universalis provisoris, non est justum nec rectum respectu causæ particularis, ut patet in permissione peccatorum, & damnatione reproborum, quæ Deus rectè & justè vult, & quæ ego velle non possum, quia voluntas mea operatur secundùm rationes particulares, & ad me non pertinet gubernatio universi. E

49. Non obest etiam quòd voluntas nostra debeat conformari primo volito, quod est regula & mensura cæterorum: nam ut ait D. Thomas qu. 24. de verit. art. 8. ad 3. ex his quæ proposuerat in argumento, sed contra: *Primum volitum à Deo, quod est mensura & regula omnium aliorum volitorum, est finis voluntatis ejus, scilicet sua bonitas; omnia enim alia non vult, nisi propter hunc finem; & ideò dum voluntas nostra divinæ voluntati conformatur in fine, ad primum volitum omnia volita nostra regulantur.*

Ad id quod additur de lege perfectæ amicitiæ requirentis concordiam voluntatum, respondet similiter in resp. ad 2. *Quòd amicitia consistit in concordia voluntatum magis quoad finem, quàm quoad ipsa volita: plus enim esset amicus febricitanti medicus, qui ei vinum negaret propter desiderium sanitatis, quàm si vellet ejus desiderio satisfacere de vini potatione, in periculum sanitatis.*

50. Deinde dico, non eodem modo loquendum esse de legibus amicitiæ cum Deo, & cum hominibus: nam voluntas Dei est universalissima, & complectitur omnia; unde non solùm vult aliquid fieri, sed etiam vult aliquid illi rei contrariari & in oppositum conari: quare cum Deo implet leges amicitiæ, non solùm qui vult aliquid quod à Deo volitum & factum est, sed etiam qui rei illi contrariatur, & conatur ad oppositum (seclusò præceptô) quia id totum complectitur voluntas talis amici.

51. Ad aliud de Samuele, lugente Saülem, respondeo, verbæ illa non dici per modum increpationis, quasi peccaverit Samuel lugendo Saülem, sed per modum repulsæ orationis ejus: quia in hoc non erat exaudiendus Samuel pro Saüle; cùm Deus decrevisset eum abjicere.

52. Objicies tertiò: Homo tenetur conformari volito divino formali, ut diximus in prima conclusione: Ergo & materiali. Probatur consequentia: quia volitum Dei formale non reperitur in abstracto, sed in concreto, & applicatum isti vel illi materiæ: Ergo si homo tenetur conformari volito divino formali, tenetur etiam materiali & particulari volito conformari.

53. Respondeo concessô Antecedente, distinguendo Consequens: debet conformari volito materiali, secundùm se & absolutè, nego: ut subest formali, & stat sub ordine ad finem, concedo. Solutio est D. Thomæ loco supra adducto ex qu. 23. de verit. art. 8. ubi ait: *Divinæ voluntati simpliciter in fine conformari tenemur: in volito autem non, nisi secundùm quod illud volitum consideratur sub ordine ad finem, &c.* Unde ibidem in resp. ad 4. & 5. docet quòd hoc modo voluntas humana Christi, & B. Virginis, conformis fuit voluntati divinæ volenti Christum mori: nam quamvis Christus, dicens Matth. 26. *Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste*, & B. Virgo dolens de Filij morte, nollent passionem illam in se consideratam, volebant tamen illam, ut erat volita à Deo ob redemptionem generis humani, & prout stabat sub ordine divinæ voluntatis & providentiæ.

54. Ad complementum hujus quæstionis quæres, an licèt homo non teneatur semper conformari voluntati divinæ in volito materiali, id tamen semper licitum & laudabile sit?

Respondeo id quidem regulariter loquendo esse bonum & laudabile; interdum tamen non licere, sed esse malum & peccatum.

Prima pars patet: Tum quia bonum & laudabile est quod nos viatores, quantùm possibile fuerit, conformemur in operando Beatis: At Beati non solùm in volito formali, sed etiam in materiali conformantur voluntati divinæ: Ergo talis conformitas, regulariter loquendo, est bona & laudabilis; imò veluti quædam imago & expressio, seu prægustatio & participatio futuræ beatitudinis. Tum etiam quia cùm voluntas Dei sit prima regula totius sanctitatis, tantò magis homo perficitur & sanctificatur, quantò intimiùs divinæ voluntati conjungitur. Addo quod in tali conformitate consistit perfectissimum exercitium charitatis, ut ostendunt Granatensis, Rodriguez, & alij Doctores mystici. A B

55. Secunda verò pars suadetur: Licèt quodlibet volitum materiale Dei, comparatione ad ipsum Deum ut generalem provisorem, & universi gubernatorem, semper sit melius, non tamen respectu nostri: quia nos aliquando tenemur attendere ad rationem aliquam particularem præcepti, vel nocumenti proximi, vel scandali; & sic sæpe erit conveniens quod sub illis rationibus particularibus, non ipsum, sed oppositum prosequamur.

56. Confirmatur: Si quis videat patrem suum mori, & mori in peccato mortali, & per consequens esse damnatum, ex ipso opere videt id esse voluntatem Dei, aliàs non sic eveniret: C Sed non est bonum & laudabile quod filius velit mortem & damnationem æternam patris, imò ex charitate & pietate tenetur ei velle & procurare vitam & salutem æternam: Ergo tunc non est bonum & laudabile convenire cum voluntate divina in volito materiali, secundùm se & absolutè sumpto. Quod addo: quia si tale volitum consideretur ut subest rationi formali sub qua volitum est à Deo, bonum est illi conformari; omne enim volitum à Deo, sub illa ratione sub qua est ab ipso volitum, justum & sanctum est: unde Beati in cœlo qui operantur solùm secundùm rationes æternas & superiores, & nihil volunt nisi sub eo motivo sub quo est volitum à Deo, complacent sibi de morte & damnatione parentum, imò & de permissione peccatorum, & tota serie reprobationis aliorum sibi revelatæ à Deo, juxta illud Psalmi 57. *Lætabitur justus cùm viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris.* D

DISPVTATIO VII.

De moralitate actus exterioris.

Ad quæstionem 20. Divi Thomæ. E

PLVRA disputari solent de bonitate & malitia actûs exterioris, quæ ex supra dictis facilè intelligi possunt: unde pauca de his nobis hîc supersunt dicenda.

ARTICVLVS UNICVS.

An actus exterior aliquid bonitatis vel malitiæ addat ad voluntatem efficacem ejusdem exterioris actus?

CERTVM est de fide, actum exteriorem, interiori supposito, veram bonitatem & malitiam moralem habere; cùm illo supposito sit liber, & rationi conformis vel difformis. Unde in octo primis Decalogi præceptis, vel præcipiuntur, vel prohibentur actus exteriores: certum est autem quod à Deo non prohibentur nisi mala, nec præcipiuntur nisi bona. Item passim tam in veteri quàm in novo Testamento reprehenduntur plures actus interiores, & alij laudantur: quod evidens argumentum est, aliquos esse malos, & alios bonos moraliter. 1.

Hôc supposito, inquirimus an actus exterior addat bonitatem vel malitiam ad interiorem, à quo imperatur; vel extrinsecè tantùm ab eo bonus aut malus denominetur, sicut urina extrinsecè tantùm dicitur sana à sanitate quæ est in animali? 2.

Scotus quodlib. 18. art. 3. existimavit actum exteriorem addere bonitatem vel malitiam actui interiori, quantumcunque efficaci; ita ut plus bonitatis moralis habeat voluntas dandi eleemosynam cum actu dandi, quàm extrinsecùs impedita; & plus malitiæ voluntas occidendi hominem, occisione secutâ, quàm impeditâ. Eandem sententiam tuentur ejus Discipuli, Liquetus, Tartaretus, Bassolius, Rada, & alij quos refert & sequitur Franciscus Felix tractatu de bonit. & malit. cap. 9. difficult. 1. Quibus ex parte subscribit Vazquez hîc disp. 37. cap. 5. ubi docet actus omnino externos, ut furari, occidere, &c. esse formaliter malos primariò & per se, & non solùm per denominationem à malitia internorum; de bonitate verò asserit eam non inveniri formaliter, nisi in actu voluntatis.

Oppositum docuere Magister Sententiarum in 2. dist. 42. & ibi Albertus Magnus, S. Bonaventura, Richardus, Durandus, & D. Thomas hîc art. 4. cum omnibus ejus Discipulis, quos sequuntur plures ex Recentioribus. Unde

§. I.

Conclusio negativa statuitur.

DIco igitur: Actus exterior, qui est mera executio interioris actus voluntatis, non addit illi bonitatem vel malitiam simpliciter in ordine ad præmium vel pœnam essentialem, sed solùm secundùm quid, & in ordine ad præmium vel pœnam accidentalem; sicque non simpliciter, sed solùm secundùm quid hominem meliorem aut pejorem efficit. 3.

Prima pars hujus conclusionis in primis colligitur ex Scriptura, & SS. Patribus: Deus enim Genes. 22. dixit Abraham: *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi.* Ubi apparet quod Dominus efficacem Abrahæ voluntatem non distinxit ab actu, in executione non posito ex impedimento exteriori, & adeò gratam voluntatem ipsius habuit, ac si verè occidisset filium. Unde Chrysostomus homil. 47. in Genesim verba illa expendens, subdit: *Quantùm ad voluntatem* 4.

cruentaverat

eruentaverat dexteram Patriarcha, & per cutem pueri immiserat gladium, perfectumque obtulerat sacrificium: & idcirco Dominus, quasi sacrificio reipsa consummato, laudat justum.

Item Marci 12. & Lucæ 21. duo minuta, quæ vidua pauper misit in gazophylacium, anteponuntur à Salvatore magnis divitum eleemosynis: quia scilicet voluntas in ea fuit major, & non ex opere, sed ex voluntate desumitur bonitas seu meritum, quando deest facultas. Unde Cyprianus tract. de operib. & eleemosy. sic ait: *Viduam cùm videret Dominus, non de patrimonio, sed de animo opus ejus examinans, & considerans non quantum, sed ex quanto dedisset, dixit, vidua ista plus omnibus misit in dona Dei.* Hinc Augustinus conc. 1. in Psal. 105. infert nullum esse quantumcunque pauperem, qui non possit habere eleemosynæ meritum: *quia* (inquit) *si non habet saccus vel arca quod dones, habet cor & voluntas.* Vel ut loquitur Gregorius Magnus homil. 5. in Evang. *Ante oculos Dei nunquam vacua est manus à munere, si fuerit arca cordis repleta bonâ voluntate.* Id etiam videtur innuere Apostolus 2. ad Corinth. 8. dum invitans fideles ad eleemosynam, dicit: *Vt quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundùm id quod habet accepta est, non secundùm id quod non habet.* Id est (ut exponunt Theodoretus, Hieronymus, Anselmus, Nicolaus de Lyra, & alij) non minùs Deo accepta est animi vestri promptitudo, etiamsi minima possitis dare, quàm si plura daretis; quia ex voluntate, non ex operibus, pensatur meritum. Unde ait Glossa ibidem, *si æqua voluntas, æqualem habent mercedem.*

Denique Christus Dominus Matth. 5. ut innuat consensum internum voluntatis eandem habere malitiam, ac si actus elicitus fuisset, dicit: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Quæ verba expendens D. Bernardus Epist. 77. subdit: *Quid planius, quod voluntas pro facto reputatur, ubi factum excludit necessitas?* Et D. Augustinus de lib. arbit. cap. 3. *Si cui* (inquit) *non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & si potestas detur, facturum esse, non minùs reus est, quàm si in ipso facto deprehenderetur.*

5. Probatur secundò eadem pars ratione fundamentali: Bonitas vel malitia, à qua actus est & denominatur bonus vel malus moraliter, non est inhæsivè in actu exteriori, sed in interiori, à quo exterior extrinsecè denominatur bonus, vel malus: Ergo actus exterior nullam addit actui interiori bonitatem vel malitiam moralem. Consequentia patet: quia denominativum extrinsecum nihil formæ addit supra denominativum formale, sicut sanum in urina nihil addit sanitatis supra sanitatem animalis. Antecedens probatur primò ex D. Thoma hîc art. 3. ad 3. ubi ait: *Sicut à sano, quod est in corpore animalis, derivatur sanum ad medicinam & urinam: hoc modo à bonitate voluntatis derivatur bonitas actûs exterioris*: Ergo sicut sanitas solùm extrinseca denominatione est in medicina & urina, ita & bonitas moralis in actu exteriori. Idem dicendum de malitia: unde idem S. Doctor infra qu. 74. art. 2. ad 3. negat membra exteriora esse subjectum peccati: quod fal-

A sum esset, si actus exteriores essent formaliter & intrinsecè mali, malitiâ morali.

Secundò idem Antecedens ratione suadetur: Bonitas & malitia moralis fundantur in libertate, ut disput. 1. ostendimus; unde ibi solùm potest esse bonitas vel malitia moralis intrinseca, ubi est libertas intrinseca: Sed in actu exteriori potentiæ executivæ, non est libertas intrinseca, sed tantùm extrinseca, ut communiter docent Philosophi: Ergo nec bonitas aut malitia moralis intrinseca, sed duntaxat extrinseca, ab actu voluntatis imperante desumpta.

Probatur tertiò eadem pars ab inconvenien- 6.
B ti quod sequitur ex adversa sententia. Si enim actus exterior potentiæ executivæ bonitatem moralem intrinsecam actui interno voluntatis ipsum imperanti superadderet, sequeretur quòd posset aliquis alium invitum privare aliqua bonitate morali, subindeque merito & præmio essentiali, ipsi correspondente & proportionato: Sed hoc dici nequit, alioquin bona honesta, & dona supernaturalia gratiæ & gloriæ, essent fortunæ subjecta, sicut bona exteriora: Ergo nec illud. Sequela Majoris est evidens: potest enim aliquis alium violenter impedire ne aliquod opus bonum, quod efficaciter determinavit, executioni mandet: v. g. potest illum euntem in
C Ecclesiam ad audiendum sacrum, ab incœpto itinere violenter retrahere; vel dum vult præbere eleemosynam pauperi, paratam pecuniam ei surripere: Ergo si actus exterior potentiæ executivæ bonitatem vel malitiam simpliciter in ordine ad præmium vel pœnam essentialem superaddat, poterit aliquis alium invitum aliquo merito & præmio essentiali privare.

Secunda pars conclusionis, quæ asserit opus 7.
exhibitum & executioni mandatum, addere quandam accidentalem bonitatem, vel malitiam, cui præmium aut pœna accidentalis cor-
D respondet, expressè docetur à D. Thoma in 2. dist. 40. qu. 1. art. 3. his verbis: *Actus exterior nihil adjungit ad præmium essentiale: tantùm enim meretur qui habet perfectam voluntatem aliquod bonum faciendi, quantùm si faceret illud; ut si facit unum actum, quantùm si faceret multos, voluntate æqualiter perfecta manente. Ad præmium autem accidentale ordinatur per bonitatem, quæ est ipsius actus exterioris secundùm se: & ideò actus exterior adjungit aliquid ad præmium accidentale.*

Id clarè patet exemplo martyrij, quo D. Thomas ibidem utitur ad id explicandum: docent enim communiter Theologi cum eodem S. Doctore in 4. dist. 49. qu. 5. art. 3. quæstiunc. 2. ad 3. eos qui solâ voluntate martyres sunt, posse quidem mereri æquale, & majus præmium essentiale, quàm qui reipsa patiuntur pro Christo; non tamen præmium accidentale, quod aureola dicitur; quia illa solùm debetur ipsi exteriori passioni, seu actuali tolerantiæ mortis, in qua est specialis difficultas, cui præmium aliquod accidentale correspondet.

Ex dictis intelliges, ineptè omnino constitui à Vazque differentiam inter bonitatem & 8.
malitiam, quantùm ad hoc quod ista, non verò illa, reperiatur formaliter & intrinsecè in actu exteriori. Cùm enim bonitas & malitia opponantur contrariè, aut privativè, necesse

est ut in eodem subjecto, in quo est una, posA sit esse & alia; oppositа enim sunt in eodem subjecto proximo & immediato, à quo se mutuò expellunt: Ergo si in actibus externis sit formaliter & intrinsecè malitia moralis, bonitas quoque in illis formaliter & intrinsecè esse poterit; vel è contra si in illis non possit bonitas intrinsecè reperiri, neque etiam malitia formaliter & intrinsecè in ipsis esse poterit.

9. Confirmatur: Si in actibus aliarum potentiarum à voluntate est formalis malitia, & non formalis bonitas, sequitur in illis potentiis esse habitus vitiosos, qui ex malis actibus earum frequentatis generantur, & in eisdem non posse esse habitus virtutum: Sed hoc dici neB quit: Ergo nec illud. Sequela Majoris patet: nam si in appetitu sensitivo v. g. multiplicantur actus intemperantiæ formales, necesse est quòd ex illis sic multiplicatis & repetitis generetur habitus intemperantiæ: cùm autem in tali potentia Vazquez non admittat actus bonos formales temperantiæ, non poterunt ibi generari habitus castitatis & temperantiæ. Absurditas etiam Minoris est evidens: si enim vitia & virtutes essent in diversis subjectis, non se mutuò excluderent, sed possent sese compati, etiam in gradibus intensis: sicut calor qui est in manu non expellit frigus pedis, imò possunt simul esse calor summus in manu, & C frigus summum in pede.

§. II.

Præcipuæ objectiones solvuntur.

10. OBIICIES primò contra nostram assertionem: Peccatum definitur à Divo Thoma infra qu. 71. art. 4. *Dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam.* Et qu. 72. art. 7. dividitur *in peccatum cordis, oris, & operis*: Ergo non solùm interiores actus, sed etiam externa facta, & dicta, sunt moraliter peccata, subindeque intrinsecè mala. D

11. Respondetur concessò Antecedente, negando Consequentiam: nam per dicta & facta, & per peccata oris, & operis, non intelliguntur soli actus externi, sed unà cum actibus internis à quibus imperantur, & in quibus malitia consistit. Unde sensus prædictæ definitionis & divisionis est, quædam dari peccata purè interna, quæ in sola voluntate consistunt, neque in opus ad extra prorumpunt, & hæc vocantur peccata cordis: quædam verò quæ transeunt usque ad externa verba vel opera, & hæc prout includunt tam actus interiores imperantes, quàm exteriores imperatos, dicuntur peccata oris vel operis. Solutio est D. Thomæ citato E art. 7. qu. 72. ad 3. ubi cùm sibi objecisset: *Non potest peccatum esse in ore vel in opere, nisi fiat priùs in corde: Ergo ista peccata non debent contra se invicem dividi.* Respondet: *Dicendum quòd peccata cordis & oris non distinguntur à peccato operis, quando simul cum eo conjunguntur, sed prout quodlibet horum per se invenitur* (id est, quando invenitur peccatum cordis sine aliis, & peccatum oris sine peccato operis) *sicut pars motûs non distinguitur à toto motu, quando motus est continuus, sed solùm quando motus sistit in medio.*

Objicies secundò celebre testimonium Augustini, quod Franciscus Felix dicit valde torquere nostræ sententiæ defensores. Illud desumitur ex lib. 13. de Trinit. cap. 6. ubi S. Doctor sic ait: *Malâ voluntate, vel solâ quisque miser efficitur; sed miserior potestate, quâ desiderium malæ voluntatis impletur.* In quibus verbis fatetur actum exteriorem, adimpletivum mali desiderij, addere supra ipsum desiderium majorem miseriam, subindeque majorem malitiam.

Relictis variis solutionibus, quas citatus Au- 12.
thor refert & impugnat, facilè respondetur ex principiis supra statutis, quòd peccator fit miserior per actum exteriorem, non ex eo quòd ex illo nova malitia essentialis accrescat, sed propter accidentalem malitiam, & varia incommoda quæ actus exterior secum adducit, quæ sine dubio miserabiliorem efficiunt peccatorem, quàm esset per solam voluntatem peccandi. Ex actu enim exteriori malo magis hebetantur sensus, & potentiæ exteriores proniores redduntur ad malum; ex illo etiam multoties generatur scandalum, & incurritur excommunicatio, vel irregularitas, aut obligatio ad restitutionem, quæ per solum actum interiorem non inducuntur. Ex quo patet, hoc testimonio nostræ sententiæ defensores non torqueri, sed potiùs secundam nostræ conclusionis partem suaderi.

Objicies tertiò: Actus interior & exterior 14.
distinctis præceptis prohibentur: nam nonum & decimum Decalogi præceptum sunt de actibus interioribus tantum, nempe de concupiscentia uxoris, & rei alienæ; & tamen fornicatio & furtum, quæ sunt actus exteriores illis correspondentes, prohibentur sexto & septimo præcepto: Ergo signum est quòd actus exterior addit novam malitiam super actum interiorem.

Sed nego consequentiam: non ideò enim ponuntur diversa præcepta de actibus interioribus & exterioribus supra dictis, quòd in his sit diversa malitia, vel ad diversa vitia pertineant: sed quia cùm concupiscentia sit pro isto statu maximè homini connaturalis, poterat aliquis faciliter sibi suadere, concupiscere rem vel uxorem alienam, dummodo actus non sequatur, non esse peccatum, sicut quidam Hæretici asseruerunt: quæ hæresis regnabat apud Judæos, ut ex verbis illis Salvatoris suprà adductis colligitur: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Vel etiam dici potest, specialibus præceptis concupiscentiam rei & uxoris alienæ fuisse prohibitam, quia respectu hominis desideria rei alienæ & venereorum sunt maximè concupiscibilia, & frequentia, desideria verò aliorum actuum prohibitorum per alia præcepta non ita: quod optimè explicat S. Doctor 2. 2. qu. 122. art. 6. ad 4. his verbis: *Dicendum quòd homicidium secundùm se non est concupiscibile, sed magis horribile: quia non habet de se rationem alicujus boni. Sed adulterium habet rationem alicujus boni, scilicet delectabilis; furtum etiam habet rationem alicujus boni, scilicet utilis: bonum autem de se habet rationem concupiscibilis: & ideò fuit specialibus præceptis prohibenda concupiscentia furti & adulterij, non autem concupiscentia homicidij.*

Objicies quartò: Si actus exterior non ha- 14.
beat intrinsecam & formalem malitiam, quam addat supra interiorem, nulla est ratio quare sit in confessione explicandus: Sed hoc dam-

nat communis Ecclesiæ consuetudo : Ergo &c. A

16. Respondeo, negando sequelam Majoris : Licèt enim actus exterior non habeat intrinsecam & formalem malitiam, quam addat supra interiorem ; quia tamen est complementum substantiale actûs interioris, & ex utroque fit unus actus moralis in certa specie malitiæ, putà furti, vel adulterij, debet in confessione declarari, ut completa peccati species explicetur.

Addo cum Salmanticensibus in tractatu de peccatis disp. 10. dub. 1. §. 7. in fine, parum vel nihil referre ad hoc ut actio exterior debeat in confessione explicari, quòd in se habeat, aut addat, vel non addat malitiam supra interiorem : dummodo enim talis actio reipsa mala & peccatum grave sit, sive hoc habeat à forma sibi inhærente, sive existente in alio actu, debet aperiri in confessione : quia istius præceptum non solùm malitiam, neque solùm actum cui inhæret, sed quicquid denominatur absolutè peccatum mortale, sub se comprehendit ; nec curat unde actus accipiat hanc denominationem, sed an reipsa illi substernatur. B

17. Objicies ultimò : D. Thomas hîc art. 1. 2. & 3. actibus externis, quos dicimus bonos vel malos ex genere, concedit bonitatem vel malitiam propriam, nempe ex proprio objecto & circunstantiis ; fateturque hujusmodi bonitatem vel malitiam esse priorem bonitate, & malitia actûs voluntatis, ab eaque distinctam & independentem. Ratio etiam id suadere videtur : Nam ideò iste actus, *volo furari*, habet esse peccatum, quia ipsum furari est malum & peccaminosum, non è contra ; si enim furari non esset malum, neque etiam esset velle furari : Ergo potiùs actus voluntatis sumit malitiam ab actu exteriori, quàm è converso actus exterior ab interiori. C

18. Respondeo in actu exteriori duplicem esse distinguendam bonitatem & malitiam ; unam quæ convenit ei ex objecto, vel materia circa quam versatur, & quæ idcirco *objectiva* dicitur ; alteram quæ ei competit ut exercetur à potentia exequente, mota à voluntate, & *formalis* appellatur. Prima est intrinsecè in actu exteriori ; non verò secunda, de qua solùm agimus in præsenti. Quando ergo S. Thomas tribus primis articulis hujus quæstionis, actibus externis bonitatem vel malitiam propriam concedit, loquitur de bonitate duntaxat objectiva, quæ convenit eis quatenus sunt voluntatis objectum ; non verò de formali, quæ ipsis competit quatenus sunt voluntarij & liberi. Ut patet ex articulo 1. in corp. & in solut. ad 1. ubi sic ait : *Dicendum quòd actus exterior est objectum voluntatis, inquantum proponitur voluntati à ratione ut quoddam bonum apprehensum, & ordinatum per rationem, & sic est prius bonum quàm actus voluntatis : inquantum verò consistit in executione operis, est effectus voluntatis, & sequitur voluntatem.* En quomodo tota illa bonitas vel malitia quam exterior actus habet à ratione antecedenter ad influxum voluntatis, convenit illi præcisè ut objecto, & sic tantùm est objectiva, non verò formalis quæ est in executione operis, & *sequitur bonitatem voluntatis quæ est principium ejus*, ut ait idem S. Doctor in corp. ejusdem articuli. Quod etiam fusè explicat in 2. dist. 4. qu. 1. art. 3. & qu. 2. de malo artic. 3. ubi ait : *Si consideretur actus secundùm se malus, putà furtum vel homicidium, prout est in apprehensione secundùm suam rationem, sic primordialiter invenitur in ipso ratio mali, quia non est vestitus debitis circunstantiis. Sed si accipiatur actus peccati, secundùm quod est in executione operis, sic primordialiter & per prius est culpa in voluntate.* D

Ex quo patet solutio rationis subjunctæ : nam cùm dicitur, ideò hic actus, *volo furari*, est malus, quia ipsum furari est malum, & non è contra, verum est, si ly *ideò* dicat causam objectivam & specificativam : ex eo enim quòd exterior actio furandi secundùm se, & ut apprehenditur à ratione, est objectivè mala, refundit in actum voluntatis quo eligitur, & cujus est objectum, speciem malitiæ ; sicut omne objectum, inquantum objectum, dat speciem actui ad illud terminato. Si autem sermo sit de causa omnino formali, quæ per seipsam denominat, propositio illa est falsa, & contraria absolutè vera, nempe quod ideò furari est formaliter malum, quia volitio à qua procedit est formaliter mala : unde si hæc volitio ob aliquam rationem, ut propter ignorantiam invincibilem, à malitia excusaretur, nequaquam ipsum furari esset tunc formaliter peccatum, aut pœnâ dignum, licèt adhuc tunc esset objectivè peccaminosum. Est ergo inter actionem externam & internam mutua causalitas, & dependentia : nam exterior ut objectum, præcedit & specificat interiorem ut actum ; interior verò ut forma & actio imperans, præcedit, & specificat exteriorem ut effectum : sicut eadem bonitas finis, ut est in intentione, est prior electione mediorum ; ut verò est in executione, illâ posterior est. 19.

Agit D. Thomas qu. 21. de his quæ consequuntur actus humanos ratione bonitatis aut malitiæ moralis, nempe de ratione laudabilis & vituperabilis, meriti & demeriti, sed quia de his agemus in tractatu de merito, in præsenti abstinemus.

DISSERTATIO THEOLOGICA.

DE CONSCIENTIA PROBABILI,

SEV DE OPINIONVM PROBABILITATE,

ET DELECTV.

PRÆFATIO.

CVM fere ſopitus aut extinctus videretur ingens ille animorum ardor, quo ab octoginta circiter annis inter Theologos de auxiliis divinæ gratiæ diſceptatum fuerat, eâ contentione, cui parem aut certe majorem ſuperiora ſæcula non oſtendunt: cœptæ ſunt novæ quæſtiones agitari de conſcientia probabili, ſeu opinionum delectu, quæ aliarum locum in Academiis, ac etiam in animis occuparunt, & priſtinarum diſputationum contentiones inſtaurarunt. Augebatur quidem in dies Caſuiſtarum in ſcribendo licentia: ſed demum eò pervenit, ut palam aſſererent, licere cuilibet quamlibet in re morali opinionem eligere, & tutò ſequi, quæ aliquâ probabilitate, etſi tenuiſſimâ & minima, non careret. Quamprimùm hæc ſententia evulgata eſt, paucorum admirationem vel plauſum, ſed omnium penè, qui vel ſanæ Theologiæ principiis imbuti ſunt, aut qui pietatem colunt, in ſeſe odium concitavit. Principio omnium in ſeſe, ut novitas ſolet, oculos convertit: ſed quibus placebat licentia vivendi, iis ſumme placuit par opinandi licentia: & plurimorum inter vulgus, quod in pejus ſemper pronum eſt, ac præceps ruit, votum fuiſſet, ut obtineret hæc ſententia, tutò poſſe quemlibet in ſuo ſenſu abundare, & eam quidlibet opinandi & eligendi licentiam, in his quæ ad mores, vitamque inſtituendam pertinent, certiſſimam regulam eſſe, quæ periculum omne procul amoveret. Sed obſiſtebant cæteri, quibus melior ſententia inſederat, & qui his probabilitatibus pietatem peremptam, & Evangelium corruptum, cui male cum illa ſententia conveniat, ac demum iis laxitatibus latiſſimam perditioni viam apertam exiſtimabant. Sane ſuppetit hîc ingens Galliarum noſtrarum commendatio. Graſſabatur in aliis regnis hæc de probabilitate ſententia, cui pauciſſimi reclamabant. Sed cùm primùm in Gallias pervenit, reperit altiùs pietatem impreſſam animis, nec novandis rebus, veterumque ſententiis mutandis, adeò faciles eſſe Gallos. Cùm primùm licuit periculi magnitudinem pervidere, quod ex ea in omnem partem volubili ſententia imminebat; certatim ab omnibus tentatum eſt, & pari omnium Ordinum conſenſu, ut hæc opinandi licentia, quæ in ſolam animarum perniciem vergeret, & in re Theologica pene monſtrum, extingueretur. Cœperunt Vniverſitates quotquot in Galliis celebres ſunt, nec probatos, nec probabiles libros configere: Epiſcopi, qua valent authoritate, ſuis ſubditis eorum lectionem interdicere; ac demum S. Pontifex damnata Caſuiſtarum Apologia, qua in unum, quidquid alii ſparſerant collectum fuerat, conatus eſt, nedum veluti cauterio adhibito ſerpens malum cohibere, ſed

etiam ferro amputare. Hæc ita fere in Galliis noſtris, aut noſtrorum opera geſta ſunt: quibus cætera Regna hanc gloriam invidere poſſint, quòd eam ſententiam acriùs impugnaverint, & à S. Pontifice Apologiæ proſcriptionem impetraverint. Cùm itaque hæc palam & in omnium oculis agerentur, non mihi licuit, qui jam in lucem & commune bonum ſtudia mea conferre cœperam, ab hac graviſſima quæſtioſtione, quam quidam totius Theologiæ Moralis Baſim *vocant, abſtinere. Sed me præterea Alexandri VII. conſilium aut votum coëgit, qui in ultimis Generalibus Ordinis noſtri Comitiis, teſtatus eſt, optare ſe plurimùm, ut à Theologis Thomiſtis tam gravi malo remedium adhiberetur. Nam cùm anno 1655. Patres Ordinis noſtri ex omnibus orbis partibus ſua Comitia celebraturi, Romam conveniſſent, evulgatum eſt in ipſis Comitiis, Summi Pontificis præceptum aut votum, ad cæteros, quotquot in orbe terrarum ſunt, Theologos deferendum, quò ſignificabatur,* tædere Sanctitatem ſuam novarum opinionum in hoc ſæculo ad moralem materiam introductarum, quibus diſciplina Evangelica reſolvitur, ac conſcientiis cum gravi animarum periculo illuditur, maximèque velle, à Theologis noſtris, in Eccleſiæ hoc morbo laborantis remedium, opus parari ex ſeveriori & tuta D. Thomæ doctrina, quâ hæc morum licentia, quæ in dies graſſatur, quaſi cauterio cohiberetur. *Et ſanè æquiſſimum erat, ut is quem Eccleſia Angelicum Doctorem, & Tridentina Synodus,* in dirimendis fidei controverſiis (*ut ſacer Concilij Orator refert*) lidium lapidem *probaverat; cujus doctrinam,* à Deo infuſam, & miraculis plenam, *Ioannes XXII.* veridicam & Catholicam, *Vrbanus V.* certiſſimam Chriſtianæ doctrinæ regulam, hæreſumque omnium peremptricem, *Pius V. commendaverant, & quam ut ſequeretur Florentiſſima Ieſu Societas (ut in ejuſdem Conſtitutionibus, decreto 56. Congreg. 5. videre eſt) plurimùm Clemens VIII. peroptabat: Is inquam, quem idem Clemens,* Divinæ voluntatis interpretem, *Paulus V.* Splendidiſſimum Catholicæ veritatis athletam, *& cujus ipſe Alexander VII.* inconcuſſa, tutiſſimaque dogmata noverat, *hujus arduæ & periculo pleniſſimæ controverſiæ de opinionum probabilium delectu, judex & arbiter conſtitueretur. Vtinam qui rebus Theologicis, ac potiſſimùm moralibus ſtudent, Angelicum Præceptorem ſequerentur: nullam ſanè in medium ſententiam protuliſſent, quæ & Vniverſitatum, & Epiſcoporum, & Romani etiam Pontificis cenſuras, & fulmina advocaſſet. Quod ad te attinet (Amice Lector) unum ſpondeo, nullam te cum D. Thoma ſecuturum ſententiam, ad quam tutiſſimè vitam omnem, & mores non exigas. Vt vides, cum periculo aliis creditur: Sed nemo unquam cum D. Thoma erravit. Vt enim qui* eum impugnavit, ſemper fuit de falſitate ſuſpectus; ita numquam à veritatis tramite, qui eum ſecutus eſt, deviavit. *Vale.*

Articvlvs Primvs.

Quid & quotuplex sit conscientia?

1. Conscientiam abyssum esse multam eleganter tradit S. Bernardus in principio secundi libri de conscientia: *Sicut enim* (inquit) *profundum abyssi exhauriri non potest, ita cor hominis evacuari non potest; est enim quasi mare magnum & spatiosum manibus, ubi reptilia quorum non est numerus: quia sicut reptile latenter repit, & sinuosis anfractibus huc illucque deambulat, ita & hominis in conscientia venenatæ cogitationes suaviter intrant, & exeunt, ut nesciat homo unde veniant, aut quò vadant.* Verùm licèt res ita se habeat quantùm ad secretiora cordis negotia (*pravum enim est cor hominis & inscrutabile*, Jerem. 17.) quantùm tamen ad præsens attinet, non erit difficile conscientiæ quidditatem, quibusdam conclusionibus explicare; cùm etiam ex ipsa nominis ethimologia sufficienter intelligatur.

2. Dico ergo primò, conscientiæ quidditatem sive naturam, rectè ex ipsa nominis ethimologia colligi.

Probatur: Nam vel sumitur prout idem est ac *cordis scientia*, id est soli homini patens, ut eam sumunt D. Bernardus lib. 2. de conscientia cap. 8. Hugo lib. de anima cap. 11. vel à conclusione & scientia, ita ut conscientia idem sit ac *concludens scientia*, ut explicant D. Antoninus 1. p. tit. 3. cap. 10. & Sylvester in summa, verbo *conscientia* num. 1. vel quatenus importat ordinem scientiæ ad aliquid; ita ut conscientia idem sit ac *cum alio scientia*, ut juxta magis propriam vocabuli significationem docet D. Thomas 1. p. qu. 79. art. 13. & qu. 17. de verit. art. 2. ubi dicit *quod conscientia addit supra scientiam, applicationem scientiæ ad actum particularem:* Sed quocumque ex istis modis sumatur, benè intelligitur quid sit conscientia; licèt tertius magis rem explicare videatur, ut experientiâ constat, & omnes post S. Doctorem communiter tenent: Ergo &c.

3. Dico secundò: Conscientia propriè loquendo neque est potentia, nec habitus, sed actus; non voluntatis, sed intellectûs, nempe judicium intellectûs practici, dictans de bonitate vel malitia eorum, quæ hîc & nunc à nobis agenda sunt.

Hæc conclusio perfectè declarat quidditatem seu naturam conscientiæ, & expresse docetur à D. Thoma qu. 17. de ver. art. 1. ubi ait: *Potentiæ vel habitui, propriè loquendo, hoc nomen attribui non potest, sed solùm actui.* Et 1. p. qu. 79. art. 13. expresse docet conscientiam non esse potentiam, sed actum. Et probat: tum quia conscientia potest deponi, & mutari, sæpeque mutatur de mala in bonam, vel è contra; potentiæ autem, cùm sint proprietates animæ, sunt invariabiles & inseparabiles: tum etiam quia conscientia, ut nominis ethymologia indicat, est applicatio scientiæ ad aliquid; applicatio autem scientiæ ad aliquid non fit per potentiam, vel habitum, sed per actum: Ergo conscientia propriè loquendo non est potentia, nec habitus, sed actus. Id etiam confirmat ex eo quod proprietates conscientiæ, quæ sunt testificari, ligare, instigare, accusare, & remordere, seu reprehendere, consistunt in actu, & non in habitu, vel potentia.

Dixi, *propriè loquendo*, quia (ut ibidem notat S. Doctor) impropriè, & nomen effectûs applicando causæ, ipsa potentia intellectiva, vel synderesis, quæ est habitus primorum principiorum practicorum, nobis à natura inditus, conscientia appellatur: quia ab intellectu vel synderesi procedit conscientiæ actus, non quidem immediatè, sed mediantibus principiis ab ea cognitis; eo modo quo in speculabilibus ex principiis per habitum primorum principiorum cognitis, elicitur scientifica conclusio alicujus veritatis, ad scientiæ habitum immediatè pertinentis.

4. Quod autem conscientia non sit actus voluntatis, sed intellectûs, patet primò ex eodem S. Doctore, qui loco citato in resp. ad 1. ait quod conscientia *est quoddam mentis dictamen*. Secundò ex SS. Patribus: nam Origenes conscientiam vocat *spiritum correctorem, pædagogum animæ*; S. Basilius *naturale judicatorium animæ*; S. Chrysostomus *testem fidelissimum*; & denique S. Bernardus & Hugo Victorinus, supra relati, dicunt conscientiam esse *quasi cordis scientiam*.

Ex effectibus quoque, & quasi à posteriori, constat conscientiam pertinere ad intellectum: quia effectus illius solùm in intellectu inveniuntur, & actus ejus sunt. Nam conscientia dicitur testificari, ad Roman. 9. *Testimonium mihi perhibente conscientiâ meâ*. Et 2. ad Corinth. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*. Dicitur etiam scire, aut esse aliquid in conscientia quasi in cognitione, Eccles. 7. *Scit enim conscientia tua quòd tu crebrò maledixeris aliis:* Genes. 4. *Non est in nostra conscientia quis posuerit eam in nostris marsupiis*. Item conscientia dicitur judicare, 1. ad Corinth. 10. *Ut quid libertas mea judicatur ab aliena conscientia?* Præterea conscientia dicitur errare, accusare, excusare, ligare, reprehendere: quæ omnes actiones sunt intellectivæ, & ad intellectum pertinent: Ergo conscientia non est actus voluntatis, sed intellectûs.

5. Denique quod sit actus intellectûs practici, dictans de bonitate vel malitia eorum, quæ à nobis hîc & nunc agenda sunt, etiam constat: tum quia cognitio, seu consideratio bonitatis & malitiæ moralis actuum humanorum in communi, pertinet ad scientiam moralem, non verò ad conscientiam: tum etiam quia, ut suprà ex D. Thoma dicebamus, conscientia est applicatio scientiæ ad opus, discernendo scilicet an sit bonum, vel malum moraliter: hoc autem non potest contingere nisi circa actus morales in particulari sub omnibus circumstantiis inspectos. Ex quo patet quod scientia & conscientia se habent sicut intelligere & dicere: quemadmodum enim dicere est intelligere cum quodam modo, scilicet exprimendo conceptum, seu producendo verbum, ita conscientia est scientia cum quodam modo, nempe applicationis ad opus.

6. Dices: Conscientia dicitur bona vel mala: Atqui bonum & malum non pertinent ad intellectum, sed ad voluntatem: Ergo conscientia non est actus intellectûs, sed voluntatis.

Respondeo bonum & malum non solùm dici de voluntate, sed etiam de intellectu practico, juxta illud Psalmi 110. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*, quia regulat & dirigit opera bona: unde cùm conscientia sit actus intellectûs practici, dicitur bona vel mala, non formaliter, sed regulativè.

7. Dico tertiò, conſcientiam ex parte objecti primò dividi in bonam & malam, ſeu veram & falſam.

Probatur: Quia vel intellectus practicus per ſuum actum attingit veritatem ſive bonitatem operationis moralis, vel non? Si primum, eſt conſcientia vera, ſive recta, aut bona: ſi ſecundum, falſa, vel erronea, aut mala.

Secundò dividitur ex parte aſſenſûs in certam, probabilem, & dubiam, ad quam reducitur ſcrupuloſa.

Probatur etiam facilè: quia aliquando conſcientia abſque omni prorſus formidine judicat aliquid eſſe bonum vel malum; aliquando verò ita uni parti aſſentitur, ut tamen habeat formidinem de oppoſita; aliquando etiam ita anceps eſt, ut neutri parti ſciat ſe determinare; ſicut enim in conſilio eſt inquiſitio & judicium, ita & in conſcientia: Sed primum efficit conſcientiam certam; ſecundum probabilem; tertium dubiam: Ergo &c. Diximus autem ſcrupuloſam reduci ad dubiam, quia ſicut dubia ex apparentibus, ita ſcrupuloſa ex leviſſimis, & interdum ridiculis rationibus ſuſpendit judicium.

De conſcientia eleganter diſſerit Hugo Victorinus lib. 2. de anima cap. 9. ubi ſic ait: *Conſcientia bona titulus eſt religionis, templum Salomonis, ager benedictionis, hortus deliciarum, reclinatorium aureum, gaudium Angelorum, arca fœderis, theſaurus Regis, aula Dei, habitaculum Spiritus Sancti, liber ſignatus & clauſus, & in die judicij aperiendus.*

Articvlvs II.

An licitum ſit ſequi opinionem minùs probabilem, faventem libertati, in concurſu probabilioris, quæ favet præcepto?

§. I.

Præmittenda ad reſolutionem quæſtionis.

8. NOTANDVM primò, opinionem probabilem communiter illam dici, quæ rationes aliquas habet ſuadentes veritatem illius, cum formidine tamen alterius opinionis oppoſitæ: ut colligitur ex D. Thoma 1. p. qu. 79. art. 9. ubi ait: *Opinio ſignificat actum intellectûs, qui fertur in unam partem contradictionis, cum formidine alterius.* Unde opinio probabilis eſſentialiter habet annexam formidinem alterius partis oppoſitæ; & apparentiæ tantùm ac veriſimilitudini, non autem evidentiæ aut certitudini nititur, ut eleganter declarat D. Bernardus 5. de conſider. cap. 2. his verbis: *Intellectus rationi innititur, fides authoritati, opinio ſola veriſimilitudine ſe tuetur. Habent illa duo certam veritatem: ſed fides clauſam & involutam; intelligentia nudam & manifeſtam. Cæterùm opinio certi nihil habens, verum per veriſimilia quærit, potiùs quàm apprehendit.* Et infrà: *Poſſumus ſingula hæc definire: Fides eſt voluntaria quædam & certa prælibatio propalatæ veritatis. Intellectus eſt rei cujuſdam inviſibilis certa & manifeſta notitia. Opinio eſt quaſi pro vero habere aliquid quod falſum eſſe neſcias.*

Ex quo inferes, opinionem non computari inter virtutes intellectuales: quia, ut diſcurrit S. Thomas 1. 2. qu. 57. art. 2. ad 3. *Habitus virtutis determinatè ſe habet ad bonum, nullo autem modo ad malum: unde ſoli illi habitus virtutes intellectuales dicuntur, quibus ſemper dicitur verum, & nunquam falſum: opinio verò & ſuſpicio poſſunt eſſe veri & falſi, & ideò non ſunt intellectuales virtutes.* Quare ibidem art. 5. quinque tantùm virtutes intellectuales conſtituit; tres ſpeculativas, nempe habitum primorum principiorum, ſapientiam, & ſcientiam, quæ circa veritatis ſpeculationem verſantur; & duas practicas, nimirum, prudentiam, & artem, quæ agibilia & factibilia reſpiciunt.

9. Notandum ſecundò, duplicem à Theologis ſolere diſtingui probabilitatem: unam intrinſecam, quæ à motivis intrinſecis, ſeu à rationibus eam ſuadentibus petitur: aliam extrinſecam, quæ à motivis extrinſecis, qualia ſunt Doctorum ſuffragia & teſtimonia, ſumitur. Unde Tamburinus lib. 1. in Decal. cap. 3. §. 3. poſt alios Recentiores quos refert, ſic definit opinionem probabilem: *Opinio probabilis eſt aſſenſus intellectûs de aliqua re, qui nitatur rationi vel authoritati alicujus momenti, quamvis adſit nonnulla partis oppoſitæ formido.* Et ſubdit: *Quando ejuſmodi aſſenſus innititur rationi, dicitur probabilitas intrinſeca; extrinſeca, quando authoritati.*

10. Notandum tertiò, aliud eſſe opinionem aliquam eſſe tutiorem, & aliud, eſſe probabiliorem: opinio enim dicitur tutior, quæ magis à periculo peccandi removet; probabilior verò, quæ veritati & rationi apparet conformior. Unde fieri poteſt quod aliqua opinio ſit magis tuta in praxi, & tamen ſpeculativè ſit minùs probabilis, ut patet de ſententia D. Bonaventuræ, docentis lapſum in peccatum mortale teneri ſtatim ſub præcepto ad confeſſionem, habitâ copiâ Confeſſoris; hæc enim haud dubiè tutior eſt, licèt communiter habeatur minùs probabilis. Regula ergo ſecuritatis moralis in opinionibus, non ex majori vel minori probabilitate, ſed ex carentia periculi offendendi Deum penſanda eſt. Regula verò probabilitatis ex majori vel minori apparentia veritatis deſumi debet.

11. Notandum quartò: Quod quando quæritur in titulo, *An licitum ſit ſequi opinionem minùs probabilem, in concurſu probabilioris?* non eſt ſermo de ſequela ſpeculativa, ſed de practica: concedimus enim quod in Scholis, diſputationis gratiâ, poſſit defendi quælibet propoſitio moralis, habens minorem, imò & minimam probabilitatem, dummodo non ſit temeraria: ſed ſolùm eſt quæſtio de ſequela in praxi, ſeu quando homo tenetur operari, & aliquam actionem moralem, cui ſubeſt peccandi periculum, exercere.

12. Notandum quintò, tria ab omnibus ferè Theologis circa opinionum probabilitatem ut certa ſupponi, & totidem in controverſiam verti. In primis ut certum ſupponitur, licitum eſſe ſequi conſcientiam & opinionem probabilem, aſſerentem aliquid licitè poſſe fieri, dum factâ ſufficienti diligentiâ, alia tutior & probabilior non apparet. Hanc ſuppoſitionem fusè infrà art. 7. oſtendemus contra Wendrochium, exiſtimantem meram probabilitatem, nunquam tutam morum regulam eſſe poſſe, nec unquam operantem ex illa à peccato excuſare, etſi veritatem ignoret invincibiliter: nunc breviter ſuadetur. Deus non exigit ab homine impoſſibilia: Ergo cùm non poſſit ſemper in rebus moralibus evidentiam & certitudinem mathematicam veritatis habere, licitè poteſt operari juxta opinionem

probabilem, cùm factâ sufficienti diligentiâ, juxta conditiones rei & personæ, aliud probabilius vel tutius non appareat.

Secundò certum est, hominem non teneri semper sequi tutiorem sententiam, sed posse sequi minùs tutam, si illa appareat probabilior, seu veritati conformior. Patet hoc duplici exemplo: nam Divus Bonaventura, & Hugo à Sancto Victore, tenent lapsum in peccatum mortale teneri statim sub præcepto ad confessionem, habitâ copiâ Confessoris: negant verò Divus Thomas, D. Antoninus, & communiter alij, qui relictâ D. Bonaventuræ opinione, quæ tutior est, D. Thomæ sententiæ, utpote probabiliori, adhærent. Item celebris difficultas est inter Theologos, an circunstantiæ intra eandem speciem aggravantes sint necessariò in confessione exprimendæ? aliis partem affirmativam, aliis negativam sequentibus: unde illi quibus pars negativa videtur probabilior, possunt eam tutâ conscientiâ sequi, etsi alia sit tutior, ac securior, & magis à peccandi periculo removeat pœnitentem.

Tertiò certum est, quod si sententia minùs probabilis ex ratione seu motivo intrinseco, motivô extrinsecô, seu adventitiâ authoritate, fiat certa moraliter, potest quis licitè & tutò eam sequi: tunc enim absolutè probabilior est, & dicitur solùm minùs probabilis secundùm quid, à ratione videlicet, cujus vis contrariæ authoritatis pondere prorsus infringitur.

13. Hæc, ut dixi, ferè apud omnes sunt certa. Sed dubitatur primò, an licitum sit sequi opinionem minùs probabilem, faventem libertati, in concursu probabilioris, quæ favet præcepto? Secundò, utrum in concursu duarum opinionum æquè probabilium, teneamur eligere tutiorem? Tertiò, utrum unius tantùm Doctoris suffragium, seu authoritas, per se sufficiat ad reddendam aliquam opinionem probabilem, & tutam in praxi?

14. Partem affirmativam, quantùm ad hæc tria, tenent plures ex recentioribus Theologis & Casuistis, existimantes, omnes opiniones probabiles, probabilitate quantumvis tenui & debili, esse tutas, & à peccato excusare. Ex quo principio tres deducunt conclusiones, seu tres statuunt probabilitatis gradus, tribus sequentibus propositionibus comprehensos.

Prima propositio est: *Cùm quis in aliquo casu morali agnoscit unam opinionem esse probabilem, illam scilicet quæ affirmat actum esse licitum, potest tutâ conscientiâ juxta illam operari, nec tenetur inquirere, an opinio contraria, quæ dicit actum esse illicitum, sit æquè probabilis, aut probabilior.* In hoc primo gradu conveniunt communiter recentiores Theologi & Casuistæ, ex quo ad alium laxiorem transierunt, qui graviores difficultates ac periculosiores involuit: pro quo est

Secunda propositio: *Quando in aliqua materia morali duæ sunt opiniones oppositæ, æquè probabiles, licitum est unicuique amplecti quam maluerit, etiamsi illa quam relinquit, tutior sit.*

Tertia propositio: *Cùm in aliqua quæstione de moribus sunt duæ opiniones probabiles, quarum una est minùs probabilis, & minùs tuta, licitum est in conscientia illam sequi, etsi contraria longè sit probabilior & tutior.* Unde Caramuel (vir sanè in multis perdoctus, sed in laxandis conscientiis, & dilatandâ probabilitatis doctrinâ infœliciter sagax, ut infrà patebit) Theol. fundam. num. 275. editionis Francofordiensis, & 451. editionis Lugdunensis, confidenter asserit, *omnia purè probabilia esse licita.* Et ibidem num. 268. aliàs 441. sic ait: *Solent aliqui angi scrupulis, & suadere solent, etiam præcipere, viam tutiorem in materia probabili: at ipsi videntur mihi non percallere probabilitatis essentiam, & ideò in commentario meo in regulam D. Benedicti, disp. 6. de opinione probabili, num. 58. & 61. duas Theses posui. Prima erat: Omnes opiniones probabiles sunt per se æquè tutæ & securæ. Secunda: Benigniores, etsi aliquando sint minùs probabiles, per accidens sunt semper utiliores, & securiores.* Et in præludio ejusdem Theologiæ fundam. applaudit Dianæ, solertissimo probabilitatum adinventori, ac divulgatori, quòd complures opiniones reddendo probabiles, reddiderit licitas, ipsumque appellat *Agnum Dei qui abstulit peccata mundi*, ut infrà art. 6. referemus. Similia habet Tamburinus, novissimus Societatis scriptor, lib. 1. in Decal. cap. 3. §. 3. num. 3. ubi hæc scribit: *Qui aliquid operatur motus ex opinione probabili, benè operatur & sine peccato, etiam opinione probabiliori relictâ, etiam omissâ tutiore, etiam communi, etiam in articulo mortis: quia dum probabilitate, sive intrinsecâ, sine extrinsecâ, quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* Juxta hunc ergo Authorem, & alios Recentiores ab eo citatos, sine ullo peccandi periculo, imò nec scrupulo, quisque in praxi sequi potest opinionem quantumvis tenuiter probabilem, opinione etiam probabiliori relictâ, nec non & communi, etiam in articulo mortis, ubi de æternitate jacitur alea.

Addunt aliqui, quòd licèt quis certis ac manifestis argumentis alicujus sententiæ falsitatem 15. ostendi posse existimet, non ideò tamen fas est ut illam improbabilem judicet, modò alicui docto probetur: quia potest & debet sibi persuadere, rationes suas, & argumenta, quæ sibi videntur invicta, ab alio solvi posse. Hoc docet Thomas Sanchez in Decal. lib. 1. cap. 9. num. 6. Sayrus in clavi, & ex illis Escobarius, his verbis: *Accidere assolet, ut tibi probabiliter opinanti ratio aliqua in contrarium conveniens videatur: sed non inde opinio probabilitatem amittit, quia licèt tu illam non valeas solvere rationem, alius solvere quibit, idque tibi debes persuadere, cùm sæpe multæ tibi rationes insolubiles exponantur, quæ ab aliis facili negotio solvuntur: quare imprudenter te gereres, si ob hanc causam, aliorum opiniones, quæ ut probabiles circunferuntur, ut improbabiles abdicares.* Unde juxta hos Authores, ex sola fere novorum Casuistarum authoritate probabilitas opinionum pensari debet, nec unquam Theologo licitum erit, aliquam Casuistarum sententiam, quam ex Patribus aut Scripturis manifestè falsam esse compererit, improbabilem censere: nam semper illud occurret: *Quod tibi videtur insolubile, alius solvere poterit: Quod tu cum Scriptura & Patribus conciliare non potes, conciliabit alius.* Sileo alia probabilitatum monstra, de quibus fusè infrà dicemus, & propositæ difficultatis resolutionem aggredior.

§. II.

§. II.

Conclusio negativa statuitur, & ex Scriptura ac SS. Patribus suadetur.

16. DIco igitur, non esse licitum operari secundùm opinionem minùs probabilem, sed in rebus dubiis, & in opinionum probabilium conflictu, partem probabiliorem sequendam esse.

Pro hac sententia Mercorus noster in libro de praxi opinionum refert plusquam viginti Doctores: inter quos præcipui sunt D. Thomas Doctor Angelicus, S. Bonaventura Doctor Seraphicus, irrefragabilis Alensis, subtilis Scotus, ingeniosus Cajetanus, S. Antoninus, ob eximiam quâ pollebat in dirigendis conscientiis, & consiliis dandis prudentiam & sapientiam, *Antoninus consiliorum* dictus, Soto, Sylvester, Navarrus, Conradus, Almaïnus, Adrianus, aliique antiqui Theologi & Canonistæ: quos è Recentioribus citant & sequuntur Candidus Phylaletus, seu potiùs Andræas Blancus, è Societate Iesu, qui primus in Italia sub eo nomine adversùs oppositam sententiam calamum strinxit, & ut ait Mercorus, *hujus nostri sæculi libertatem opinandi in moralibus compescuit primus*; Antonius Merenda, in Academia Bononiensi Eminens, ut vocant, id est primariæ Iuris cathedræ moderator, probabilitatum hostis infensissimus, qui C longo opere videtur illas in totum damnare, & à prudentiæ regno, ac conscientiæ tribunali longissimè abigere. Quod etiam diligentissimè præstare conati sunt Joannes Sinnichius, Doctor Lovaniensis, in libro quem nuper edidit de Saüle Israëliticæ gentis protomonarcha, præcipuè lib. 1. cap. 14. & sequentibus, & Prosper Fagnanus, vir insignis, & Romæ utriusque signaturæ Referendarius, qui tribus summis Pontificibus Urbano VIII. Innocentio X. & Alexandro VII. in gravissimis negotiis inservivit; & licèt ab annis suprà viginti octo, oculorum lumine sit privatus, aliorum tamen oculis ac manibus tantâ dexteritate usus est, ut nobilissima Commentaria in libros Decretalium ediderit; D in quorum primo, exponendo caput *ne innitaris*, totam hanc probabilitatis materiam eruditè & copiosè pertractat, viginti sex pro nostra assertione afferens rationes, & pro ea plures Canonistas referens, nimirum Ioannem Andream, Abbatem, & alios in cap. *per tuas* 2. de Simon. & in cap. *tua nos*, de homicidio, Ostiensem in proœmio summæ col. 2. Baldum in lege *Ab eo*, cap. *Quomodo & quando judex*, Antonium de Buttio, & Petrum de Anchatano, ut habetur in consiliis ipsius Ancharani, consil. 210. incipiente *inter contraria*. Eidem sententiæ adscribit Iurisconsultos, qui affirmant in opinionum discrepantia eligendam esse veriorem (cùm ab eis pro eodem usurpetur opinio E verior, & opinio probabilior) ut Geminianum, Matthæum Matthesil, Henricum Boich, & alios. Quibus demum adjungit Doctores alios, qui sentiunt ex duabus opinionibus, quarum una sit communis, alia verior, eligendam esse veriorem, & melioribus rationibus fulcitam, & hoc servari tam in Rota, quàm in sacra Congregatione Concilij, tradit num. 347. Denique Doctores Academiæ Pictavensis die 21. mensis Iunij anni 1665. de hac propositione (in Thesibus, à plurimis Societatis Iesu Discipulis propugnandis, & Rectori, totique Academicorum cœtui A dicatis, contentâ) *Agendi regula proxima, conscientia est: probabilem sequi tuto licet, etiam probabiliore posthabitâ*, hanc tulere censuram: *Hæc propositio, quoad secundam partem generatim sumpta, quatenus ad omnem probabilitatem, & casum extendi potest, falsa est, & temeraria, & in varias morum corruptelas inducens.*

His adjungi possunt quidam Ordines Religiosi, qui in suis Constitutionibus, aut Capitulorum Generalium Decretis, suis districtè præcipiunt, quod in controversiis moralibus sequantur opiniones magis probabiles; ut Ordo Sanctissimæ Trinitatis cap. 3. constit. de officio Lectorum; B Ordo Theatinorum in speciali decreto quinti Capituli Generalis, & in duabus Epistolis, quas Præpositus Generalis ad omnes suos direxit; & Ordo Prædicatorum, qui in Capitulo Generali Romæ celebrato anno 1655. admonitione 14. singulos Theologiæ Professores admonet, *ut nimis animosa extrinsecarum probabilitatum suffragia devitent; & sanæ Angelici nostri Præceptoris doctrinæ, in omnibus, præsertim verò in moralibus, ubi præsius de salute & indemnitate animarum agitur, adhærere satagant.* Quod ut alacriùs ab omnibus præstetur, notificat & declarat universis, hoc summoperè consonare expressæ voluntati Sanctissimi D. N. Alexandri divinâ providentiâ Papæ VII. qui istud universo Ordini ita præscribi imperavit. His præmissis: 17.

Probatur primò conclusio ex Scriptura, quæ 18. docet nos debere, quantùm scimus & possumus, obedientiam præstare Deo in observantia mandatorum ejus, ut patet ex illo Deuteron. 26. *Hodie Dominus Deus præcepit tibi ut facias mandata hæc atque judicia, ut custodias & impleas ex toto corde tuo, & ex tota anima tua:* id est, quantùm unusquisque scit & potest, ut interpretes communiter exponunt. Unde ait Propheta Psal. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis:* id est *valdè*, & quantùm scimus & possumus. Sed qui operatur secundùm opinionem minùs probabilem, quæ stat contra præceptum, in concursu probabilioris, quæ stat pro præcepto (v. g. pictor qui nullam necessitatem habens pingendi, pingit in die festo, quia id licere probabile existimat, etsi oppositum judicet probabilius) non facit quantùm scit & potest, ut custodiat Dei præceptum; scit enim magis conducere ad observantiam ejus, sequi probabiliorem sententiam, quàm adhærere minùs probabili, & de facto abstinere à pingendo: Ergo qui operatur secundùm opinionem, quam minùs tutam & minùs probabilem judicat, relictâ probabiliori, non excusatur à peccato & transgressione præcepti.

Probatur secundò conclusio ex illa formida- 19. bili voce Christi Matth. 7. *Quam arcta via & angusta est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam!* Si autem liceat operari juxta quamcumque opinionem probabilem, relictâ eâ quam probabiliorem & securiorem judicamus, via cœli non arcta & difficilis, sed latissima & planissima erit, imò à novis Casuistis, novas opiniones probabiliores quotidie in Ecclesiam inducentibus, tantoperè dilatata & complanata, ut nemo ferè sit, qui cum suis ambitionibus, usuris, superfluitatibus, & deliciis, per eam commodè ambulare non possit; hac enim Maximâ suppositâ, vix reperies actionem ullam pravam, quæ licita non sit, quia vix ulla est quæ à recentioribus Casuistis licita non assera-

tur, & à peccato non excuſetur, ut patebit infrà, cùm novorum Caſuiſtarum exceſſus, ſeu potiùs nova probabilitatum monſtra referemus. Unde Baſſeus apud Caramuelem in Theol. Regul. diſp. 6. *Ex opinionum varietate* (inquit, *jugum Chriſti ſuaviter ſuſtinetur: poſſet namque evenire, pleroſque hominum rebelles ſe prodere, ſi ad aliquid determinatè agendum conſtringerentur, eo modo quo tenemur mandata naturalia Dei implere. Providentiâ ergo ſupernâ cautum eſt, unicam tantùm viam operationum moralium non dari, ſed rectam inveniri poſſe actionem, ſive juxta unam, ſive juxta alteram opinionem operentur mortales: ſicut eſt melius hercle plures eſſe vias ad Matritum ducentes, quàm ſi unica tantùm via reperiretur; nam illam vel nimis latam eſſe oporteret, aut per eam tranſeuntes impediri, & cum moleſtia pergere eſſet opus* &c. *Ergo* (infert Caramuel) *Eccleſia Catholica fœlicior debet dici, quòd exuberet ſanctiſſimis & doctiſſimis viris, qui introduxerunt benignas opiniones: quia damnarentur plurimi, quos ſententia probabilitas ſalvat; nec inde Eccleſia infœlix, quòd Doctores opinentur paſſim, ſed & inde fœlicior, quòd benigniùs & faciliùs ſuos poſſit ad lauream empyream promovere.* Idipſum alij Recentiores paſſim profitentur, aſſerentes novorum Caſuiſtarum ſolertiâ & induſtriâ viam ſalutis quotidie planiorem & faciliorem reddi; quia ab ipſis novæ opiniones probabiles quotidie excogitantur: *Si jam autem ſunt probabiles quæ antea non erant, jam non peccant homines, cùm antea peccarent; cùm omne probabile à peccato excuſet*, inquit idem Caramuel ibidem.

Addunt alij, gratulandum eſſe huic ſæculo, quòd inventa ſit via medendi morbis animarum, longè uberiori ac fœliciori ratione, quàm medeatur corporibus medecina naturalis; quandoquidem Medicus corporis, ſi ægroto egenti remediis calidis applicet frigida, vel è converſo, non minuit vim morbi, ſed auget: at non ſic in ſpirituali Medico animarum, qui poteſt applicare contraria remedia probabilium opinionum, æqualiter profutura. En tibi exempla. Tenetur pœnitens reſtituere centum aureos: Confeſſarius ſuadet ut ſtatim integrè reſtituat; neque enim eſt capax abſolutionis, qui cùm poſſit totum reſtituere, ſine juſta cauſa vult differre, aut reſtitutionem facere per partes, ut poſt D. Thomam 2. 2. qu. 62. art. 8. docent communiter Theologi. At pœnitens vix ad hanc reſtitutionem inducitur: quare Medicus ſpiritualis applicat ei remedium opinionis probabilis, quam aliqui docent, ſcilicet poſſe eum differre reſtitutionem, aut illam per partes facere, ut interea aliquid inde emolumenti percipiat, ſi Dominus nolit dilationem parùm ſibi noxiam concedere.

Similiter præcipit Confeſſarius famulo, ne de cætero ducat concubinam in domum domini ſui, ne præbeat illi occaſionem peccandi; cùm id nefas ſit, ſecundùm opinionem proculdubio & veriorem & tutiorem, quam ſequuntur Sylveſter, verbo *occaſio*, Cajetanus, & alij: ſed ægrè ferente famulo hoc præceptum, & timente ne fortè à domino ejiciatur, Medicus animarum porrigit illi medicamentum contrarium oppoſitæ opinionis, quam tenet Azorius tomo 2. inſtit. moral. lib. 12. cap. ultimo qu. 8. licere ſcilicet famulo deducere concubinam in domum domini horâ certâ, vel in alium locum ubi ſcit eam ſolitam cum illo peccare. Quinimò idem de iis, qui lucri cauſâ non ſolùm aſſociant, ſed etiam ſellâ geſtatoriâ portant meretrices in domum Amaſij, dicit Diana, ſe conſultum reſpondiſſe, alios referens reſol. moral. p. 3. tract. 6. reſol. 11. Nec minùs juxta hanc ſecundam opinionem putant conſulere ſaluti pœnitentis, quàm ſecundùm primam, cùm juxta illos, omnes opiniones probabiles ſint tutæ, & à peccato excuſent.

Verùm quantùm hæc abſurda & periculoſa ſint, & à communi SS. Patrum & virorum ſapientum ſenſu aliena, quis non videat? Quid enim abſurdius, quàm dicere, novorum Caſuiſtarum induſtriâ & ſolertiâ viam ſalutis quotidiè dilatari? Nam ut rectè & eleganter ait Sinnichius libro ſuprà citato de Saüle Iſraëliticæ gentis Protomonarcha. p. 262. *Profectò tam non poteſt humana ſolertia ad ſemitam cœli adjicere digitum unum latitudinis, quàm non poteſt ad ſtaturam hominum adjicere cubitum unum longitudinis. Etenim qui vitæ hominis conſtituit terminos, qui præteriri non poterunt, ipſe conſtituit viæ cœli terminos, qui dilatari non poterunt: ipſe quoque conſtituit viæ tartari terminos, qui contrahi non poterunt; atque adeò & illa permanet arcta, prout ab ipſo conſtituta eſt, & iſta perſeverat ſpatioſa, prout ab ipſo conſtituta eſt.* Unde Mechlinienſis Archiepiſcopus anno 1655. die 18. Februarij, decretum edidit, quo omnes Caramuelis libros à ſua diœceſi proſcripſit, & inter alias proſcriptionis ſuæ cauſas, iſtam allegat: *Eum variis in locis aperè profiteri, ſeſe ad hoc ſtudiosè laborare, ut multarum ſententiarum probabilitates introducendo, plurima faciat hominibus licita, quæ hactenus æſtimantur eſſe peccata; & ſic viam cœli in dies latiorem & faciliorem reddat. Quaſi verò poſſit adinventionibus ſuis mendacem facere ſermonem evangelicum Domini noſtri Ieſu Chriſti, dicentis: Intrate per anguſtam portam, quia lata eſt porta & ſpacioſa quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam. Quàm anguſta porta, & arcta via eſt quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inveniunt eam!*

Addo quod, hoc ſemel poſito (nempe novorum Caſuiſtarum ſolertiâ & induſtriâ viam ſalutis quotidiè dilatari & faciliorem reddi) alia major abſurditas, ſeu potiùs impietas ſequeretur, nimirum his poſtremis temporibus, millies quàm priſcis, ad æternam ſalutem faciliùs perveniri; cùm quotidie novæ opiniones probabiles à Caſuiſtis introducantur. Unde noſter Mercorus Inquiſitor Mantuanus, in libro de praxi opinionum limitata, pag. 492. reſpondens ad prædicta verba Caramuelis, ſic ait: *Si novæ huic fœlicitati Eccleſiæ, quam ſupponit hic Auctor, eſſet plaudendum, quòd ab opinatoribus fideles ad lauream Empiream promoverentur faciliùs, eſſet ſimul condolendum infœlicitati Eccleſiæ ſæculorum antecedentium, quibus hæc janua cœli fuit clauſa*; & cum magno Guigone Carthuſianorum quondam Generali exclamandum: *O Apoſtolorum tempora infœliciſſima! O viros illos ignorantiæ tenebris involutos, & omni miſeratione digniſſimos, qui ut ad vitam pertingerent, propter verba labiorum Dei, tam duras vias cuſtodiebant, & hæc noſtra compendia neſciebant!*

Id etiam quod addunt novi Caſuiſtæ, nempe eodem probabilitatis remedio contrarios animi morbos poſſe ſanari, doctrinæ SS. Patrum manifeſtè repugnat. Nam ſi magnum

Gregorium de morbis animi consulamus, deque remediis quibus sanandi sunt: respondebit in proleg. pastora. par. 3. *Non una eademque exhoriatio cunctis congruit, quia non cunctos par morum qualitas adstringit: sæpe namque aliis officiunt, quæ aliis prosunt; quia & plerùmque herbæ quæ hæc animalia enutriunt, alia occidunt; & levis sibilus equos mitigat, catulos instigat; & medicamentum quod hunc morbum imminuit, alteri vires jungit; & panis qui vitam fortium roborat, parvulorum necat.* Et homil. 32. in Evang. *Cælestis medicus* (inquit) *singulis quibusque vitiis obviantia adhibet medicamenta. Nam sicut in arte medicinæ calida frigidis, frigida calidis curantur; ita Deus noster contraria opposuit medicamenta peccatis.* Idem docet Chrysostomus homil. 5. ad populum Antioch. ubi sic habet: *Contraria contrariis curare medicorum filij jubent. Ex crapula ergo nata est febris; inediâ morbum corrigunt. Ex tristitia quis infirmus est: lætitiam huic aptam medicinam esse ducunt. Sic & animæ ægritudinibus fieri oportet.* Ignoraverunt ergo SS. Patres novam illam artem medendi morbis animarum, quam novi Casuistæ adeò extollunt & prædicant, & recens illud ac mirabile probabilitatis pharmacum, quo solo putant contrarios animi morbos posse sanari. Unde iterum redit illud magni Guigonis: *O Apostolorum tempora infœlicissima! O viros illos ignorantiæ tenebris involutos, & omni miseratione dignissimos!* &c.

24. Probatur tertiò conclusio ex D. Chrysostomo homil. 44. in Matth. ubi sic habet: *Si vestimentum emporus, unum giras negotiatorem, & alterum, & ubi meliores vestes inveneris, & pretio viliori, ab illo comparas, an non oportet populum circuire omnes Doctores, & inquirere ubi sincerè veritas Christi venundatur, & ubi corrupta, & veriorem eligere plusquam vestimentum?* Quibus verbis apertè docet, quod sicut ex præcepto prudentiæ tenemur emere vestes meliores, ita & eligere veriorem & probabiliorem sententiam. Quam rationem fusè §. 5. expendemus.

25. Probatur quartò ex D. Bernardo libro de præcepto & disp. cap. 14. ubi docet ad bonam actionem duo requiri, nempe charitatem in intentione, in electione veritatem: quorum alterum si defuerit, vitiosam illam aliquatenus esse pronuntiat. *Vt interior oculus* (inquit) *verè simplex sit, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, & in electione veritatem. Nam si bonum quidem diligat, sed verum non eligat, habet quidem zelum Dei, sed non secundùm scientiam: & nescio quemadmodum judicio veritatis, vera esse posit cum falsitate simplicitas.* Sed qui eligit opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris, non habet in electione veritatem; cùm non eligat id quod sibi videtur verius & probabilius; imò potiùs eam aliquo modo spernit, cùm rejiciat sententiam, quæ magis videtur ipsi veritati consona: Ergo ille non rectè eligit, nec habet interiorem oculum verè simplicem.

26. Probatur quintò ex Divo Thoma quodlib. 9. articul. 15. ubi ait quæstionem, an licitum sit habere plures præbendas, *periculosè determinari, quia ambigua est, dum Theologi Theologis, & Iuristæ Iuristis inveniuntur contraria sentire.* Sed si liceret eligere opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris, nullum esset periculum in decisione hujus quæstionis, propter diversas opiniones Doctorum; quæcumque enim opinio, sive probabilior, sive minùs probabilis eligeretur, homo excusaretur à peccato; cùm juxta Adversarios omnes opiniones probabiles securæ sint, imò ut ait Caramuel supra citatus, *Benigniores, etsi aliquando sint minùs probabiles, per accidens sunt semper utiliores & securiores.* Ergo juxta D. Thomam non licèt sequi opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris.

Confirmatur ex eodem S. Doctore quodlib. 8. 27. art. 13. ubi etiam quærit, *An ille qui habet plures præbendas peccet ex hoc ipso quod opiniones Magistrorum sunt in contrarium?* Et respondet in argumento sed contra: *Potest esse quod in tali casu aliquis adhibet diligentiam, inquirens an habere plures præbendas sit licitum, nec invenit aliquid quod eum moveat ad hoc quod sit illicitum: Ergo videtur quod sine peccato possit possidere plures præbendas.* Et in corp. articuli concludit, *quod si ille qui possidet plures præbendas in quandam dubitationem inducitur ex contrarietate opinionum, & manente tali dubitatione plures præbendas habeat, periculo se committit, & sic proculdubio peccat, utpote magis amans beneficium temporale, quàm propriam salutem.* Sed qui sequitur opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris, habet aliquod motivum ad cõtrarium opinandum; imò magis urgent rationes in oppositum, quod opinio quam sequitur sit falsa, quàm propria suadeant motiva quod sit vera; unde non potest non induci in quandam dubietatem & formidinem de ejus veritate, ut infrà ostendemus: Ergo juxta principia doctrinæ D. Thomæ, qui sequitur opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris, non potest à peccato excusari.

Præceptori Angelico concinit Doctor subtilis, 28. cujus mentem circa hanc quæstionem nuper aperuit, & egregiè prosecutus est Anonymus quidam ejus Discipulus, Theologiæ Professor in conventu Tolosano RR. Patrum Recollectorum, opusculo de Prudentia Christiana, contra abusum quintæ conscientiæ, sic enim, obscurè licèt, opinionem probabilem vocat. Duo solùm, ex variis quæ adducit, Scoti testimonia referam. Unum habetur in 3. dist. 25. qu. 1. num. 8. ubi ait: *In moralibus quando sunt altercationes de aliquo peccato, quando primò est mortale, ut si unus peritus in scientia dicat quod non licet sic mercari, & alius dicat quod licet; tutius est non procedere sic nec sic, sed expectare quousque veritas pateat aliunde: si enim ita esset quod unus Doctor diceret aliquem peccare moraliter nisi sic faceret, & alius quod peccaret si sic faceret, tunc simplex foret perplexus: ideò benè videndum est in moralibus, antequam aliquid asseratur, quia videlicet cùm habens duas opiniones contrarias perplexus sit, periculosè se determinaret ad unam, nisi re diligenter inspectâ, illam probabiliorem agnosceret.* Alterum desumitur ex 4. dist. 11. qu. 6. ubi sic habet: *Cùm multis sit probabilior pars negativa, non sine peccato aliquis se exponit dubio, sequendo affirmativam minùs probabilem.* Ex quibus patet utriusque Scholæ, Angelicæ, & Subtilis, Principes ac Duces, apertè stare pro nostra sententia.

§. III.

Ratio fundamentalis nostræ conclusionis exponitur.

RATIO fundamentalis nostræ conclusionis 29. potest sic breviter proponi. Ad rectitudinem operationis requiritur certitudo saltem mo-

ralis de ejus honestate, excludens moralem formidinem: Sed qui sequitur opinionem minùs probabilem, faventem libertati, in concursu probabilioris, quæ favet præcepto; v. g. qui facit aliquem contractum, quem probabiliùs existimat esse usurarium, aut simoniacum; vel qui absque necessitate pingit in die festo, probabile existimans id sibi licere, licèt oppositum judicet probabilius & verisimilius, non habet talem certitudinem: Ergo non rectè & honestè operatur. Major est certa: quia ut actus sit honestus & moraliter bonus, debet dirigi à prudentia, quæ est generalis regula actuum humanorum: prudentia autem, cùm sit virtus intellectualis practica, requirit certitudinem saltem moralem in suo objecto. Unde rectè dicunt Salmanticenses t. 2. qu. 57. art. 4. num. 4. *Sicut virtus intellectualis speculativa in eo consistit, ut intellectus per se fallibilis rebus necessariis & infallibilibus conformetur: ita virtus intellectualis practica* (qualis est prudentia) *in eo sita est, ut res seu actiones ex se contingentes, formæ infallibili, per quam intellectus in eas influit, conformentur.*

31. Minor etiam non apparet minùs evidens: Quis enim affirmare audeat se habere moralem certitudinem de honestate illius operationis, quæ magis mala quàm bona sibi apparet, & de qua hoc judicium & dictamen habet: probabilius & verisimilius est, hanc actionem esse malam & illicitam? Sed qui operatur ex opinione minùs probabili, quæ stat contra præceptum, in concursu probabilioris, quæ favet præcepto, non potest non habere tale judicium & dictamen in intellectu; cùm opinio probabilior favens præcepto, dictet, & suadeat probabilius esse & verisimilius, actionem illam esse malam & illicitam: Ergo qui sequitur opinionem minùs probabilem, faventem libertati, in concursu probabilioris, quæ favet præceptò, non habet certitudinem moralem de honestate & bonitate morali suæ operationis.

32. Confirmatur: Qui habet suspicionem, scrupulum, aut dubium, quod aliqua actio sit illicita, non habet certitudinem moralem de ejus honestate & bonitate morali: Sed qui sequitur opinionem minùs probabilem, faventem libertati, in concursu probabilioris, quæ stat pro præcepto, habet non solùm suspicionem, scrupulum, aut dubium, quod actio quam facit sit illicita, sed etiam aliquid majus, nempe conscientiam probabilem, imò & majorem probabilitatem, ut patet, cùm pro hac parte validiora habeat motiva quàm pro alia: Ergo non habet moralem certitudinem de rectitudine & honestate suæ operationis.

33. Respondent Adversarij: Eum qui operatur ex opinione minùs probabili, quæ favet libertati, in concursu probabilioris, quæ stat pro præcepto, habere certitudinem moralem de rectitudine & honestate suæ operationis: quia licèt habeat hoc judicium speculativum, *probabilius & verisimilius est hanc actionem esse malam & illicitam*, v. g. pingere in die festo, vel plures habere præbendas sine dispensatione, aut offerre pecuniam pro beneficio, tanquam motivum, non tanquam pretium, habet tamen simul aliud judicium practicum & reflexum, certificans conscientiam de rectitudine operationis, nempe illud: *Sequens quamcumque sententiam probabilem, tutò operatur, & securus est de rectitudine & honestate suæ operationis*; vel, ut alij dicunt, *Qui probabiliter incedit, tutò incedit.* Unde addunt dubium quod ille habet de rectitudine suæ operationis, esse merè speculativum, subindeque posse stare cum certitudine practica. Quod ut explicent, duplex in intellectu judicium distinguunt: unum quod appellant *practicè practicum*, quia est applicatum ad opus, & operationem humanam immediatè regulat & dirigit: aliud quod *simpliciter practicum* nominant, quia licèt circa agibilia versetur, adhuc tamen ad opus singulare applicatum non est, nec actum humanum immediatè dirigit; & subdunt, quod licèt istud judicium in eo qui sequitur sententiam minùs probabilem, faventem libertati, in concursu probabilioris, quæ stat pro præcepto, dubium sit & incertum, habeatque necessariò adjunctam formidinem partis oppositæ, aliud tamen est firmum ac certum, & excludit omnem dubietatem practicam, & moralem formidinem de malitia morali suæ operationis.

34. Hæc responsio & doctrina est præcipuum ac ferè unicum adversæ sententiæ fundamentum, unde ad illam tanquam ad tutissimum asylum semper confugiunt Adversarij, cùm vi argumentorum premuntur, eoque dogmate, *Qui probabiliter incedit, tutò incedit*, veluti fortissimo clypeo, omnia quæ in ipsos vibrantur tela, putant se posse repellere. Sed difficile non est eos ab illa arce depellere, & murum hunc arietare, clypeumque illum stramineum penitùs infringere.

35. In primis enim ab ipsis quæro, an illud dogma sit certum, vel tantùm probabile? Certum esse si respondeant, pergam quærere undenam istam certitudinem repetant? An ex Scriptura? At multis Scripturæ locis impugnatur hoc dogma, nullo stabilitur, ut ex suprà dictis patet. An ex Patribus? Sed nec ullum pro ipso afferre possunt Patrum testimonium. An ex ratione? Nec ullam pariter rationem evidentem & demonstrativam possunt adducere. Si verò dicant tale dogma esse tantùm probabile, ut proculdubio dicere tenentur, manifestum est illud non esse medium sufficiens ad certificandum hominem de rectitudine suæ operationis, subindeque non posse omnem dubietatem practicam, & moralem formidinem à conscientia tollere, seu moralem certitudinem ipsi tribuere de rectitudine & honestate suæ operationis: sicut enim ex contingenti solùm contingens, ita & ex probabili & fallibili, non nisi probabile & fallibile sequi potest.

36. Dices fortè: Quod licèt tale dogma ab intrinseco, seu à rationibus & motivis intrinsecis, non sit certum & infallibile, sed probabile tantùm & opinabile, ab extrinseco tamen habet omnimodam certitudinem & infallibilitatem, nempe ex suffragio & authoritate plurium gravium Theologorum, & Casuistarum, qui illud certum esse asserunt, & omnimodam securitatem spondent quamcumque opinionem probabilem sequentibus, etiam in concursu probabilioris & tutioris, ut suprà ex Caramuele & Tamburino visum est.

37. Sed contra: Omnes illi Theologi, & Casuistæ (esto eruditione, sapientiâ, & pietate celebres sint) non sunt haud dubiè tantæ authoritatis in Ecclesia, quantæ D. Augustinus, Doctorum aquila, & humanorum ingeniorum apex, eique sapientiâ, prudentiâ, eruditione, pietate, & animarum zelo, multò inferiores existunt; & tamen ille S. Doctor ingenuè profitetur securitatem à se datam nihil valere apud Deum, si à lege divina dissentiat. *Ecce* (inquit homil. 11.) *dat tibi se-*

securitatem procurator, quid tibi prodest si pa- A *terfamilias non acceptet? Procurator sum, servus sum; vis tibi dicam, vive quomodo vis, Dominus te non perdet. Securitatem tibi procurator dedit; nihil valet securitas procuratoris: utinam tibi Dominus securitatem daret, & ego te securum facerem: Domini enim securitas valet, etiamsi nolim, mea nihil valet, si ille noluerit.* Cùm ergo Deus securitatem non promiserit quamcumque opinionem probabilem sequentibus, nec ullum hujus dogmatis in Scriptura aut SS. Patribus extet vestigium; & illud ratione firmâ probari non possit, imò potiùs rationi videatur contrarium, ut infra patebit, manifestum est illud à novorum Theologorum & Casuistarum suffragio non posse omnimodam securitatem & firmitatem habere, quæ moralem omnem excludat formidinem, quæve operantem ex opinione minùs probabili, in concursu probabilioris, à peccato excuset. Unde Lactantius libro tertio cap. 13. rectè admonet: *Ne trahamur authoritate cujusquam; sed veritati potiùs accedamus.* Et subdit: *Nullus hìc temeritati locus est: in æternum stultitiæ pœna subeunda est, si aut persona inanis, aut opinio falsa deceperit.*

38. Addò novorum Theologorum & Casuistarum authoritatem & suffragium, non posse ultra probabilitatis sphæram aliquam sententiam evehere: unde quamvis prædicto dogmati accedat extrinsecum illorum suffragium, semper remanet intra limites & terminos probabilitatis; subindeque moralem certitudinem causare nequit, nec omnem formidinem & dubietatem practicam à conscientia expellere: nam, ut supra dicebamus, sicut ex contingenti solùm contingens, ita & ex probabili & fallibili non nisi probabile & fallibile sequi potest.

39. Ex quo patet, judicium reflexum de probabilitate sententiæ minùs probabilis, in concursu probabilioris, non posse certificare conscientiam de rectitudine operationis, & omnem formidinem ac dubietatem de malitia ejus excludere: dubietas enim & formido non possunt excludi, nisi per aliquod principium firmum & certum: Sed istud dogma Adversariorum: *Sequens quamcunque probabilem sententiam, tutò operatur: vel qui incedit probabiliter, tutò incedit*, non est certum aut firmum, sed dubium, incertum, & duntaxat probabile & opinabile, ut jam ostendimus: Ergo &c.

40. Confirmatur primò: Dubitatio debet semper tolli per aliquid certius eo de quo dubitatur: Sed prædictum dogma Adversariorum non est certius eo de quo dubitatur, putà *an liceat habere plures præbendas? An licitum sit pingere in die festo &c.* utrumque enim solùm probabile E est, subindeque incertum & fallibile: Ergo per tale dogma, seu per judicium reflexum de probabilitate sententiæ, non potest tolli omnis formido & dubietas de malitia morali operationis.

41. Confirmatur secundò: Si probabilitas reflexè cognita in aliqua opinione, seu judicium reflexum de probabilitate alicujus sententiæ, formidinem & dubietatem de malitia morali operationis excluderet, sequeretur affirmationem esse causam negationis, & possem rectè concludere me non habere de aliquo formidinem & dubietatem, quia de eo habeo formidinem & dubietatem: Sed hoc absurdum est: Ergo & illud. Sequela patet: quia formido & dubietas sunt de intrinseca ratione opinionis probabilis; nam ut ait D. Thomas qu. 14. de verit. art. 1. *Tunc est dispositio opinantis, quando intellectus magis inclinat in unam partem, sed de opposita dubitat:* & 1. p. qu. 79. artic. 9. *Opinio* (inquit) *significat actum intellectûs, qui fertur in unam partem contradictionis, cum formidine alterius:* Ergo si judicium reflexum de probabilitate alicujus sententiæ, tollat formidinem & dubietatem de malitia morali operationis, sequitur affirmationem esse causam negationis, & me non habere de aliquo formidinem & dubietatem, quia de illo habeo formidinem & dubietatem.

B Confirmatur tertiò: Si ex vi probabilitatis sententiæ minùs probabilis operans posset certificari hìc & nunc se non peccare, ipsam eligendo, nullus unquam peccaret, sequendo conscientiam dubiam: Sed hoc dici nequit: Ergo nec illud. Minor est certa: nam ut ait D. Thomas quodlib. 8. art. 13. *Si ille qui habet plures præbendas in quandam dubitationem inducitur contrarietate opinionum, & manente dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit; & sic procul dubio peccat, utpote magis amans beneficium temporale, quàm propriam salutem.* Et Caietanus tomo 1. opuscul. tract. ultimo resp. 13. dubio ultimo: *Si applicatio* (inquit) *ad opus* C *fluctuat circa rectum & obliquum moris, scrupulus est conscientiæ, contra quem illicitè agitur, & obliquitas moralis incurritur.* Sequela verò Majoris probatur: Non datur conscientia dubia, nisi simul concipiatur cum aliqua probabilitate; ideò enim quis de veritate alicujus propositionis dubitat, & fluctuat inter utramque partem contradictionis, quia utrinque habet rationes probabiles: Ergo si sola probabilitas reflexè cognita in aliqua opinione, certificat conscientiam de rectitudine & honestate operationis, sequitur nullum unquam ex conscientia dubia peccare; nam semper habebit aliquod principium ipsum certificans de honestate & rectitudi- D ne suæ operationis, nimirum istud: *Sequens quamcunque sententiam probabilem, de honestate & rectitudine suæ operationis securus est.*

§. IV.

Aliæ rationes expenduntur.

PRÆTER rationem jam adductam, quæ præcipua & fundamentalis est, plures aliæ suppetunt ad nostram conclusionem suadendam, & ad probandum non esse licitum sequi opinionem minùs probabilem, faventem libertati, in concursu probabilioris, quæ stat pro præcepto.

42. Prima est: Sententia minùs probabilis, licèt secundùm se, & dum non apparet alia probabilior, sit probabilis, tamen comparatione factâ ad probabiliorem, non manet probabilis, sed falsa & improbabilis censetur: Atqui sententiam cognitam improbabilem & falsam, nemo tutâ conscientiâ sequi potest: Ergo nec sententiam minùs probabilem, in concursu probabilioris. Major, in qua est difficultas, probatur: Sic se habet minùs verum ad intellectum, sicut minùs bonum ad voluntatem: Sed sic est quòd respectu voluntatis, licèt quodlibet verè bonum sit amabile, secundùm se sumptum, tamen comparatione ad majus bonum, non est amabile, neque bonum; unde factâ comparatione inter

majus & minus bonum, voluntas non potest A eligere minus, repudiato majori, ut in tractatu de actibus humanis disp. 9. art. 3. fusè ostendimus: Ergo similiter licèt opinio minùs probabilis, secundùm se, & præscindendo ab alia probabiliori, probabilis sit, & possit tutâ conscientiâ eligi; secùs tamen in concursu alterius probabilioris.

44. Potestque hæc ratio & doctrina illustrari & confirmari ex D. Thoma 1. p. qu. 50. art. 1. ad 1. ubi ex Aristotele docet, medium comparatum ad unum extremum, alterum extremum videri; v. g. tepidum comparatum calido, videtur frigidum, & comparatum frigido, videtur calidum; & media fidium, gravis, comparata ad ultimam dicitur, & acuta ad primam; fuscum B comparatum ad nigrum, album dicitur, & nigrum, si comparetur ad album. Ex quo ibidem infert S. Doctor, post Damascenum, Angelos dici immateriales & incorporeos, quantùm ad nos; & comparativè ad Deum dici materiales & corporales. Unde cùm opinio minùs probabilis medietinter improbabilem & probabiliorem, licèt comparativè ad improbabilem probabilis sit, facta tamen comparatione ad probabiliorem, censetur improbabilis; subindeque in concursu illius tutâ conscientiâ eligi nequit.

Ex qua ratione præcipuum Adversariorum C fundamentum penitùs evertitur: esto enim quòd ille qui sequitur quamcunque probabilem sententiam, tutò operetur, & de rectitudine suæ operationis securus sit, non sequitur tamen posse tutâ conscientiâ eligi minùs probabilem, in concursu probabilioris; quia, ut jam ostendimus, comparatione ad probabiliorem, censetur aut videtur improbabilis; nemo autem tutâ conscientiâ sententiam improbabilem sequi potest.

45. Secunda ratio: Dictamen regulans rectam operationem non debet esse indifferens ut conformetur, vel non conformetur legi æternæ, quæ est prima regula bonitatis & rectitudinis nostrarum operationum, ut docet S. Thomas 1. 2. qu. D 19. art. 4. sed debet quantùm est de se ipsi conformari, saltem quantùm ad apparentiam, id est, debet magis ipsi conforme quàm difforme apparere: sicut horologium, ut sit recta mensura durationis rerum corporearum, debet quantùm est de se, comparari motui cœli, qui est prima regula & mensura omnium motuum inferiorum: Atqui dictamen rationis fundatum in opinione minùs probabili stante contra præceptum, in concursu probabilioris quæ favet præcepto, ne apparenter quidem legi æternæ conformatur; quia stante opinionum conflictu, non magis apparet non conformari, quàm conformari, quia pars probabilior magis suadet non conformari: Ergo tale dictamen non potest esse E regula rectæ operationis.

46. Tertia ratio: Ille non agit rectè, qui in sua operatione non sequitur dictamen rationis: Sed talis est qui relictâ opinione probabiliori sectatur minùs probabilem: Ergo &c. Major patet: quia dictamen rationis est proxima & immediata regula morum, ut docet S. Thomas loco supra citato. Minor verò suadetur: Dictamen rationis nihil est aliud quàm inclinatio potentiæ rationalis ad assensum: Sed qui relictâ opinione probabiliori sectatur minùs probabilem, non sequitur hujusmodi inclinationem; cùm inclinatio intellectûs feratur ad illam partem contradictionis, pro qua sunt fortiora motiva, & magis convincentia, qualia sunt ea quibus opinio probabilior innititur: Ergo qui relictâ opinione probabiliori sectatur minùs probabilem, non sequitur dictamen rationis.

Quarto ratio: Qui facit opus quod probabiliùs credit posse displicere amico, etiamsi pro- 47. babiliter credat non displicere, contemnit amicum, subindeque contra leges amicitiæ peccat: v. g. quis probabiliùs putat amicum graviter offendi, si in domum suam recipiat ejus inimicum, quamvis probabiliter credat non offendi, si vult nihilominus recipere inimicum, contemnit amicum, quia ita agit, ut etiam si contingat amicum lædi, non curet; si enim timeret eum lædere, vitaret periculum ipsum lædendi: Sed qui sequitur opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris, asserentis actum esse illicitum, facit opus quod probabiliùs credit displicere Deo, etiamsi probabile credat ipsi non displicere; eatenus enim opus displicet Deo, quatenus in se illicitum est: Ergo qui sequitur sententiam minùs probabilem, asserentem actum esse licitum, in concursu probabilioris, affirmantis ipsum esse illicitum, peccat contra legem amicitiæ quam Deo exhibere tenetur.

Quinta ratio: Licèt ignorantia invincibilis 48. excuset à peccato, non tamen ignorantia vincibilis, quia una tollit ab actu rationem voluntarij, non verò altera, ut art. 7. fusè expendemus: Sed qui sequitur opinionem minùs probabilem, quam putat esse falsam, & à lege æterna discordantem, relictâ eâ quam veriorem & probabiliorem, ac divinæ legi magis consonam existimat, non habet ignorantiam invincibilem, sed vincibilem veritatis; tum quia ratione formidinis, annexæ opinioni minùs probabili, errorem aliquo modo prævidet; tum etiam quia veritatem aliquo modo contemnit, non curando de alia sententia, quam probabiliorem, subindeque veritati magis consonam aut propinquam arbitratur: Ergo ille qui sequitur sententiam minùs probabilem, faventem libertati, relictâ probabiliori, quæ stat pro præcepto, non excusatur à peccato.

Sexta ratio: Qui habet suspicionem, scrupu- 49. lum, seu levem credulitatem, quòd aliqua actio est illicita, peccat, & quidem mortaliter, si cum tali suspicione, scrupulo, vel credulitate levi, in gravi materia operetur: Ergo à fortiori ille peccat, qui habet conscientiam non solùm dubiam & scrupulosam, sed etiam probabilem, imò & probabiliorem, quòd actus quem facit sit illicitus. Consequentia patet: quia probabilitas de malitia actûs, præsertim si magna sit, qualis illa est, quæ probabiliori sententiæ convenit, magis accedit ad certitudinem de illa, quàm levis suspicio, scrupulus, aut dubium: Ergo si ille qui agit contra dictamen conscientiæ dubiæ, aut scrupulosæ, existimantis aliquem actum esse illicitum, peccat, à fortiori ille qui agit contra opinionem, quam non solùm probabilem, sed etiam probabiliorem existimat, & quæ asserit actum esse illicitum, & legi divinæ contrarium, non excusabitur à peccato.

Antecedens verò expressè habetur in jure, in cap. *per tuas* 2. de Simonia, ubi decidituresse peccatum mortale operari contra conscientiam scrupulosam, nisi priùs formido & scrupulus

deponantur. Item in cap. *Inquisitioni* de sentent. excom. cùm propositus esset casus, *An conjux habens conscientiam de impedimento dirimente, possit reddere & exigere debitum conjugale?* Respondetur distinguendo, *an talis habeat hujusmodi conscientiam ex credulitate probabili & discreta, an verò ex credulitate levi & temeraria?* & in hoc secundo casu dicit textus: *Quod ad pastoris sui consilium (conscientiâ levi & temerariæ crudelitatis explosâ) licitè poterit non solùm reddere, sed etiam exigere debitum conjugale.* Per parenthesim illam innuens, quòd si credulitatem illam, etsi vel temerariam, non exploderet, sine dubio, debitum petendo vel reddendo, peccaret. B

50. Confirmatur ex D. Thoma quodlib. 8. art. 13. ubi ait: *Duobus modis aliquis ad peccatum obligatur: uno modo, faciendo contra legem, ut cùm aliquis fornicatur: alio modo, faciendo contra conscientiam, etiamsi non sit contra legem; ut si conscientia dictat alicui quod levare festucam de terra sit peccatum mortale. Ex conscientia autem obligatur aliquis ad peccatum, sive habeat certam fidem de contrario ejus quod agit, sive etiam habeat opinionem cum aliqua dubitatione.* Ergo ex D. Thoma ille peccat qui elicit aliquam actionem, quam ex conscientia dubia seu scrupulosa existimat esse illicitam, licèt talis actio revera non sit illicita, nec legi divinæ contraria. Unde cùm ille qui habet conscientiam probabilem, imò & probabiliorem, de malitia suæ operationis, fortiora motiva habeat, & magis convincentia, quòd ea illicita sit, quàm ille qui ex conscientia dubia seu scrupulosa eam malam existimat, si iste peccet, à fortiori & ille peccabit. C

§. V.

Eadem veritas ratione morali suadetur.

51. RATIONES hucusque expositæ, Theologicæ sunt, & ex purissimis ac limpidissimis Angelici Doctoris fontibus sumptæ; ea quam hìc expendemus, moralis erit, & ex dictamine prudentiæ, seu communi virorum prudentum judicio & existimatione petitâ, ac fundata in percelebri illo sacrorum Canonum dogmate: *In dubiis tutior pars est eligenda*, de quo fusè art. 5. Cùm enim dubium sit ac incertum, an rectè operemur, sequendo sententiam minùs probabilem, in concursu probabilioris, & nullus dubitet licere sequi probabiliorem & tutiorem, relictâ minùs tutâ & minùs probabili, recta ratio & prudentia suadent, huic potiùs adhærere sententiæ, quæ nulli prorsus errandi aut peccandi periculo nos exponit, quàm illi quæ nos probabili saltem errandi & peccandi periculo reddit obnoxios. D E

52. Gallici Annales referunt, Henricum IV. recentis & inclitæ memoriæ Gallorum Regem, cùm ex colloquio, quod eo postulante habitum est inter Doctores Catholicos, & hæreticæ pravitatis Ministros, audiisset ab iis, qui tum aderant hæreticis Ministris, eos qui Catholicam fidem sequerentur, dummodo piè & rectè viverent, in via æternæ salutis ambulare; Catholicis Doctoribus ex adverso asseverantibus, eos qui Calvinistarum doctrinam sectarentur, non posse ad æternam fœlicitatem pervenire; Regem, inquam, sapientissimè dixisse, id prudenti consilio convenire, ut Catholicam A & Romanam potiùs fidem amplecteretur, quàm Calvinianæ sectæ adhærere perseveraret: quippe ex partis utriusque consensu, se posse, Romanæ Ecclesiæ fidem profitendo, futuræ beatitudinis compotem fieri; at secundùm Catholicorum doctrinam, si Calvinianam hæresim non abjuraret, æternæ damnationis pœnam devitare non posse: viri porro prudentis esse, in salutis negotio partem tutiorem sequi. Quæ ratio in summo Principe usque adeò valuit, ut repudiatis Calvini erroribus, in Romanæ Ecclesiæ partes migraverit.

Simili discursu in præsenti materia uti licet: cùm enim incertum ac dubium sit, an licèat sequi sententiam minùs probabilem, in concursu probabilioris, idque plures graves & docti Theologi constanter negent: è contra verò omnes Doctores, tam qui nostræ adhærent sententiæ, quàm qui oppositam amplectuntur, unanimiter, nulloque prorsus discrepante, tutò nos posse probabiliorem sequi sententiam, relictâ minùs probabili, profiteantur: nonne viri prudentis est, in salutis negotio, à quo tota hominis pendet fœlicitas, tutiorem & probabiliorem partem sequi, relictâ minùs tutâ, & minùs probabili, nec se exponere probabili in materia morum errandi periculo, *in qua* (ut ait Lactantius) *si quid erratum fuerit, vita omnis evertitur.* *Lib. 3. cap. 7.*

53. Confirmatur: Homo non minùs debet esse cautus in his quæ ad salutem animæ spectant, quàm in illis quæ ad salutem corporis pertinent: Sed qui in istis uteretur opinione minùs probabili, relictâ probabiliori, imprudenter omnino & stultè ageret; v. g. qui medicamentum reciperet, quod probabiliùs putaret esse mortiferum; vel qui navi se committeret, quam probabiliùs crederet perituram; aut qui sponte ingrederetur sylvam, quam probabiliùs putaret à latronibus inhabitatam: Ergo à fortiori imprudenter agunt, qui salutem spiritualem animæ, opinioni minùs probabili, & minùs tutæ committunt, & qui (ut verbis Hugonis Victorini utar) *non timent animæ suæ legem dare, quam corpori suo præscribere nolunt.*

54. Confirmatur ampliùs: Si ex præcepto prudentiæ tenemur emere vestes, quæ meliores & commodiores nobis apparent, & sumere medicinam, quam credimus salubriorem, aut eligere viam, quam arbitramur tutiorem; à fortiori prudentia imperat, vel saltem suadet, in materia morum probabiliores, & tutiores vias sectari, & *veriorem eligere plusquam vestimentum*, ut discurrit D. Chrysostomus supra §. 2. relatus. Et certè *filij hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt*, ut ait Christus Lucæ 16. homines enim sæculares & mundani, in agibilibus sæculi, & bonorum temporalium administratione, omnem quam possunt securitatem sollicitè quærunt: novi autem hujus sæculi Theologi & Casuistæ, quibus animarum cura commissa est, & qui divini luminis dispensatores & administri (ut Dionysius Angelos appellat) non incongruè dici possunt, vias minùs tutas, & minùs probabiles, probabilioribus & tutioribus anteponi posse profitentur; idque in salutis negotio, quod omnium maximum est, & à quo, ut supra dicebamus, tota hominis pendet fœlicitas: & quod mirere magis, in ipso etiam mortis articulo, in quo æternitatis jacitur alea; mortis enim articulus (inquiunt) novam

operationum moralium regulam non inducit, A subindeque quod in decursu vitæ licitum est, in ipso etiam mortis articulo, tutâ conscientiâ fieri potest.

55. Sed quàm noxia & periculosa sit hæc sententia, non solùm rationes adductæ manifestè declarant, verùm etiam plura suadent exempla, à gravissimis Authoribus relata: inter quæ illud celebre est, quod de quodam Philippo Cancellario Parisiensi (quem damnatum esse dicunt, eò quòd beneficiorum pluralitati nolens contra aliorum sententiam renuntiare, in ipso mortis articulo dixerit se velle vim probabilitatis opinionum experiri, & videre an hæc ad damnationem sufficeret) referunt Dionysius Carthu- B sianus opusc. de pluralitate beneficiorum, Spondanus, & Maluenda ad annum 1238. & ante illos Cantipratanus, integerrimæ fidei vir, & ut ait Carthusianus, *litteratus, & nobilis*, lib. 1. de apibus cap. 19. §. 5. ubi de prædicto Philippo loquens, sic ait: *Illum agonizantem in morte Guillelmus Parisiensis Episcopus paternâ sollicitudine visitavit, rogavitque eum ut opinioni cederet de pluralitate beneficiorum, & omnia beneficia sua, excepto uno in manus Ecclesiæ resignaret. Renuit ille, experiri se velle dicens, utrum esset damnabile beneficia plura tenere. Mortuus est ergo sic. Post paucos autem dies, cùm dictus Parisiensis Episcopus, finitis Matutinis, orare* C *vellet, vidit inter se & lumen quasi umbram hominis tetram nimis: Elevatâ ergo manu consignat se, & si ex parte Dei sit, præcipit ut loquatur. Cui respondit apparens: Alienus à Deo sum, sed tamen miserabilis factura ejus. Et Præsul: Tu quis es? Cui ille respondit: Ego sum Cancellarius ille dudum miserrimus. Rursus Episcopus, elatò altiùs gemitu, Et quomodo, inquit, tibi est sic dolenti? Male, ait, imò quàm pessimè, quia damnatus sum æternâ morte. Et Episcopus: Heu ait, charissime, quæ causa tuæ damnationis? Tres sunt, inquit, causæ quare morte perpeti sum damnatus. Prima est, quòd recentiores fructus annuos contra pauperes timidè reservavi. Secunda est,* D *quòd contra sententiam plurimorum, de pluralitate beneficiorum quasi licitè tenendorum, opinionem propriam defensavi, & in hoc me periculo moralis culpæ commisi. Tertia est, & illa gravissima omnium, quòd abominabili carnis vitio, in scandalum multorum, multo tempore laboravi. Et ad Episcopum mox subjunxit: Estne (inquit) finitus mundus? Et Episcopus: Miror, ait, te litteratissimum quondam virum hoc quærere, cùm me adhuc vivum cernas, & omnes nos viventes adhuc mori necesse sit, antequam mundus instante judicio finiatur. Et ille: Non mireris, inquit, quia nec scientia, nec opus, nec ratio est apud inferos viventi. Et hæc dicens, umbra ab oculis* E *mirantis evanuit. Ipse autem Episcopus (non tamen sub persona sua, quasi hæc vidisset) in prædicatione sua clericis omnibus recitavit.* Hæc Cantipratanus. Ex quibus evidenter habetur, unam ex causis damnationis illius Cancellarij fuisse, quia contra plurimorum sententiam tenuerat licitum esse habere plura beneficia, & in hoc se damnationis periculo exposuerat: Sed hæc sententia tunc temporis erat probabilis; nam, ut ait D. Thomas (qui eodem tempore vivebat, & qui Cantipratani fuit condiscipulus) quodlib. 9. art. 15. *Inveniuntur de ista quæstione* (an scilicet licitum sit habere plures præbendas) *Theologi Theologis, & Juristæ Juristis contraria sentire:* Ergo periculum damnationis reperitur in sequenda opinione minùs tuta & minùs probabili, in concursu probabilioris & tutioris.

56. Quod alio exemplo relato à B. Petro Damiano, piissimo & doctissimo Cardinali, opusc. 34. cap. 5. confirmari potest. *Clericus* (inquit) *Colonienſis Ecclesiæ vadum fluminis transibat; & ecce Beatus Severinus, ejusdem Ecclesiæ nuper Episcopus, equi ejus habenas apprehendit, eumque retinens stitit. Cumque ille in stuporem versus, & graviter admiratus, cur illic tam clarus, & tam celebris famæ vir moraretur, inquireret; da mihi, ait, manum tuam, & quæ circa me sunt non auditu disce, sed tactu. Cùmque datam manum fluctibus Episcopus immersisset, tantus eam ardor absorbuit, ut undique carnes ejus resolutæ diffluerent, & ossa nuda vix hærentibus articulis remanerent. Ad quem Clericus: Cùm nomen, inquit, tuum in tanta benedictione sit apud nos, & fama tua consonis totius Ecclesiæ præconiis celebretur, cur te pestilens hæc vorago constringit, tantoque, proh dolor! incendio cruciaris? Ad quem S. Episcopus: Nihil, ait, aliud in me remansit ultione plectendum, præter hoc tantùm, quia dum in aula regia constitutus, imperialibus me consiliis vehementer implicui, Canonicæ synaxis officia, per distincta horarum spatia non persolvi: manè quippe simul omnia coacervans, tota die negotiis ingruentibus securâ libertate vacabam. Ob hanc itaque negligentiam Horarum, ardoris hujus fero supplicium.* Ex quo patet, S. illum Episcopum in purgatorio graviter cruciatum, ob eam solùm rationem, quòd ut imperatoriæ curiæ negotiis per diei decursum liberiùs vacaret, Horas canonicas manè totas simul recitabat: Atqui tunc operabatur ex opinione probabili; cùm plures Casuistæ doceant licitum esse, ob rationabilem causam, Horas divini Officij prævenire, illúdque totum manè simul recitare, quando oportunitas illud horis debitis recitandi, propter urgentes occupationes, prævidetur non affutura: Ergo falsum est, omne probabile esse licitum & honestum, & quamcumque opinionem probabilem, probabilitate quantumvis tenui, excusare à peccato, ut recentiores Casuistæ docent: subindeque veriores & probabiliores sententias eligere semper tenemur, & prudens illud Augustini consilium sequi: *In his quæ salutis sunt,* TENE CERTVM, DIMITTE INCERTVM.

§. VI.

Aliud argumentum morale.

57. DABIT veniam Lector eruditus, si ad hoc novorum Casuistarum dogma, cujus tantum est virus, ut omnem penè Theologiam moralem infecerit, penitùs evertendum, aliud argumentum morale subjiciam, ex eo desumptum, quòd in antiquis Patribus, & in Ecclesiæ Doctoribus, nullum extet ipsius vestigium; ut vel ex eo cerni potest, quòd nullus omninò à Casuistis, ad illud stabiliendum, vel Scripturæ, vel Patrum locus adducatur. *Cogitet autem apud se, quisquis in re omnium gravissima falli non vult* (subdit eleganter Wendrochius) *an aliquid verisimilitudinis habeat, præcipuum cardinem Theologiæ moralis, ab omnibus Patribus ignoratum esse, & his postremis temporibus retectum. Omnino probabilitatis doctrina, siquidem vera esset, & non infidam securitatem afferret,*

ferret, nil commodius, nil ad evellendos scru- A *ris hastas, enses, & alia Principum antiquorum arma, quæ nobis essent impedimenta) dicturi sumus necessariò, Juniores subtilioribus ingeniis præditos; & Socratibus, Platonibus, Aristotelibus fuisse acutiores & oculatiores Thomas, Scotos, Molinas, Suarios, Vazquios.* Unde alibi dicit: *Non multùm ego temporis impendo aut perdo in Veterum libris legendis, non quòd contemnam illos, sed quòd omnia quæ pulchrè cogitarunt, jam sint à Junioribus summo studio elimata.* Similia habet Theophilus Raynaudus in novæ libertatis explic. p. 2. cap. 4. §. 7. ubi sic ait: *Scholastici posteriores super senes intellexerunt, & pleraque omnia rejicienda agnoverunt, quæ anteriores vel probarant, vel non improbabilia existimarant: sicut enim* (subdit ex Ægidio Romano) *si nanus esset super humerum gigantum, longiùs videret quàm gigas; ita posteriores Scholastici, existentes super humeros priorum, longiùs vident quàm priores.* Caramueli & Theophilo assentiuntur Reginaldus, Cellotius, & alij, asserentes *fidem è Veteribus hauriendam, doctrinam morum è Recentioribus:* quoniam Antiquiorum placita viciniora sunt traditioni, Apostolicæque doctrinæ; Recentiores verò in doctrina morali magis instructi. Unde Caramuel in Theolog. fundam. num. 1268. aliàs 1985. *Tota moralis Theologia* (inquit) *nova est. Quis enim negare audebit esse hodie in Diana centenas opiniones probabiles, quæ Augustino, & antiquis Ecclesiæ Patribus ignotæ fuerunt?*

Porrò hæc ita absurda sunt, & à communi sapientum sensu adeò aliena, ut impugnatione non egeant, sed ea retulisse, confutasse sit. *Quare nolo plura dicere de re tanta, quia melius eam committo fidelium gemitibus, quàm orationibus meis,* ut cum Augustino loquar. *Cum istis non tam disputationibus, quàm orationibus est agendum: plus eis sine dubitatione præstamus, si ut corrigantur oremus, ne cum tantis ingeniis vel pereant, vel alios perdant præsumptione damnabili.*

§. VII.

Absurdis & inconvenientibus adversa sententia exploditur.

PLVRA licèt ex adversa sententia sequantur inconvenientia, ea tamen ad duo præcipua capita revocari posse existimo; nempe ad inquisitionem veritatis, quam hæc sententia reddit prorsus inutilem, & ad morum puritatem, & innocentiam, quam etiam violat & corrumpit.

Primum rectè & eleganter expenditur à Joanne Sinnichio, libro supra citato de Saule exrege §. 359. ubi sic discurrit: *Petendi instantiam amovere potiùs quàm promovere videntur, qui probabilitatem quantumlibet tenuem sufficere ad securè agendum arbitrantur. Quorsum enim se quis fatiget petendo à Deo notitiam certam veritatis, qui securum se reputat ductu exiguæ probabilitatis? Neque enim ob aliud necessaria est legis gnaritas, nisi ut obtineatur benè agendi securitas. Hac proinde obtentâ per dictamen probabilitatis, cessat anxietas exquirendi limam veritatis. Etenim ut ait Leo Papa, Nemo ad cognitionem veritatis magis propinquat, quàm qui intelligit in rebus divinis, etiam si multùm proficiat, semper sibi superesse quod quærat. Nam qui se ad id in quod tendit pervenisse præsumit, non quæsita reperit, sed in inquisitione deficit. Qui ergo persuaderi*

58. Simili discursu utuntur quidam Recentiores contra Suarem, contendentem obligari hominem ad actum contritionis in articulo mortis, nec ei sufficere sacramentalem absolutionem cum attritione cognita. *Incredibile est* (inquiunt illi apud Caramuelem Theol. fundam. num. 307.) *annis integris mille sexcentis rem tam necessariam, si esset vera, fuisse in Ecclesia Romana ignoratam. Altiùs de Dei misericordia est præsumendum: non enim admittendum est, ab illo ita totam Ecclesiam deseri, ut in re tanti momenti semper fuerit decepta. Quæ ratio* (subdit Caramuel) *tametsi moralis sit, & non metaphysica; fortis interim est, & sufficiens, ut Suaris opinio rejiciatur.* Sed quis non C videat pari jure, & simili discursu, rejici posse ejusdem Caramuelis, & aliorum Recentiorum dogma, quo asserunt omnem opinionem probabilem, probabilitate quantumvis tenui, tutam esse, subindeque licere sequi sententiam minùs probabilem, in concursu probabilioris? Cùm enim antiquis Ecclesiæ Patribus tale dogma ignotum sit, & ne levissimum extet in eorum libris ipsius vestigium, credibile est illud non esse verum, nec ad morum institutionem, & conscientiarum quietem & tranquillitatem necessarium, ut novi Casuistæ passim asserunt: *Incredibile enim est, annis integris mille sexcentis, rem tam necessariam fuisse in Ecclesia Romana ignoratam. Altiùs de Dei misericordia est* D *præsumendum: non enim admittendum est, ab illo ita totam Ecclesiam deseri, ut in re tanti momenti semper fuerit decepta. Certè* (ut verbis ejusdem Caramuelis utar) *hæc ratio tametsi moralis sit, & non metaphysica, fortis interim est,* & sufficiens, ut recentiorum Casuistarum dogma rejiciatur. Unde meritò adversùs eundem Authorem, cum Hieronymo Epist. 65. exclamare possumus: *Cur post quadringentos annos* (dicamus nos mille sexcentos) *docere nos niteris, quod ante nescivimus? Cur profers in medium quod Petrus, & Paulus edere noluerunt? Usque ad hunc diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit. Illam senex tenebo fidem, in qua puer natus sum.* E

59. Nec valet quod ait Caramuel num. 197. & 190. editionis Francoford. *In materia morum majoris faciendæ sunt Juniorum opiniones, quàm Veterum,* quod hac argumentatione, ex perpetuo corporis & animi conflictu desumpta, suadere conatur: *Videntur* (inquit) *corpus & animus conflictu perpetuo dissentire, quod probant naturalia & moralia; & tunc animum fortiorem & liberiorem reddi, cùm corpus maceratur & debilitatur. Cùm igitur non possimus negare, Veteres majores mole, & viribus robustiores fuisse (reperimus enim & colimus hodie eximia Sanctorum multorum corpora; habemus in thesau-*

60.

sibi sinunt, se per quamcumque & quarumcumque A
opinionum probabilitatem peruigisse ad agendi se-
curitatem, desinent petere à Deo ulteriorem legis
intelligentiam, præsumentes se jam perveniſſe ad
ſecuritatis ſufficientiam. Unde ſi Caſuiſtas recen-
tiores audiamus, qui omnia purè probabilia
tuta exiſtimant, eumque, qui probabiliter in-
cedit, tutò incedere profitentur, prorſus immu-
tandæ ſunt Chriſtianæ preces, nec jam cum Da-
vide ſic orandum eſt: *Veritatem tuam doce me:*
Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in ve-
ritate tua; ſed iſtis potiùs ad probabilitatis do-
ctrinam compoſitis precibus utendum: *Proba-*
bilitatem tuam doce me: Deduc me Domine in
via tua, & ingrediar in probabilitate tua, ut re- B
ctè ait Wendrochius.

61. Alterum inconveniens declaratur ab Epiſcopo
Gandavenſi in Epiſtola paſtorali ad Clerum ſuæ
Diœceſis, in qua ſic dicit: *Experimur quotidiè*
tantâ paſſim licentiâ novas & laxas in materia
morali excogitari opiniones, & commenta, ut vix
quidquam illicitum futurum ſit, ſi quorumdam
placitis acquieſcamus, nec ullum penè præceptum
naturale aut poſitivum, quod quæſtuoſis iſtorum
probabilitatibus obnoxium non ſit, & eludatur:
uſque adeò ſtudent peccata omnia fucare & obvol-
vere, aut de medio etiam omnino tollere, arctam-
que viam cœli, reclamante Chriſto Domino, di-
latare, ut quantùm ſaltem apparet, commodiùs C
per ſpatioſam ambulent; quæ utinam ipſos cum
ſectatoribus ſuis ad perditionem non ducat.

62. Similia habet Creſpinus à Borgia in ſelectis
Moralibus quæſt. 9. ubi ſic diſcurrit: *In rebus*
moralibus vix datur caſus in quo non ſint duæ
opiniones contradictoriæ & probabiles, & hoc
punctum ita ad punctum reduxit Caramuel, ut
vix ſit aliquod præceptum Eccleſiaſticum, quod
eludi non poſſit, ſi ejus doctrinæ, quam proba-
bilem putat, adhæreamus. Nam duas opiniones
probabiles contradictorias ſequi quemlibet poſ-
ſe, probabile eſſe contendit: ex quo fit ut nemo
teneri videatur præcepto jejunandi, audiendi
ſacrum, recitandi horas canonicas, & alia hu- D
juſmodi.

63. Quod ille de Caramuele dixit, de aliis recen-
tioribus Caſuiſtis licet aſſerere: cùm enim Dia-
na in opere Reſolutionum moralium numeret
quæſtiones in materia morali ſupra ter mille,
cum opinionibus & Authoribus pro utraque
parte affirmantibus aut ambas eſſe probabiles,
aut unam probabilem, & alteram probabilio-
rem; & recentiores Caſuiſtæ ad hoc potiſſimùm
tendant, ut certatim in materia morali novas &
plauſibiles opiniones ſingulis diebus excogitent,
ut reddendo probabilia, quæ antea probabilia
non erant, ea quæ antea non licebant, licita
faciant; manifeſtum eſt, quòd ſi quæcumque E
probabilitas à peccato excuſet, & ad honeſtan-
das actiones humanas ſufficiat, omnia ferè erunt
licita ac honeſta, & vix ullum erit præceptum
naturale & poſitivum, quod facilè eludi non
poſſit. Quod ut pateat ad oculum, brevem pro-
babilitatis ſynopſim hîc deſcribam, in qua no-
vorum Caſuiſtarum exceſſus, pluresque ipſo-
rum aſſertiones ex eorum libris fideliter excer-
ptas, ut in parva tabella exponam; ex ea enim
manifeſtum erit, nullam ferè dari actionem
pravam, quæ licita non ſit, ſi ipſorum placi-
tis adhæreamus, & ſi fas ſit quamcumque pro-
babilem opinionem ſequi, relictâ probabiliori.
Unde ſit

ARTICVLVS III.

Probabilitatum monſtra, ſeu novorum Caſuiſta-
rum exceſſus referuntur, & refelluntur.

RECTE ait D. Thomas qu. 18. de verit. art.
6. ex Commentatore in 3. de anima, *quòd*
falſa opinio ita ſe habet in cognoſcibilibus, ſicut
monſtrum in natura corporali: eſt enim falſa opi- 64.
nio proveniens præter intentionem ipſorum primo-
rum principiorum, quæ ſunt quaſi virtutes ſemi-
nales cognitionis; ſicut monſtra eveniunt præter
intentionem virtutis naturalis agentis; & hoc
ideò, quia omne malum eſt præter intentionem,
ut dicit Dionyſius 4. cap. de divin. nomin. Unde
ſicut in conceptione humani corporis in ſtatu in-
nocentiæ nulla monſtroſitas accidiſſet: ita in in-
tellectu hominis nulla falſitas eſſe potuiſſet. Ex
quo Angelici Doctoris diſcurſu liquet, quod
ſicut in ſtatu naturæ lapſæ plures accidunt in hu-
manis corporibus defectus & monſtroſitates, ita
& in animis plura opinionum monſtra ex igno-
rantia veritatis generantur, juxta illud Tertul-
liani lib. 2. de Nat. *Varietas opinionum venit ex*
ignorantia veritatis. Sed nuſquam tot & tam
horrida probabilitatum monſtra in materia mo-
rum viſa vel audita ſunt, quàm hoc noſtro ſæ-
culo, in quo ut lepidè ait quidam Recentior,
exorta eſt denſiſſima novorum Caſuiſtarum nu-
bes, qui tanquam Ægyptiacæ ranæ, vel locu-
ſtæ, in Eccleſiam incubuerunt, & nihil penè
intactum, ac in moribus integrum reliquerunt;
ut ex ſequentibus aſſertionibus, ex eorum li-
bris fideliter excerptis, & à Proſpero Fagnano,
Joanne Sinnichio, & Parrochis Pariſienſibus, in
probabilitatis ſynopſi, quam Epiſcopis Galliæ
obtulerunt, diligenter & accuratè collectis, ma-
nifeſtè patebit.

§. I.

Aſſertiones Caramuelis referuntur, ac refelluntur.

I.

TAM clarum videtur fornicationem ſecun-
dùm ſe nullam involvere malitiam, & ſolùm
eſſe malam, quia interdictam, ut contrarium om-
nino rationi diſſonum videatur. Caramuel lib. 4. 65.
Theol. moral. num. 1598. & in Theol. fundam.
num. 1171. editionis Francof. ubi ſententiam op-
poſitam, quam fatetur eſſe D. Thomæ & diſcipu-
lorũ ejus, ait *ſe non audere nominare probabilem.*

Sed hæc aſſertio non ſolùm falſa & improba-
bilis, ſed etiam erronea, & hæreſi proxima
cenſenda eſt, ut docet Soto lib. 5. de juſtitia &
jure qu. 3. art. 5. ubi ſic ait: *Dicere fornicationem*
non eſſe contra jus naturæ, ERROR EST HÆRESI 66.
PROXIMVS. *Nam conſequens inde protinùs fie-*
ret, Gentibus ante legem ſcriptam non fuiſſe de-
lictum; quin verò neque poſt ſcriptam, quia lege
Moſaica non tenebantur.

Simile argumentum fieri poteſt de Turcis &
Mahumetanis, aliiſque infidelibus: cùm enim
jus poſitivum, quo fornicatio prohibetur, in ſo-
la Scriptura ſacra ſit contentum, ſubindeque
ab ipſis invincibiliter ignoretur, ſi illa jure
naturæ prohibita non ſit, quis Turca vel infi-
delis, non dico hebetis aut tardi ingenij, ſed
non minùs acris & excellentis ac ipſe Cara-
muel, nefando illi crimini ſe proſtituens, argui
poterit de peccato, ac de eo juſtè in hac vita
vel in futura puniri? Si hoc conſequens Adver-

sario displicet, audiat illud Augustini ad Pollentium lib. 2. de adulter. conjugiis cap. 4. *Hoc tu quidem non sentis, sed hoc sequitur illa quæ sentis. Muta ergo antecedentia, si vis cavere sequentia.*

67. Deinde contra eandem assertionem urget ratio D. Thomæ 2. 2. qu. 154. art. 2. *Fornicatio cùm sit concubitus vagus, utpote præter matrimonium existens, est contra bonum prolis educandæ:* Ergo est contrarius naturæ, quæ copulam carnalem ad prolis generationem ordinat, & congruam ac convenientem ejus educationem exigit.

Nec valet quod ait Caramuel, antiquam Martini de Magistris crambem recoquens, sæpe contingere prolem fornicariè conceptam benè enutriri ac educari, imò meliùs quàm alias multas per copulam conjugalem conceptas. Non valet, inquam, quia, ut ait Soto loco citato, *Actus existimandus est ex natura, & non ex accidente:* alioquin matrimonium non esset vinculum naturale ad convenientem prolis educationem ordinatum, quia aliquando accidit, ut conjuges, neque facultatem habeant, neque voluntatem eam educandi. Unde D. Thomas hanc Caramuelis instantiam prævidens ac præveniens, post verba relata subdit: *Nec obstat si aliquis fornicando aliquam cognoscens, sufficienter provideat proli de educatione: quia id quod cadit sub legis determinatione, judicatur secundùm quod communiter accidit, & non secundùm id quod in aliquo casu potest accidere.*

II.

Mollities jure naturæ prohibita non est; unde si
68. *Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.* Ita idem Caramuel in Theologia morali num. 1603. ubi de hoc crimine pessimo non aliter philosophatur, quàm de minoratione sanguinis, aut de esu pomi, aliisque actibus de se bonis, aut indifferentibus: unde ibidem num. 1605. comparat mollitiem cum esu pomi vetiti, dicens: *Esum pomi aliàs indifferentem primis hominibus interdixit Deus, quia voluit, & potuit, utpote rerum universarum Creator, & Dominus: Seminis etiam effusionem inhibet, non quòd ipsa sit mala ante præceptum, sed quòd ipse sit Dominus, nos servi; ipse Creator, nos creaturæ, ipsi competat præcipiendi authoritas, nobis obediendi gloria relicta sit.* Addit demum ibidem num. 1607. *Mollities, sodomia, bestialitas, sunt peccata ejusdem speciei infimæ.* Quod adeò certum & manifestum existimat, ut dicat *contrariam sententiam videri errorem in Philosophia.* Ex quo manifestè sequitur, juxta illius principia, non solùm mollitiem, sed etiam sodomiam & bestialitatem, non esse malas ab intrinseco, nec jure naturæ prohibitas; quia si sunt ejusdem omnino malitiæ specificæ, eodem jure debent prohiberi.

69. Sanè mirum est in viro docto & religioso sic extingui posse communissimas honestatis & pietatis notiones, ut hæc ipsi non solùm probabilia, sed etiam certa videri potuerint. Nam quantùm hæc, non à castis auribus solùm, sed etiam ab ipso lumine naturali aliena sint, agnoverunt Ethnici ipsi, qui non tantùm bestialitatem, aut sodomiam, *horridasque illas libidinum furias in corpora, in sexus, ultra jura naturæ, quæ non tam crimina quàm monstra dicenda sunt*, ut ait Tertullianus, sed ipsam etiam mollitiem acriter reprehenderunt, ut Martialis lib. 9. Epigram. 42. ubi in Ponticum se polluentem sic invehitur.

Hoc nihil esse putas? scelus est mihi crede, sed ingens,
Quantùm vix animo concipis esse tuo.
Ipsam crede tibi naturam dicere rerum:
Istud quod digitis Pontice perdis, homo est.

Dolendum sanè celasse naturam Christianum 70.
Doctorem, quod Poëtæ Gentili, & aliàs in moribus satis depravato non occultavit: his enim versibus, non solùm apertè docet mollitiem esse de se malam, & naturæ repugnantem, sed etiam rationem fundamentalem, quâ communiter utuntur Theologi ad id probandum, insinuat. Nam sicut verba ex sua natura ordinantur ad manifestationem mentis, ita semen genitale ad propagationem prolis: unde sicut uti verbis ad fallaciam, est peccatum contra ordinem naturæ; ita uti semine ad sterilem lasciviam, est de se malum, & ordini ac institutioni naturæ repugnans. Quapropter tam est impossibile ut mollities aut sodomia congruant naturæ humanæ, quàm est impossibile, quòd mendacia ei conveniant. Nec refert quod possit mollities aut sodomia alicui ad sanitatem corporis prodesse; potest enim & mendacium alicui similiter ad salvandam vitam deservire: Si ergo id non sufficit ut mendacium dicatur aliquando licere, profectò non sufficiet, ut mollities, aut sodomia, ac similia libidinum monstra, aliquando censeantur esse licita. Unde Augustinus in Enchir. cap. 22. sic ait: *Nec ideò ullum mendacium putandum est non esse peccatum, quia possumus aliquando alicui prodesse mentiendo; possumus enim & furando aliquando alicui prodesse, si pauper cui palam datur, sentit commodum, & dives cui palam tollitur, non sentit incommodum: nec ideò tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum. Possumus & adulterando prodesse, si aliqua nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amando moritura, & si vixerit pœnitendo purganda: nec ideò peccatum negabitur esse tale adulterium.* Quod si ita est de adulterio, quantò magis de flagitiis contra naturam, quæ immaniora sunt? Unde idem S. Doctor lib. 3. Confess. cap. 8. ait: *Flagitia quæ sunt contra naturam, ubique ac semper detestanda atque punienda esse, qualia Sodomitarum fuerunt: quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu divinâ lege tenerentur, quâ non sic fecit homines, ut se illo uterentur modo; violatur quippe ipsa societas, quæ cum Deo nobis esse debet, cùm eadem naturæ, cujus ille author est, libidinis perversitate polluitur.* Quem Augustini locum corpori Juris canonici habemus insertum cap. *Flagitia* 32. qu. 7. eòque utitur D. Thomas 2. 2. qu. 154. art. 12. ad 1. ad probandum quod *in peccatis contra naturam, in quibus ipse ordo naturæ violatur, fiat injuria ipsi Deo ordinatori naturæ.* Unde mirum est, Caramuelem ausum fuisse asserere, mollitiem, sodomiam, & bestialitatem, nequaquam ex natura sua, sed ex superveniente duntaxat positivo Dei decreto, malitiam habere: cùm passim apud omnes doctos, pariter & indoctos, communi consensu, antonomasticè dicantur *peccata contra naturam*; ideò utique, quia adversantur humanæ naturæ, non solùm secundùm specificum gradum humanitatis, sed etiam secundùm genericum gradum animalitatis. *Manifestum est* (inquit S.

Thomas in cap. 1. ad Roman. lect. 8. *quòd secundùm naturæ intentionem commixtio sexuum in animalibus ordinatur ad actum generationis. Unde omnis commixtionis modus, ex quo generatio sequi non potest, est contra naturam hominis, inquantum est animal.* Præmiserat ibidem ejusmodi peccata vocari ab Apostolo *Passiones ignominiæ*: quia propriè passio dicitur, quando aliquid trahitur extra ordinem suæ naturæ, putà cùm aqua calefit; per hujusmodi verò peccata homo recedit ab ordine naturali. Dicuntur autem *passiones ignominiæ*: tum quia non sunt nomine digna: tum etiam quia cùm per alia peccata carnalia homo ad naturam & conditionem brutorum dejiciatur, per peccata contra naturam à natura etiam bestiali decidit. Quis igitur dicere audeat, illud ex natura rei esse bonum homini, & obligatorium sub peccato mortali, quod deprimit humanam naturam non solùm infra gradum suum, sed etiam infra gradum animalis?

71. Addo ex hac Caramuelis sententia, tria sequi absurda & inconvenientia. In primis enim, cùm lex positiva non obliget nisi eos quibus manifestatur & intimatur, si mollities & sodomia solùm lege Dei positivâ sint prohibita, consectarium profectò est, eos omnes non peccare, nec peccasse, effundendo semen per mollitiem & sodomiam, quibus Deus suam legem ea flagitia vetantem non intimavit. Unde juxta Caramuelis sententiam, tametsi Israëlitæ post intimatam sibi legem Dei vetantem prædicta flagitia, peccassent ea perpetrando; cæteræ tamen nationes, quibus judicia sua Deus non manifestavit, nequaquam peccassent ea perpetrando; nec adhuc hodie peccarent quotquot per ignorantiam positivæ Dei legis eis assuescunt: imò nec Onam filius Judæ peccasset, dum *introiens ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur*, ut dicitur Genes. 38. nam eo tempore lex illa positiva non erat promulgata: & tamen Scriptura subdit, *Ideò percussit eum Dominus, quòd rem detestabilem faceret.*

72. Secundò, si mollities solo Dei præcepto positivo prohiberetur, aliquando esset licita, etiam post illius legis promulgationem, saltem pro casu extremæ necessitatis, ut si quis mori deberet, nisi se pollueret: positiva enim Dei præcepta cessare interdum in casu necessitatis, certum est, & constat exemplo Davidis, qui non obstante Dei lege, laïcis vetante esum panum propositionis, in necessitate famis eos comedit, ejusque factum Christus Matth. 12. excusat, nec non, ob similem necessitatem, suos Discipulos à violatione sabbati divinitùs interdicta. At mollitiem seu pollutionem voluntariam, etiam in casu extremæ necessitatis (putà cùm necessaria est ad salutem vel vitam tuendam) non licere, communiter docent Theologi, & patet exemplo plurium virorum illustrium & piorum, qui mori maluerunt, quàm seminis effusionem, ex cujus retentione mors imminebat, per pollutionem, vel per copulam procurare. Sic B. Casimirus, Regis Poloniæ filius, Hungarorum Rex delectus, gravi oppressus infirmitate, mori potiùs, quàm castitatis jacturam ex Medicorum consilio subire constanter decrevit. Idem de Jacobo Cardinali Ulyssiponensi, Regis Portugalliæ filio, refert Hieronymus Garimbertus lib. 3. de vitis Pontificum. Similia traduntur de Isaacio Comneno Imperatore, de Thoma secundo Episcopo Eboracensi, & de Michaële Verino Poëta Gallo; cujus istud extat posteritati consecratum.

Sola Venus poterat lento succurrere morbo:
Ne se pollueret, maluit ipse mori.

Ergo mollities non solùm præcepto Dei positivo, sed etiam lege naturali prohibita est.

Tertiò ex sententia Caramuelis sequitur adulterium esse gravius & turpius intra genus luxuriæ, quàm mollitiem, sodomiam, & bestialitatem: Sed hoc dici nequit: Ergo nec illud. Minor est certa: nam ut docent communiter Theologi cum S. Thoma 2. 2. qu. 154. art. 12. intra genus luxuriæ peccata contra naturam (qualia sunt mollities, sodomia, & bestialitas) sunt omnium gravissima & turpissima: *Sicut in speculativis* (inquit S. Doctor) *error circa ea quorum cognitio est homini naturaliter indita, est gravissimus & turpissimus: ita in agendis, agere contra ea quæ sunt secundùm naturam determinata, est gravissimum & turpissimum. Quia ergo in vitiis quæ sunt contra naturam transgreditur homo id quod est secundùm naturam determinatum circa usum venereum, inde est quòd in tali materia hoc peccatum est gravissimum.* Sequela autem Majoris est evidens: Adulterium enim est intrinsecè malum, & lege naturæ prohibitum, ut omnes fatentur: Sed peccata quæ per se & ab intrinseco sunt mala, ipsoque naturali jure prohibita, graviora sunt eis quæ ab extrinseco tantùm, & ratione legis positivæ ea prohibentis, mala sunt: Ergo si mollities, sodomia, & bestialitas, non sint ab intrinseco mala, nec jure naturæ prohibita, sed tantùm ab extrinseco, & ratione legis seu præcepti positivi, manifestè sequitur adulterium in malitia & gravitate, mollitiem, sodomiam, & bestialitatem excedere. Pudet me in istis sordibus tandiu versari, libenterque hîc cum Augustino Epist. 56. dixerim: *Pudet me ista refellere, cùm eos non puduerit ista sentire: cùm verò ausi sint etiam defendere, non jam eorum, sed ipsius generis humani me pudet, cujus aures hæc ferre potuerunt.*

73. Non possum tamen præcipuum Caramuelis fundamentum subticere, & insolutum relinquere. Illud proponit loco supra citato num. 1606. his verbis: *Proximiùs ad generationem & nativitatem accedit embrio & infans ipse nondum natus, quàm semen: Atqui potest gravida parens contra animatum fœtum procedere, si aliter vitam conservare non possit: Ergo à fortiori posset contra semen, si solummodo considerentur rationes naturales.*

74. Sed hæc ratio frivola est, nec valet illa Consequentia, seu argumentum à pari, quod ab abortione ad mollitiem format: in mollitie enim immiscetur libidinosa delectatio, quæ in abortione nequaquam intervenit, ut proinde etiamsi abortio esset licita, consequens non sit mollitiem pariter licere. Tam vehemens enim & exorbitans est ea delectatio, quæ in effusione seminis genitalis sentitur, ut contra rationem sit, eam unquam, citra usum legitimi conjugij, sponte admittere.

75. Arguit insuper num. 1603. in hunc modum: *Mollities* (inquit) *est seminis effusio voluntaria; & si mala secundùm se, de ipsius malitia hominibus constare debet. Sed quid semen? Doctores certant, & adhuc sub judice lis est. Aliqui sudo-*

rem, alij spumam, nonnulli lac, plerique sanguinem, semen esse contendunt. Et tamen esse contra ipsam naturam, sudorem, spumam, sanguinem, lac, & similia corporis nutrimenta, vel excrementa ex rationabili causa decidere, nullus Dialecticus probare poterit. Ergo nec ulla ratione naturali probari potest, esse contra naturam decidere semen ex rationabili causa. Hoc consequens suppressit Caramuel, sive quia puduit illud exponere, sive quia cuivis obvium esse prospexit.

76. Respondeo primò: quod si hoc argumentum valeret, probaret mollitiem non solùm ex sua natura, sed etiam supposito positivo Dei præcepto eam vetante, non esse malam & illicitam, sed de se bonam, & aliquando obligatoriam sub peccato mortali: posset enim qui eam vellet exercere, hoc discursu Caramuelis uti, & sic argumentum proponere. Si mollities mala esset ex Dei præcepto eam vetante, de ipsius malitia hominibus constare deberet: Atqui non constat: Ergo non est mala ex præcepto Dei eam vetante. Minor probatur: Cùm mollities consistat in voluntaria seminis effusione, non potest constare de præcepto eam vetante, nisi priùs constet quid sit semen, cujus voluntaria effusio interdicitur: Atqui nondum constat quid sit semen, sed Doctores de ejus natura & quidditate disputant, aliis contendentibus esse sudorem, aliis spumam, aliis lac, aliis sanguinem, vel simile quodpiam corporis nutrimentum, vel excrementum, & adhuc sub judice lis est: Ergo nondum constat de præcepto mollitiem vetante, subindeque nec de ipsius malitia indidem proveniente. Ecce quomodo hic Caramuelis discursus nimis probet, & mollitiem, supposito etiam positivo Dei præcepto eam vetante, faciat licitam; imò verò etiam aliquando obligatoriam: nam posset etiam quis in hunc modum rursus arguere. Non obstante quacumque Dei lege hominibus hactenus notificatâ, non modò possumus, sed aliquando tenemur, (quando scilicet ad tuendam vel recuperandam corporis valetudinem id necessarium est) emittere sudorem, spumam, lac, sanguinem, aut similia corporis nutrimenta, vel excrementa: Ergo & semen; quippe quod, iuxta probabilem Doctorum sententiam, nihil est aliud quàm quidpiam istorum.

77. Respondeo secundò directè ad argumentum, quod ut cuilibet constet mollitiem esse de se & ex sua natura malam, & lege naturæ prohibitam, non requiritur quod naturam & quidditatem seminis genitalis speculativè cognoscat, & an illud essentialiter, vel accidentaliter tantùm à sanguine, lacte, sudore, & aliis humani corporis humoribus aut superfluitatibus distinguatur, exploret; sed sufficit quod sciat illud esse instrumentum generationis, & ordinari à natura ad conservationem & propagationem speciei; subindeque non licere illud prodigere aut expendere eo actu, ex quo generatio sequi non valeat: hoc autem lumine naturali notum est, & à nullo, quantumcumque bardo & stupido, invincibiliter ignorari potest: unde eo ipso quod aliquis utitur semine ad sterilem lasciviam, peccat non solùm contra præceptum Dei positivum, quo voluntaria seminis effusio extra usum matrimonij prohibetur, sed etiam contra præceptum naturæ, & dictamen naturale rationis, quo omnibus hominibus, etiam illis qui præcepta Dei positiva invincibiliter ignorant, hujus actus malitia & deformitas manifestatur & intimatur.

III.

In audiendo Missam de præcepto, vel recitandis horis ex obligatione, satis est attentio externa: unde potest quilibet voluntariè distrahi. Ita Caramuel in epist. præliminari ad Dianam, ubi sic ait: *Navarrus, & quotquot internam attentionem requirunt in officio divino, considerata vivacitate humani ingenij, concludunt vix aut ne vix quidem posse hominem satisfacere sine aliqua distractione veniali: sic de præceptis aliis pariformiter philosophantur. At nos, qui contra generosè sentimus, & sensum nostrum armato ratiocinio firmamus,* NON SOLVM MILITES, SED ET VIRGINES SVMVS: *possumus enim ita horis, aut aliis Ecclesiæ præceptis satisfacere, ut ne in levem quidem culpam labamur. Prolatio enim, & quacumque alia extrinseca operatio, est facillima; & humanæ principum leges, Ecclesiasticæ aut seculares sint, non præcipiunt interna.* Et in Theologia fundamentali num. 44. hæc scribit de seipso: *Vno momento* (inquit) *cœlum verso, altero ad subterranea transeo; nulla in oratorio movetur musca, quæ mihi non sit impedimento; attendere lectioni desidero, sed distractiones non evito involuntarias, millies interdum etiam voluntarias. Et nihilominus nullo crucior scrupulo, nullo dubio angor: quia prudenter suppono me ad attentionem internam non teneri; eam habere bonum esse, & eâ carere nequidem esse levem culpam; me ad lectionem tantùm & attentionem externam obligari; me egisse totum quod rubricæ jubent certò scio, & ita certò ut possim jurare. Ergo me ne venialiter quidem peccavisse in hac materia certò scio, & ita certò, ut possim jurare.* 78.

Hanc sententiam non solùm omnino improbabilem, sed etiam in praxi valdè periculosam esse existimo: nam Ecclesia in cap. *Dolentes* de celebr. missarum, districtè præcepit Clericis in virtute obedientiæ, *ut divinum officium, nocturnum pariterque diurnum, quantùm Deus eis dederit studiosè celebrent* PARITER ET DEVOTE: Sed hoc non potest intelligi de attentione & devotione solùm externa: Ergo Ecclesia præcipit Clericis recitare officium cum devotione interna quâ possunt, & quam Deus eis dederit. Major patet: Minor, in qua est difficultas, probatur multipliciter. Primò quia devotio propriè & per se primò dicitur de interna, & impropriè tantùm ac secundariò de externa, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 83. art. 2. 79.

Secundò, quia in prædicto Canone ante verba adducta dicit Pontifex: *Intendunt* (Clerici) *externis collocutionibus laicorum, dumque auditum ad indebitos sermones effundunt,* AVRES INTENTAS NON PORRIGVNT AD DIVINA: Sed porrigere aures intentas ad divina, interiorem animæ attentionem & applicationem importat: Ergo in illo Canone est sermo de devotione & attentione interna, & non solùm de externa. 80.

Tertiò probatur eadem Minor: Ecclesia per hoc præceptum recitandi horas Canonicas, præceptum naturale seu divinum orandi, & vacandi rebus divinis determinat; sicut præcipiendo auditionem Missæ in die festivo, determinat præceptum naturale, quo homo tenetur aliquod tempus vitæ suæ cultui divino deputare: nam ut ait S. Thomas 2. 2. qu. 122. art. 4. ad 4. *Inest homini naturalis inclinatio ad hoc quod cuilibet rei ne-* 81.

cessariæ deputetur aliquod tempus; sicut corporali refectioni, somno, & aliis hujusmodi: unde etiam spirituali refectioni, quâ mens hominis in Deo reficitur, secundùm dictamen naturalis rationis, aliquod tempus deputat homo; & sic habere aliquod tempus deputatum ad vacandum Divinis, cadit sub præcepto morali. Ergo cùm præceptum naturale seu divinum orandi, & vacandi Deo ac rebus divinis, indubitanter obliget ad attentionem, consequens omnino est, ut etiam præceptum Ecclesiæ illud determinans & veluti contrahens, etiam ad attentionem interiorem obliget.

82. Quartò: Ecclesia præcipit recitationem officij ut est actus virtutis religionis, & moraliter bonus; actus enim mali, vel ex sua specie indifferentes ad bonum & malum, non sunt materia congrua præcepti Ecclesiastici: At recitatio officij sine devotione & attentione interna, non est actus virtutis religionis, sed potiùs quædam species hypocrisis, saltem materialiter: Ergo &c. Major patet, Minor probatur. Nam juxta D. Thomam 2. 2. qu. 88. art. 3. ratio quare oratio sit præcipuus actus religionis est, quia in oratione fideles Deo offerunt id quod in eis præstantius est, scilicet mentem: Sed ille qui voluntariè distractus recitat divinum officium, non offert Deo id quod habet melius & præstantius, sed quod deterius est & ignobilius; cogitando enim v. g. de cibo aut potu, vel de negotiis sæcularibus, tunc obsequium quidem corporis præstat Deo, sed obsequium mentis ventri; datque medullam mundo & vanitati, & corticem tantùm Deo & pietati: Ergo tunc actum religionis non facit, sed potiùs actum hypocrisis, saltem materialiter.

83. Quintò: Absurdum videtur dicere, quòd Ecclesia non plus in hac materia præcipiat Clericis, quàm præstari possit à psittaco: nam ut ait Augustinus expos. in Psal. 12. *Et meruli, & psittaci, & corui, & picæ, & hujusmodi volucres, sæpè ab hominibus docentur sonare quod nesciunt: scienter autem cantare, naturæ hominis divina voluntate concessum est.* Unde idem S. Doctor conc. 29. in Psal. 118. *Clamor ad Dominum* (inquit) *qui fit ab orantibus, si sonitu corporali vocis fiat, non intento in Dominum corde, quis dubitet inaniter fieri?* Nullus certè, excepto Caramuele, qui non solùm non dubitat, sed certò asseverat, imò & jurejurando confirmat, non solùm non inaniter istud fieri, sed & ita proficuè, ut & Ecclesiastico præcepto satisfaciamus, & omnis quoque scrupulus levissimi peccati tollatur: unde ut suprà audivimus, eos qui suæ adhærent sententiæ, *non solum milites, sed & virgines esse* affirmat. Sed esto virgines sint: cùm tamen oleum devotionis, quo charitatis flamma in cordibus nostris nutritur, habere non satagant, sed tanquam garrulæ aves sine interiori sensu verba emittant, non sunt virgines prudentes, sed fatuæ, quæ à nuptiis sponsi cœlestis, ejusque complexibus repelluntur. Esto milites sint: cùm tamen contra mentis evagationes & distractiones non pugnent, sed ab eis ultro se vinci & superari patiantur, non tam generosi milites, quàm ignavi & imbelles militiæ desertores dicendi sunt. Esto etiam singulis diebus per quinque vel sex horas cantent in choro: cùm tamen non psallant mente & spiritu, ut jubet Apostolus, sed ore tantùm & voce, *sicut meruli, psittaci, picæ, & corui*, ut Augustinus ait; non tam choristæ, quàm canoræ aves, nec *tam Ecclesiastici quàm psittacei cantores*, ut bellè dicit Sinnichius, appellandi sunt.

84. Denique, ut præcipuo Caramuelis fundamento occurramus: dato quod Ecclesia non possit directè & primariò præcipere actum internum, secundariò tamen & indirectè illum jubere potest, quando scilicet actus interior necessarius est, ut actus exterior sit bonus. Unde per se loquendo habet potestatem super actus exteriores; super actum verò interiorem, per accidens, & ratione actûs exterioris, inquantum est forma illius. Sic Ecclesia præcipit Inquisitoribus sub pœna excommunicationis, ut non procedant contra aliquem ex odio. Et in cap *Dolentes* suprà citato, jubet confessionem quotannis fieri *fideliter*, & Eucharistiam suscipi *reverenter*. Cur ergo similiter Clericis præcipere non poterit, ut divinum officium cum attentione & devotione interna quâ possunt, & quam Deus ipsis dederit, quotidiè recitent? Certè qui aliter sentiunt, & faciunt, non à peccatis venialibus eximuntur, ut ait Caramuel, sed periculo culpæ mortalis, subindeque æternæ damnationis, se exponunt. Unde frivolum est quod addit, nimirum *se posse jurare, in hoc genere nec venialiter quidem peccavisse, hancque esse summam conscientiæ quietem, atque animi tranquillitatem.* Sicut enim qui ex conscientia erronea invincibiliter putaret non esse peccatum, furari ad dandam eleemosynam, vel mentiri ad salvandam vitam proximo, etiamsi millies furaretur, aut mentiretur, semper posset jurare, se in hoc genere, nec moraliter, nec venialiter peccavisse, nec tamen propterea ejusdum conscientiæ tranquillitati esset congaudendum: ita pariter nec nos, qui existimamus Ecclesiam non solùm attentionem externam, sed etiam internam in recitatione officij præcipere, summam illam conscientiæ quietem atque animi tranquillitatem Caramueli invidemus, nec jurare vellemus, eos qui in recitatione officij voluntariè distrahuntur, & de interna attentione non curant, periculo peccati mortalis non se exponere.

85. Plures aliæ sunt ejusdem Authoris circa divini officij recitationem laxitates, non solùm omnino improbabiles, sed etiam prorsus intolerabiles. Nam in Commentario regulæ S. Benedicti disp. 112. num. 1415. & in Theologia fundamentali num. 760. docet eum satisfacere præcepto recitandi officium, qui illud recitat animo non satisfaciendi. Et num. 500. & 502. asserit eum qui vespere matutinas & laudes recitat, duorum dierum obligationi posse satisfacere: quia (inquit) una & eadem actione potest quis simul satisfacere duobus præceptis numero distinctis, eodem tempore concurrentibus. Ex quo etiam infert, unicâ communione paschali posse aliquem duorum annorum obligationi satisfacere. Item num. 1100. dicit obligatum ad officium recitandum satisfacere legendo quotidie officium Paschale, pro quolibet alio officio, quantumvis prolixo, per annum incidente. Denique in commentario regulæ S. Benedicti disp. 117. num. 1446. suggerit duas methodos à se inventas, juxta quas possit quis, etiam pro longo tempore, excutere obligationem recitandi horas Canonicas, absque ulla culpa, saltem mortali: unam beneficio probabilitatis opinionum, alteram beneficio varietatis horologiorum, *quæ* (inquit) *si bona sint, & diligenter dirigantur, habet vim opinionis proba-*

bilis. Et tamen in Theologia fundamentali, fundamento 10. qu. de horologiis, ait *horologiis fidendum non esse, quia horologia fere omnia concepta sunt in originali peccato, subindeque peccata actualia necessario committunt.* Unde huic Authori verba illa Augustini ad Iulianum dicere licet: *Mira sunt quæ dicis, nova sunt quæ dicis, falsa sunt quæ dicis. Mira stupemus, nova cavemus, falsa convincimus.*

IV.

86. *Quamvis actor nullum jus in rem quam petit videatur habere, potest illi Advocatus patrocinari.* Caramuel lib. 3. Theologiæ moral. num. 1470. ubi sic ait: *Si actor, velit nolit Advocatus, accusare vult, vel etiam de facto accusavit,* TAMETSI NVLLVM IVS VIDEATVR HABERE, *potest illi Advocatus patrocinari, nimirum quantùm per leges liceat, examinando benè testes, eorum responsa conferendo, & notando: sæpè enim contingit, causas benè fundatas malè cedere, & sæpè malè fundatas benè succedere.*

87. Oppositum expressè docet D. Thomas 2. 2. qu. 71. art. 3. in corp. ubi sic discurrit: *Illicitum est alicui cooperari ad malum faciendum, sive consulendo, sive adjuvando, sive qualitercumque consentiendo: quia consilians & coadjuvans, quodammodo est faciens, & Apostolus dicit ad Roman. 1. quod digni sunt morte non solùm qui faciunt peccatum, sed etiam qui consentiunt facientibus: unde & supra dictum est, quod omnes tales ad restitutionem teneantur. Manifestum est autem quod Advocatus & auxilium & consilium præstet ei, cujus causæ patrocinatur: unde si scienter injustam causam defendit, absque dubio graviter peccat, & ad restitutionem tenetur ejus damni, quod contra justitiam per ejus auxilium altera pars incurrit.* Et rursus ibidem in solutione ad 2. *Advocatus* (inquit) *si in principio credidit causam justam esse, & postea in processu appareat eam esse injustam, non debet eam prodere, ut scilicet aliam partem juvet, vel secreta suæ causæ parti revelet: potest tamen & debet causam deserere, vel eum cujus causam agit ad cedendum inducere, sive ad componendum, sine adversarij damno.*

88. Confirmatur ex Augustino Epist. 54. sic dicente: *Si justitia sincerius consulatur, justius dicitur Advocato, redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati adfuisti, fefellisti, justam causam oppressisti, de falsitate vicisti.* Et infrà: *Quis tandem Advocatus facilè reperitur, qui suscepto suo dicat, recipe quod mihi cum tibi malè adessem dedisti, & redde adversario tuo quod me agente iniquè abstuliisti? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ rectissimè pœnitet, etiam hoc facere debet: ut si ille qui iniquè litigavit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, ejus tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi forte restituendum est alienum, quod per furtum clanculo aufertur, & restituendum non est alienum, quod in ipso foro, ubi peccata puniuntur, decepto judice, & circumventis legibus obtinetur.*

89. Pro majori hujus veritatis confirmatione lubet hîc subnectere formulam juramenti, quod emittere jubentur Iure Cæsareo omnes causarum Patroni seu Advocati: *Patroni causarum* (inquit lex) *qui utrique parti præstantes auxilium ingrediuntur, cum lis fuerit contestata, post narrationem propositam, & contradictionem objectam, in qualicunque judicio majore, vel apud arbitros, sive ex compromisso, sive aliter datos, vel electos, sacrosanctis Evangeliis tactis, juramentum præstent, quòd omni quidem virtute sua, omnique ope, quod verum & justum existimaverint, clientibus suis inserere procurabunt, nihil studij relinquentes quod sibi possibile est: non autem creditâ sibi causâ, cognitâ quod improba sit, vel penitus desperatâ, & ex mendacibus allegationibus, ipsi scientes prudentesque malâ conscientiâ illi patrocinabuntur: sed etsi certamine procedente, aliquid tale sibi cognitum fuerit, à causa recedent, ab hujusmodi communione sese penitus separantes.* Codicis Iustin. lib. 3. tit. 1. §. 14.

Plures aliæ assertiones in libris Caramuelis leguntur, quæ adeò absurdæ sunt, & bonis moribus alienæ, ut confutatione non egeant. Nam in Theol. morali num. 1582. asserit hoc juramentum, *Per vitam meam*, sic expositum, *Tam verum est quod dico, quàm quod habeo vitam*, posse mendaciter, citra peccati vel venialis noxam emitti. Et in Theologia fundamentali editionis Francofordianæ num. 1142. doctrinam Franciſci Amici, quâ asserit *licere Clerico, vel Religioso, calumniatorem, gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem, occidere, quando alius defendendi modus non suppetit*, ut veram ac certam propugnat, dicens: *Doctrinam Amici solam esse veram, & oppositam improbabilem,* CENSEMVS OMNES DOCTI. Et num. 1153. aliam ejusdem Authoris sententiam, quâ docet *licere Clerico vel Religioso, qui fragilitati cedens, fœminam vilem cognovit, eam occidere, quando factum vulgat, & ipsum infamat*, indirectè saltem approbat, responsionem suspendendo, & dubitando an id liceat: ut enim ille definit num. 275. *Omnis omnino actus humanus licitus est, qui non impingit evidenter in aliquam legem obligatoriam evidenter.* Item in eadem Theol. fundam. pag. 139. hæc scribit: *Petrus die sabbathi sub mediam noctem, ut primum audivit duodecimam, comedit carnes, & postquam satur excessit è mensa, audivit aliud horologium significans horam duodecimam. Die sequenti communicare vult, & sic discurrit: horologia habent opinionum probabilium virtutem: at ego comederam antequam tale horologium sonuerit: ergo probabile est quod comedi ante duodecimam: ergo probabile quod sim jejunus: at opinioni probabili conformare conscientiam possum: ergo potero communicare. Et volo scire cur communicare non possit: nam stando doctrinæ præcedenti, potest; & ego in toto hoc Petri discursu, quod possem aut negare, aut reprehendere, nihil invenio.* Magna certè opportunitas & utilitas probabilitatis opinionum, & varietatis horologiorum, quæ juxta Caramuelem, *habent opinionum probabilium virtutem*; nam & illorum beneficio potest quis eadem die usque ad saturitatem carnes comedere, & nihilominus immediatè post accedere ad sacram synaxim! Denique hic Author lib. 4. Theol. moral. num. 1559. ait: *Deorum pluralitas, stando puris principiis naturalibus, defendi & propugnari potest.* Quæ assertio non solùm Polytheismo, sed etiam Atheismo non parùm favet, quia ut communiter docent SS. Patres Athanasius, Chrysostomus, Theodoretus, & alij, *Multitudo Numinum nullitas est Numinum.* Unde egregiè Tertullianus contra Marcionem: *Veritas Chri-*

ſtiana diſtinctè pronunciat, Deus ſi non unus eſt, non eſt, quia digniùs credimus non eſſe quodcunque non ita fuerit ut eſſe debebit. Ergo ſi Deorum pluralitas, ſtando puris principiis naturalibus, propugnari poſſit, etiam, ſtando in iiſdem principiis, Deorum nullitas defendi poterit; quod eſt cauſam Atheorum manifeſtè juvare.

§. II.

Tamburini laxitates reprobantur.

I.

91. LICITVM *eſt inducere teſtem ad jurandum falſum, quod jurans quidem putat eſſe verum, ipſe verò inducens ſcit eſſe falſum.* Tamburinus lib. 3. in Decalogum cap. 1. §. 6. num. 7. pro hac ſententia referens Hurtadum, Dianam, & Tancredum.

Hæc aſſertio non ſolùm omnino improbabilis, ſed etiam erronea, & prorſus intolerabilis eſt, poteſtque breviter confutari. Primò quia amor Dei, & zelus honoris ejus, obligat me ut quantùm commodè poſſum, vitem etiam peccata materialia, tam in me quàm in aliis: Iurare autem id quod reipſa eſt falſum, & putatur eſſe verum, eſt peccatum ſaltem materialiter, cùm tale juramentum veritati & æternæ legi diſſonum ſit: Ergo quantùm commodè poſſum, teneor juramentum illud impedire; tantùm abeſt quòd poſſim ad illud proximum inducere.

92. Secundò impugnatur: Fraternæ charitatis dictamine proximum inſtruere teneor, quando ille laborat ignorantiâ alicujus rei, juri divino & naturali contrariæ, & probabiliter ſperatur, quod ablatâ ignorantiâ non operabitur quæ cum ignorantia facit, vel facere vult: Ignorat Petrus v. g. Mariam non eſſe ſuam uxorem, & vult ad illam accedere; teneor illum admonere non eſſe ejus uxorem: Ignorat alius aliquam hoſtiam non eſſe conſecratam, & illam vult adorare; teneor ei ſignificare talem hoſtiam conſecratam non eſſe. Mira ergo eſt Tamburini exorbitantia, dum ſcribere audet, licitum eſſe, non modò proximum ignorantem non inſtruere; ſed inſuper ipſum in materialem Decalogi tranſgreſſionem impellere.

93. Nec valet quod ille ait: *Iurare falſum, quod ſine culpa putatur eſſe verum, actus eſt religionis; unde qui ad hoc inducit, ad actum virtutis inducit.* Non valet, inquam, quia pariter actus religionis eſt, quando adoratur hoſtia, quæ invincibiliter putatur conſecrata, cùm reipſa non ſit conſecrata; & tamen quis audeat dicere, licitum eſſe ſcienti eam non eſſe conſecratam, inducere ignaros ad eam adorandam tanquam conſecratam? Nonne etiam uxorem reddere debitum conjugale marito, eſt actus juſtitiæ? & tamen quis dicet, ſcienti maritum vivere, licitum eſſe, non ſolùm eam non admonere, ſed etiam ad reddendum ſuperinducto viro conjugale debitum inducere? Nonne pariter ſervum laborare in die feſto, quem bona fide exiſtimat non eſſe feſtum, actus eſt obedientiæ, vel juſtitiæ? quis tamen propterea aſſerat mihi licere, inducere ſervum ad laborandum in die, quem ille neſcit eſſe feſtum, ego verò feſtivum eſſe ſcio? Quàm levis ergo & frivola eſt illa Tamburini ratiuncula, quâ ſe permotum dicit ad aſſerendum licitum eſſe, inducere teſtem ad jurandum falſum, quod jurans quidem putat eſſe verum, ipſe verò inducens ſcit eſſe falſum.

II.

94. *Licitum eſt reo cum æquivocatione negare veritatem Iudici legitimo, legitimè interroganti.* Tamburinus lib. 3. cap. 4. §. 3. num 5. pro hac ſententia citans Delugo, Sanchem, & alios.

Oppoſitum docet S. Thomas 2. 2. qu. 69. art. 1. in corp. ubi ſic ait: *Pertinet ad debitum juſtitiæ, quod aliquis obediat ſuo ſuperiori in iis ad quæ jus prælationis ſe extendit. Iudex autem ſuperior eſt reſpectu ejus qui judicatur; & ideò ex debito tenetur accuſatus Iudici veritatem exponere, quam ab eo ſecundùm formam juris exigit: & ideò ſi confiteri noluerit veritatem quam dicere tenetur, vel ſi eam mendaciter negaverit,* MORTALITER PECCAT. Quo nihil clarius & expreſſius contra Tamburini aſſertionem dici poteſt.

95. Addo quod, ſi vera eſſet Tamburini ſententia, nunquam liceret Iudici, reos ad confeſſionem criminis capitalis, quantumvis ſemiplenè probati, torturis adigere; quia iniquum eſt quemquam ad id cogere, quod præſtare non tenetur. Oppoſitum autem docent SS. Patres, præſertim Auguſtinus lib. 19. de Civit. cap. 6. Ambroſius lib. 2. de Abel & Cain cap. 9. & Euſebius Papa Epiſt. 1. ad Galliæ Epiſcopos, cujus eſt illa ſanctio corpori Iuris inſerta, cap. *Illi qui* 5. qu. 5. ubi dicitur: *Veritatem diverſis cruciatibus è latebris ſuis religioſus torior exigere debet: ut dum pœnis corporum ſubjiciuntur, quæ geſta ſunt, fideliter & veraciter exquirantur.* Unde Leonardus Coquæus in Commentariis ſuper cap. 6. lib. 19. Auguſtini de Civit. Dei, & Covarruvias lib. pratic. quæſt. cap. 23. num. 5. reprobant errorem Joannis Ludovici Vives, aſtruentis oppoſitum, ſaltem quoad Chriſtianos.

96. Ex diſcurſu & ratione D. Thomæ patet, non ſolùm falſum, ſed etiam intolerabile eſſe dogma Joannis Sancij in practicis diſputationibus diſp. 9. num. 7. & ſequentibus, ubi (teſte Diana tract. 7. Reſol. 55.) aſſerit quòd *ſi pœnitens probabiliter credat Confeſſarium non impenſurum illi abſolutionem, ſi fateretur conſuetudinem peccandi, poteſt æquivocatione utendo negare conſuetudinem; ut fiat ſenſus, conſuetudine careo peccandi, non abſolutè, ſed ad confitendum tibi de præſenti. Et hoc etiam procedit, ſi credat abſolutionem ſe nacturum, cùm ad confitenda eadem peccata bis non ſit obligatus, nec ad patiendum pudorem ex conſuetudine jam nota oriundum. Idem dicendum de occaſione proxima, inevitabili tamen ſine magno incommodo & ſcandalo. Namin tali caſu poſſit etiam pœnitens uti æquivocatione, licèt à confeſſario de tali occaſione interrogetur.*

Patet, inquam, doctrinam hanc perverſam, & prorſus intolerabilem eſſe. Primò quia permittit uti æquivocatione aut reſtrictione mentali, quod plures graves Theologi & Doctores nunquam licere exiſtimant, videturque innuere D. Thomas 2. 2. qu. 109. art. 3. ad 1. ubi ſic diſcurrit: *Quia homo eſt animal ſociale, naturaliter unus homo debet alteri id ſine quo ſocietas humana ſervari non poſſet: non autem poſſent homines adinvicem convivere, niſi ſibi invicem crederent, tanquam ſibi invicem veritatem manifeſtantibus.* Quo diſcurſu utitur etiam D. Auguſtinus in Enchirid. cap. 22. ubi ſic ait: *Vtique verba propterea ſunt inſtituta, non per quæ ſe invicem homines fallant,*

fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas proferat. Verbis igitur uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est. Unde Caramuel, licèt in laxas opiniones valde propensus, in eam tamen quæ æquivocationes & restrictiones mentales permittit, invehitur in Theologia fundam. num. 1282. ubi hæc scribit: *Est mihi innata aversio contra restrictiones mentales; tollunt enim humanam societatem: tanquam pestiferæ damnandæ sunt, quoniam semel admissæ aperiunt omni perjurio viam; & tota differentia in eo erit, ut quod heri vocabatur mendacium, naturam & malitiam non mutet, sed nomen, ita ut hodie jubeatur restrictio mentalis nominari: quod est virus condire sacaro, & scelus specie virtutis colorare.* Cui consonat illud Innocentij III. in Epist. ad Archiepiscopum Cantuariensem: *Nominæ tantùm non res mutantur, quasi mutato nomine, culpa transferatur & pœna:* & illud Tertulliani de carne Christi cap. 13. *Omnia periclitabuntur aliter accipi quàm sunt, & amittere quod sunt, dum aliter accipiuntur, si aliter quàm sint cognominentur: fides nominum, salus est proprietatum.*

98. Deinde, Esto æquivocationes & restrictiones mentales interdum, suppositis quibusdam conditionibus, licitæ sint, de quo suo loco dicemus; eas tamen extendere ad tribunalia justitiæ, vel pœnitentiæ, prorsus intolerabile est: nam ut ait D. Thomas suprà relatus, *Ex debito tenetur accusatus judici veritatem exponere, quam ab eo secundùm formam juris exigit: & ideò si confiteri noluerit veritatem quam dicere tenetur, mortaliter peccat.* Idem à fortiori dicendum de pœnitente, legitimè à Confessore interrogato: cùm enim in foro illo interno Confessarius habeat rationem Iudicis, tenetur pœnitens interrogatus de his quæ ad forum illud spectant, qualia sunt consuetudo peccandi, vel occasio proxima, sincerè respondere; nec potest sine gravi culpa æquivocationibus, aut restrictionibus mentalibus ei veritatem occultare: maximè cùm Confessarius non solùm habeat rationem Iudicis, sed etiam Medici spiritualis, nec possit pœnitenti congrua remedia ad evitanda peccata adhibere, nisi statum conscientiæ ejus, subindeque pravos ejus habitus & consuetudines, ac peccandi occasiones cognoverit.

99. Ex his etiam patet, falsissimum esse quod aliqui docent, nempe non solùm licere reo cum æquivocatione negare veritatem Iudici legitimo, legitimè interroganti, sed etiam jurare se rem nescire, intelligendo ita ut teneatur illi dicere, vel quid simile: hoc enim non est aliud quàm mendacio palliato addere perjurium: quod Augustinus lib. contra mendacium cap. 18. detestatur & vehementer deplorat, his verbis: *O ubi estis fontes lachrymarum! Et quid facimus, quò ibimus, ubi nos occultabimus ab ira veritatis, si non solùm negligimus cavere mendacia, sed audemus insuper docere perjuria.*

III.

100. *Ad tormenta, damnaque gravia vitanda, potest quilibet sibi falsum crimen imponere, etiamsi mors sit sibi secutura.* Tamburinus lib. 6. cap. 2. §. 2. num. 12. Idem docet lib. 9. cap. 3. §. 6.

Hæc assertio manifestum errorem continet, & humanæ menti incutit horrorem. Primum patet ex eo quod ea quæ sunt intrinsecè seu ex genere suo mala, nunquam possunt esse bona & licita; nec ex intentione alicujus boni finis honestari; ut constat de mendacio, quod in nullo casu potest esse bonum & licitum, quia est intrinsecè & ex genere suo malum, ut probat S. Thomas 2. 2. qu. 110. art. 3. & patet ex decreto 22. qu. 2. ubi Gratianus docet mendacium nunquam esse licitum, idque pluribus Sanctorum Patrum testimoniis probat. Unde Alexander III. in cap. *super eo* de usuris, respondens Panormitano Episcopo, sic ait: *Scriptura sacra prohibet pro alterius vita mentiri.* Sed falsum testimonium est intrinsecè malum, ut docet D. Thomas 2. 2. qu. 70. art. 4. his verbis: *Falsum testimonium habet triplicem deformitatem: uno modo ex perjurio, quia testes non admittuntur nisi jurati: alio modo ex violatione justitiæ: & tertiò ex ipsa falsitate, secundùm quòd omne mendacium est peccatum:* Ergo nunquam licet falsum testimonium dicere, nec per consequens ad tormenta, vel gravia damna vitanda, potest aliquis sibi falsum crimen imponere.

Confirmatur: Si enim Scriptura prohibeat mentiri ad salvandam vitam proximi, ut ait Alexander III. jam relatus, à fortiori prohibet mentiri & falsum proferre testimonium, ad procurandam mortem sibi, ut per illam tormenta, vel damna gravia vitentur.

Quod etiam hæc Tamburini assertio horrorem humanæ menti incutiat, manifestum est; quia ex ea evidenter sequitur, licere seipsum absque speciali Dei jussu occidere: sicut enim qui falso testimonio alium perimit, seu perimi facit, homicida est; ita qui seipsum falso testimonio interimit, suicida est; nam quid refert quod seipsum ferro, vel linguâ perimat, dummodo seipsum perimat? Unde Augustinus exponens illud Psalmi 63. *Exacuerunt ut gladium linguas suas*, dicit Iudæos, qui adversus Christum falsum dixere testimonium, *ipsum occidisse gladio linguæ.* Et subdit: *Nisi enim lingua gladius esset, non alibi diceret idem Psaltes: Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ,* ET LINGVA EORVM GLADIVS ACVTVS. Suicidium autem gravissimum esse peccatum, & gravius homicidio, fratricidio, & parricidio, idem S. Doctor lib. de patientia cap. 13. his verbis declarat: *Si parricida eò sceleratior est quàm quilibet homicida, quia non tantùm hominem, verùm etiam propinquum necat, & in ipsis parricidis quantò propinquiorem quisque peremerit, tantò judicatur immanior: sine dubio pejor est qui seipsum occidit, quia nemo est homini seipso propinquior.* 101.

IV.

102. *Licitum est cupere absoluto desiderio mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis; quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.*

Hanc assertionem Tamburinus lib. 5. cap. 1. §. 3. num. 29. & 33. dicit esse probabilem, subindeque in praxi tutam, & citat pro ea Castro Palaum. Illa tamen non solùm improbabilis, sed etiam intolerabilis est, & vix sine animi horrore & aurium tinnitu audiri potest. Si enim liceat filio cupere absoluto desiderio mortem patris, intentione successionis hæreditariæ, pari jure licebit viro cælibi desiderare absoluto desiderio mortem mariti, intentione concumbendi cum ejus vidua in uxorem ducenda. Pari item jure licebit viro uxorato desiderare insuper absoluto

desiderio mortem uxoris suæ, ut ita mediantibus duabus mortibus, suæ nimirum uxoris, & alieni mariti, pertingat ad nuptiales amplexus ejus quam deperit. Porro si hoc nullus dicere audeat, eò quòd desiderium istud ex affectu mœchiæ & voluptatis amoris procedat; nec illud poterit asserere, cùm pariter aliud desiderium ex avaritia pullulet, & sit veluti ramusculus illius cupiditatis, quam Apostolus radicem omnium malorum appellat.

V.

103. *Milites navales licitè possunt ignem injicere in pulverem sulphureum, ne navis in hostium potestatem integra deveniat, vel ne hostes fiant animosiores ex parta victoria.*

Hanc assertionem docet Tamburinus lib. 6. cap. 2. §. 2. num. 9. ductus potissimùm authoritate Lessij, idem docentis. Eam tamen cæteri Theologi reprobant cum Angelico Doctore 2. 2. qu. 64. art. 5. ad 3. ubi hæc scribit: *Transitus de hac vita ad aliam fœliciorem, non subjacet libero arbitrio hominis, sed potestati divinæ: & ideò non licet homini seipsum interficere, ut ad fœliciorem transeat vitam; similiter etiam nec ut quaslibet miserias præsentis vitæ evadat: quia ultimum malorum hujus vitæ & maximè terribile est mors, ut patet per Philosophum 3. Ethic. & ideò inferre sibi mortem ad alias hujus vitæ miserias evadendas, est majus malum assumere ad minoris mali vitationem. Similiter etiam non licet seipsum interficere propter aliquod peccatum commissum: tum quia in hoc sibi maximè nocet, quod sibi adimit necessarium pœnitentiæ tempus: tum etiam quia malefactorem occidere non licet, nisi per judicium publicæ potestatis. Similiter etiam non licet mulieri seipsam occidere, ne ab alio corrumpatur: quia non debet in se committere crimen maximum, quod est sui ipsius occisio, ut vitet minus crimen alienum. Non enim est crimen mulieris per violentiam violatæ, si consensus non adsit, quia non inquinatur corpus, nisi de consensu mentis, ut Lucia dixit: constat autem minus esse peccatum fornicationem, vel adulterium, quàm homicidium, & præcipuè sui ipsius, quod est gravissimum, quia sibi ipsi nocet, cui maximam dilectionem debet: est etiam periculosissimum; quia non restat tempus ut per pœnitentiam expietur. Similiter etiam nulli licet seipsum occidere ob timorem, ne consentiat in peccatum: quia non sunt facienda mala, ut veniant bona, vel ut vitentur mala, præsertim minora & minùs certa: incertum autem est an aliquis in futurum consentiat in peccatum, potens est enim Deus hominem quacumque tentatione superveniente liberare à peccato.* Et in resp. ad 4. ait ex Augustino lib. 1. de civitate cap. 21. *Sanson aliter non excusatur quod seipsum cum hostibus ruinâ domus oppressit, nisi quod latenter Spiritus Sanctus hoc jusserat, qui per illum miracula faciebat.* Si autem Sanson non aliâ ratione excusari potest, quàm recursu ad instinctum Spiritus Sancti, intus moventis atque jubentis; nec milites navales, ignem in pulverem sulphureum injicientes, & seipsos perimentes, ne in hostium deveniant potestatem, ullatenus excusari poterunt, nisi eodem Spiritu Sancto instigante, pulverem accenderint, & seipsos de vita extruserint.

Confirmatur ex SS. Patribus: Augustinus enim lib. 1. de civit. cap. 20. sic ait: *In sanctis canonicisque libris nusquam nobis divinitùs præceptum permissumve reperiri potest, ut vel ipsius adipiscendæ immortalitatis, vel ullius carendi cavendique mali causâ, nobismetipsis necem inferamus.* Et cap. sequenti generalem istam tradit regulam: *His exceptis, quos vel lex justa generaliter, vel ipse fons justitiæ Deus specialiter occidere jubet, quisquis hominem, vel seipsum, vel quemlibet occiderit, homicidij crimine innectitur.* Et cap. 20. *Hoc dicimus* (inquit) *hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem sibi spontaneam mortem inferre debere, velut fugiendo molestias corporales, ne incidat in perpetuas.* Item Lactantius lib. 8. cap. 18. *Sicut in hanc vitam* (inquit) *non nostra sponte venimus, ita rursus ex hoc domicilio corporis, quod tuendum nobis assignatum est, ejusdem jussu recedendum est, qui nos in hoc corpus induxit, tandiu habituros, donec jubeat emitti.* Denique Isidorus Pelusiotes Epist. 287. sic discurrit: *Si de duobus, marì scilicet & fœmina, dictum est illud, quæ Deus conjunxit homo non separet; qui animam per vim à corpore avellit, & vel laqueo se strangulat, vel cœde violenta se necat, quam quæso veniam merebitur?*

Idem docent non solùm omnes Theologi & Philosophi Christiani, sed etiam Ethnici: Aristoteles enim lib. 2. Ethic. cap. 7. sic ait: *Mortem sibi consciscere ob fugiendam paupertatem, aut amarum vel molestum aliquid, non fortis est hominis, sed potiùs timidi, est enim mollitiei laboriosa fugere; nec quia res est honesta, appetit mortem, sed quia malum fugit.* Bellè etiam ait Seneca Epist. 24. *Virfortis ac sapiens non fugere debet è vita, sed exire.* Et Epist. 70. *Stultitia est* (inquit) *timore mortis mori: venit qui occidat: expecta, quid occupas? Quare suscipis alienæ crudelitatis procurationem? Virum invides carnifici tuo, an parcis?* Huic concinit Martialis, in quendam Phaunium, qui ut mortem quam ipsi hostis intentabat, fugeret, seipsum peremit, sic ludens:

104.

Hostem cùm fugeret, se Phaunius ipse peremit.
Dic rogo, num furor est, ne moriare mori?

Idem dicere licet de militibus illis, qui ne in potestatem hostium deveniant, & mortem acerbam apud eos patiantur, ignem in pulverem sulphureum injiciendo, seipsos perimunt; nempe ipsos *mori timore mortis*, seu *mori ne moriantur: nam sibi manus inferre, formidinis potius est quàm fortitudinis, & pusillanimitatis quàm magnanimitatis*, inquit Augustinus lib. 1. de civit. cap. 22. Concludamus ergo cum Lactantio, & dicamus: *Execrabilis & prorsus fugienda est illa doctrina, quæ homines abigit à vita.*

VI.

105. *Justè damnatus ut fame pereat, potest oblatum panem respuere.* Tamburinus lib. 6. cap. 2. §. 2. num. 6.

Oppositum docet D. Thomas 2. 2. qu. 69. art. 4. ad 2. ubi sic ait: *Nullus ita condemnatur quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patiatur. Et ideò non tenetur facere id unde mors sequatur.... tenetur tamen non resistere agenti, quin patiatur quod justum est eum pati. Sicut etiam si aliquis sit condemnatus ut fame moriatur, non peccat si cibum sibi occultè ministratum sumat:* QVIA NON SVMERE, ESSET SEIPSVM OCCIDERE. Quæ ultima verba probant, taliter condemnatum non modò posse, sed & teneri

cibum sibi oblatum sumere: quia (ut suprà ostensum est) citra specialem Dei impulsum, nulli fas est seipsum occidere; unde cùm juxta D. Thomam, *non sumere, sit seipsum occidere*, planum est, talem teneri cibum oblatum sumere, eodem præcepto naturali quo tenetur seipsum non occidere.

106. Confirmatur & magis illustratur hæc ratio: Homo tenetur præcepto naturali conservare suam vitam, quoties licitè potest: Sed in prædicto casu licitè potest: Ergo tenetur. Minor probatur: Si quid enim obstaret, maximè sententia Iudicis, quâ damnatus est ut fame pereat: Sed hæc non obstat, quia illa non præcipit ut ille non comedat, (aliàs iniqua esset talis sententia, *cùm nullus ita condemnetur, quod sibi ipsi mortem inferat, sed quod ipse mortem patiatur*, ut ait D. Thomas) sed tantùm jubet, ut nemo ei cibos ministret: Ergo in tali casu licitè potest conservare vitam.

VII.

107. *Præceptum charitatis indirectè solùm & ratione alterius obligat, quando scilicet impius, quia sacramentum pœnitentiæ non est in promptu, non habet aliam viam quâ se justificet, nisi eliciat actum contritionis, quæ actum amoris Dei involvit.* Tamburinus lib. 2. cap. 3. §. 2. num. 2. pro eadem sententia referens Azorium. Sed certè in hoc stupenda planè perversio est, ut quod Christus disertis verbis primum omnium mandatorum pronunciavit, Doctor Christianus asserere audeat, indirectè solùm, & ratione alterius obligare! Si enim indirectè solùm & ratione alterius obligat, quis non videat prius ac principalius esse alterum præceptum directè & per se obligans? Et rursus, cùm illud censeatur magis tale, propter quod alterum est tale, nonne planum est ea præcepta, propter quæ mandatum dilectionis indirectè duntaxat obligat, magis obligare quàm ipsum, quod non nisi propter ea obligat; subindeque falsò dixisse Christum, præceptum dilectionis primum esse & maximum omnium mandatorum?

108. Confirmatur ex D. Thoma 2. 2. qu. 44. art. 1. ubi sic discurrit: *Præceptum importat rationem debiti. Intantum ergo aliquid cadit sub præcepto, inquantum habet rationem debiti. Est autem aliquid debitum dupliciter, uno modo per se, alio modo per aliud. Per se quidem debitum est in unoquoque negotio id quod est finis; quia habet rationem per se boni: propter aliud autem est debitum id quod ordinatur ad finem; sicut medico per se debitum est ut sanet; propter aliud autem, ut medicinam det ad sanandum. Finis autem spiritualis vitæ est ut homo uniatur Deo, quod fit per charitatem; & ad hoc ordinantur sicut ad finem, omnia quæ pertinent ad spiritualem vitam: unde & Apostolus dicit 1. ad Timoth. 1. Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. . . . In quolibet autem genere id quod est per se, potiùs est eo quod est propter aliud: & ideò maximum præceptum est de charitate, ut dicitur Matth. 22.* Ergo juxta D. Thomam, tantùm abest quod præceptum charitatis indirectè solùm & ratione alterius obliget, ut ait Tamburinus, quin potiùs illud tantùm obligat per se, & tanquam finis omnium aliorum; alia verò solùm per accidens, sive propter aliud, inquantum scilicet ad præceptum charitatis, sicut media ad finem ordinantur. Unde ibidem subdit S. Doctor, post verba ex Apostolo relata: *Omnes virtutes, de quarum actibus dantur præcepta, ordinantur vel ad purificandum cor à turbationibus passionum, sicut virtutes quæ sunt circa passiones; vel saltem ad habendam bonam conscientiam, sicut virtutes quæ sunt circa operationes; vel ad habendam rectam fidem, sicut illæ quæ pertinent ad divinum cultum. Et hæc tria requiruntur ad diligendum Deum: nam cor impurum à Dei dilectione abstrahitur propter passionem inclinantem ad terrena: conscientia verò mala facit horrere divinam justitiam propter timorem pœnæ: fides autem ficta, trahit affectum in id quod de Deo fingitur, separans à Dei veritate.*

109. Confirmatur ampliùs: Ex assertione illa Tamburini manifestè sequitur, quod homo non teneatur unquam per totam vitam suam elicere actum amoris Dei; cùm fieri possit ut nunquam desit impio via se justificandi per sacramentum pœnitentiæ. Unde hæc assertio coincidit cum ista, quam Academia Lovaniensis ad requisitionem Episcopi Gandavensis proscripsit: *In rigore loquendo videtur, quod homo non teneatur unquam per totam vitam suam elicere actum amoris Dei.*

VIII.

110. *Certum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis, non esse licitum sine causa, licitum esse cum causa.* Tamburinus lib. 3. cap. 3. §. 2. num. 1.

De prima parte hujus assertionis nulla est difficultas; cùm certum sit nullo omnino juramento uti licitum esse sine causa. Unde Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte cap. 18. sic ait: *Qui intelligit non in bonis, sed in necessariis jurationem habendam, refrænet se quantùm potest, ut non eâ utatur, nisi necessitate.* Item Divus Thomas 2. 2. quæst. 89. art. 2. in corp. *Iuramentum* (inquit) *non est bonum, nisi ei qui bene utitur juramento: ad bonum autem usum juramenti duo requiruntur, primò quidem quod aliquis non leviter, sed ex necessaria causa, & discretè juret.* Cui consonat illud Hieronymi in cap. 4. Hieremiæ: *Iusjurandum hos habeat comites, veritatem, judicium, atque justitiam: si ista defuerint, nequaquam erit juramentum, sed perjurium.*

111. Secunda verò pars, quâ Tamburinus asserit, *licitum esse cum causa jurare sine animo jurandi*, non solùm certa non est, ut ipse ait, sed nec etiam probabilis: Quia jurare sine animo jurandi, est intrinsecè & de se malum: Sed ea quæ sunt de se & ab intrinseco mala, nullâ causâ, aut bonâ intentione, honestari possunt & fieri licita; cùm non sint facienda mala, sive ut eveniant bona, sive ut vitentur mala, sicut in tract. de moralitate actuum humanorum, disp. 6. art. 1. §. 2. ostensum est: Ergo ob nullam causam licitum est jurare sine animo jurandi. Major est certa, Minor verò multipliciter suadetur. Primò quia jurare exteriùs fictè, sine animo jurandi, mendacium est, ut de se patet: Sed mendacium est de se & ab intrinseco malum, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 110. art. 3. & patet ex cap. *super eo* de usuris, ubi Alexander III. respondens Panormitano Episcopo ait: *Scriptura sacra prohibet pro alterius vita mentiri.* Idem docet Eusebius lib. 6. præpar. evang. cap. 4. his verbis: *Moralem hominem, cui aliqua cura virtutis sit,*

nulla ratione cogi posse ut mentiatur, non dubitamus. Nam si etiam verbera & cædem minaberis, non dubitabit exclamare: Ensem acue, ignem adferas, corpus meum incidas, totum cremato: stellæ in terram prius descendent, & terra in cœlum ascendet, quàm falsum à me quidquam audias: Ergo jurare exteriùs fictè & absque animo jurandi, de se & ab intrinseco malum est. A

Secundò probatur eadem Minor: Assumere nomen Dei in vanum, est ex se & ab intrinseco malum: Sed qui jurat exteriùs, sine animo jurandi, nomen Dei assumit in vanum, cùm non assumat illud ad confirmandam veritatem, sed ad decipiendum, & nihil magis sit vanum, quàm fallacia & deceptio: Ergo &c. B

Tertiò, Exteriùs dicere verba blasphemiæ in Deum, etiamsi dicantur sine intentione blasphemandi, sed ex metu, vel vana ostentatione, est intrinsecè malum, & peccatum mortale, quia de se tendit in gravem injuriam & inhonorationem Dei: Ergo similiter adducere Deum exteriùs ad testificandum falsum, est de se & ab intrinseco malum, & peccatum mortale, quia pariter de se est gravis irreverentia Dei.

Quartò: *Quemadmodum exterior cultus idolorum sine animo colendi (quod Marcellinus fertur egisse) peccatum est mortale, quia applicatur cultus cui non debetur: ita & illud testimonium, Deus est mihi testis, quod est actus religionis,* C *applicare mendacio, est irreverentia mortalis,* ut discurrit Cajetanus apud Sotum lib. de Iustitia qu. 1. art. 7.

Denique ut ait Suarez lib. 3. de juramento cap. 19. num. 2. *Talis modus jurandi est valde contrarius principali fini juramenti, qui est firmare humana fœdera & verba; nam ex defectu hujus internæ intentionis jurandi, multùm videtur enervari efficacia juramenti: unde nisi teneantur homines gravi obligatione ad habendam talem intentionem cùm jurant, prorsus evertitur juramenti fructus & securitas. Est ergo hæc gravis obligatio, nata ex intrinseca ratione juramenti, & reverentia Deo debita; & ideò ejus transgressio* D *est ex suo genere grave peccatum.*

I X.

112. *In die festo per duas horas vacare servilibus, non est peccatum mortale, quia modicum tempus judicatur duarum horarum spatium, comparatione viginti quatuor horarum. Unde si herus quispiam habens duodecim servos, injungat eis laborem integri diei, assignando singulis duas horas successivè ac divisivè, non peccat mortaliter.*

Pro hac etiam assertione refert Sinnichius §. 400. Tamburinum, illamque quoad secundam partem, de qua præcipuè est difficultas, egregiè hoc discursu confutat. Cùm juxta veridicam E Augustini doctrinam Saulus Stephanum eorum manibus lapidasse censeatur, quorum vestimenta servabat, ut expeditiùs lapidarent; quis non videat potiori jure herum illum toto die festo serviliter laborare, cujus jussu tot famuli, divisis inter se horis, toto die serviliter laborant? Neque enim minùs, sed longè profectò magis cooperatur operantibus, qui herili authoritate laborem indicit, quàm qui laborantium vestimenta custodit, vel alia expeditè laborandi impedimenta duntaxat semovet: etenim inter cooperandi modos primus omnium recensetur jussio.

Confirmatur: Si quis mandaret diversis famulis modicum quid furari è singulis templis unius provinciæ vel regni, proculdubio peccaret moraliter, non solùm in genere furti, sed & sacrilegij, si illa minuta singulorum furta notabilem quantitatem sacrilegè per partes surreptam conflarent: Cur ergo non peccet mortaliter, qui similiter diversis famulis injungit, ut singuli modicam partem temporis Deo consecrati profanent, quando omnes illæ partes in unum collectæ, notabile temporis sacri spatium conflant? Sicut enim res permanentes subtrahuntur profanis usibus, & deputantur divino cultui per ritualem consecrationem, ita & tempus per festivitatis indictionem. 113.

§. III.

Alia probabilitatum monstra confutantur.

I.

FAMULUS, *qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum, ascendentem per fenestram ad stuprandam virginem, & multoties eidem inserviit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, putà ne à domino malè tractetur, ne toruis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Castro Palao, Merula, Hurtado, & alij apud Dianam: quibus subscribit Tamburinus lib. 5. cap. 1. §. 4. num. 19. 114.

Hanc assertionem jure meritò Mercorus noster 3. p. libri supra citati, art. 9. judicat omnino improbabilem. Primò quia si famulus in hujusmodi casibus non peccaret, etiam inculpabiliter posset cooperari in his quæ proximè inserviunt homicidio, aut furto perpetrando à suo hero: quod nullus admittit. 115.

Secundò: Vel cooperari ad stuprum, est intrinsecè malum, vel non? Si non: Ergo etiamsi non timeretur de damno, famulus posset stupro cooperari: Si verò est intrinsecè malum, neque id licitè potest, etiamsi mors immineat: ea enim quæ sunt intrinsecè mala, ex nullo bono fine honestari possunt.

Addit Mercorus, mirum esse quod Recentiores illi teneant hanc sententiam, & nihilominus rejiciant doctrinam Thomistarum, asserentium Deum ut primam causam, & motorem ac provisorem generalem; motione physica ad substantiam & entitatem actionis malæ concurrere, absque eo quod concurrat ad deformitatem, quæ ei ex cooperatione causæ secundæ accidit: si enim hoc negant de Deo omnipotente, & causa prima & universalissima, quare id de famulo, seu de causa secunda & particulari concedunt? Certè cùm concursus causæ secundæ non sit præcisivus, nec ita universalis, sicut concursus causæ primæ, si iste non possit attingere substantiam & entitatem actus mali, absque eo quod se extendat ad ejus malitiam & deformitatem, à fortiori nec ille id præstare poterit. 116.

I I.

Licet procurare abortum ante animationem fœtûs, ut consulatur vitæ vel honori puellæ. Ægidius Trullench in præcepta Decal. tomo 2. lib. 5. cap. 1. dub. 4. & alij quatuor relati à 117.

118.

Salmanticensibus tract. de peccatis disp. 10. dub. 6. §. 3. num. 225.

Oppositum docent omnes alij Theologi & Casuistæ, existimantes hujusmodi abortum quinto illo Decalogi præcepto, *Non occides*, prohiberi. Quamvis enim in rigore physico non sit homicidium, eò quòd informis fœtus non sit completè homo, morali tamen æstimatione censetur homicidium, & ad illud reductivè pertinet, quia per illum hominis futuri nativitas impeditur. Unde sicut is, qui non quidem alienа tollit, sed tamen alium impedit, ne diteſcat, aut lucrum faciat, quamvis propriè non furetur, peccat tamen contra ſeptimum præceptum Decalogi; ita qui futurum hominem impedit, licèt non propriè occidat, peccat tamen contra quintum Decalogi præceptum, & committit aliquam ſpeciem homicidij, ut paſſim docent SS. Patres, relati à Joanne Sinnichio libro ſupra citato §. 417. Tertullianus enim in Apolog. cap. 9. ſic ait: *Nobis homicidio ſemel interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc ſanguis in hominem delibatur, diſſolvere non licet. Homicidij feſtinatio eſt prohibere naſci: nec refert natam quis eripiat animam, aut naſcentem diſturbet: homo eſt & qui eſt futurus, & fructus omnis jam in ſemine eſt.* Item Minutius Fœlix in Octavio: *Sunt* (inquit) *mulieres quæ in ipſis viſceribus, medicaminibus epotis, originem futuri hominis extinguant, & parricidium faciant antequam pariant.* Similia habet D. Ambroſius lib. 5. in Hexam. cap. 18. ubi medicamina illa, quibus aborſus procuratur, *Parricidiales ſuccos* appellat; per hoc innuens, fœminas eis utentes, parricidij crimine innecti. Cui ſubſcribens Auguſtinus ſerm. 244. de tempore, ſic ait: *Mulier quæ fecerit hoc, per quod jam non poſſit concipere, quantoſcumque parere poterat, tantorum homicidiorum ream ſe eſſe cognoſcat.* Denique D. Hieronymus Epiſt. 22. cap. 5. *Nonnullæ* (inquit) *cùm ſe ſenſerint concepiſſe de ſcelere, aborſy venena meditantur, & necdum nati hominis homicidium faciunt, & frequenter etiam ipſæ commoriuæ, trium criminum reæ ad inferos perducuntur, homicidæ ſui, Chriſti adulteræ, necdum nati filij parricidæ.* Unde in Ancirano extat Canon 21. de hujuſmodi fœticidis ita diſponens: *De mulieribus quæ fornicantur, & partus ſuos necant; ſed & de his quæ agunt ſecum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio eſt, uſque ad exitum vitæ eas ab Eccleſia removeri: humaniùs autem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus pœnitentiæ tribuatur.* Ex quo planè apparet, quantopere Eccleſia primitiva horrendum procurandæ abortionis ſcelus deteſtata fuerit, cui tam gravem, tamque diuturnam pœnitentiam inflixit. Faceſſat ergo impia illa aſſertio: *Licet procurare aborſum ante animationem fœtûs, ut conſulatur honori puellæ, ejuſque vitetur infamia.* Profectò enim, ſi infamiæ periculum ad tale facinus licitè perpetrandum ſufficeret, vix ulla unquam abortionis procuratrix culpari poſſet, cùm vix unquam infamiæ periculum poſſit abeſſe.

III.

118. *Concubinarius non tenetur pellere domo concubinam, ſed polliceri ſolùm, ſe deinceps cum ea non peccaturum, quando eâ relictâ vitam tranſigeret triſtius.* Joannes Sancius in ſelect. diſp. 10. num. 20. apud Dianam 5. p. tract. 19. reſolut. 108.

A ubi ſic loquitur: *Si concubina nimis utilis eſſet ad oblectamentum concubinarij, vulgo* REGALO, *dum deficiente illâ, nimis ægrè ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno afficerent concubinarium; & alia famula ad id nimis difficilè inveniretur, ejicere illam non erit concubinarius obligandus; quia oblectamentum dictis circunſtantiis conſideratum, eſt majoris æſtimationis, quàm quodcumque bonum temporale, ob quod fas erit de novo admittere fœminam ad ſui famulatum,* QVANTVMCVMQVE METVAT LABENDI PERICVLVM, *ſi aliam non inveniat paris qualitatis illis in rebus, quæ ſibi ſunt maximè utiles: ſi enim ob*
B *hanc cauſam, jam receptam expellere non conſtringitur, eodem jure admittere illam erit conceſſum.*

Hæc aſſertio, ut rectè aiunt Doctores Lova- 119.
nienſes, *ſicuti Epicureorum placitis videtur conſona, ita & Chriſtianorum regulis cenſetur adverſa.* Nonne enim ingens eſt commodum, habere integrum corpus, oculis, manibus, pedibuſque inſtructum; ingenſque incommodum, habere mutilatum & truncatum? Et tamen veritatis Magiſter Chriſtus, eum perhibet conſentire in ſcandalum, qui non eruit, aut abſcindit abs ſe oculum, manum, aut pedem ſcandalizantem; hoc eſt (ut explicant SS. Patres) qui
C non ſemovet ac non ſecludit res omnes aut perſonas, anſam ruinæ, & occaſionem peccandi ipſi præbentes, quales præcipuè ſunt meretrices & concubinæ, juxta illud Proverb. 6. *Nunquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, ut veſtimenta ejus non ardeant? aut ambulare ſuper prunas, ut non comburantur plantæ ejus? ſic qui ingreditur ad mulierem, non erit mundus cum tetigerit eam.* Unde SS. Patres frequenter admonent, cætera vitia reſiſtendo, libidinem verò fugiendo ſuperari, juxta illud Apoſtoli 1. ad Corinth. 6. *Fugite fornicationem.* Quæ verba exponens S. Thomas ibidem lect. 3. ſic ait: *Cætera vitia vincuntur reſiſtendo, quia quantò magis homo particularia conſiderat & tractat, tantò minùs in eis invenit unde delectetur, ſed unde magis anxietur. Sed vitium fornicationis non vincitur reſiſtendo, quia quantò magis ibi homo cogitat particulare, tantò magis incenditur; ſed vincitur fugiendo, id eſt totaliter vitando cogitationes immundas,* ET QVASLIBET OCCASIONES. Quâ ergo fronte & audaciâ audet aſſerere Sancius, *hominem non teneri ejicere concubinam, imò poſſe illam de novo admittere ad ſui famulatum,* QVANTVMCVMQVE METVAT LABENDI PERICVLVM, *ſi abſque illa vitam tranſigeret triſtius, & epulæ ab aliis præparatæ tædio ipſum afficerent.* Certè hæc verba ab auditu fidelium ſunt procul arcenda; ſicut & iſta aſſertio, quam etiam Lo-
E vanienſis Academia, *ut falſam, temerariam, & perniciosam* proſcripſit: *Licitum eſt quærere directè occaſionem proximam peccandi, pro bono ſpirituali,* AVT TEMPORALI, *noſtro, vel proximi.* Audiendum potiùs prudens iſtud Auguſtini conſilium: *Contra libidinis impetum apprehende fugam, ſi vis habere victoriam.*

IV.

Copula cum conjugata, conſentiente marito, 120.
non eſt adulterium, adeòque ſufficit in confeſſione dicere ſe eſſe fornicatum.

Hæc aſſertio, quam novi quidam Caſuiſtæ docent, eſt ordine tertia ex ſeptemdecim

quas anno 1653. ad instantiam Archiepiscopi Mechlinienſis Lovanienſis Academia cenſuravit, atque *ut falſam & erroneam* proſcripſit; hujuſque cenſuræ veritas & æquitas patet ex verbis illis Apoſtoli ad Roman. 7. *Quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro alligata eſt legi: ſi autem mortuus fuerit vir ejus, ſoluta eſt à lege viri. Igitur vivente viro vocabitur Adultera, ſi fuerit cum alio viro.* Ubi clarè Apoſtolus nihil ampliùs exigit ad hoc ut mulier alteri mixta, dicatur adultera, quàm ut vivat vir ejus: vivit autem vir qui conſentit in copulam ſuæ uxoris cum alio: Ergo talis uxor ex Apoſtoli doctrina debet dici adultera, ejuſque copula adulterium.

121. Id etiam ex ipſa nominis ſignificatione patet: nam ut ait D. Thomas 2. 2. qu. 154. art. 8. *adulterium, ſicut ipſum nomen ſonat, eſt acceſſus ad alienum thorum.* Sola ergo alienitas thori attendenda eſt, quando de adulterio quæſtio proponitur: unde cùm maritus ſuo conſenſu non poſſit facere, ut ſuus thorus non ſit alienus comparatione cujuſvis tertij, planum eſt, illum non poſſe ullo ſuo conſenſu efficere, quòd acceſſus cujuſvis tertij ad ſuam conjugem non ſit adulterium. Mariti ergo conſenſus non tam ad hoc ſervit ut adulterantem extraneum relevet, quàm ut conſentientem lenocinij crimine involvat. Quare Tertullianus in Apolog. cap. 39. Socratem & Catonem, qui uxores ſuas amicis communicaverunt, ut ex eis ſobolem ſuſciperent, lepidiſſimè his verbis deridet: *O ſapientiæ Atticæ, & Romanæ gravitatis exemplum! Leno eſt Philoſophus & Cenſor.*

122. Addo hanc aſſertionem Gnoſticorum flagitia à labe adulterij excuſare: nam ut teſtatur Epiphanius hæreſi 26. apud ipſos, poſt lauta & opipara convivia, quæ amicis exhibebant, fœminæ conjugatæ, non ſolùm conſentientibus, ſed etiam præcipientibus maritis, cum extraneis miſceri ſolebant. *Larga* (inquit) *& opipara edulia, carnis eſum, & vini potum apponunt, etiam ſi pauperes fuerint. Ex hoc autem ubi compotaverint, & venas ſatietate impleverint, ad œſtrum ſe convertunt; & vir quidem concedens uxorem alteri, ait ad ipſam: Surge, & fac dilectionem cum fratre.*

V.

123. *Comedere & bibere uſque ad ſatietatem, abſque neceſſitate,* OB SOLAM VOLVPTATEM, *nullum eſt peccatum: quia licitè poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui.* Eſcobarius tract. 2. exam. 2. num. 102. pro eadem ſententia referens Joannem Sancium.

Falſitas hujus aſſertionis conſtat ex principiis in tractatu de moralitate actuum humanorum ſtatutis. Ibi enim fusè oſtendimus, delectationes ſenſuum à creatura rationali non eſſe per ſe expetibiles, ſed ſolùm ratione boni honeſti, cujus ſunt illecebra, & veluti condimentum, quod provida & ſagax natura in operationibus ad conſervationem individui vel ſpeciei neceſſariis apposuit, ut bruta, quæ non poſſunt apprehendere bonum honeſtum, delectabili traherentur. Unde delectationes ſenſuum primariò & principaliter, ſeu tanquam finem intendere, eſt natura bruti, & vitium hominis, juxta illud Auguſtini de peccato origin. cap. 40. *Tantæ excellentiæ eſt in comparatione pecoris homo, ut vitium hominis, natura ſit pecoris.* Quod egregiè confirmat & illuſtrat S. Thomas 1. 2. quæſt. 4. art. 2. ad 2. his verbi: *Apprehenſio ſenſitiva non attingit ad communem rationem boni, ſed ad aliquod bonum particulare quod eſt delectabile; & ideò ſecundùm appetitum ſenſitivum qui eſt in animalibus, operationes quæruntur propter delectationem: ſed intellectus apprehendit univerſalem rationem boni, ad cujus conſecutionem ſequitur delectatio; unde principaliùs intendit bonum quàm delectationem; & inde eſt quòd divinus intellectus, qui eſt inſtitutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes.* Igitur juxta utrumque S. Doctorem, operationes ſenſitivas propter ſolam delectationem, tanquam propter finem quærere, eſt more brutorum agere, & maxima deordinatio creaturæ rationalis, quæ ſolùm bonum honeſtum tanquam finem debet reſpicere, & utile ac delectabile ad illud, ut medium ad finem, vel acceſſorium ad principale, ordinare; ſeu frui ſolo bono honeſto, & utili, ac delectabili duntaxat uti. Unde Auguſtinus libro de moribus Eccleſiæ cap. 21. hanc viro temperanti & Chriſtiano præſcribit regulam. *Habet* (inquit) *vir temperans in rebus mortalibus & fluentibus vitæ regulam utroque Teſtamento firmatam: ut earum nihil diligat, nihil per ſe appetendum putet, ſed ad vitæ hujus, atque officiorum neceſſitatem, quantùm ſatis eſt uſurpet,* VTENTIS MODESTIA, NON AMANTIS AFFECTV. Cui concinit D. Thomas 2. 2. qu. 141. art. 6. in corp. ſic dicens: *Omnia delectabilia quæ in uſum hominis veniunt, ordinantur ad aliquam hujus vitæ neceſſitatem, ſicut ad finem; & ideò temperantia accipit neceſſitatem hujus vitæ ſicut regulam delectabilium quibus utitur, ut ſcilicet tantùm eis utatur, quantùm neceſſitas hujus vitæ requirit.*

124. Idipſum magiſterio naturæ inſtructus, & ſolo rationis lumine illuſtratus edocuit Seneca libro de vita beata cap. 10. ubi quendam Epicuri de grege porcum redarguens, ſic ait: *Tu voluptatem complecteris, ego compeſco; tu voluptate frueris,* EGO VTOR. Et Epiſt. 88. *Temperantia* (inquit) *voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias diſpenſat, & ad ſanum modum redigit,* NEC VNQVAM AD ILLAS PROPTER IPSAS VENIT. Unde Sancio vel Eſcobario illud, Auguſtini ad Julianum, voluptati ſenſuali ſimiliter olim patrocinantem, regerere lubet: *Obſecro te, non ſit honeſtior Philoſophia Gentium, quàm noſtra Chriſtiana, quæ una eſt vera Philoſophia, quandoquidem ſtudium vel amor ſapientiæ ſignificatur hoc nomine.*

125. Ex his confutata manet alia Joannis Sancij aſſertio, quâ docet diſp. 23. num. 25. *finem ſolius delectationis in conjugatis, ne veniale quidem eſſe peccatum.* Si enim peccatum & deordinatio creaturæ rationalis eſt, actiones ad individui conſervationem ſpectantes, ob ſolam delectationem, tanquam propter finem elicere; etiam peccatum, ſaltem veniale, erit in conjugatis, actum ad ſpeciei propagationem ordinatum, ob ſolam delectationem, tanquam propter finem exercere. Unde Auguſtinus libro de bono conjugali cap. 6. ſic ait: *Conjugalis concubitus generandi gratiâ, non habet culpam, concupiſcentiæ verò ſatiandæ, ſed tamen cum conjuge, propter fidem thori,* VENIALEM HABET CVLPAM. Et cap. 7. *Reddere debitum conjugale*

Diſp. 5. art. 1.

(inquit) *nullius est criminis ; exigere autem ultra generandi necessitatem*, EST CVLPÆ VENIALIS. Et lib. contra Julian. cap. 10. dicit : *Conjuges contrahere unde quotidie dicant, dimitte nobis debita nostra, quando modum generationi necessarium, causâ solius voluptatis excedunt.* Similia habet Gregorius Magnus lib. 12. moralium cap. 17. aliàs 20. ubi hæc scribit : *Tunc solùm conjuges in admixtione sine culpa sunt, cùm non pro explenda libidine, sed pro suscipienda prole miscentur.* Et de cura pastorali p. 3. admonit. 28. *Admonendi sunt conjuges* (inquit) *ut suscipiendæ prolis se meminerint causâ conjunctos ; & cùm immoderatæ admixtioni servientes, propagationis articulum in usum transferunt voluptatis, perpendant quod licèt extra non exeant, in ipso tamen conjugio, conjugij jura transcendunt. Vnde necesse est, ut crebris exhortationibus moneantur, ut desleant quòd pulchram copulæ speciem admixtis voluptatibus fœdant.* Denique D. Thomas in 4. dist. 31. qu. 2. art. 2. in corp. dicit : *Duobus solùm modis conjuges absque omni peccato conveniunt, scilicet causâ prolis procreandæ, & debiti reddendi, aliàs* SEMPER IBI EST PECCATVM, AD MINVS VENIALE.

A B

VI.

126. *Lege jejunij solvitur, qui se ad insequendam amicam, vel quocumque labore illicito fatigavit.* Filiutius tom. 1. tract. 27. num. 113. Addens quòd *si etiam in fraudem jejunij sese nimiùm fatigasset, adhuc liberaretur à lege jejunij.* C

Hæc assertio est apertè falsa : licèt enim qui suâ culpâ in morbum incidit, durante ægritudine, non teneatur jejunare, ut D. Antoninus, Caietanus, Sylvester, & alij Casuistæ communiter docent ; secùs tamen qui labore illicito sese fatigavit, maximè si id fecerit in fraudem jejunij. Ratio disparitatis manifesta est : morbus enim jejunium reddit prorsus impossibile ; lassitudo verò, seu defatigatio, illud tantùm molestius ac difficilius reddit : quid verò justius, quàm ut asperiùs jejunent nocentiores, & qui difficultatem jejunandi sibi suis sceleribus pepererunt ? Et quid injustius, quàm ut illi à jejunio liberentur, qui propter scelera sua plus egent jejuniis ? Quid etiam iniquius, quàm ut ille qui in fraudem jejunij sese nimiùm fatigavit, liberetur à lege jejunij, & ex tali fraude commodum istud reportet ? D

127. Ex his confutata manet alia Filiutij assertio, quâ teste Escobario tract. 1. exam. 13. cap. 3. asserit, *Eum qui dormire nequit, nisi vespere sumptâ cœnâ, non teneri jejunare, imò neque in prandio collationem sumere, quamvis hoc modo isti incommodo obviare posset. Quia* (inquit) *nemo tenetur pervertere ordinem refectionum.* Egregiam sanè rationem, dignumque patellâ operculum ! Quasi verò ille qui jejunat, nihil molestiæ aut incommodi ex jejunio reportare debeat ? & unusquisque præceptum divinum aut Ecclesiasticum, eo modo quo potest, non teneatur implere ? E

Plures aliæ sunt circa jejunandi præceptum novorum Casuistarum laxitates, quas recensere sufficiet : illæ enim adeò absurdæ sunt, ut eas retulisse, confutasse sit.

128. In primis Tamburinus, inter novellos laxitatum patronos celeberrimus lib. 4. cap. 5. §. 1. num. 16. ait : *probabile esse sagimen inter lacticinia numerari, atque adeò posse recipi in jejunio.* Et §. 2. num. 4. asserit, *licere intra diem jejunij bibere vinum, mustum, cervisiam, aquas ex herbis, vel ex eodem vino distillatas, etiam de mane, etiam ob solam delectationem, etiam multoties in die, etiam in fraudem jejunij.* Idem asserit Escobarius ubi supra, de vino quod vocatur *Clarea*, gallicè *Hipocras.* Item idem Tamburinus §. 4. num. 3. docet Mendicantes, & eos qui ipsorum privilegiis gaudent, ut Patres Societatis Jesv, posse in die jejunij prandere in hyeme, duabus horis cum dimidia ante meridiem, id est horâ sesquinonâ, & in æstate tribus horis cum dimidia ante meridiem, seu horâ sesquioctavâ : quod planè ridiculum est. Addunt alij, ova, & lacticina, tempore quadragesimæ, solùm prohiberi sub veniali. Ita Fagundez apud Mercorum 2. p. art. 28. Alij, ut Pasqualigus, teste eodem Mercoro, volunt jejunia quatuor Temporum observari ex sola consuetudine, de qua non constat an sit introducta cum obligatione ad mortale. Denique Caramuel in Theol. fundam. num. 1128. omnes Religiosos à lege jejunij conatur eximere, hoc discursu : *Musici à jejunio excusantur : at omnes Religiosi sunt Musici, nec in mundo sunt Musici qui plus cantent quàm Monachi, Benedictini præcipuè : Ergo Monachi non tenentur jejunare. Quæ ratio idem de cæteris Religiosis evincit : nulli enim qui non cantent plusquam sæculares.* Subdit postea : *Ergo si Religiosos etiam excludimus, qui erunt in Ecclesia Romana qui teneantur observare jejunia ? Volo non severè, sed sincerè erudiri.* B

Quantùm hæc primævæ Ecclesiæ instituto repugnent, patet ex SS. Patribus : Hieronymus enim in Epistola ad Marcellam : *Nos* (inquit) *unam quadragesimam, ex Apostolorum traditione, congruo tempore jejunamus.* Et Ignatius Epistola ad Philippenses, in fine : *Quadragesimale jejunium ne spernatis.* Basilius item serm. 2. de jejunio, testatur jejunij quadragesimalis legem, suo tempore adeò religiosè observari fuisse solitam, ut nemo prorsus ab illa sese eximeret : *Non insula* (inquit) *non terra, non civitas, non gens, non denique locus ullus tam desertus, ubi prædicatio ista non fuerit audita, sed & exercitus, & iter facientes, terrâ marique, mercatores quoque omnes similiter audiunt & suscipiunt.* Et rursus : *Nemo seipsum ex jejunantium catalogo eximat, in quo omnia genera, & omnis ætas, & omnes dignitatum differentiæ recensentur. Dives es, ne afficias contumeliâ jejunium, dedignatus ipsum commensalem suscipere, ne aliquando te apud jejuniorum legislatorem accuset. Pauper cavillis non impetat jejunium ; jam olim ipsum contubernale habens. Mulieribus autem velut respirare, ita etiam jejunare proprium est, & secundùm naturam. Pueri velut plantæ virides jejunij aquâ irrigantur. Senibus assuetudo & familiaritas ab antiquo ad ipsum, levem facit laborem &c.* 129.

VII.

Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, v. g. ad domum ejus aut segetem incendendam, non tenetur ad restitutionem illius damni illati. Stephanus Baunius in summa peccatorum, pagina 307. & 308. editionis sextæ. 130.

Hujus assertionis falsitas patet ex Gregorio IX. cap. *si culpa* x. de injuriis & damnato, ubi

ait: *Si culpâ tuâ factum est damnum, vel injuria* A *irrogata, seu aliis irrogantibus opem tulisti, aut hæc imperitiâ tuâ sive negligentiâ evenerunt, jure super his* SATISFACERE TE OPORTET. Sed damnum factum ex suasione & inductione alicujus, ejus culpâ factum est, ut patet: Ergo juxta leges Pontificias tenetur ad restitutionem illius. Unde Academia Lovanienſis ait hanc Baunij assertionem esse *apertè falsam, & receptißimis justitiæ regulis contrariam.*

131. Confirmatur ex D. Thoma 2. 2. qu. 62. art. 7. sic dicente: *Quicumque est causa injustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter, directè scilicet & indirectè: directè quidem, quando aliquis inducit alium ad* B *accipiendum; & hoc quidem tripliciter; primò quidem modo, movendo ad ipsam acceptionem, quod fit præcipiendo, consulendo, consentiendo expressè, & laudando aliquem quasi strenuum de hoc quod aliena accepit: alio modo ex parte ipsius accipientis, quia scilicet eum receptat, vel qualitercunque ei auxilium fert: tertio modo ex parte rei acceptæ, quia sic particeps est furti vel rapinæ quasi socius maleficij. Indirectè verò quando aliquis non impedit, cùm possit & debeat impedire: vel quia subtrahit præceptum, sive consilium, impediens furtum, vel rapinam; vel quia subtrahit suum auxilium quo posset obsistere; vel quia* C *occultat post factum. Quæ his versibus comprehenduntur:*

Iußio, consilium, consensus, palpo, recursus:
Participans, mutus, non obstans, non manifestàs.

Quin imò idem S. Doctor ibidem in solutione ad 2. apertè docet ad restitutionem principaliùs teneri jussorem, quàm ipsum facinoris executorem. Quod Cajetanus, Bannez, Tannerus, & alij interpretes, ad consultorem & inductorem extendunt. Et sanè cùm jussor, consultor, & generaliter inductor, potiores partes teneant in crimine iniquæ acceptionis, vel gravis damni illationis, mirum est venisse cuiquam in mentem, ut eorum quempiam ab onere restitutionis eximeret.

132. Confirmatur ampliùs: Idem S. Doctor ibi- D dem qu. 71. art. 3. docet quod quia *Advocatus & auxilium, & consilium præstat ei cujus causæ patrocinatur, si scienter injustam causam defendit, absque dubio graviter peccat, & ad restitutionem tenetur ejus damni, quod contra justitiam per ejus auxilium altera pars incurrit.* Ergo à fortiori censet, eum qui per consilium aut suasionem movet alium ad furandum, vel ad inferendum grave damnum tertio, teneri ad restitutionem seu reparationem damni illati.

VIII.

133. *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis* E *restituere quod ablatum est per parva furta, quantùmcumque sit magna summa totalis.* Baunius ibidem pagina 220.

Hanc assertionem, quam etiam, ad instantiam Archiepiscopi Mechlinienſis, Academia Lovanienſis reprobavit, rectè ac eruditè confutat Sinnichius §. 442. ubi sic discurrit. Æquè repugnat justitiæ retinere rem notabilem alteri debitam, ac eandem uno actu auferre: si ergo hoc postremum, ipsis etiam laxonibus fatentibus, sit peccatum mortale, quo verisimilitudinis colore negari potest, primum illud esse mortale peccatum?

134. Nec refert quod singulæ minutæ ablationes fortè fuerint peccata duntaxat venialia: quia restituendi obligatio, non ex solo acceptionis titulo, sed etiam ex titulo rei acceptæ nascitur; ut proinde ea sit gravis, & sub mortali, quoties res aliena notabiliter pretiosa detinetur, quomodolibet ea ad detinentem pervenerit. Unde non solùm qui per minuta peccata, sed etiam qui absque ullo peccato ad possessionem rei alienæ notabiliter pretiosæ pervenit, sub gravi reatu eam restituere, cognita ejus alienitate, obstringitur. Sive igitur auferendo, sive detinendo rem alienam notabilis valoris, contingat te habere plus notabiliter quàm debeas, & alterum ex adverso minùs notabiliter quàm debeat, grave procul dubio vulnus infligis justitiæ, quæ utique exigit, ut uniuscujusque possessio ita adæquetur juri possidendi quo pollet, ut nemo plus aut minùs possessionis habeat quàm juris; item ut consimili planè modo habeat se possessio uniuscujusque ad possessionem cujuslibet alterius, quo se habet ipsius jus ad jus alterius. Ex quo præcipuum, imò & unicum Baunij fundamentum manet solutum.

IX.

Præceptum servandi festa non obligat sub mor- ¶ 135. *tali, sepositio scandalo, si absit contemptus.* Huic C assertioni, quam facultas Theologica Lovanienſis, ad instantiam, Archiepiscopi Mechlinienſis reprobavit, favet Tamburinus lib. 1. in Decal. cap. 3. §. 8. num. 12. ubi ait: *Leges Ecclesiasticas non multùm frequenter sub mortali obligare.*

Oppositum communiter docent Theologi cum S. Thoma 1. 2. qu. 96. art. 4. sic dicente: *Leges humanitus positæ, si justæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ, à lege æterna, à qua derivantur, secundùm illud Proverb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt.* Quod confirmat in resp. ad 1. his verbis: *Apostolus ad Roman. 13. dicit, Omnis potestas humana à Deo est: & ideò qui potestati resistit in* D *his quæ ad potestatis ordinem pertinent, Dei ordinationi resistit, & secundùm hoc efficitur reus quantùm ad conscientiam.*

Idem docet Bellarminus specialiter de præ- 136. cepto Ecclesiastico observandi festa, lib. 3. de cultu Sanctorum cap. 20. ubi sic discurrit: *Iure divino præcipitur, ut aliqui dies festi observentur, & tamen nulli sunt certi dies à jure divino determinati: Ergo debuit esse in Ecclesia potestas determinandi certos dies, & obligandi ad eorum observationem; quia alioquin non servaretur jus divinum.* Unde quemadmodum obligatio servandi dies festos, à Deo olim peculiariter determinatos, fuit gravis, & sub mortali, ut patet ex E pœna mortis & lapidationis in violatores decretâ, de qua Exodi 31. & Numer. 15. ita similiter gravis censeri debet obligatio observandi dies festos, ab Ecclesia in locum veterum illorum festorum subrogatos; subrogatum enim sortitur naturam ejus in cujus locum subrogatur. Nullo ergo pacto audiendus est, sed omnimodè repellendus quisquis asserere præsumpserit, *Præceptum servandi festa non obligare sub mortali, sepositio scandalo, si absit contemptus.* Et hæc assertio favet errori Lutheri in libro adversùs Catharinum sic dicentis: *Duodecima facies Antichristi est festorum dierum observatio, cùm omnes dies sint liberi, & ad feriandum, & ad laborandum.*

X.

X.

137. *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo sacro, qui duas ejus partes, imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit.* Escobar tract. 1. exam. 11. num. 73. editionis Lugdunensis anni 1646. Ex quo infert *posse brevissimo temporis interstitio missam audiri, si quatuor v. g. altaribus variæ missæ proportionatæ temporis anterioritate sic celebrentur, ut dum una inchoatur, secunda ab Evangelio tunc in consecrationem procedat, tertia à consecratione in consumptionem, quarta denique à consumptione usque ad terminum.*

Ubi obiter notandum cum Sinnichio §. 399. novos Casuistas, & laxitatum patronos, pedetentim processisse in pejus: cùm enim pridem aliqui docuissent satisfieri præcepto audiendi missam, auditione successivâ duarum medietatum diversarum missarum, etiam ordine inverso; alij inde inferebant satisfieri eidem præcepto, auditione etiam simultaneâ diversarum missarum; ac demum alij longiùs progressi contenderunt satisfieri eidem præcepto, auditione etiam simultaneâ trium vel quatuor partium diversarum missarum. Quæ progressionis regula, cùm tam benè locum habeat respectu viginti, vel etiam quadraginta partium totidem respectivè missarum diversarum, si hæc Escobarij, & aliorum recentiorum Casuistarum assertio vera esset, sequeretur missam uno ferè momento posse audiri: quod planè ridiculum & nugatorium est. Unde Academia Lovanienſis hanc assertionem, *ut falsam, & præceptorum Ecclesiæ elusivam*, proscribens, subdit: *Nec enim majorem habet apparentiam de quatuor sacri partibus, quàm de viginti.*

138. Plures aliæ circa auditionem missæ sunt novorum Casuistarum laxitates, omnino intolerabiles. Tamburinus enim lib. 4. cap. 2. §. 1. num. 3. censet satisfieri præcepto audiendi missam, etiamsi quis non interfit consecrationi: *Quia potest* (inquit) *adhærere opinioni, asserenti sacrificij essentiam in communione consistere; atque adeò non est dicendus omisisse sacrificium.* Asserit etiam ibidem §. 2. num. 7. probabilem esse, subindeque in conscientia tutam, aliquorum sententiam, qui docent *missam omitti posse sine culpa in die festo, propter lucrum quod tunc cessaret, si quis missæ adesset.* Et infra §. 3. num. 9. idem censet de opinione aliorum, qui affirmant prævisionem carentiæ missæ, non obstare, quominus quis proficiscatur venatum ad locum desertum, ubi ob penuriam sacerdotis nequibit die festo missam audire. Item lib. 1. cap. 3. §. 8. num. 12. dicit, *In audiendo missam de præcepto, vel recitandis horis ex obligatione, satis esse attentionem externam; unde posse quemlibet voluntariè distrahi.* Et lib. 3. cap. 5. §. 3. num. 3. docet *Te satisfacere præcepto, si horas recites animo non satisfaciendi.* Cui doctrinæ consonat alia quam tradit Fagundez resol. moral. præcep. 2. lib. 1. cap. 4. num. 4. ubi docet, *Eum qui facit confessionem voluntariè nullam, satisfacere præcepto Ecclesiæ.*

XI.

139. *Infidelis, cui proponitur nostra fides ut magis credibilis, dum ejus secta probabiliter adhuc credibilis apparet, non tenetur ad recipiendam no-*

A *stram fidem.* Thomas Sanchez, Joannes Sancius, & Diana, apud Escobarium Theol. moral. p. 39. quibus subscribit Erardus Billius tract. 3. cap. 1. de fide, ubi ait quod puer in hæresi educatus, *non peccat credendo hæresi sibi propositæ, & quam à parentibus edoctus est, nisi habeat argumenta convincentia, & probabilitatem excludentia suæ secta: quandiu enim probabilis est, non peccat eam sequendo. Quò fit ut multæ puellæ usque ad vigesimum annum vix censeri possint hæreticæ, quantumcumque ad cœnam, ut appellant, accedant. Quis enim dicet eas non habere argumenta probabilia suæ sectæ? at nemo peccat sequens opinionem probabilem.*

B Hæc assertio plusquam falsa est. Primò, quia 240.
licèt Hæreticus ignorantiâ invincibili sui erroris laborans, non peccet, & sit materialiter duntaxat hæreticus, (nam ut infra ostendemus contra Jansenium & Wendrochium, error seu ignorantia invincibilis excusat à peccato) ille tamen cui fides Catholica videtur magis credibilis & probabilis, non laborat ignorantiâ invincibili, sed vincibili: tum quia ratione formidinis annexæ opinioni minùs probabili, errorem aliquo modo prævidet: tum etiam quia sequendo sectam illam, quæ ipsi apparet minùs probabilis, seu minùs consona veritati, & relinquendo aliam, quæ pro-
C babilior & credibilior, seu veritati conformior aut vicinior ipsi videtur, veritatem contemnit, & parùm de ipsa curat: Ergo ille non excusatur à peccato.

Secundò, quando illi Authores dicunt quod 241.
error probabilis excusat à peccato, vel loquuntur de probabilitate vera, vel duntaxat apparenti? Primum dici non potest, cùm nullus error aut hæresis veram probabilitatem, sed duntaxat falsam & apparentem habere possit. Nec etiam secundum, aliàs sequeretur nullum ferè propter hæresim damnari posse hæreticum; cùm nullus sit penè, qui non affirmare
D possit sibi sectam suam videri probabilem. Ex quo ulteriùs sequeretur, ad salutem in sua quemque Religione, quam probabilem putat, posse pervenire. Unde Caramuel in probabilitatis doctrina versatissimus, & omnes ejus consecutiones apprimè callens, imparem huic difficultati resolvendæ se agnoscit, eique videtur succumbere, dum in Theologia fundamentali pag 472. refert, & insolutum relinquit discursum cujusdam Basanomeni Lutherani, qui fatebatur fidem Romanæ Ecclesiæ esse quidem probabilissimam, adeòque securissimam, sed contendebat etiam Lutheranam, quam profitebatur, esse probabilem, atque adeò securam, subindeque sibi licere esse in
E quieta conscientia apud Lutherum, & in ejus secta se posse salutem consequi. *Quia Basanomenus* (inquit) *Lutheranorum filius, & in Lutherana urbe natus, inter Lutheranos nutritus, magistros habuit & prædicantes Lutheranos; sic ubi primùm Patrem Valerianum, magnum Capucinorum decus, & alios audivit inculcantes, vel esse redeundum ad Romanam Ecclesiam, vel recedendum à Christo, fervidè insurrexit, & dixit: Christianismus probabilissima Religio est, & sub ipso dantur sectæ antiquiores, juniores, severiores, benigniores, universaliores, minùs universales (& præcipuè Romana, Lutherana, Calviniana)* QVÆ SVNT VERE PROBABILES. *Ergo mihi Lutherano non est necessariò redeun-*

ad Romanam Ecclesiam, aut secedendum à Christo. Nam præter Romanam Religionem, cui probabilitatem non nego, etiam Lutherana est Christiana, & probabilis, & multò Romanâ benignior. Vim rationis jam penetras, jam vides quò respiciat hæreticus. Tenet primò esse probabile, quòd Deus mentiri nequeat; secundò esse probabile, quòd revelarit sacram paginam, & si velit, ut sic loquar, dictaverit; tertiò esse probabile, quòd eandem Romana Ecclesia bene exponat; & tamen addit, iis non obstantibus, harum antitheses esse probabiles. Resolutionem hanc sic ille confirmat & dilucidat: Doctrina Aristotelis, inquit, prout hodie traditur in Academijs Italicis, Hispanicis, Gallicis, probabilissima est; nec contra hanc ipsam probabilitatem militat mundi æternitas, & animæ rationalis mortalitas: nam isti, & similes errores sunt expuncti, nec jam traduntur à Christianis Philosophis. Hæc ipsa doctrina, & schola Aristotelis in tres sectas dividitur, Thomisticam, Scoticam & Nominalem; omnes probabiles, omnes celebres, omnes plausibiles. Dicant Dominicani: nostra schola Aristotelica est, & antiquior Nominali & Scoticâ: Ergo redeundum ad ipsam, vel secedendum est ab Aristotele. Quid inde? Nam à Franciscanis ridebuntur, qui æquo jure reponent, vel admittendam esse Scoti scholam, vel relinquendum Peripatum. Tunc enim argumentatio urgeret, cùm vel una sub Christo Religio, vel una sub Aristotele schola demonstrationes produceret. Nam si una secta demonstraretur esse vera, reliquæ demonstrarentur esse falsæ; & in nostro casu, ait Basanomenus, omnes has Religiones (Romanam, Lutheranam, Calvinianam) esse Christianas & probabiles judico; & omnes has scholas (Thomisticam, Scoticam, & Nominalem) esse Aristotelicas & probabiles censeo; & hanc ob rem ratiocinio illo disjunctivo, vel redeundum est ad Romanam Ecclesiam, vel secedendum est à Christo, convinci aut urgeri non possum. Nec antiquitatem ipse & Concilia generalia morabitur: hæc enim, ut ait, probabilia argumenta, & non evidentia ministrant: quoniam schola Aristotelis, Christi Religione multò antiquior, & Academiæ Peripateticæ multò numerosiores magistros habent, quàm generalia Concilia, & si licet P. Magno doctrinam Peripateticorum de errore & tyrannide arguere, cur non licebit Basanomeno esse & cautiori? Cur non dicere, Romanam quidem Ecclesiam esse probabilissimam, adeòque in foro interno esse securissimam; & tamen hoc ipso non obstante, Lutheranam quam ipse profitetur, esse etiam probabilem, atque æquè Christianam, ac securam; IMO SECVRIOREM OMNINO, QVONIAM MINVS PROBABILIS SENTENTIA, SI BENIGNIOR, ETIAM SECVRIOR EST. *Cur non licebit addere, se esse in quieta conscientia apud Lutherum, adeòque non teneri redire ad Ecclesiam Romanam, nec à Christi Religione secedere?*

142. Hæc Caramuel. Ex quibus liquet, illum vim hujus consecutionis probè novisse, eamque tacitè saltem & indirectè approbasse, nempe: *Si nullus hæreticus, quandiu ejus secta sibi apparet probabilis, peccat credendo hæresi sibi propositæ, nullus ferè propter hæresim poterit damnari hæreticus; cùm vix ullus sit, cui ejus secta non videatur probabilis, proinde poterit quilibet in ea Religione quam profitetur salutem consequi.*

Scio alios Recentiores, has consecutiones non admittere, imò ab ipsis abhorrere. Sed ut rectè ait Caramuel, *vel omnia debent transglutire, vel à principali opinione discedere.* Unde redit illud Augustini, quod supra retulimus: *Hoc tu quidem non sentis, sed hoc sequitur illa quæ sentis. Muta ergo antecedentia, si vis cavere sequentia.*

XII.

Dare pecuniam, vel aliud quid temporale pro beneficio, ut motivum, quo voluntas collatoris 143.
ad illud conferendum inducatur, non est simonia, si non detur ut pretium beneficio æquale. Valentia tomo 3. disp. 6. qu. 16. p. 3. Tannerus, Escobarius, Sancius, Milhardus, & alij recentiores Casuistæ.

Oppositum colligitur apertè ex D. Thoma 2. 2. qu. 100. art. 2. ad 5. ubi ait: *Antequam alicui acquiratur jus in Episcopatu, vel quacumque dignitate, vel præbenda, per electionem, vel provisionem, seu collationem, simoniacum esset adversantium obstacula pecuniâ redimere: sic enim pecuniâ pararet sibi viam ad rem spiritualem obtinendam.* Ex quibus verbis hoc argumentum conficio. Per pecuniam parare sibi viam ad rem spiritualem obtinendam, juxta D. Thomam, vera simonia est: Sed qui dat pecuniam, ut temporale incitamentum, quo animus collatoris ad conferendum sibi beneficium inducatur, pecuniâ parat sibi viam ad rem spiritualem obtinendam; eâ enim ut medio seu instrumento utitur ad excitandam & flectendam collatoris voluntatem, ut ipsi beneficium conferat: Ergo ille verè simoniacus est. Unde Ecclesia semper pro sceleratis & simoniacis habuit eos omnes qui pecuniâ sibi ad sacerdotium, & alia Ecclesiæ ministeria aut beneficia viam muniunt, & hanc nundinationem, quavis arte, quovis colore fucatam, simoniacum scelus appellavit. Hinc generatim negant Canones fas esse, per pecuniam ad Ecclesiæ dignitates pervenire, ut patet ex Canonibus Apostolicis Can. 30. ubi sic dicitur: *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, dejiciatur.* Hinc etiam generaliter vetant, ne quis ad Ecclesiæ munia consequenda aliquid offerat, vel promittat, ut constat ex Concilio Tolet. 8. in quo sic habetur: *Si quis pro percipienda* 140
sacerdotij dignitate quodlibet præmium detectus fuerit obtulisse, ex eodem tempore anathematis se noverit opprobrio condemnatum. Item in Concilio Melphitano anni 1090 strictè vetatur, *Ne quis dato, vel promisso, vel pretio, vel servitio, eâ intentione impensè Episcopalem nitatur assequi dignitatem.*

Confirmatur: Cùm D. Petrus Simonem Magum de simoniæ scelere increpavit, de hoc eum reprehendit quòd donum Dei pecuniâ possideri posse existimasset, ut patet ex verbis illis Actor. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti* PECVNIA POSSIDERI: Sed quod pecuniarij muneris præstatione per modum illecebræ permoventis obtinetur, tam benè pecuniâ possidetur, ac illud quod per ipsam sub formalitate pretij sumptam acquiritur, ut de se patet: Ergo qui dat pecuniam ut motivum, quo voluntatem collatoris ad conferendum sibi beneficium inducat, tam benè simoniæ labe inficitur, quàm qui illam præbet ut pretium beneficio æquale. 144.

Confirmatur ampliùs: Si ad Simoniam necessariò requiratur, ut pecunia per modum pretij beneficio æqualis offeratur, vel conferatur,

tam rarum erit Simoniæ vitium, ut ab ejus labe omnes Simoniaci facilè se purgare possint, dicendo scilicet se temporale pro spirituali dare, non tanquam pretium, sed tanquam motivum. Imò & ipse Simon Magus, Simoniacorum omnium parens eâdem distinctione, seu præcisione metaphysica, ab eodem scelere facilè excusari poterit: nam cùm pro impetranda gratia impertiendi Spiritum Sanctum per manuum impositionem, pecuniam offerendo Apostolis, vendendi aut emendi, vel pretij verbis nequaquam usus fuerit, ut patet ex verbis Scripturæ supra relatis, dici poterit ipsum obtulisse Apostolis pecuniam, non sub formali ratione pretij, quo talem potestatem emeret, sed duntaxat tanquam motivum quo eorum voluntatem ad eam sibi conferendam inclinaret: neque enim ille curabat modum, sed tantùm ut rem quoquo modo assequeretur. Similiter à labe Simoniæ purgari posset Balaam Propheta, à quo Simonia vetustiori vocabulo *Balaamia* dicitur, ut notat Adrianus quolibeto 9. quæst. 2. posset enim pariter dici, ipsum munus à Moabitico Rege sibi missum acceptasse, non ut pretium propheticæ maledictionis, sed ut motivum: neque enim vel Rex curabat, quonam titulo ille munus acciperet, dum quoquo modo ad maledicendum hostibus eum permoveret; nec Balaam admodum curabat, quonam titulo oblatum munus sibi obveniret, sed ut quoquo modo suam avaritiam inde expleret. Idem cum proportione de Giezi, & de omnibus aliis Simoniacis dici posset. Ergo si standum sit novorum Casuistarum doctrinæ, & si præfata distinctio pecuniæ in ratione motivi, & in ratione pretij valeat, & sufficiens sit ad vitandam simoniam, peccatum simoniæ à rebus humanis exulabit, & in mundum Platonicum demigrabit, vel solùm à bardis & stupidis, qui distinctiones illas & præcisiones metaphysicas capere nequeunt, committetur. Unde Caramuel in Theologia morali lib. 2. num. 864. *Si scriptor* (inquit) *scrupulosus sit, nulla erit circunstantia ab hoc contagio libera: si autem audentior, ipsius simoniæ conceptus*, ERIT IDEA PLATONICA, *ut dicitur, quæ non reperitur in rebus.*

146. Nec valet quod aliqui Recentiores dicunt; nempe eum qui pecuniam, vel aliud quid temporale pro beneficio, per modum illecebræ permoventis, non verò per modum pretij beneficio æqualis confert vel offert, non committere quidem Simoniam contra jus divinum, quia ad hanc requiritur quod temporale pro spirituali detur ut pretium, esse tamen reum simoniæ contra jus positivum, quia leges & Canones Ecclesiæ id vetant. Non valet (inquam) quia S. Thomas in 4. dist. 25. qu. 3. art. 3. ad 1. docet quòd si Judex spiritualis munere aliquo, sive parvo, sive magno, flectatur ad aliquid faciendum, simoniacus est coram Deo: *Dicendum* (inquit) *quòd Ecclesiæ judicium est quantùm ad exteriora, & quia non est probabile quòd animus judicis spiritualis flectatur ad aliquid faciendum pro parvo munere, ideò in parvis muneribus judici datis non judicat simoniam committi: sed apud Deum qui cor videt, simonia est & in parvis & in magnis muneribus*, SI ANIMVS JVDICIS EX EIS FLECTATVR. Quibus verbis apertè docet committi simoniam contra jus divinum, quando muneribus, sive parvis, sive magnis, aliquis inducitur ad aliquid spirituale conferendum. Ibidem etiam in resp. ad 4. ait, quod *Qui dat aliquid spirituale..... si principaliter moveatur favore precum, vel timore rogantis*, QVANTVM AD IVDICIVM DIVINVM, *simoniam committit & rogatus, & rogans, si hoc intendat.* Unde Suarez in tract. de Simonia cap. 3. pro hac sententia S. Thomam, & alios antiquos Theologos & Canonistas refert: *Sæpissimè* (inquit) *legimus apud Authores tam Theologos quàm Canonistas, simoniam mentalem committi, quoties per spiritualem actionem vel dationem principaliter intenditur acquisitio alicujus commodi temporalis. Ita tenent Glossa, Hostiensis, Panormitanus, Navarrus, Covarruvias, S. Thomas, Caietanus, Major, Durandus, Altisiodorensis, Adrianus, Antoninus, Corduba, Gerson, &c.*

Addo quod, cùm Ecclesia non possit mutare naturas rerum, nec efficere quòd simonia sit id quod verè simonia non est, si oblatio pecuniæ per modum illecebræ ad conferendum beneficium permoventis, simoniæ labe careat, ex eo præcisè quòd Ecclesiæ legibus & canonibus vetetur, simoniaca dici non poterit: subindeque vera simonia à rebus humanis exulabit, & ut verbis Caramuelis utar, *erit idea Platonica, quæ non reperitur in rebus.* 147.

Id explicari & illustrari potest exemplo ex novorum Casuistarum doctrina desumpto: illi enim communiter docent, contractum qui ab Hispanis *Mohatra* vel *Baratra*, & ab Italis *Stoco* appellatur (qui tunc fit quando quis egens pecuniâ, emit pecuniâ creditâ à mercatore merces pretio summo, & statim ei pecuniâ numeratâ pretio infimo revendit) non esse verè usurarium, & usuræ labe reipsa carere: de quo infra. Sicut ergo si talis contractus Ecclesiæ legibus & Canonibus prohiberetur, quemadmodum civilibus legibus vetitus est, ineptè quis diceret, mercatores contractum illum exercentes, non esse quidem usurarios, usurâ contra jus divinum, ab usura tamen contra jus Ecclesiasticum non esse immunes; quia cùm Ecclesia non possit rerum naturas mutare, suis legibus & canonibus efficere nequit, quòd usura sit id quod verè usura non est. Ita similiter, si oblatio pecuniæ, per modum illecebræ, seu incitamenti, ad conferendum beneficium permoventis, simoniæ labe revera sit expers; ex eo quòd legibus & Canonibus Ecclesiæ vetetur, verè simoniaca non erit, nec eo nomine, nisi nugando, & terminis abutendo, donari poterit: unde inepta planè ad oppositum & chimerica videtur distinctio illa simoniæ in simoniam juris divini & juris ecclesiastici, quam ad vim rationum præcedentium eludendam recentiores Casuistæ excogitarunt. 148.

Ex dictis confutata manet alia Escobarij assertio, quâ docet tract. 6. exam. 2 num. 14. Simoniacum non esse, qui promissa sine intentione solvendi pecuniâ ad sacerdotium pervenit. Cùm enim *pecuniâ parare sibi viam ad rem spiritualem obtinendam*, verè simonia sit, ut ex D. Thoma supra vidimus, & ille qui pecuniâ promissâ, sine intentione solvendi, ad sacerdotium pervenit, eâ sibi viam ad illud obtinendum non minùs paraverit, quàm ille qui pecuniam de facto exhibuit, planum est, illum non minùs esse simoniacum, nam utrobique pecuniæ ratio est cur beneficium conferatur. Unde in Concilio Melphitano supra relato, non modò 149.

ne pro beneficio obtinendo pecunia detur, sed etiam ne promittatur, vetitum est.

Confirmatur: Quod in judiciis corruptio est, id in obtinendis beneficiis est simonia: Sed non minùs corruptor judicij est, qui argentum pollicitus est Judici, nec præstitit, quàm qui promisit & præstitit: Igitur non minùs simoniacus est, qui promisit cùm nolit solvere, quàm qui promisit & solvit.

XIII.

150. *Cùm numerata pecunia pretiosior sit numerandâ, & nullus sit qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quàm futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.* Caramuel in Theologia morali lib. 2. num. 799. relatus à Sinnichio §. 443.

Hæc assertio non solùm improbabilis, sed etiam erronea & intolerabilis est. Cùm enim pecunia ex se & ex natura sua sit sterilis, non minùs contra naturam est, ut quis ex ea fructum mediante fœnore expectet, quàm si ex mula, ex sua natura sterili, mulum gigni speraret. Unde Aristoteles 1. Politic. cap. 7. relatus à D. Thoma 2. 2. qu. 78. art. 1. ad 3. docet quòd usuraria acquisitio pecuniarum est maximè præter naturam, quia in fœnore NVMMVS NVMMVM PARIT. Hinc Basilius Magnus in psal. 14. Pecuniam, BESTIAM FOECVNDAM appellat, non quidem quòd ipsa ex natura sua vim gignendi habeat, sed quòd humana nequitia & avaritia fœtum ex ea innaturalem extorqueat.

151. Quæres, an contractus *Mahotra*, supra explicatus, licitus sit, & careat labe usuræ?

Respondeo si talis contractus fiat cum intentione lucri, & cum pacto revenditionis prævio inito, ut communiter fieri solet, ipsum esse illicitum, & manifestam usuræ palliationem, quicquid recentiores Casuistæ in contrarium dicant. Ratio est: quia lucrari aliquid ultra sortem, ex vi mutui præcisè, usura est, ut omnes fatentur: Sed per illius contractus ambages, mercator ultra sortem, ex vi mutui, intendit lucrari, & de facto intra breve tempus lucratur id, quo summum mercium pretium superat infimum; ut enim supra dicebamus, contractus *Mohatra* tunc fit, quando quis egens pecuniâ, emit pecuniâ creditâ à mercatore merces pretio summo, & statim ei pecuniâ numeratâ pretio infimo revendit: Ergo contractus ille quando fit cum intentione lucri, & cum pacto revenditionis prævio inito, verè usurarius est, merumque fœnoris integumentum, seu manifesta usuræ palliatio dici debet. Unde præclarè Ambrosius lib. de Tobia cap. 24. *Quodcumque* (inquit) *sorti accedit, usura est. Quod velis ei nomen imponas, usura est. Si licitum est, cur vocabulum refugis, cur velamen obtexis? Si illicitum est, cur incrementum requiris?* Appellent ergo recentiores Casuistæ hunc contractum quocumque nomine voluerint, ipsum *Mohatram*, *Baratram*, *Stoco*, aliisque barbaris nominibus nuncupent, *nomina tantùm non res mutantur, quasi mutato nomine culpa transfertur & pœna*, ut supra ex Innocentio III. dictum est.

XIV.

152. *Vix unquam tenetur aliquis ad eleemosynam præcisè ex superfluo statûs, cùm vix unquam hujusmodi superfluum in sæcularibus, etiam in Regibus, inveniatur.* Vazquez in opusc. de eleemosyna, & plures alij recentiores Casuistæ.

Oppositum expressè docet S. Thomas 2. 2. quæst. 32. art. 5. in corp. ubi ait: *Dare eleemosynam de superfluo, est in præcepto; & dare eleemosynam ei qui est in extrema necessitate.* Ex quo ibidem inferunt Caietanus, Bannez, & alij D. Thomæ interpretes, ut eleemosyna sit in præcepto, non requiri duo simul, scilicet superfluitatem in dante, & extremam necessitatem in recipiente, sed quodlibet eorum seorsim sufficere. Unde S. Doctor eadem parte quæst. 118. art. 4. ad 2. sic habet: *Aliquis tenetur ex debito legali bona sua pauperibus erogare, vel propter periculum necessitatis,* VEL PROPTER SVPERFLVITATEM HABITORVM. Quæ verba ibidem Caietanus exponens, subdit. *Quia violatio legalis debiti in divitiis, justitiam violat, non liberalitatem; injustitia autem ex suo genere est peccatum mortale, utpote contra bonum proximi; ideò dives non dispensans superflua, sed cumulans ad emendum sibi dominium, ex sola ascendendi libidine, non solùm illicitè agit propter libidinem dominandi, & inordinatum amorem pecuniæ, sed mortaliter peccat contra proximorum indigentiam, occupando superflua,* QVÆ PAVPERIBVS DEBENTVR, EX HOC IPSO QVOD SVPERFLVA SVNT.

Favet Gregorius Magnus homil. 33. in Evang. & de Cura Pastor. p. 3. admonit. 22. ubi notat eleemosynam in Scriptura nomine *justitiæ* exprimi, ut innuatur non liberalitatem sed justitiam, subindeque non consilium sed præceptum esse, ut divites de superfluis necessaria indigentibus subministrent. *Cùm quælibet necessaria* (inquit) *indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur: justitiæ debitum potiùs solvimus, quàm misericordiæ opus implemus. Unde & ipsa veritas, cùm de misericordia cautè exhibenda loqueretur, ait: Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus. Cui quoque sententiæ etiam Psalmista concinens dicit: Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum. Cùm enim largitatem impensam pauperibus præmisisset, non hanc vocare misericordiam, sed justitiam maluit; quia quod à communi Domino tribuitur, justum perfectò est, ut qui accipiunt eo communiter utantur.* Idem docet Theodoretus orat. 9. de providentia, ubi ait: *Divitias à summo rerum administratore concessas fuisse hominibus, ut fruantur necessariis, & ex earum abundantia egenis largientes, reddant eas temperantiæ ac justitiæ materiam*; temperantiæ utique in ordine ad seipsos; justitiæ verò in ordine ad alios, quorum indigentiæ subveniendum esse, summus ille administrator rerum sancivit.

Ex his patet primò, Vazquem, & alios recentiores Casuistas, præceptum eleemosynæ detruncasse ac mutilasse: illud enim (ut ex D. Thoma ostendimus) duo continet capita seu præcepta; uno jubemur necessaria in extremis pauperum miseriis elargiri; alio superflua in communibus pauperum necessitatibus erogare, juxta illud Christi Lucæ 11. *Quod superest date eleemosynam.* Si autem vix unquam divitibus, etiam Regibus, superflua suppetunt, ut ait Vazquez, quid clarius quàm ipsos vix unquam superflui largiendi lege urgeri?

Constat etiam falsum esse quod ait Laiman

lib. 2. tract. 3. cap. 6. num. 1. *Confessarius absolutionem à peccatis diviti non facilè negare debet, quòd communes pauperum miserias sublevare monitus recusèt: quia dives semper aliquam causam in specie præfert cur recusèt*, nempe istam, *nihil habeo superflui*. Patet, inquam, hanc doctrinam esse falsam: quia dives ex debito legali, subindeque ex præcepto, & non solùm ex consilio, tenetur sibi superflua dare pauperibus, ut ex D. Thoma jam vidimus: unde si monitus à Confessario hoc facere recusèt, & ex sola ascendendi libidine præcludat viscera sua pauperibus, ne quidquam de superfluo ipsis largiatur, absolutionis incapax est. *Quod si mihi* (inquit Cajetanus opusc. de eleemosyna cap. 6.) *illud objeceris, quod scilicet divitum confessiones audiri non possent, & Confessores damnationem incurrerent, audi Dominum Iesum Christum in Evangelio divitibus dicentem: facilius est camelum transire per foramen acûs, quàm divitem intrare in regnum cœlorum; Confessoribus autem: si cœcus cœcum ducat, ambo in foveam cadunt.*

156. Addo quod, causa illa seu excusatio quam prætexunt divites, ut ab hoc præcepto sese eximant, nempe *nihil habeo superflui*, frivola est: si enim divites res necessarias non cupiditate metirentur, quæ modum nescit, sed pietate judicarent, quæ necessitates ingeniosè contrahit, ut sibi supersit quod in officia liberalitatis effundat, multa invenirent superflua: juxta illud Augustini in Psal. 147. *Multa superflua habemus, si non nisi necessaria teneamus: nam si inania quæramus, nihil sufficit.* Cui consonat illud Senecæ in Epistolis: *Inopiæ pauca desunt, avaritiæ omnia.*

157. Non est etiam prætermittendum, novellos probabilitatum patronos, dum ex una parte student placere divitibus, eos exonerando à præcepto largiendi de superfluo bonorum pauperibus, ex alia plurimùm ipsis nocere, eosque furtis ac direptionibus pauperum exponere, dum docent pauperibus permissum esse furari, non solùm in extrema necessitate, sed etiam in gravi, ut videri potest apud Lessium lib. 2. cap. 12. dubit. 12. num. 71. Dianam, Escobarium, Tamburinum, & alios. Unde dùm illi volunt placere divitibus, fiunt inhumani erga pauperes; & dùm volunt favere pauperibus, fiunt injusti erga divites, simulque ex eodem ore calidum & frigidum efflant, atque ut ait Sinnichius, *Pauperibus unâ manu panem, alterâ lapidem ostentant.*

XV.

158. *Absolutionis capax est homò, quantâvis laboret ignorantiâ mysteriorum fidei, & etiam si per negligentiam quoque culpabilem nesciat mysterium sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis Domini nostri Iesu Christi.*

Hæc assertio est postremus ex septemdecim articulis, quos Academia Lovaniensis ad instantiam Archiepiscopi Mechliniensis reprobavit: ejusque falsitas patet ex communiori Theologorum sententia, asserentium cum S. Thoma 2. 2. qu. 2. art. 7. & 8. in nova lege fidem explicitam mysterij Incarnationis, & Trinitatis, non solùm necessitate præcepti, sed etiam necessitate medij esse ad salutem necessariam. Ut enim viator ad terminum perveniat, debet & locum ad quem tendit, & viam quâ ad illum tendit, agnoscere: *Via autem hominibus veniendi ad beatitudinem, est mysterium Incarnationis, & Passionis Christi, juxta illud Act. 4. Non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*, inquit S. Thomas loco citato: terminus verò ad quem per fidem tendimus, est clara visio Dei Vnius & Trini: Ergo nullus est in via salutis, nec consequenter capax absolutionis, qui per negligentiam culpabilem ignorat mysterium Sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis. De quo plura in tractatu de fide. Disp. 6. art. 5.

§. V.

Corollarium notatu dignum.

159. EX his modernorum Casuistarum assertionibus, & pluribus aliis, quæ brevitatis causâ prætermitto, patet illorum scientiam vix aliud esse, quàm meram divinorum præceptorum elusionem; vel ut bellè dicebat Nicolaus Faber, Ludovici XIII. Galliarum Regis Præceptor, ARTEM CVM DEO CAVILLANDI; Gallicè, L'ART DE CHIQVANER AVEC DIEV. *Vix enim ullum est præceptum naturale aut positivum, quod quæstuosis illorum probabilitatibus obnoxium non sit, & eludatur*, ut ait Episcopus Gandavensis in Epistola Pastorali ad Clerum suæ diœcesis, suprà citata. Unde rectè & perbellè observavit Sinnichius libro sæpè citato de Saule Ex rege §. 466. modernos Casuistas, experimento edoctos quàm ægrè conformentur mores humani legi divinæ, tentasse ex adverso conformare legem divinam moribus humanis; quasi lex Decalogi foret REGVLA LESBIA, ad sui regulati normam, & ad quod quisque sentit & vult accommodabilis. *Regula enim Lesbia* (ait Erasmus in Adagiis) *dicitur, quoties præposterè non factum ad rationem, sed ratio ad factum accommodatur, & cùm lex moribus applicatur, non mores ad legem emendantur.* Quare Augustinus Concione 1. in Psal. 48. *Hæc* (inquit) *est in hominibus magna & usitata perversitas, quâ cùm debeant ipsi vivere secundùm voluntatem Dei, Deum volunt vivere secundùm voluntatem suam; & cùm ipsi nolint corrigi, illum volunt depravari; rectum non arbitrantes quod ille vult, sed quod ipsi volunt.*

160. Posset hoc corollarium variis exemplis, quæ fusè prosequitur idem Sinnichius loco citato, declarari, sed istud sufficiet. Delectat v. g. luxuriosum aliquem conversari & cohabitare cum fœmina, quæ blanditiis suis ipsum ad peccandum sæpe allicit: movetur Dei sermone talem occasionem fugere, & abscindere à se oculum, manum, aut pedem scandalizantem se, dicitque ei sæpiùs Spiritus Sanctus hæc verba libri Proverbiorum: *Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant; aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ ejus?* Accedunt SS. Patres divini sermonis interpretes, eumque etiam admonent, *Inter Christianorum certamina, duriora esse prælia castitatis, ubi continua est pugna, & rara victoria: cætera vitia resistendo, libidinem verò fugiendo superari*, & alia quæ suprà fusè expendimus: Denique Apostolus ei præcipit ut fornicationem fugiat, & mollitiem ac immunditiam abhorreat, quia fornicarij, molles, & immundi regnum Dei non possidebunt. Sed venit benignus & laxus Casuista, hæc suggerens ei: *Concubinarius non tenetur domo pellere concubinam, quando eâ relictâ vitam transigeret tristius. Licitum est quærere directè occasionem peccandi,*

pro bono ſpirituali, aut temporali noſtro, vel proximi. Fornicatio & mollities non ſunt jure naturæ prohibitæ, ſubindeque ſi Deus eas non interdixiſſet, nunquam eſſent malæ, ſæpe eſſent bonæ, & aliquando obligatoriæ ſub peccato mortali. Copula cum conjugata, conſentiense marito, non eſt adulterium. Licet aborſum procurare ante animationem fœtûs, ad vitandum ſcandalum, aut puellæ infamiam, & alia quæ ſupra retulimus, & confutavimus: atque ita moribus hominum depravatis legem divinam accommodare conatur, & regulam ſuo regulabili conformare, non verò mores hominum ad Dei legem emendare & corrigere.

161. Sed quæſo, AMICE LECTOR, ſi tuæ ſalutis cupidus ſis, ne audias benignos illos Decalogi interpretes, qui humanarum probabilitatum præſtigiis & blanditiis, ac benignioribus interpretationibus, præcipua Dei præcepta eludere & evacuare conantur. *Tene te* (inquit Auguſtinus) *ad legem Dei, & non ſequaris prævaricatores ejus: non enim ſecundùm illorum ſenſum, ſed ſecundùm illius veritatem judicaberis. Ne trahamur* (addit Lactantius) *authoritate cujuſquam, ſed veritati potiùs faveamus & accedamus. Nullus hîc temeritati locus eſt: in æternum ſtultitiæ pœna ſubeunda eſt, ſi aut perſona inanis, aut opinio falſa deceperit.*

Chriſtus non dixit homini, inter Dei legem & hominum interpretamenta conſtituto, eſto conſentiens benigniori Decalogi interpreti, ſed *Eſto conſentiens adverſario tuo. Quæramus* (ait Auguſtinus) *iſtum adverſarium cui debeamus conſentire, ne tradat nos Iudici, & Iudex Miniſtro. Quæramus illum, & conſentiamus illi. Si peccas, adverſarius tuus eſt ſermo Dei: verbi causâ, forſitan delectat te inebriari, dicit tibi: Noli. Delectat te adulterari: dicit tibi ſermo Dei, Noli. In quibuſcumque peccatis volueris facere voluntatem tuam, dicit tibi, Noli. Adverſarius eſt voluntatis tuæ, donec fiat author ſalutis tuæ. O quàm bonus adverſarius, quàm utilis adverſarius! Non quærit noſtram voluntatem, ſed utilitatem. Adverſarius eſt nobis, quandiu ſumus & ipſi nobis; quandiu tu tibi inimicus es, inimicum habes ſermonem Dei: eſto tibi amicus, & concordas cum ipſo. Non furtum facies, audi & concordaſti. Non mœchaberis, audi & concordaſti. Non falſum teſtimonium dicas, audi & concordaſti. Non concupiſcas uxorem proximi tui, audi & concordaſti. Non concupiſcas rem proximi tui, audi & concordaſti. In his omnibus cum tuo iſto adverſario concordaſti: dic mihi quid perdidiſti? Non ſolùm nihil perdidiſti, ſed & teipſum qui perieras invenisti.*

§. VI.

Caſuiſtarum Apologia, à Sorbona, & Galliæ Epiſcopis, & tandem à Summo Pontifice reprobatur.

162. *CVM mos iſte in Eccleſia ſemper viguerit, ut quo quiſque foret religioſior, novellis adinventionibus contrairet*, ut Vincentius Lirinenſis ait, non mirum quod nuper plures docti & vigiles Paſtores, ac celebres Theologi, advertentes pernicioſam hanc novorum Caſuiſtarum doctrinam, velut zizaniam quandam in Eccleſiæ agro ſuccreſcere, ſenſimque ac delectabiliter plurium animos occupare, adversùs eam, & voce, & ſcriptis, fortiter ac generosè pugnarint, ac de vaga illa & effræni in materia morum opinandi licentia, apud Eccleſiæ Præſules graviter conqueſti fuerint. Unde meritò hæc verba Chryſologi ſerm. 97. ipſis adaptari poſſunt: *Superſeminatis zizaniis ſervi expaverunt, metuentes ne zizaniorum gramina ad illorum redirent offenſam, quorum conſcientia, præter jacturam boni ſeminis, nihil habebat: unde auditum ſui Domini prævenerunt, ne ſecuri de innocentia, reatum de ſilentio ſuſtinerent.*

Inter hos præcipui fuere Pariſienſes & Rotomagenſes Parochi, pietate celebres, & ſapientiâ ac eruditione præclari, qui anno 1656. ad Galliæ Clerum, Pariſiis de more congregatum, plura perverſa dogmata, ex novorum Caſuiſtarum libris extracta, detulerunt, libello ſupplici eorum damnationem urgentes. Inſtabat tunc Comitiorum finis, nec temporis anguſtiæ, ſicut nec alia graviora negotia, ſinebant maturo tot propoſitionum examini vacare. Ne tamen Auguſtiſſima Synodus illas ſuo ſilentio probaſſe videretur, ſed eas tacitè ſaltem reprobaret, imprimendas mandavit inſtructiones Confeſſariorum, à S. Carolo Borromeo editas, & ex Italico in Gallicum idioma ab Illuſtriſſimo Domino Petro de Marca, Archiepiſcopo Toloſano tranſlatas, quibus propoſitiones illæ, quas ſolemniter & in individuo damnare non poterat, generali quadam, venerabilique ac ſanctâ cenſurâ afficerentur. Ut enim in Epiſtola inſtructionibus illis præfixa dicitur: *Novitiæ illæ opiniones ita Chriſtianam morum diſciplinam, & Evangelicam vivendi normam adulterarunt, ut hujuſmodi ſcientiâ quævis ignorantia longè ſit potior.* 163.

Hoc ardore ex parte Parrochorum gerebatur negotium. Pars autem adverſa in ſui defenſionem opus parabat, in quo ejus Author omnes eloquentiæ & ingenij nervos intendens, propoſitiones traductas à Parrochis ut erroneas, ſcandaloſas, & temerarias, ab omni prorſus cenſuræ nota liberas, ſummâ arte oſtendere conabatur: prodiitque in lucem anno ſequenti 1657. ſub hoc titulo & inſcriptione: *Apologie des Caſuiſtes contre les calomnies des Ianſeniſtes.* 166.

Videbatur liber iſte Authoribus ſuis arx quædam munitiſſima, & inexpugnabile præſidium, eò præcipuè quòd Parrochorum & Janſeniſtarum unam & eandem cauſam facerent; licèt in rei veritate nulla eſſet inter ipſos de quinque damnatis Ianſenij propoſitionibus contentio; ſed omnes perverſa illa dogmata tum voce, tum ſcriptis, unanimi conſenſu damnarent. Vix tamen in publicum diſtrahi cœpit liber ille, quod Parochi novo ardore ſuccenſi, preſſiùs in ejus condemnationem excitarunt primò Vicarios Generales Pariſienſis Archiepiſcopi tunc abſentis; qui octo Theologos (è quibus duo, ſcilicet P. Oliverius Richecorius, vulgo *Richecœur*, & P. Petrus Lovvet erant ex noſtris) in examen libri deputarunt, auditiſque eorum relationibus, illum ſolemni cenſurâ damnarunt: deinde facultatem Pariſienſem, ſive Sorbonam, quæ pari cenſurâ, licèt adhuc magis ſpeciali, librum proſcripſit. 164.

Plures etiam illuſtriſſimi Antiſtites, gravibus, piis, eloquentibus, doctiſque cenſuris, aut Epiſtolis Synodalibus, eandem Caſuiſtarum Apologiam reprobarunt, & è ſuis diœceſibus proſcripſerunt. Inter hos, tres fuere Primates, ſcilicet Archiepiſcopus Senonenſis, Galliarum & Germaniæ Primas, Rotomagenſis Primas Nor- 165.

maniæ, Bituricensis Primas Aquitaniæ (prætensus saltem, nam de eo jure contendit Archipræsul noster Burdigalensis, cujus causam eruditè defendit Dominus Brousse, Senator Burdigalensis) Episcopi verò quindecim, nempe Aurelianensis, Bellovacensis, Andegavensis, Nivernensis, Alestensis, Convenarum, Appamiensis, Bazatensis, Conseranensis, Tutellensis, Ebroïcensis, Lexoviensis, Catalaunensis, Dignensis, Cadurcensis, Alanus de Solminhac, Galliæ nostræ, imò totius Ecclesiæ decus insigne, qui Sanctorum priscorum Episcoporum, sive in Pastorali vigilantia, sive in admiranda vitæ innocentia & austeritate, rigidissimus ac indefessus æmulator, multis post mortem claruit miraculis, quæ in ejus vita, sicut & alia ejus præclara gesta, magna cum pietate & diligentia recensentur. Ac demum Vencien sis, Antonius Godæus, vir item pietate clarus, sed eloquentiâ & doctrinâ, variisque librorum editionibus clarissimus. Quibus si adjungamus è Belgio Archiepiscopum Mechlinien sem, & Gandaven sem Episcopum, qui multas propositiones ab Apologista defensas damnaverant, & damnari procuraverant ab Academia Lovanien si: primus quidem anno 1654. secundus verò anno 1657. erunt viginti tum Archiepiscopi, tum Episcopi, gradu, pietate, doctrinâ, sapientiâ venerandi, quorum numerum tandem infallibili suo judicio perfectè completurus accessit supremus fidelium omnium Pastor, & Episcoporum omnium Episcopus, Romanus Pontifex Alexander VII. qui die 26. Augusti anni 1659. in prædictam Casuistarum Apologiam, Apostolicum fulmen vibravit, hoc decreto in Congregatione generali Sanctæ Romanæ & universalis Inquisitionis edito.

166. *Sanctissimus D. N. Alexander Papa VII. præsenti decreto* PROHIBET ET DAMNAT *librum cui titulus est:* Apologie pour les Casuistes contre les calomnies des Iansenistes, où le Lecteur trouvera les veritez de la morale Chrestienne si nettement expliquées, & prouvées avec tant de solidité, qu'il luy sera aisé de voir que les Maximes des Jansenistes n'ont que l'apparence de la verité, & qu'effectivement elles portent à toute sorte de pechez, & aux grands relâchemens qu'elles blâment avec tant de severité: par un Theologien & Professeur en droit Canon. A Paris M. DC. LVIII. *Eumque* PRO DAMNATO ET PROHIBITO *haberi vult. Mandat propterea Sanctitas sua, ut nemo cujusque gradus & conditionis existat, etiam speciali, & specialissimâ notâ dignus, prædictum librum apud se retineat, aut legat, neve imprimere, aut imprimi curare audeat, sub pœnis & Censuris in sacro Concilio Tridentino, & in indice librorum prohibitorum contentis, aliisque arbitrio Sanctitatis suæ infligendis; sed statim quicumque illum habet, vel in futurum quomodocumque habebit, locorum Ordinariis, seu Inquisitoribus, sub iisdem pœnis exhibere teneatur.*

Ioannes Lupus Sanctæ Romanæ & Vniversalis Inquisitionis Notarius.

Loco † Sigilli.

Anno à Nativitate D. N. JESV *Christi millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono, indictione duodecima, die verò 26. Augusti, Pontificatus Sanctiss. in Christo Patris & D. N. Alexandri, divinâ providentiâ Papæ VII. anno ejus quinto, supra dictum decretum affixum & publicatum fuit ad valvas Basilicarum S. Ioan. Lateran. & S. Petri de urbe, nec non ad valvas Palatij Sacræ Inquisitionis, Cancellariæ Apostolicæ, ac in acie Campi Floræ, ut moris est, per me Hieronymum Macellani, ejusdem Sanctiss. D. N. Papæ, & Sanctissimæ Inquisitionis Cursorem.*

Item Eminentissimi Cardinales Congregationi sacræ Indicis Præfecti, anno 1664. die 15. Januarij, sequens decretum ediderunt.

Sacræ Indicis Congregationis decreto DAMNATVS AC PROHIBITVS *fuit infra scriptus liber, ubicumque, & quocunque idiomate impressus imprimendusve. Nemo cujuscumque gradus, & conditionis, eum imposterum, vel imprimat, vel legat, vel retineat. Si quis interim habuerit, Inquisitoribus, seu locorum Ordinariis, à præsentis Decreti notitia tradat, sub pœnis in indice librorum contentis.*

LIBER EST.

IOANNIS CARAMVELIS APOLOGEMA PRO ANTIQVISSIMA ET VNIVERSALISSIMA DOCTRINA DE PROBABILITATE.

In quorum fidem manu & sigillo Eminentissimi & Reverendissimi D. D. Cardinalis Gineti Episcopi Sabinensis, supra dictæ sacræ Congregationis præfecti, præsens Decretum signatum & munitum fuit. Datum Romæ in Palatio Apostolico Quirinali, die 15. Ianuarij 1664.

M. Episcopus Sabinensis Cardinalis Ginetus Præf.

F. Hyacinthus Libelli S. Congregationis Indicis Secretarius.

Loco † Sigilli.

Anno à Nativitate D. N. JESV *Christi 1664. Indict. secunda, 26. Mensis Ianuarij, Pontificatus autem Sanctiss. in Christo Patris & D. N. D. Alexandri divinâ providentiâ Papæ VII. anno ejus nono, supra dictum Decretum affixum & publicatum fuit ad valvas Basilicæ Lateranensis, ac Principis Apostolorum de urbe, & in acie Campi Floræ, ac in aliis locis solitis, & consuetis urbis, per me Iacobum Cornelium, Sanctissimi D. N. Papæ Cursorem.*

Hilarius Centellius Curs. Mag.

Plures etiam ex novorum Casuistarum propositionibus, quas supra impugnavimus, ut temerarias, & scandalosas damnavit idem Pontifex, in Congregatione generali sacræ Romanæ & universalis Inquisitionis, habita die 24. Septembris anni 1665. & in alia die 18. Martij anni 1666. & sub anathematis pœnâ, eas doceri, aut defendi, vel ad praxim deduci, prohibuit.

Ex quibus Decretis, & nova Innocentij X. damnantis quinque propositiones Jansenij Constitutione, patet Romanam Ecclesiam, & fidei puritate, & morum innocentiâ præfulgere, eamque non minùs castam morum temperiem, quàm incorruptæ fidei integritatem, sibi perpetuò vendicare; ut meritò cum Psalmista dicere possimus, mysticas hujus purissimæ columbæ pennas (fidem scilicet & mores) esse deargentatas, & pallore auri fulgentes; cùm illa, & fulgore sapientiæ, per aurum designatæ, & morum candore, per argentum expresso, mirum in modum resplendeat.

Articvlvs IV.

Præcipua Adversariorum argumenta solvuntur.

NVLLVM Scripturæ locum, aut SS. Patrum testimonium adducunt Adversarij in favorem illius sententiæ, quâ asserunt licere sequi opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris. Hanc solùm quibusdam rationibus, satis levibus & frivolis, suadere conantur.

167. In primis objicit Caramuel, insignis, sed infœlix probabilitatum Patronus, argumentum quod demonstrationem appellat, & quod in Theol. Regul. art. 20. num. 59. sub hac verborum serie proponit. *Peccare qui sequitur opinionem probabilem improbabile est: demonstro sic (notanter demonstro dixi, non enim aliter quàm demonstrativè hanc veritatem me ostensurum polliceor.) Vel possumus sequi opinionem probabilem, vel tenemur probabiliorem sequi? Si dicas primum: Ergo hæc etiam est probabilis, ut de se patet. Si secundum asseras, non effugisti: Per te enim tenemur sequi probabiliorem: Atqui sententia quæ docet sufficere minùs probabilem, est probabilior; quia habet solidiora fundamenta, atque nobiliores rationes, nec non plures Authores: Ergo tenemur asserere & sentire, non peccare eos qui sequuntur partem minùs probabilem.*

168. Egregiam sanè demonstrationem, quæ ne quidem argumentum probabile dici debet, cùm Author non probet, sed supponat duo, quæ probanda sunt, & quæ falsa esse supra ostendimus: nimirum opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris, remanere probabilem: & sententiam, quæ asserit posse eligi opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris, solidiora fundamenta, & nobiliores rationes habere. Quando hæc probaverit Caramuel, libenter ejus demonstrationi subscribemus.

Ad id quod addit de numero Authorum, in primis dico, sententiam nostram non parvo Theologorum & Canonistarum numero stipatam esse. Nam Mercorus noster in libro de praxi opinionum limitata 2. p. art. 14. & Prosper Fagnanus in cap. *Ne innitaris*, plusquam triginta Authores pro ea referunt. Item D. Thomas & Scotus, utriusque Scholæ Angelicæ & subtilis Principes ac Duces, satis aperte ipsi favent, ut supra ostendimus.

169. Secundò dico, quod cùm opposita sententia magis faveat libertati, & corruptioni naturæ, & in praxi videatur commodior, nihil mirum quod plures in hoc sæculo patronos & defensores invenerit. Ut enim bellè dicebat olim Hieronymus Joviniano lib. 2. cap. 19. *Quod multi acquiescunt sententiæ tuæ, judicium voluptatis est: non enim tam te loquentem probant, quàm suis favent vitiis.*

Tertiò dico cum Navarro in Manuali cap. 27. num. 289. *Non videtur una opinio appellanda communis, ad effectum præjudicandi alteri, eo solo quod plures eam sequantur, tanquam oves alias oves, vel ut aves quæ unam volantem aliæ omnes sequuntur, secundùm Decium. Communiorem enim ad hoc existimarem illam quam sex vel septem Authores classici, rem ex professo tractantes assererent, quàm probatam à quinquaginta, sola ferè priorum authoritate ductis. Opinio enim communis, non ex numero opinantium, sed ex pondere authoritatis fit, ut dicit Alexander, relatus à Ludovico Gomes.* Authores ergo qui pro aliqua citantur sententia, magis ponderandi, quàm arithmeticè computandi sunt, & magis ad eorum authoritatem quàm numerum habenda est ratio.

171. Addo Authores adversæ sententiæ tam variè loqui, & in modo defendendi & explicandi suam sententiam adeò inter se divisos esse, ut Mercorus noster 2. parte libri citati art. 28 supra quatuordecim dicendi modos referat; quod non leve argumentum est, ipsam veritati non esse consonam: nam ut ait Dionysius cap. 4. de divin. nomin. *Vera sapientia est à multis opinionibus convertens, & uniformem congregans cognitionem, & uno unitivo lumine complens.* Super quæ verba D. Thomas ibidem lect. 4. sic habet: *Illi qui cognoscunt veritatem, conveniunt in una sententia: sed illi qui ignorant, dividuntur per varios errores.* Quibus etiam consonat illud Tertulliani de spectaculis cap. 20. *Hæc est veritatis integritas, & quæ ei debetur fidei plenitudo, & æqualitas timoris, & fides obsequij, non mutare sententiam, non variare judicium.*

172. Non est etiam prætermittendum, plures ex Authoribus, quos Adversarij citant pro sua sententia, non loqui de opinione probabiliori, sed de tutiori, solùmque docere inter duas tutas non necessariò tutiorem esse sequendam. Ut patet præcipuè de D. Antonino, & de Navarro: primus enim 1. p. tit. 3. cap. 10. §. 10. sic ait: *Eligere viam tutiorem, consilij est, non præcepti; aliàs oporteret multos ingredi Religionem, in qua tutiùs vivitur, quàm in sæculo. Non ergo de necessitate oportet tutiorem eligere, quando etiam alia via potest eligi tuta: sicut enim diversæ viæ tendunt ad unam civitatem, licet una tutior aliâ sit; sic ad civitatem cœlestem alius sic, alius sic vadit, & tutè, licèt alius tutiori modo.* Secundus verò in Manuali cap. 27. num. 279. hæc scribit: *Non semper est necessarium partem tutiorem eligere: quia satis est quoad præcepti implementum tutam eligere, ut latè in cap. Si quis autem, à num. 34. probavimus, etiam in iis quæ ad fidem & mores pertinent: in aliis enim nec de consilio tenetur quis eligere tutiorem.*

Eodem modo loquuntur plures ex nostris Thomistis, qui pro eadem citantur sententia. Alij verò solùm volunt licitum esse, sequi opinionem minùs probabilem ex motivo intrinseco, quando per motivum extrinsecum, seu adventitia authoritate fit probabilior, & certa moraliter.

Non diffiteor tamen dari aliquos ex recentioribus D. Thomæ Discipulis, qui explicationi nobilissimi operis ejus, Summæ nimirum Theologicæ, principaliter intenti, nec attendentes ad ea quæ scripsit in quodlibetis (opere ab ejus summa diverso, ubi, ut suprà ostendimus, hanc quæstionem in favorem nostræ sententiæ satis clarè resolvit) adhæsere oppositæ sententiæ, & cum recentioribus Casuistis docuerunt, in materia morum posse quemlibet sequi sententiam minùs probabilem, relictâ probabiliori, quamvis conclusiones adeò laxas, quales in cæterorum Recentiorum libris legimus, nusquam ex illo dogmate deduxerint.

173. Objiciunt secundò Adversarij: Usus regulæ de sectanda opinione minùs probabili, in concursu

su probabilioris, multis ab hinc annis in Ecclesiam introductus est, & fideles sunt in legitima possessione ipsius: Ergo cùm in dubiis melior sit conditio possidentis, non debent in ea turbari, tametsi novæ difficultates causantes aliquam dubitationem occurrant.

174 Respondeo primò, titulum possessionis solùm esse admittendum in materia justitiæ, non verò in materia aliarum virtutum, ut ostendemus articulo sequenti.

Respondeo secundò, possessionem solùm facere justum titulum, quando est pacifica: usus autem sequendi opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris, nunquam fuit pacificus, sed semper plures habuit Adversarios & contradictores, præsertim in hoc sæculo, in quo plures Episcopi, Parochi, & Doctores, eruditione & sapientiâ clarissimi, tale dogma tum voce, tum scriptis, fortiter oppugnarunt; juxta id quod suprà ex Lirinensi dicebamus: *Mos iste in Ecclesia semper viguit; ut quò quisque foret religiosior, novellis adinventionibus contrairet.*

Respondeo tertiò: quòd licèt usus eorum quæ legi tantùm positivæ Civili aut Ecclesiasticæ adversantur, si sit diuturnus, possit legitimam possessionem fundare, usus tamen eorum, quæ legi naturæ repugnant, nunquam legitimam possessionem fundare potest. Unde cùm usus regulæ de sectanda opinione minùs probabili, quæ favet libertati, in concursu probabilioris, stantis pro præcepto, lumini rectæ rationis & prudentiæ, subindeque legi naturali repugnet, ut suprà fusè ostensum est, quamvis daretur quòd ille esset perantiquus, non fundaret propterea possessionem legitimam, nec Prælatorum tolerantia ipsum tacitè approbare censeretur. Unde dicitur in cap. *Iamdudum* de feriis: *Multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint in judicium, exigente justitiâ, non debent tolerari.*

175. Objiciunt tertiò: Matth. 11. Christus dicit: *Iugum meum suave est, & onus meum leve.* Et 1. Ioan. 5. *Mandata ejus gravia non sunt.* At si teneremur pro regula nostrarum operationum semper eligere probabiliores sententias, jugum Christi nimis grave & asperum redderetur, ejusque mandata nimis essent difficilia: Ergo non tenemur sequi probabiliores sententias, sed possumus eligere benigniores, licèt minùs probabiles. Unde dicitur in jure, *L. benignus*, ff. de legibus, & cap. *finali* de transact. *Opinio benignior & suavior præferri debet.*

176. Respondeo, jugum Christi ita suave esse, ut tamen adhuc jugum sit, de cujus ratione est quòd cervicem aliqualiter premat, ne jumentum effræne elato collo deviet à recto. Item ejus mandata dicuntur facilia, non quòd eorum observantia difficultate careat, ut patet in præcepto de captivando intellectu in obsequium fidei, vel de diligendo inimico, aut confitendis peccatis, in quibus magnam sensûs repugnantiam experimur, sed quia per gratiam & charitatem, quam ex meritis Christi Spiritus Sanctus nobis largitur, & in cordibus nostris diffundit, redduntur facilia & suavia, juxta illud Prophetæ: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum*, per gratiam scilicet & charitatem, ut explicat S. Thomas 1. 2. qu. 98. art. 1. ad 3. Unde Augustinus exponens hæc verba Apostoli, *Mandata ejus gravia non sunt*, subdit: *Non sunt gravia amanti, sed non amanti gravia sunt.* Fit ergo injuria divinæ gratiæ, cùm facilitas ferendi jugum Christi, & ejus præcepta observandi, non in charitatem, quam Spiritus Sanctus in cordibus nostris diffundit, sed in usum, seu potiùs abusum probabilitatum, quem novi Casuistæ in Ecclesiam induxerunt, reducitur. Alioquin, ut suprà annotavimus, dicendum esset jugum Christi nunc esse suavius, quàm tempore primitivæ Ecclesiæ, & ad æternam salutem his postremis temporibus millies quàm priscis faciliùs perveniri. Quod meritò irriserunt & exploserunt Parisienses Parochi, præclaris illis, quæ suprà retulimus, magni Guigonis Chartusiani verbis: *O Apostolorum tempora infœliciſſima! O viros illos ignorantiæ tenebris involutos, & omni miseratione digniſſimos, qui ut ad vitam pertingerent, propter verba labiorum Dei, tam duras vias custodiebant, & hæc nostra compendia nesciebant!*

177. Ad regulam verò, quæ ex jure Canonico adducitur, dicendum est, eam debere intelligi, juxta expositionem L. *semper* ff. nov. de reg. juris, ubi dicitur, quod opinio benignior præferri debet in dubiis facti, in infligendis pœnis, & aliis casibus ibi expressis. Vel etiam dici potest, opinionem benignam apud Jurisperitos non dici eam, quæ favet libertati, sed quæ favet testamento, matrimonio, religioni, aut sacramento, ut exponit Sylvester; vel, ut alij interpretantur, quæ favet egenis, orphanis, viduis, & peregrinis: opinio verò quæ contra Dei præceptum, libertatis & concupiscentiæ partes fovet, non benigna, sed maligna potiùs aut laxa appellari debet.

Addo benigniora posse præferri, quando sunt in linea honesti, & regulis prudentiæ consona: eligere autem opinionem minùs probabilem faventem libertati, in concursu probabilioris quæ stat pro præcepto, nec honestum est, nec regulis prudentiæ consonum, ut ex suprà dictis patet.

178. Objiciunt quartò: Sæpe videmus Summos Pontifices in his quæ ab Ecclesia determinata non sunt, sed sub opinione Doctorum versantur, præsertim in dispensationibus concedendis, sequi opiniones probabiles, & non semper probabiliores: At illos peccare nemo dicet: Ergo licitum est sequi opinionem minùs probabilem, in concursu probabilioris.

179. Respondeo, Majorem non esse certam: Nam, ut loco suprà citato testatur Prosper Fagnanus, utriusque signaturæ Referendarius, & in Romanæ curiæ negotiis versatissimus, tam in Rota, quàm in sacra Congregatione Concilij, exactè servatur regula juris, quæ asserit in dubiis tutiorem partem esse eligendam; & in opinionum discrepantia, semper eligitur ea, quæ apparet verior & probabilior. Unde credibile est idem observari à Summis Pontificibus in dispensationibus concedendis. Si secùs faciant, reddent rationem villicationis suæ, cùm in exercitio suæ potestatis & jurisdictionis non sint infallibiles, seu impeccabiles, juxta illud Fœlicis III. Epist. 7. *Nihil per nostram facilitatem tribunalis excelsi judicio derogatur, cui illa sunt rata, quæ pia, quæ vera, quæ justa sunt.*

180. Objiciunt quintò: Opinio quæ docet nos teneri ad sequendas in rebus moralibus probabiliores sententias, exponit conscientiam multis scrupulis & anxietatibus, à quibus li-

berantur, qui docent licitum esse sequi sententiam minùs probabilem, in concursu probabilioris: Ergo ad quietem & tranquillitatem conscientiæ, magis expedit huic quam oppositæ adhærere sententiæ, & sequi benignas opiniones, quamvis minùs probabiles. Consequentia patet, Antecedens verò probat Caramuel, ubi suprà, exemplo ex propria experientia desumpto. *Ego* (inquit) *qui sentio non requiri attentionem internam in divino officio, sed externam sufficere, scio me spatio tot annorum semper officium divinum legisse, adeòque jurare possum, me nec quidem venialiter in hoc genere peccasse. Nonne hæc summa Conscientiæ quies, & animi Christiani securitas? Tu verò qui contrarium sentis, tuam quæso conscientiam examina, & sincerè respondeas, an audeas vel una die ita legere officium, ut jurare possis te non peccasse venialiter.*

181. Respondeo, negando Antecedens: nam tantùm abest quod, sequendo probabiliorem sententiam, scrupulis conscientia exponatur, quin potiùs ab eis omnino liberatur & eximitur, ut patet ex Clementina *exivi* de verb. signific. ubi Pontifex ait: *In his quæ salutem animæ respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda.* Ratio etiam id suadet: nam in sincera solùm veritatis inquisitione quies, in sola veritate securitas perfecta esse potest: atque adeò qui partem illam amplectitur, quam minùs probabilem & minùs tutam, id est falsitati quàm veritati, peccato quàm virtuti viciniorem judicat, angi scrupulis, & stimulis conscientiæ pungi & torqueri necesse est: qui autem id, quod verius, quod tutius credit, sequitur, is quietus & tranquillus est, licèt omnino securus non sit; nam is unus verâ & perfectâ securitate fruitur, qui primam & æternam veritatem & sequutus & assequutus est. Unde in hac vita semper manet in justis solicitudo quædam & tremor, ut illud impleatur Apostoli præceptum: *Cum timore & tremore vestram salutem operamini.* Pium illum timorem qui detrahit sanctis, magnam detrahit humilitatis & vigilantiæ, imò fœlicitatis suæ partem: ut enim in luctu, in paupertate, in afflictionibus & ærumnis beatitudinem locavit Christus, sic in sancto illo timore Sapiens quandam hujus vitæ fœlicitatem constituit, dum ait Proverb. 28. *Beatus homo qui semper est pavidus.*

182. Ad exemplum verò Caramuelis, ex propria desumptum experientia, dicendum est, operantem juxta laxam illam ac periculosam sententiam, quæ asserit attentionem internam in divino officio non esse necessariam, non solùm non eximi à peccatis venialibus, sed etiam periculo culpæ mortalis exponi: quia cùm ille non curet de alia sententia, quæ tutior, verior, & probabilior apparet, ut suprà ostensum est, si contingat ipsum decipi, non errat ex ignorantia invincibili, sed vincibili & culpabili, quæ nec à mortalibus, nec à venialibus peccatis excusat. Unde illa conscientiæ tranquillitas, & animi securitas, quam spondet Caramuel minùs probabilem sententiam sequentibus, suspecta & periculosa est; & puluillus ille seu cervical, quod sub tepidorum & negligentium capite ponit, ut molliùs in suis negligentiis dormitent & quiescant, reprobatur à Domino per Prophetam dicentem: *Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manûs, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas*, Ezechiel. 13. Quæ verba exponens Gregorius Magnus lib. 18. moral. cap. 4. sic ait: *Pulvillus ponitur, ut molliùs quiescatur. Quisquis ergo malè agentibus adulatur, pulvillum sub capite vel cubito jacentis ponit; ut qui corripi ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus, molliter quiescat.* Similia habet Hugo Victorinus lib. 1. Miscell. cap. 93. *Quisquis* (inquit) *malè agentibus adulatur, sub capite & manu alterius consuit pulvillos. Hinc rursus scriptum est: Ipse ædificat parietem, & alij liniebant. Paries est peccati duritia: hunc ædificat, qui contra se peccati obstaculum construit: hunc linit, qui peccata perpetranti adulatur.*

Objiciunt sextò: Subditus vocatus à Principe ad sumenda arma, licitè potest ea sumere, licèt dubitet an bellum sit justum, & probabilius existimet illud esse injustum, ut colligitur ex cap. *Quod culpatur* 23. qu. 1. ubi dicitur: *Vir justus, si fortè sub Rege homine etiam sacrilego militat, rectè potest illo jubente bellare, si vice pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est.* Ergo saltem in aliquo casu potest quis tutâ conscientiâ sequi opinionem minùs tutam, & minùs probabilem, relictâ tutiori & probabiliori sententia. 183.

Respondeo concesso Antecedente, negando Consequentiam: nam in prædicto casu opinio minùs probabilis ex motivo intrinseco, per motivum extrinsecum ei superveniens, redditur probabilior, & certa moraliter: tunc enim præsumptio quòd Princeps suis subditis justa præcipiat, & quòd plures viri sapientes & timoratæ conscientiæ tale bellum ei non consulerent, si non esset justum, est motivum extrinsecum, sufficiens ut miles deponat dubium speculativum quod habet, & ut sententia, quæ ex motivo intrinseco, seu ex ratione minùs probabilis apparet, absolutè, & pensatis omnibus circunstantiis, probabilior judicetur: unde tunc non minùs probabilis probabiliori, sed probabilior absolutè minùs probabili antefertur. 184.

Objiciunt septimò: Ille non peccat, qui operatur id quod sibi probabiliter apparet honestum & licitum; cùm enim in rebus moralibus nemo possit semper habere evidentiam, seu certitudinem mathematicam de honestate, seu rectitudine suæ operationis, sufficit ut eligamus & operemur id quod probabiliter nobis apparet honestum: Sed qui sequitur opinionem probabilem faventem libertati (v. g. qui pingit in die festo, probabile existimans id sibi licere) in concursu alterius probabilioris, quæ stat pro præcepto, & quæ negat hunc actum esse licitum; operatur id quod sibi probabiliter honestum & licitum apparet: Ergo non peccat. 185.

Confirmatur: Qui in actionibus humanis eligit quod probabile est, non agit temerè, sed prudenter; cùm eligat quod propter verisimiles & probabiles rationes videtur licitè fieri posse: Ergo tunc non peccat, sed rectè agit. Consequentia patet: cùm enim prudentia sit proxima regula humanorum actuum, nemo potest peccare sequendo dictamen illius, & conformiter ad ejus regulas operando. 186.

Hoc argumentum, quod est præcipuum Adversariorum fundamentum, facilè potest in ipsos retorqueri, & simul nostra sententia magis stabiliri & confirmari. Nam sicut ex præseri- 187.

pto diuinæ regulæ, & dictamine prudentiæ, licitum est operari id quod apparet honestum; ita peccatum est agere id quod apparet inhonestum, ut patet ex regulis contrariorum: Sed quando alicui occurrit opinio minùs probabilis, favens libertati, simul cum probabiliori opposita, quæ stat pro præcepto; tunc opus quod aggredi vult, ipsi quidem apparet honestum ex motivo opinionis minùs probabilis, sed simul etiam ipsi apparet inhonestum & illicitum ex motivo opinionis probabilioris; imò tunc magis ei apparet inhonestum quàm honestum, & illicitum magis quàm licitum, cùm motiva opinionis probabilioris magis urgeant & suadeant, quàm motiva opinionis minùs probabilis: Ergo attenta ratione apparentiæ honestatis, quæ juxta Aduersarios est regula rectitudinis actuum humanorum, magis fugiendum quàm prosequendum est opus, quod suadet opinio minùs probabilis, favens libertati, in concursu alterius probabilioris, quæ stat pro præcepto. Unde ad argumentum in forma respondeo, distinguendo Majorem: Ille non peccat, qui operatur id quod sibi probabiliter apparet honestum & licitum, si tantùm appareat honestum & licitum, concedo Majorem: si simul magis & probabiliùs appareat inhonestum & illicitum, quàm licitum & honestum, nego Majorem, & sub eadem distinctione Minoris, nego Consequentiam. Unde ad confirmationem; distinguo Antecedens: Qui eligit quod est probabile, prudenter agit, si tunc non occurrat aliud probabilius & verisimilius, concedo: si occurrat, nego: ut enim supra ostendimus, maxima imprudentia, ac dementia est, in salutis negotio, quod omnium maximum est, & à quo tota hominis pendet fœlicitas, ac in rebus moralibus, *in quibus* (ut ait Lactantius) *si quid erratum fuerit, vita omnis evertitur*, eligere id quod minùs tutum ac minùs probabile apparet, seu quod falsitati quàm veritati, peccato quàm virtuti, vicinius existimatur.

187. Ex his patet solutio ad aliud argumentum, quod frequenter proponunt Adversarij, arguentes in hunc modum. Non solùm licitum est agere quod est melius, sed etiam quod est bonum; potest enim quis tutâ conscientiâ nubere, & præferre statum sæcularem clericatui aut religioni, quamvis status clericalis, aut religiosus, sit melior & perfectior: Sed quod probabile est, bonum est, licèt probabilius sit melius: Ergo licitum est eligere quod est probabile, relicto probabiliori.

Huic, inquam, argumento patet solutio ex jam dictis: concessa enim Majori, Minor distinguenda est: Quod est probabile, est bonum, si spectetur secundùm se, & cum præcisione alterius probabilioris, concedo Minorem: si consideretur ut est in concursu alterius probabilioris tunc occurrenits, & comparativè ad illud, nego Minorem: tunc enim non apparet honestum & bonum moraliter, sed potiùs inhonestum & illicitum; cùm motiva sententiæ probabilioris, utpote validiora & fortiora, magis suadeant, quàm motiva sententiæ minùs probabilis.

188. Objiciunt octavò: Inter duos Reges potest dari bellum justum ex utraque parte, ut communiter docent Theologi: Sed hoc non potest aliunde peti, quàm ex usu probabilitatum, seu ex eo quod quilibet Rex potest tutâ conscientiâ sequi opinionem probabilem, relictâ probabiliori: Ergo id licitum est.

Respondeo concessa Majori, negando Minorem: ratio enim ob quam potest dari inter duos Reges bellum justum ex utraque parte, non petitur ex eo quod quilibet possit eligere opinionem minùs probabilem, relictâ probabiliori, sed quia quilibet de jure alterius, quod sæpè obscurum & ignotum est, potest habere ignorantiam invincibilem, quæ, ut infrà ostendemus, à peccato excusat, subindeque per accidens reddit bellum justum ex utraque parte.

Objiciunt nonò: Eadem videtur esse ratio de 189.
probabiliori, ac de tutiori sententia: Sed non semper eligenda est necessariò tutior sententia: Ergo neque probabilior.

Respondeo, negando Majorem: opinio enim dicitur probabilior, ex eo quod magis apparet veritati consona; tutior verò, ex eo quod magis à periculo peccandi recedit: licèt autem semper teneamur sequi sententiam, quæ apparet veritati conformior, non tamen tenemur eligere id quod à periculo peccandi magis recedit, si non sit veritati consonum: Tum quia, ut ait D. Ambrosius in Psal. 118. *Sicut non est sapientia sine timore, ita timor sine sapientia esse non debet:* Tum etiam, quia ex hoc plura sequerentur inconvenientia: si enim tutior pars, etsi minùs probabilis, semper esset sequenda, omnes opiniones, quæ docent aliquos contractus esse illicitos, etsi improbabiles, vel minùs probabiles, essent sequendæ, utpote tutiores, & ab occasione peccandi magis remotæ: quod esset onus intolerabile, & tollens ferè humana commercia, cùm ferè nulla sit actio, & nullus contractus, circa quem non sit opinio aliqua damnans illum. Item cùm quis dubitaret, an res quam possideret esset sua, vel alterius, teneretur statim eam alteri tradere, vel cum eo dividere; cùm hoc sit tutius, & à periculo peccandi remotius: quod etiam absurdum est.

Instabis: Opinio minùs probabilis, licèt mi- 190.
nùs tuta, est tamen tuta: Ergo si non teneamur eligere tutiorem sententiam, sed sufficiat eligere tutam, possumus eligere minùs probabilem. Consequentia patet, Antecedens probatur ex illa celebri regula Iuris: *In dubiis tutior pars est eligenda*, de qua fusè articulo sequenti: cùm enim comparativum supponat positivum, si sententia probabilior sit tutior, minùs probabilis debet esse tuta.

Respondeo, negando Antecedens. Ad cujus probationem dicendum, illud nomen *tutior*, in prædicta regula non sumi comparativè ad partem tutam, quasi ex duabus partibus, unâ tutâ, aliâ tutiori, teneamur sequi tutiorem, relictâ minùs tutâ; sed sumi adversativè, hoc est pro ea parte quæ opponitur parti non tutæ; & sensus est, in obscuris, seu dubiis, debemus sequi partem tutam (quam regula *tutiorem* appellat) relicta parte quæ non est tuta. Quod duplici exemplo, ex Scriptura desumpto, explicari & illustrari potest. Susanna enim Danielis 13. à senibus impudicis ad peccandum solicitata, *ingemuit, & ait: Angustiæ sunt mihi undique: si enim hoc egero, mors mihi est: si autem non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini.* Quibus verbis Susanna declarat *melius ipsi esse mori, quàm peccare*; non quasi bonum sit peccare, sed eo solùm sensu, quia ex duobus propositis, unum malum est;

scilicet peccare, & aliud bonum, nempe mori ad evitandum peccatum.

In eodem sensu intelligendum est illud Apostoli 1. ad Corinth. 7. *Melius est nubere, quàm uri.* Non enim sensus est, quod bonum sit uri, & melius sit nubere: sed quod ex his duobus inter se comparatis, unum bonum sit, & aliud malum.

191. Objicit decimò quidam Recentior in opusculo de probabilitate, Gallico idiomate scripto: D. Thomas quolib. 8. art. 13. ait: *Si ille qui possidet plures præbendas, in quandam dubitationem inducitur ex contrarietate opinionum, & manente tali dubitatione, plures præbendas habeat, periculo se committit, & sic procul dubio peccat, utpote magis amans beneficium temporale, quàm propriam salutem. Si autem ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, sic non committit se discrimini, nec peccat.* Atqui (subsumitur) contingere potest, illum qui sequitur sententiam minùs probabilem, ex contrarietate probabilioris oppositæ in nullam dubitationem induci, quod actus quem facit illicitus sit: Ergo potest quis tutâ conscientiâ sequi sententiam minùs probabilem, in concursu probabilioris.

192. Huic argumento patet solutio ex supra dictis. Minor enim neganda est: nam cùm motiva probabilioris sententiæ validiora sint, & magis suadeant, quàm motiva sententiæ minùs probabilis, repugnat hominem habere de aliquo probabiliorem sententiam, & non induci in quandam dubietatem & formidinem de opposito. Nec valet si dicas, illam dubitationem & formidinem esse duntaxat speculativam, non verò practicam: nam suprà articulo 2. §. 3. fusè ostensum est, illum qui habet opinionem minùs probabilem, nullum habere principium firmum & certum, per quod tollat dubietatem & formidinem speculativam, & fiat practicè certus de rectitudine & bonitate morali suæ operationis.

193. Objiciunt ultimò Adversarij: Si non liceret sequi sententiam minùs probabilem, non liceret etiám sequi probabiliorem, imò nec probabilissimam: Sed hoc absurdum est, ut art. 7. ostendemus: Ergo & illud. Sequela Majoris probatur: Tum quia inter probabilem & probabiliorem opinionem non est differentia alicujus momenti, cùm nec major probabilitas attingat certitudinem exactam seu perfectam, imò ut ait Aristoteles, falsa interdum sint probabiliora veris, nec minor probabilitas declinet in dubium: Tum etiamquia rationes in favorem nostræ conclusionis adductæ (præsertim illa quæ sumitur ex morali certitudine de honestate operationis, quæ ad rectè & honestè operandum requiritur) suaderevidentur, nullam sententiam, quantùmcumque probabilem, posse esse regulam nostrarum operationum, sed ad rectè & honestè operandum, evidentiam, vel certitudinem exactam & perfectam de rectitudine & honestate operationis requiri: quod est incidere in opinionem Wendrochij art. 7. confutandam.

194. Respondeo, negando sequelam Majoris: Tria enim inter eum qui sequitur sententiam minùs probabilem, & eum qui sectatur probabiliorem, possunt assignari discrimina. In primis iste agit conformiter ad regulas & dictamen prudentiæ, quæ est proxima regula nostrarum operationum; non verò ille: cùm prudentia dictet (ut suprà vidimus) in rebus ad salutem animæ, & morum institutionem pertinentibus, id quod virtuti & veritati vicinius apparet, sequendum esse: & tantam, imò & majorem cautelam ac diligentiam adhibendam esse, ut inquiramus veritatem pertinentem ad salutem animæ, quantam prudenter solemus habere solicitudinem in agibilibus hujus sæculi, & rerum temporalium administratione: juxta illud Proverb. 2. *Si quæsieris sapientiam tanquam pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, intelliges timorem Domini, & scientiam invenies Dei.*

Ex quo sequitur aliud discrimen inter sequentem opinionem minùs probabilem, & adhærentem probabiliori: cùm enim ille qui perfectam seu evidentem veritatis notitiam habere nequit, sequendo id quod probabilius & veritati conformius aut vicinius ei apparet, faciat totum quod in se est ad veritatem attingendam, si per accidens ab ea aberret, error ille invincibilis erit & inculpabilis: econtra verò cùm is qui adhæret sententiæ quam minùs probabilem credit, non faciat totum quod potest ut veritatem consequatur, sed eam videatur spernere, deserendo & contemnendo aliam opinionem, quæ ipsi videtur veritati conformior seu vicinior, laborat ignorantiâ vincibili: cùmque ignorantia invincibilis excuset à peccato, non autem vincibilis, ut communiter docent Theologi, & art. 7. contra Jansenium & Wendrochium fusè ostendemus, ille excusatur à peccato, non verò iste.

195. Addo quod, ille qui sequitur sententiam probabiliorem, fauentem præcepto, habet judicium prudentiale moraliter certum de rectitudine & bonitate morali suæ operationis, excludens omnem formidinem moralem & dubietatem practicam de oppositó; quo judicio caret ille qui sequitur sententiam minùs probabilem, faventem libertati: quia primus fundatur in principio omnino certo & indubitato apud Theologos, nimirum: *Ignorantia invincibilis excusat à peccato:* secundus verò baculo arundineo nititur, huic nimirum dogmati, quod valde dubium & incertum est, & à pluribus ut erroneum rejicitur: *Omnis opinio probabilis, probabilitate quantumvis tenui, excusat à peccato.*

Ex his patet responsio ad utramque probationem Majoris, & resolutio hujus difficillimæ & obscurissimæ quæstionis, quæ nuper in præcipuis Galliæ nostræ civitatibus tantùm rumoris ac dissidij inter doctos excitavit, ut dici possit, non minùs acriter pro defensione probabilitatis his temporibus pugnasse recentiores Theologos, quàm olim Græcos & Trojanos pro Helenæ possessione. Laudabiliùs tamen pro veritate, quàm pro probabilitate pugnassent, cùm de illa, non verò de ista Augustinus in Epistola ad Hieronymum dixerit: *Incomparabiliter pulchrior est veritas Christianorum, quàm fuerit Helena Græcorum.*

ARTICVLVS V.

An in concursu duarum opinionum æquè probabilium, tutior semper sit eligenda?

LICET hujus difficultatis resolutio ex fundamentis jam statutis facilè haberi possit: eam tamen hic movemus, ut celebrem illam juris regulam, *In dubiis tutior pars est eligenda*, defendamus, & à recentiorum Casuistarum cavillis vendicemus.

196. Dico igitur: Quando in materia morali, quæ subest periculo peccati mortalis, occurrunt duæ B opiniones æquè probabiles, tutior semper est eligenda. Ita docent omnes Authores supra art. 2. §. 2. pro præcedenti conclusione citati.

Probatur breviter ex percelebri illo sacrorum Canonum axiomate: *In dubiis tutior pars est eligenda*, quod desumitur ex cap. *Ad audientiam*, de homicidio, ubi dicitur: *Quia verò utrum ex occasione vulneris decessisset, dubium habetur,* CVM IN DVBIIS SEMITAM DEBEAMVS ELIGERE TVTIOREM, *nos convenit injungere Presbytero memorato, ut in sacris Ordinibus non ministret.* Et in cap. *significasti 2.* eodem tit. habetur quod *si discerni non possit ex cujus ictu percussus interiit, in hoc dubio tanquam homicida haberi debet sacerdos, etsi fortè homicida non sit, & à sacerdotali officio abstinere; cùm in hoc casu cessare sit tutius, quàm temerè celebrare.* Idem habetur in cap. *Petitio* eodem tit. & in cap. *Si quis positus*, de pœnit. dist. 7. & in cap. *Si quis autem*, ubi dicit Augustinus adductus à jure: *Aut ignoscitur tibi, aut non ignoscitur, quod horum tibi futurum sit, nescio:* ERGO TENE CERTVM, DIMITTE INCERTVM. Concordat etiam caput *Juvenis* de sponsalibus, ubi dicitur: *In his quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus.* Atqui (jam subsumo) qui videt duas opiniones esse æqualiter probabiles, dubius est quænam vera sit: Ergo non potest tutâ conscientiâ quam voluerit eligere, sed debet eligere tutiorem. D

197. Ad tam insignem Canonum regulam respondent primò aliqui Recentiores, eam non esse præceptum, sed consilium: cùm enim (inquiunt) quilibet sit in possessione suæ libertatis & famæ, non debet in dubiis spoliare se suâ possessione, judicando se culpabilem, aut nexu alicujus obligationis innodatum, cùm secundùm aliam regulam juris, *in pari causa melior sit conditio possidentis.* Quam regulam non solùm in materia justitiæ, & in foro externo, sed etiam in materia aliarum virtutum, & in foro animæ, locum habere existimant.

Sed contra: Canones allegati non simpliciter consilium, sed obligationem important, ut ex ipsis terminis constat: dicunt enim expresè & absolutè: *Pars tutior est eligenda. Pars securior est tenenda. Semitam debemus eligere tutiorem. Quod certius existimamus, tenere debemus.* Et specialiter convincit ratio ab Augustino adducta. E

Confirmatur ex cap. *Illud* de cleric. excom. ubi dicitur de rigore deponendum esse Episcopum, qui in dubio ibidem expresso tutiorem partem non elegit: Sed Episcopus de rigore non deponitur, nisi ob culpam mortalem, quam agendo contra præceptum commisit: Ergo prædicta regula non est consilium, sed præceptum.

A Addo quòd ex hac responsione sequuntur plura inconvenientia satis dura, quæ licèt Adversarij respectivè admittant, id est, non omnes omnia, sed quidam aliqua, quidam verò alia, secundùm quod ipsis videtur (quasi eorum judicium posset esse sufficiens regula ejusdem limitationis) nullus tamen prudens & timoratus debet se illis committere. Sunt autem hæc: 198.

Dubitans se excommunicationem incurrisse, non debet se habere pro excommunicato, nec tenetur absolutionem petere.

Dubitans an lex imponens pœnam excommunicationis sit usu recepta, potest judicare non esse usu receptam, & contra legem operari, nec propterea incidit in excommunicationem.

Dubitans an casus sit reservatus, potest ab illo absolvere.

Dubitans an commiserit peccatum mortale, non tenetur illud, etiam sub dubio, confiteri.

Dubitans an beneficium sit tenue, necne, non tenetur recitare officium.

Dubitans de potestate Prælati, non tenetur illi obedire.

Dubitans in die Iovis, an transacta sit media nox, potest tutâ conscientiâ comedere carnes; non verò, si in die Sabbati dubitet. Cujus differentiæ rationem reddunt planè ridiculam: dicunt enim quòd in primo casu libertas vescendi carnibus stat pro die Jovis, in secundo verò C præceptum abstinentiæ pro Sabbato. Posset enim gulosus in sui favorem facilè respondere, quod sicut *in dubiis melior est conditio possidentis*, ita etiam ex alia regula, *odia sunt restringenda, & favores ampliandi*: Est autem odiosum dicere, quòd aliquis teneatur ad servandam abstinentiam, absque certitudine suæ obligationis. Unde

Ad illam regulam juris quam Adversarij nobis opponunt, nempe *in pari causa potior est conditio possidentis*, dicendum est, eam solùm habere locum in materia justitiæ, & in foro judiciali duntaxat, non autem in materia aliarum virtutum: nam in materia justitiæ possessio in dubio favet possessori, inquantum facit præsumptionem quòd possessor sit verus dominus; quia utplurimum qui possidet, rem suam & jus suum possidet: quando enim quis rem alienat, solet eam tradere vero domino, in quem per alienationem transfertur dominium; unde cùm aliquis possidet aliquam rem, signum est eam non alienasse, sed ipsius verum habere dominium. At verò in materia aliarum virtutum, cùm possessio regulariter non faciat præsumptionem de veritate pro parte quæ possidet, possessio ei minimè favere debet, sed in dubiis in tali materia occurrentibus, regula operandi est, inquirere pro qua parte stet præsumptio veritatis, & hæc pars est eligenda: si autem pro neutra parte stet præsumptio, tutior pars eligi debet, ut pluribus exemplis & regulis juris probat Prosper Fagnanus super caput *Ne innitaris.* 199.

Respondent secundò Adversarij, præfatam juris regulam, quæ asserit in dubiis tutiorem partem esse eligendam, debere intelligi de dubio facti, non verò de dubio juris. 200.

Sed falsitas hujus solutionis convincitur ex multis textibus juris, inter quos insignis est ille qui habetur in Clement. *Exivi*, §. *Item quia*, de verb. significat. ubi in quæstione meri juris, an fratres Minores teneantur sub peccato mortali ad ea observanda, quæ in regula verbo impera-

tivi modi negativè vel affirmativè continentur, A Pontifex utitur eadem regulâ dicens : *Nos itaque attendentes, quòd in his quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda &c.* quia videlicet dubium, sive facti, sive juris, non excusat. Casus enim à D. Thoma quodlib. 8. art. 13. propositus continet dubium juris, non facti; *An scilicet liceat habere plures præbendas?* Et tamen S. Doctor concludit, quòd *si quis in quandam dubitationem inducitur contrarietate opinionum, & manente dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit, & sic procul dubio peccat.* Ergo prædicta juris regula, non solùm de dubio facti, sed etiam juris debet intelligi. B

201. Respondent tertiò, regulam illam habere locum solùm in irregularitate, quia Pontificibus ita statuere placuit in odium homicidij, & propter specialem indecentiam quam ad ministerium sacrum inducit.

Sed hæc etiam responsio facilè diluitur ex lectione textuum citatorum, qui absolutè præcipiunt ut eligatur pars tutior in omni materia, in qua est periculum peccati mortalis, ut patet ex cap. *Illud* de cleric. excom. & ex cap. *significasti* 2. de homicidio, ubi Pontifex rationem assignans cur in casu ibi adducto sacerdos potiùs cessare debeat à sacrificio, quàm celebrare, ait: *Cùm in altero nullum, in reliquo verò magnum* C *periculum timeatur.* Idem expresè habetur in cap. citato *Iuvenis* de sponsalibus, ut legenti patebit.

202. Denique respondent quidam Recentiores, hanc regulam solùm habere locum, quando dubitatur an actio de qua est quæstio, sit mala & illicita; quod non contingit in casu difficultatis propositæ: nam quando aliquis habet duas opiniones æquè probabiles, quarum una asserit actum esse licitum, alia esse illicitum, licèt dubitet, quænam ex illis duabus opinionibus sit vera, & de illarum veritate mens suspensa maneat, & veluti in æquilibrio sit posita, nec ma- D gis in unam partem quàm in aliam inclinata, eo tamen ipso quòd judicat utramque opinionem esse probabilem, ratione probabilitatis, de rectitudine operationis certificatur; cùm certum sit quamcumque probabilitatem, quantumvis tenuem, ad rectitudinem humanæ operationis sufficere.

Sed hæc responsio & doctrina, ex supra dictis confutata manet: Tum quia, ut supra dicebamus, ille qui habet opinionem probabilem quod aliquis actus sit illicitus, habet aliquid majus dubio, nempe probabilitatem de malitia actûs, quæ magis accedit ad certitudinem, quàm suspicio, vel dubium; unde si, quando aliquis dubitat, an actio de qua est quæstio, sit E mala & illicita, tenetur eligere partem tutiorem; à fortiori ad id tenetur, cùm habet duas opiniones æquè probabiles, quarum una asserit actum esse malum & illicitum: Tum etiam, quia supra ostendimus, præfatum dogma, quo Adversarij probabilitatem quantumvis tenuem ad rectitudinem humanæ operationis sufficere asseverant, non posse certificare intellectum de rectitudine operationis, nec ab ipso omnem dubietatem & formidinem de oppositio excludere; cùm illud dubium sit & incertum, & ad summum probabile seu opinabile.

203. Quæres ad complementum hujus quæstionis, quid agendum sit, quando non constat, quænam ex duabus opinionibus æquè probabilibus sit tutior?

Respondeo, tunc servandas esse regulas à jure præscriptas, quæ sunt istæ:

In dubio actus valeat potiùs, quàm pereat.

Præferendum est quod in regione in qua actum est, frequentatur.

Ad probatam consuetudinem attendatur.

Vbi contrariæ extant sententiæ, pronuntiandum est pro possessore, & potiùs pro reo, quàm pro actore.

Quod benignius, quod verisimilius, quod plerumque fieri solet, præferatur.

Vbi sunt opiniones discordes, Iudex sequatur communem. B

Ad Superiores, vel etiam ad Sedem Apostolicam recurratur. Ut probatur specialiter ex verbis Deuteron. 17. *Si difficile & ambiguum apud te judicium esse prospexeris, & Iudicum extra portas tuas videris verba variari, venies ad Sacerdotes, & ad Iudicem qui fuerit illo tempore, & facies quæcumque dixerint, sequerisque eorum sententiam.* Quia tamen ut refert D. Ambrosius in cap. *Iudicet* 3. qu. 7. *Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, & non domesticæ proposito voluntatis, sed juxta leges & jura pronuntiat;* si etiam respectu ejus res prorsus ambigua sit, & non possit eam certò dirimere, debet vel abstinere C à judicio, vel dividere sententiam, propter conflictum argumentorum (ut fecit Salomon, cùm judicavit puerum à duabus mulieribus sibi oblatum esse dividendum; licèt enim id egerit tentandi gratiâ, erat tamen secundùm se conforme regulis justitiæ) vel tandem partes ad concordiam reducere, ut latiùs prosequitur Fagnanus ex ipso corpore juris, vel ex aliis Jurisconsultis, in cap. citatum, *Ne innitaris*, num. 231. 235. & 244.

Ex his regulis & principiis juris confutatum 204. manet perversum novorum Casuistarum dogma, quo asserunt, stante æquali utrinque probabilitate, Judicem posse adjudicare rem cui D maluerit. Ita Caramuel lib. 3. Theol. moral. num. 1467. ubi agens de litigantibus, quorum neuter rem controversam possidet, ait: *Si æqualis probabilitas sit, potest Iudex rem adjudicare cui mavult.* Tamburinus etiam lib. 1. in Decal. cap. 3. §. 4. num. 7. licèt oppositum doceat, subdit tamen: *Propter extrinsecam bonorum Doctorum authoritatem, asserentium in hoc casu posse Iudicem pro suo amico, si maluerit, sententiam pronuntiare, potes id ut probabile, si velis, amplecti*: citatque pro hac sententia Sanchem, & Franciscum Delugo. Addit Fagundes apud Escobarium tract. 3. exam. 2. cap. 6. num. 111. ipsum in tali casu posse aliquid ab una partium accipere, ut sententiam in ejus favorem ferat; *quia* (inquit) *stante æquali utrinque probabilitate, potest cuilibet parti dare victoriam: quare datur locus gratificationi, quæ est pretio æstimabilis, utpote quæ plerumque cum jactura amicitiæ alterius partis conjuncta est.* Quæ doctrina non solùm est falsa, & legibus ac regulis juris repugnans, sed etiam reipublicæ perniciosa. Nam ut bellè ait Sinnichius libro supra citato §. 110. *Quid perniciosius, quàm forum judicationis verti in forum nundinationis, emungi à Iudicibus crumenas divitum, arceri prætentiones pauperum? Cùm enim hi non habeant quid retribuant, in causa probabili cadent in totum; in causa dubitabili, differentur in avum, aut quod pejus est,*

judicium subibunt injustum. Unde Isidorus lib. 3. A
sent. cap. 52. loquens de Judicibus iniquis, sic
ait: *Gravius lacerantur pauperes à pravis Judicibus, quàm à cruentissimis hostibus. Nullus enim prædo tam cupidus in alienis, quàm Iudex iniquus in suis. Latrones inaccessis faucibus ac latebrosis latentes, insidias ponunt: isti palam rapacitatis avaritiâ sæviunt. Hostes in alienorum tantùm sanguinem intendunt; Iudices quasi crudelissimi carnifices civium, oppressione suâ subjectorum vitam extinguunt.*

Articvlvs VI.

Vtrum authoritas unius tantùm Doctoris sufficiat ad reddendam opinionem in materia morali probabilem, & in praxi tutam?

205. AFFIRMANT communiter recentiores Casuistæ, qui (ut rectè observavit Joannes Sinnichius libro supra citato §. 354.) in mutuas crebrò solent excurrere laudes, sibique invicem accinere: quod eo fine factitare videntur, ut majorem sibi invicem authoritatem conciliant, sicque suis opinionibus probabilitatem comparent. Cùm enim duplex ab eis distinguatur probabilitas, intrinseca scilicet seu rationalis, quæ sumitur à ratione; & extrinseca seu C
authentica, quæ petitur ab authoritate; ubi vident deesse suis commentis primam, student procurare saltem secundam; atque ob hunc finem prorumpunt in mutuas laudes, ut quisque eorum suum laudatorem directè laudando, laudet seipsum, saltem reflexè, sicque suis opinionibus umbram quandam probabilitatis ab authoritate procuret, quam denegari cernit à ratione.

Id declarat idem Author exemplo Caramuelis & Dianæ, quorum prior in quadam ad posteriorem Epistola, præludio Theologiæ fundamentalis inserta, hæc ei scribit: *Quia longissimè absum ab omni adulationis genere, patere ut aliquid liberius & sincerius scribam. Laudant te & legunt viri docti, nec est in Europa Theolo-* D
gus qui sit studiosus, & te careat: si qui obmurmuraverint, docti non sunt, & tota oblocutio æmulorum pervenit ad columnas Herculeas, cùm dicunt Dianam esse agnum Dei, qui abstulit peccata mundi. Addit præterea in eadem Epistola de eodem agno Dei: *Certi sumus tanto illius dogmata Theologorum firmari numero, ut quærenti an hoc vel illud liceat, sufficiat respondere,* DIANA DIXIT.

206. Porrò quid Diana vicissim de Caramuele scripserit, diligenter ab eodem ipso Caramuele collectum habetur ad calcem ejusdem Epistolæ, ubi sic legitur: *Vt videat Lector Caramuelem* E
etiam redamari à Diana, has pauculas lineas subjungo. Igitur parte 7. tract. 11. resol. 1. sic inquit Diana: [*Nota Lector, quod in tui gratiam multas opiniones supra dicti Caramuelis adducam, quia ejus codex non ità facilè invenitur: & licèt aliquando ejus opinionibus non adhæream, semper tamen illum honoris causâ nominatum esse volo; est enim vir doctissimus, & acutissimi ingenij, & ut aliàs dixi, non solùm scholasticæ & moralis Theologiæ, sed etiam politioris litteraturæ peritissimus. Et utinam amicissimus vir alios fœlices ingenij sui fœtus in lucem pariat, &c.*]

Ex quibus patet illos Authores, ut majorem sibi invicem authoritatem concilient, se invicem laudare, *seseque* (ut loquitur idem Sinnichius) *mutuò scabere*, juxta vetus illud adagium ab Erasmo chil. 1. cent. 7. cap. 95. relatum: MVTVVM MVLI SCABVNT. Quod etiam notavit, & detestatus est Episcopus Gandavensis, in Epistola ad Clerum suæ diœcesis, in qua de novis illis Casuistis, & laxioris Ethices inventoribus, sic ait: *Hi non solùm corruptæ naturæ prurientes aures blanditijs suis demulcent, sed &* MVTVO SCABVNT, *atque de adinvento aliquo vitijs prætextu, tanquam de novo cœli tramite reperto, sibi invicem gratulantur & applaudunt.* His præmissis: pro resolutione difficultatis propositæ, sit

§. I.

Conclusio negativa statuitur.

DICO igitur: Unius tantùm Doctoris suf- 207.
fragium seu authoritas, communiter loquendo, non potest reddere opinionem aliquam probabilem & in praxi tutam.

Probatur primò ex Aristotele 1. topic. cap. 1. sic dicente: *Probabilia sunt quæ videntur omnibus, aut pluribus, aut sapientibus, & his maximè notis:* Sed quæ uni soli videntur, non videntur pluribus: Ergo quæ uni soli videntur, communiter loquendo, probabilia non sunt.

Probatur secundò ex D. Thoma quodlib. 3. supra citato art. 10. ubi ait: *In his quæ pertinent ad fidem, & bonos mores, nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicujus Magistri:* At si communiter & universaliter loquendo, unius Doctoris suffragium efficeret opinionem probabilem, & in praxi tutam, qui in rebus dubiis, ad fidem aut bonos mores spectantibus, erroneam opinionem alicujus Magistri sequeretur, excusaretur à peccato, præsertim juxta novorum Casuistarum principia, docentium omne probabile, probabilitate quantumvis tenui ac debili, à peccato excusare: Ergo juxta D. Thomam, unius tantùm Doctoris suffragium non potest, communiter & regulariter loquendo, reddere opinionem aliquam probabilem, & in praxi tutam. Unde Lactantius supra relatus: *Ne trahamur authoritate cujusquam, sed veritati potiùs faveamus & accedamus. Nullus hîc temeritati locus: in æternum stultitiæ pœna subeunda est, si aut persona inanis, aut opinio falsa deceperit.* Ex quo infert Joannes Sinnichius §. 357. intolerabilem esse illam Caramuelis adulationem supra relatam: *Quærenti an hoc aut illud liceat, sufficit respondere* DIANA DIXIT: *Neque enim* (subdit ille) *in schola Pythagoræ degimus, sed in schola Christi, qui nequaquam dixisse prohibetur,* EGO SVM PROBABILITAS, sed, EGO SVM VERITAS. *Hujus magisterio didicimus arctitudinem viæ deducentis ad vitam, & latitudinem viæ deducentis ad mortem. Porro quod hujus magisterio didicimus, verum esse non ambigimus. Proinde quantumvis Diana moliatur viam cœli dilatare, vel viam perditionis angustare, non ei credimus, sed Christo potiùs acquiescimus, asseveranti illam esse arctam, istam verò spatiosam. Qui enim illam prædicavit arctam, & istam spatiosam, Deus est, legifer est, veritas est: Diana, quantumlibet à Caramuele laudatus, homo purus est, legifer non est, veritas non est.*

Probatur tertiò conclusio ab inconvenienti, 208.
quod sequitur ex adversa sententia: Si enim unius viri docti & probi authoritas sufficeret ad

reddendam aliquam opinionem probabilem, & A tutam in praxi, vel dicendum esset recentiores Casuistas non esse viros doctos & probos, vel omnes eorum assertiones esse probabiles, & tutas in praxi: primum non concedent Adversarij, cùm recentioribus Casuistis maximè injuriosum sit: secundùm verò absurdissimum est: quis enim dicat omnes novorum Casuistarum assertiones, quas supra retulimus & confutavimus, esse verè probabiles & tutas in praxi? Quis asserere audeat licere v. g. puellæ procurare abortum ante animationem fœtûs, ut vitet infamiam; aut concubinario retinere concubinam, quando eâ relictâ vitam transigeret tristiùs; vel actori aut reo occidere Judicem, cùm B ab eo iniqua timetur sententia; aut Judici in causa æquali accipere pecuniam ab una partium, ut sententiam in ejus favorem ferat? Quis etiam existimet licere, inducere testem ad jurandum falsum, quod jurans quidem putat esse verum, ipse verò inducens scit esse falsum; vel absoluto desiderio cupere mortem patris, ad percipiendam ejus hæreditatem; & ad vitandam mortem, vel gravia damna, falsum sibi crimen imponere, ac seipsum gladio linguæ perimere? & similia quæ ex Tamburino supra retulimus, & impugnavimus. Quis tandem sentiat cum Caramuele (quem recentiores Casuistæ, *Luminare majus, & ingeniorum facem*, appellant) Ad- C vocatum posse patrocinari causæ, quam cognoscit esse injustam; Clericum posse in recitandis horis Canonicis voluntariè distrahi; aut quotidie recitare Officium paschale; vel unica recitatione Officij, duorum dierum obligationi satisfacere; & Monachos omnes à jejunij lege & onere liberari? Certè hæc ita absurda sunt, ut communis sensus, & communissimæ pietatis notiones, ad ea refellenda & aspernanda sufficiant. Ea tamen, & plura alia quæ retulimus, transglutire debent Adversarij, vel ab illo dogmate recedere, quo unius viri docti & probi suffragium, ad reddendam opinionem probabilem sufficere asseverant.

209. Nec valet, si dicas, illud quidem sufficere ad reddendam opinionem speculativè probabilem, non tamen ad reddendam illam tutam & probabilem in praxi. Hoc enim ex ipsis novorum Casuistarum principiis confutari potest. Nam Joannes Sancius in practicis disp. 54. num. 11. sic ait: *Inintelligibile videtur aliquam opinionem esse speculativè probabilem, & in praxi tutò amplecti non posse. Probabilitas namque practica à speculativa differt, tanquam effectus à sua causa: id enim quod quis opere exequitur justè vel injustè, ab eo nascitur, quod scilicet speculativè judicavit posse agi licitè vel illicitè. Qui ergo arbitratur speculativè aliquid licitè operari se posse* E *propter rationes probabiles, id tutò executioni mandare poterit; aliàs nihil operabitur, nec alicujus fructus sive momenti erit illa speculatio probabilis, si ad opus esset impedita; & æquè comparari posset speculativam opinionem habens, & pertimescens operari practicè ex ea, Tantalo, poma & aquam ad labia propè habenti, impedito tamen eis uti sive frui. Imò Tantalo infœlicior esset, qui dum bibere exoptabat, nequibat; at probabili opinione uti pertimescens, omittit operari quod in ejus potestate erat efficere.* Ex quibus liquet, juxta novorum Casuistarum principia, non solùm esse probabile speculativè, sed etiam in praxi tutum, quicquid unus Doctor asserit esse probabile, subindeque omnes opiniones Caramuelis, Tamburini, Escobarij, & aliorum Recentiorum, supra confutatas, tutò amplecti licere: ex quo ferè innumera sequuntur absurda. Unde inter novorum Casuistarum assertiones, quas ad instantiam Episcopi Gandavensis, Academia Lovaniensis proscripsit, hæc erat vigesima sexta: *Authoritas unius Doctoris probi & docti reddit opinionem probabilem.* Quam propositionem, *ut perniciosam, & in materia doctrinæ moralis innumeras absurditates invehentem, damnavit.*

Advertendum tamen est, me in conclusione 210.
dixisse, unius Doctoris suffragium, *communiter loquendo*, non posse reddere opinionem aliquam probabilem & in praxi tutam: quia interdum Doctor potest esse adeò clarus, & in Ecclesia celebris, ut ejus authoritas præponderet aliorum multorum rationibus & authoritati. Quare existimo solam D. Thomæ authoritatem posse reddere opinionem verè probabilem, & in praxi tutam: Tum quia ejus doctrina non solùm ab innumeris Doctoribus & celebrioribus Academiis, sed etiam à pluribus Summis Pontificibus fuit commendata & approbata, nominatim ab Alexandro VII. qui nuper in brevi Apostolico ad Academiam Lovaniensem misso, hujus S. Doctoris dogmata, TVTISSIMA ET IN- CONCVSSA declaravit, ut initio hujus dissertationis diximus: Tum etiam quia D. Thomas nunquam absque ratione efficaci, saltem quantùm materia patitur, vel sine authoritatibus Scripturæ sacræ, aut SS. Patrum testimoniis, aliquid in medium producit. Unde Gravina noster in suo Cherubim Paradisi, in principio dicit *vocem ejus esse vocem multitudinis, per quam omnes SS. Patres nobis suos sensus exponunt:* ideòque potissimùm eniti debemus, ut conformiter ad ejus mentem omnes casus conscientiæ resolvamus, & specialiter hanc quæstionem de probabilitate, quæ totius Theologiæ moralis basis est & fundamentum. Quare non possum sa- D tis mirari, quomodo tot Thomistæ, aliàs graves, pro secundis intentionibus, & entibus rationis, pro indivisibilibus continui, pro natura & existentia temporis, & aliis similibus quæstionibus, quæ nec proficere, nec obesse possunt animarum saluti, pro S. Doctore tanta animi contentione decertent, & vix advertant quid in rebus moralibus, & præsertim in hac gravissima de probabilitate quæstione senserit! Certè tantò diligentiùs circa morales materias mens ejus indaganda est, quantò certiùs scimus ipsum priùs in seipso legisse, quæ postea aliis scripsit, & præcepta in materia morum aliis tradidisse, quæ à se tanquam ab exemplari didicerat; atque id unum antequam doceret spectasse, quâ ratione viveret, ut ostenderet cæteris quâ lege vivendum esset.

§. II.

Solvuntur objectiones.

211. CONTRA nostram assertionem objicit in primis Thomas Sanchez in summa lib. 1. cap. 9. num. 7. & alij recentiores Casuistæ post ipsum, ut Joannes Sancius, Layman, Filiucius & alij, testimonium D. Thomæ, desumptum ex quodlib. 3. art. 10. ubi S. Doctor (inquit Sanchez) ait *Posse quemquam amplecti opinionem quam à Magistro audivit, in iis quæ ad mores pertinent.*

Sed

Sed totum hunc articulum diligenter & accuratè legimus & relegimus, & hæc verba invenire non potuimus, nec ea certè videre poterimus, nisi Sanchez sua illa conspicilia, quibus videntur ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, nostris oculis admoveat. Nam S. Doctor nihil tale habet in hoc articulo, sed totum oppositum: ait enim, ut supra retulimus, *In his quæ pertinent ad fidem & bonos mores nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicujus magistri: in talibus enim ignorantia non excusat.* Ex quo duo patent notatu digna: nimirum Sanchem locum illum Divi Thomæ adulterasse, vel saltem alienis aut alienatis oculis legisse; & alios recentiores Casuistas, qui illum pariter sic corruptum & vitiatum referunt, Authores non legere, sed absque ullo prorsus examine transcribere id quod alij scripserunt, & ut loquitur Navarrus supra relatus, *Alios sequi, sicut oves alias oves, vel ut aves, quæ unam volantem aliæ omnes sequuntur.*

212. Objicit secundò Caramuel in Theol. fundam. num. 448. *Quicquid testantur quatuor Authores est probabile: Sed ad probabilitatem non requiri quatuor Authores, sed unum omnino sufficere, quatuor testantur Authores, imò & viginti, aut plures: Ergo opinio unius Authoris est probabilis. Hæc ratio* (subdit ille) *solutione hucusque caruit.*

Sed facilè respondetur, quòd quando aliqui Doctores asserunt ad probabilitatem alicujus sententiæ sufficere unius Doctoris suffragium, vel loquuntur de Authore adeò claro & in Ecclesia celebri, ut ejus authoritas aliorum multorum rationibus & authoritati præponderet, qualem diximus esse Divum Thomam, qui unus pro decem millibus computatur. Ita Viguerius lib. 1. instit. cap. 15. ubi sic ait: *In dubiis sequens opinionem rationabilem alicujus magistri, cùm magister est Doctor & approbatus, ut D. Thomas, qui absque ratione aut authoritate non consuevit loqui, est excusatus à peccato.* Vel solùm volunt opinionem illam censeri probabilem, quæ unius viri docti & probi suffragio nititur, quando communi sententiæ non repugnat, & ab aliis ut improbabilis & singularis non rejicitur; sicut explicant Laiman, Filiucius, & alij: opinio verò, quæ asserit unum Authorem per se ad probabilitatem alicujus sententiæ sufficere, repugnat communi Doctorum sententiæ, & ab illis non solùm ut falsa, sed etiam ut improbabilis, imò ut pernicioſa, & innumeras absurditates in materiam doctrinæ moralis invehens, rejicitur, ac reprobatur, ut patet ex Censura Doctorum Lovanienſium supra adducta. Unde licèt ab aliquibus recentioribus Casuistis probabilis & tuta in praxi existimetur, ut talis censeri non debet. Maximè quia cùm illi Casuistæ in tam multis deliraverint, & in tam horrenda inciderint opinionum portenta, quæ supra retulimus, in quibus manifesta depravatio rationis apparet, meritò in aliis etiam minùs manifestis, corrupti judicij suspecti sunt, subindeque eorum authoritas non sufficit ad reddendam probabilem & in praxi tutam opinionem illam, quæ ad probabilitatem alicujus sententiæ, unius tantùm Authoris suffragium sufficere asseverat.

213. Addo quod, licèt authoritas decem vel quindecim Doctorum sufficiat ad reddendam probabilem opinionem circa materiam aliquam particularem, non tamen in quæstione de opinione probabili, ut sic: quia ipsa est fundamentum doctrinæ moralis præcipuum; ad principia autem præcipua Theologiæ moralis stabilienda, major requiritur authoritas, & numerus Doctorum, quàm ad reddendam probabilem opinionem, quæ circa materiam aliquam particularem versatur: sicut in politicis videmus pro majori vel minori momento rerum judicandarum, majorem vel minorem requiri Judicum numerum, & leges fundamentales regni non posse, nisi à generalibus illius comitiis statui vel abrogari.

214. Objicies tertiò: Si aliquis homo simplex & ignarus dubitet an aliquis actus licitus sit, potest consulere Parochum, vel Confessarium, aut alium virum doctum ac probum, & tutâ conscientiâ ejus consilium & resolutionem sequi, juxta illud Deuteron. 32. *Interroga Patrem tuum, & annuntiabit tibi, Majores tuos, & dicent tibi.* Unde Albertus Magnus relatus à D. Antonino 1. p. tit. 3. cap. 10. §. 10. hæc scribit: *Frater simplex, vel quilibet homo, cum salute potest sequi in consiliis quamcumque opinionem voluerit, dummodo alicujus Doctoris magni opinionem sequatur.* Et Joannes Major in prol. 4. sent. sic habet: *Mercator autem & rudis nescit inter eorum opiniones discernere, qui rationabiliùs loquantur, sed sufficit ei credere doctis asserentibus, qui nolunt seipsos damnare, sed cupiunt prodesse, & benè dicere.* Ergo unius viri docti & probi authoritas sufficit ad reddendam opinionem aliquam in materia morum probabilem.

215. Respondeo, concesso Antecedente, distinguendo Consequens: Sufficit ad reddendam opinionem aliquam probabilem simpliciter & absolutè, nego: secundùm quid & respectivè, respectu scilicet alicujus particularis idiotæ & ignari, concedo. Nam ad probabilitatem illam respectivam, non solùm unius viri docti & probi authoritas, sed etiam unius rustici aut mulierculæ testimonium interdum sufficere potest: si enim puer aut puella rustica dubitet an aliquid licitum sit, & Parochum aut Confessarium adire non valeat, potest interrogare parentes, & eorum consilium tutâ conscientiâ sequi; quia licèt eos fortè tunc errare contingat, puer aut puella eis obtemperans, ratione ignorantiæ invincibilis, excusabitur à peccato, ut articulo sequenti patebit. Unde quando quæritur, an unius viri docti & probi authoritas sufficiat ad reddendam opinionem probabilem, non est quæstio de probabilitate respectiva & secundùm quid, sed de absoluta & simpliciter tali, quam non solùm idiotæ & ignari, sed etiam docti & sapientes, tutâ conscientiâ sequi possint.

216. Ex dictis hactenus facilè intelliges, laxiores Probabilistas vix posse excusari à tribus pessimis ad quę homines inducunt. Nam primò eos amovent à studio veritatis, dùm ex delectu minùs probabilis, illos docent sectari quæ minùs ad veritatem accedunt. Secundò ab odio peccati super omnia detestandi retardant, dùm eos periculo Deum offendendi exponunt. Tertiò à remediis efficacioribus consequendi salutem eos elongant. Atque his tribus titulis, quibus Christus summè gloriatur, in Evangelio, dùm ait: *Ego sum veritas, via & vita*, se validè opponunt. Nam ut veritas, vult nos ab errore quâ possumus diligentiâ recedere. Ut via, op-

tat nos ab omni specie peccati abstinere. Et tandem ut vita, cupit nobis remedia efficacissima ad turpia vitanda exhibere: hacque de causa videtur in mundum istum advenisse, ut vitam abundantiùs habeant. Ut eleganter ait P. Vincentius Baronius in sua Theologia morali adversùs laxiores Probabilistas.

Articvlvs VII.

An probabile falsum, quod invincibiliter creditur esse verum, à peccato excuset?

PROBABILITATVM monstra, & novorum Casuistarum laxitates, præcedentibus articulis confutavimus: hîc nobis cum Jansenianis pugnandum est, ipsorumque excessus in materia de probabilitate, ex D. Augustini, & Angelici Doctoris principiis corrigendi & amputandi sunt, ut veritas, quæ teste Novatiano, inter duos errores, ut Christus inter duos latrones, media pendet, clariùs elucescat, & de utrisque Adversariis gloriosè triumphet. Unde sit

§. I.

Refertur ac refellitur singularis cujusdam Recentioris sententia.

217. QVIDAM Recentior, sub nomine Wilelmi Wendrochij Salisburgensis Theologi, in dissertatione Theologica de probabilitate quam ad calcem quintæ Epistolæ Ludovici Montaltij subjecit, singularem & improbabilem habet de probabilitate opinionum sententiam. Existimat enim nunquam licere uti opinione probabili, nullumque probabile falsum, & à lege æterna discordans, excusare à peccato, etsi talis falsitas, & cum lege divina contrarietas, invincibiliter ignoretur: quia (inquit) licèt ignorantia invincibilis juris positivi à peccato excuset, non tamen ignorantia invincibilis juris naturalis; cùm hæc sit pœna peccati originalis, non verò illa.

218. Hæc opinio non minùs displicet quàm præcedens, quæ omnem probabilitatem, quantumvis tenuem, ad rectitudinem humanorum actuum sufficere putat, & sententiam minùs probabilem, in concursu probabilioris, eligi posse existimat: sicut enim hæc recentiorum Casuistarum assertio jugum Christi nimis emollit, & pulvillos, seu cervicalia sub capite hominum ponit, ut molliùs in suis negligentiis dormitent & quiescant; ita & illud Jansenianorum dogma plus æquo illud exasperat, & pharisaïco more, onera humeris hominum imponit importabilia, duramque nimis ac inevitabilem in eos invehit peccandi necessitatem. Unde sapienter ait Illustrissimus D. de Marinis, Avenionensis Archiepiscopus, in Commentariis quæ nuper edidit in 2. partem Summæ D. Thomæ qu. 19. art. 6. cap. 6. in fine: *Theologus ad rectè in hoc arduo negotio incedendum, in rebus moralibus, moralem & non mathematicam certitudinem requirat, & unam ab altera discernere sciat, juxta advertentiam Caietani in sua aurea Summula, dum de opinionis usu licito & illicito loquitur. In quo quantùm capere possumus, aliqui qui nostris temporibus scripserunt, salvâ pace, hallucinari videntur; volentes enim intolerabilem certè aliquorum in hac parte licentiam repellere, ad aliud extremum, zelo transvecti declinant.* Ut ergo huic prudenti consilio obtemperemus, & non minori studiò & cautelâ Jansenianorum excessus, quàm novorum Casuistarum laxitates devitemus:

219. Dico primò: Dum homo tenetur operari, potest sequi sententiam probabilem, si factâ sufficienti diligentiâ, tunc alia probabilior ei non appareat. Ita communiter docent Theologi, post D. Thomam quodlib. 8. art. 13. in argumento *sed contra*, ubi sic ait: *Si aliquis adhibet diligentiam, inquirens an habere plures præbendas sit licitum, nec invenit aliquid quod ipsum moveat ad hoc quòd sit illicitum, videtur quòd sine peccato plures possit habere præbendas.*

Ratio etiam id suadet: Homines enim debent operari humano modo, nec possumus eos obligare ad hoc quod omnium rerum habeant claram & perfectam notitiam: Dum ergo factâ sufficienti diligentiâ, juxta conditiones rei & personæ, aliud probabilius non apparet, prudenter operatur homo, conformando conscientiam suam opinioni probabili.

220. Confirmatur & magis illustratur hæc ratio ex Caietano in Summa, verbo *Opinio*, ubi sic habet: *Non exigit Deus ab homine plusquam conditio hominis habet: quia divina sapientia disponit omnia suaviter:* Sed hominis conditio habet, ut in rebus moralibus non possit assequi omnium evidentiam, nec habere certitudinem mathematicam, seu exactam & perfectam omnium agibilium; *ipsum enim exactum non est in omnibus simili modo rationibus flagitandum*, inquit Aristoteles 1. Ethic. cap. 3. præsertim in moralibus, quia ut ait Divus Thomas in cap. 1. lib. 1. Ethic. e *Materia moralis talis est, quod non est ei conveniens certitudo*, mathematica scilicet & perfecta, sicut rebus physicis & metaphysicis: Ergo Deus non exigit ab homine, ut semper cum evidentia & certitudine mathematica de bonitate morali suæ actionis operetur, subindeque potest sequi sententiam probabilem, dum factâ sufficienti diligentiâ, alia probabilior non apparet. Unde videmus, Summos Pontifices in regimine Ecclesiæ, putà in dispensationibus concedendis, interdum uti probabilibus sententiis, cùm ipsis veritas perspecta non est; & similiter Reges in administrandis regni negotiis, & Judices tam Ecclesiasticos quàm civiles, in dirimendis litium nodis, juxta regulam illam juris supra expositam, quæ præcipit ut in opinionum probabilium conflictu, *quod verisimilius est præferatur, & ubi sunt opiniones discordes, Judex sequatur communem.* Denique Salomon in judicio illo celebri, quo judicavit infantem, à duabus mulieribus sibi oblatum, esse dividendum, conjecturis tantùm probabilibus ducebatur; & tamen Scriptura ejus sapientiam & æquitatem mirum in modum extollit. Quod non leve argumentum est, prudenter operari homines, sequendo opiniones probabiles, cùm factâ sufficienti diligentiâ, non possunt habere claram & perfectam veritatis notitiam, & tunc non occurrunt aliæ probabiliores & tutiores sententiæ.

221. Dico secundò, eum qui operatur ex opinione probabili falsa, & legi divinæ contraria, quam invincibiliter putat esse veram, & legi divinæ conformem, à peccato excusari. Ita

communiter docent Scholastici cum Magistro in 2. dist. 22. & cum D. Thoma 1. 2. qu. 76. art. 3. ubi docent ignorantiam invincibilem excusare à peccato. Unde Lutherus in cap. 12. Geneseos: *Scholastici* (inquit) *dicunt invincibilem ignorantiam reddere excusabiles:* TANTA CÆCITAS EST IN PAPÆ SCHOLIS ET ECCLESIIS.

222. Probatur primò conclusio ex SS. Patribus, qui passim docent ignorantiam invincibilem excusare à peccato: Chrysostomus enim homil. 13. in Epist. ad Roman. ait: *Neminem unquam ignoranter peccare: qui enim peccaret, indignus utique esset qui pœnas daret.* Et D. Augustinus in libro de natura & gratia contra Pelagianos scripto cap. 67. & lib. 3. de libero arbitrio cap. 19. *Non tibi* (inquit) *deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras.* Neque istud ad primum hominis peccatum trahi potest: cùm hæc verba adhibeat, ut hominum querelas compescat, qui ex ignorantia quam ex Adamo hæreditariam accepimus, expostulant. Atque hoc sensu eadem verba à Theologis omnibus accipiuntur, post S. Thomam qu. 7. de potentia art. 7. ad 3. ubi sic habet: *Dicendum quòd ignorantia, quæ est omnino involuntaria, non est peccatum. Et hoc est quod Augustinus dicit: non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignores: per hoc autem quod addit, sed si scire neglexeris, dat intelligere quòd ignorantia habet quod sit peccatum, ex negligentia præcedente.* Item D. Augustinus tract. 89. hæc verba Joan. 15. exponens: *si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent*, ait *Illos ad quos Christus non venit, & quibus non est locutus, excusationem habere, non de omni peccato suo, sed de illo quo in Christum non crediderunt.* Similia habet Divus Bernardus Epist. 77. dicens: *Si locutus fuisset, sed non eis, inobedientiæ culpam ignorantia excusaret.* Denique Augustinus lib. de quæst. veteris testamenti, relatus à Gratiano in decreto dist. 37. sic ait: *Ille ignorans potest excusari à pœna, qui à quo disceret non invenit.* Ubi glossa hæc verba: *Potest excusari à pœna*, sic interpretatur, *Id est, à peccato pro quo debetur pœna, vel à pœna æterna.*

223. Probatur secundò conclusio ex illo trito & communi Philosophiæ moralis principio: *Nemo peccat in eo quod vitare non potest.* Quod D. Augustinus in libro de duabus animabus cap. 11. usque adeò esse notum & per se manifestum asserit, ut non solùm à nemine ignoretur, sed & insuper à toto genere humano cantetur & declametur: *Nonne* (inquit) *ista cantant & in montibus Pastores, & in theatris Poëtæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & Magistri in Scholis, & Antistites in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanum?* Probatur, inquam, conclusio ex illo trito & communi effato: quis enim magis necessariò peccat, quis culpam vitare minùs potest, quàm qui invincibiliter & sine propria culpa ignorat divinâ lege prohiberi quod facit; quique ita animo comparatus est, ut si id malum esse suspicaretur, continuò omitteret? Quid, inquam, potestatem non peccandi longiùs removet quàm ignorantia invincibilis, quæ cognitionem ad vitandam culpam necessariam tollit, & mentem quæ voluntati ad agendum facem præferre debebat, omnino excœcat? Id non solùm ratione naturali manifestum est, sed etiam ex Jansenij principiis constat: ille enim libro de gratia Christi cap. 36. fatetur id duntaxat esse in potestate, *quod fit à voluntate cum plena advertentia rationis*, adeòque ex ejus mente, ignorantia quâ aliquid penitùs nescitur, impedit quominus illud sit in nostra potestate. Unde noster Medina 1. 2. qu. 76. art. 2. rectè observavit: *Idcirco ignorantiam invincibilem non imputari homini ad peccatum, quòd nemo obligetur ad impossibile.*

Tertiò suadetur conclusio ex D. Thoma 1. 2. 224.
qu. 90. art. 4. ubi sic discurrit: *Ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd applicetur hominibus qui secundùm eam regulari debent: talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione: unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc quòd lex habeat suam virtutem.* Sed promulgatio legis naturalis fit per dictamen rationis, intimantis homini ea quæ lege naturæ præscripta aut prohibita sunt: Ergo cùm deest tale dictamen (ut contingit in illis qui ignorantiâ invincibili juris naturalis laborant) lex naturæ non obligat ad ejus observationem; subindeque ignorantia juris naturalis à peccato excusat.

Probatur quartò conclusio ratione fundamen- 225.
tali. Illud excusat à peccato, quod tollit ab actu rationem voluntarij, redditque illum simpliciter involuntarium: Sed omnis ignorantia invincibilis hoc præstat: Ergo omnis ignorantia invincibilis à peccato excusat. Minor est certa, & expresè docetur à D. Thoma 1. 2. qu. 6. art. 8. ubi loquens de ignorantia antecedente & invincibili, ait quòd *talis ignorantia causat involuntarium simpliciter.* Idque patet ex definitione voluntarij, quod sic describitur, *Voluntarium est id quod est à principio intrinseco cum cognitione*: Unde sicut illud causatur ex duplici principio, scilicet ex appetitu operante, qui est principium intrinsecum, & ex cognitione dirigente, & voluntati facem præferente; ita oportet quòd oppositum ejus, scilicet involuntarium, causetur ex oppositis principiis, & proveniat vel ex eo quòd operatio est à principio extrinseco (ut contingit in his quæ ex violentia aut metu fiunt) aut quia tollitur, vel ligatur, aut turbatur cognitio, sicut fit per ignorantiam & passionem, ut in tractatu de actibus humanis disput. 1. fusè expendimus.

Major autem, quam Adversarij negant, con- 226.
tendentes aliquid posse esse peccatum actuale, absque eo quod sit voluntarium in actu secundo, probatur multipliciter. Primò ex Divo Augustino libro de vera relig. cap. 14. ubi ait: *Usque adeò peccatum voluntarium est, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium. Et hoc ita manifestum est, ut nulla Doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.* Idem repetit lib. 3. de libero arbit. cap. 17. & 18. & lib. 1. retract. cap. 9. ubi ait, quod *voluntas est quâ peccatur, & rectè vivitur.* Et lib. de duabus animabus cap. 11. dicit quod *nec peccatum, nec rectè factum imputari cuiquam justè potest, qui nihil fecerit* PROPRIA VOLVNTATE. Quibus ultimis verbis apertè declarat ad peccatum actuale non sufficere, quòd sit voluntarium voluntate capitis, sicut sufficit ad peccatum originale; sed requiri necessariò quod sit voluntarium voluntate propriâ illius qui peccat.

Secundò probatur ex D. Thoma 1. 2. quæst. 74. 227.

artic. 1. in corp. ubi sic discurrit: *Cùm proprium sit actuum moralium quòd sint voluntarij, sequitur quòd voluntas, quæ est principium actuum voluntariorum, sive bonorum, sive malorum, quæ sunt peccata, sit principium peccatorum: & ideò sequitur quòd peccatum sit in voluntate sicut in subjecto.* Et in resp. ad 2. *Si defectus* (inquit) *apprehensivæ virtutis nullo modo subjaceret voluntati, non esset peccatum nec in voluntate, nec in apprehensiva virtute,* SICVT PATET IN HIS QVI HABENT IGNORANTIAM INVINCIBILEM. Et quæst. 76. art. 3. sic corpus articuli concludit: *Si sit talis ignorantia quæ omnino sit involuntaria, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia* OMNINO EXCVSAT A PECCATO.

228. Tertiò eadem Major probatur authoritate trium Summorum Pontificum, Pij V. Gregorij XIII. & Urbani VIII. qui damnant hanc propositionem Michaëlis Baij: *Ad rationem & definitionem peccati non pertinet voluntarium:* subindeque oppositam, nempe istam, *Ad rationem & definitionem peccati pertinet ratio voluntarij*, ut certam & indubitatam supponunt.

229. Quartò eadem Major suadetur ratione quam insinuat Divus Thomas loco primò citato. Peccatum est actus moralis & humanus: Sed de ratione actûs moralis & humani est quod sit voluntarius, & deliberatus, ut docet idem S. Doctor 1. 2. quæst. 1. artic. 1. his verbis: *Illæ actiones propriè humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt: si quæ autem aliæ actiones homini conveniant, possunt dici quidem hominis actiones, sed non propriè humanæ, cùm non sint hominis inquantum est homo.* Ergo &c.

230. Confirmatur: Ut actus sit moralis & humanus, debet esse liber; cùm libertas sit radix & fundamentum moralitatis, ut docet Divus Thomas in 2. dist. 24. quæst. 3. art. 3. dicens: *Ibi incipit genus moris, ubi primò dominium voluntatis invenitur:* Sed actus non potest esse liber, nisi sit voluntarius; cùm ratio voluntarij essentialiter includatur in ratione liberi, sicut gradus superior in inferiori: Ergo actus non potest esse moralis, nec per consequens peccatum, seu malum morale, nisi voluntarius sit.

231. Denique probari potest conclusio ex variis absurdis & inconvenientibus, quæ sequuntur ex adversa sententia. Si enim probabile falsum, quod invincibiliter creditur verum, nunquam à peccato excuset, in primis sequitur peccare eum, qui in concursu seu conflictu opinionum probabilium, probabiliorem, imò & probabilissimam eligit: Sed hoc absurdum est, & contra communem Theologorum sententiam, ut fatetur Wendrochius loco supra citato sect. 4. ubi docet è duabus opinionibus contrariis licere amplecti magis probabilem: Ergo &c. Sequela Majoris patet: Quia fieri potest ut opinio probabilior, imò & probabilissima, falsa sit, & à lege æterna discordans; cùm falsa, ut ait Aristoteles in lib. Topicorum, sæpè sint probabiliora veris: Ergo si nullum probabile falsum, etsi invincibiliter existimetur verum, à peccato excuset, sequitur eum qui in opinionum probabilium conflictu, probabiliorem, imò & probabilissimam eligit sententiam, non excusari à peccato.

232. Secundò sequitur Jacob peccasse, cùm primò accessit ad Liam, quam invincibiliter putabat esse suam uxorem: tunc enim fecit actum qui absolutè & secundùm se erat illicitus, & legi divinæ contrarius, cùm lex divina prohibeat ad non suam accedere. Nec potest aliter excusari Jacob à peccato, nisi dicendo ipsum tunc laborasse ignorantiâ invincibili. Sicut Genes. 20. Abimelech cùm uxorem Abrahæ tulisset, putans esse sororem ejus, excusatur à peccato ratione ignorantiæ invincibilis, ut passim interpretes docent, & colligitur ex verbis illis quæ Deo mortem ipsi minitanti dixit, *Domine num gentem ignorantem & justam interficies?* prætendens (ut omnes solent facere ductu & instinctu luminis naturalis) excusandum esse à culpa, quod ignorans fecisset, & non desinere justum esse eum qui facit aliquid injustum, planè ignorans esse tale. Quam ejus existimationem confirmavit Deus, ita respondens: *Et ego scio quod simplici corde feceris, & ideò custodivi te ne peccares in me.*

233. Tertiò sequitur ex hac sententia, plerumque esse fortunæ, & non voluntatis, quòd homines peccent, vel non peccent, prout videlicet id quod agunt est conforme vel difforme juri naturali invincibiliter ignorato: quod absurdissimum est; cùm vera & sola causa peccati sit voluntas creata, ut operans difformiter ad regulas morum, non verò casus aut fortuna.

234. Denique ex illa sententia sequitur incredibilis conscientiæ perplexitas, imò & peccandi hîc & nunc inevitabilis necessitas, quotiescumque aliquis probabiliter & bonâ fide judicat aliquid sibi agendum esse, neque posse omitti sine peccato, & tamen illud naturali jure illicitum est. Peccabit enim id faciendo, juxta Adversarios, cùm juxta ipsos ignorantia invincibilis juris naturalis à peccato non excuset: peccabit etiam non agendo; quia aget contra conscientiam, quæ ipsi dictat hoc esse agendum: peccabit igitur quocumque se vertat, & sive hoc faciat, sive non faciat: quod non solùm absurdum est, sed etiam à fide penitùs alienum. Unde in censura Sorbonæ anno 1560. die 27. Junij data, hæc propositio ut hæretica proscribitur: *Homo faciendo quod in se est, peccat, & non potest non peccare, faciendo quod in se est.* Cui similis est ista damnata à tribus Pontificibus supra nominatis in bulla contra Baium, *Homo peccat, etiam damnabiliter, in eo quod necessariò facit.*

§. II.

Arcana Jansenianæ doctrinæ radix detegitur, & extirpatur.

235. CUM rectè dixerit Augustinus: *Radicem effodere atque extirpare compendium est*, non potest firmiùs conclusio nostra stabiliri, nec Jansenij & Wendrochij doctrina efficaciùs confutari, quàm ejus radicem extirpando: nam quæ ex illa pullulare dicunt & efflorescere, eâdem operâ succidentur.

Jansenius ergo lib. 2. de statu naturæ lapsæ cap. 2. & sequentibus, vulgare istud pronunciatum, quo Philosophorum & Theologorum Scholæ omnes personant: *Ignorantia invincibilis excusat à peccato*, falsum esse pronuntiat, duplicemque ignorantiam invincibilem distinguit, unam juris naturalis, alteram juris

positivi; & docet hanc à peccato excusare, non verò illam; quia (inquit) ignorantia juris naturalis à peccato originali profluxit, & in Adamo nobis voluntaria fuit (quod ad peccatum actuale sufficere existimat) non verò ignorantia juris positivi. Cujus differentiæ rationem hanc reddit cap. 6. tanquam *radicem arcanæ hujus doctrinæ*, quia scientia juris naturalis humanæ naturæ connaturalis est, eique debita naturaliter, & illâ fuissent omnes præditi in statu innocentiæ; ideòque ejus ignoratio est vitiosa, nec potuit nisi in pœnam peccati infligi: secùs autem cognitio juris positivi, etiam divini; quia quod feratur lex divina positiva, pendet à libera Dei voluntate, & idcirco ejus scientia neque humanæ, neque angelicæ naturæ connaturalis est.

236. Ignoram fuisse hactenus tam reconditæ doctrinæ radicem dicit Jansenius, sed falsò: eam enim expresè tradit Hieronymus Zanchius partim Lutheri, partim Calvini sectator lib. 1. tract. Theolog. cap. 12. thesi 1. ubi post longam de ignorantia juris naturalis disputationem, ita concludit. *Summa: Omnis ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, peccatum est: quia cum lege, quâ jubemur illa cognoscere, pugnat, sive ea cognoscere jam possis, sive non possis. Quod enim jam non possis, peccato Adæ, quod tuum est, quia omnes in eo peccaverunt, factum est. Quare falluntur Scholastici, cùm talem ignorantiam, quam invincibilem vocant, ideò à peccato excusant, quia invincibilis est, ut loquuntur. Quamquam evincere possumus, eam non esse simpliciter invincibilem, cùm voluntarium Adæ peccatum sit consequuta.* En arcanæ hujus doctrinæ Scholasticis hactenus ignotæ radicem: cui securim adhibeo, & duo præcipua ejus capita sigillatim aggredior.

237. Et primò quod ait Jansenius ignorantiam juris naturalis non excusare à peccato, quia originalis peccati pœna est, manifestæ falsitatis convincitur: Quia si hæc ratio valeret, sequeretur motus concupiscentiæ prævenientes consensum voluntatis, imò & ipsi repugnantes, esse verè & propriè peccata homini imputabilia; cùm fomes concupiscentiæ, seu rebellio appetitûs sensitivi, ex peccato originali proveniat: Hoc autem repugnat Tridentino sess. 1. cap. 5. dicente *concupiscentiam nocere non posse non consentientibus:* & Augustino lib. 2. in Iulian. cap. 9. lib. 1. contra duas epist. Pelagian. cap. 1. & lib. de civit. cap. 25. ubi sic ait: *Illa concupiscentialis inobedientia, si absque culpa est in corpore dormientis, quanto magis in corpore non consentientis?*

Item infidelitas negativa esset peccatum; cùm illa pariter à peccato originali proveniat, & sit reprobationis effectus, cujus causa est originale peccatum, ut docet Ianfenius lib. 10. de gratia Christi cap. 3. Hoc autem falsum & erroneum esse patet: Primò ex Bulla trium Pontificum suprà nominatorum, contra Bajum, in qua damnatur hæc propositio: *Infidelitas purè negativa, in his quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Secundò ex Augustino Epist. 10. dicente: *In illis qui non audierunt, neque potuerunt, pœna peccati est non credere, non autem peccatum.* Tertiò ex D. Thoma 2. 2. qu. 10. art. 1. ubi expresè docet, quod *si infidelitas accipiatur secundùm negationem puram, sicut in illis qui nihil audierunt de fide, non habet rationem peccati, sed magis pœnæ: quia talis ignorantia ex peccato primi parentis consecuta est.*

Sequeretur etiam ex eodem Jansenij principio, quicquid malè faciunt insani & phrenetici, esse peccatum, & culpabiliter agere cœcum à nativitate, qui volens v. g. canem abigere, hominem percutit, ignorans invincibiliter eum adesse. Nam phrenesis, insania, & cœcitas corporalis, aliæque generis humani miseriæ, sunt etiam effectus & pœnæ originalis peccati, & ab eo ut rivuli à fonte profluunt, sicut docet Adversarius lib. 3. de statu naturæ puræ cap. 11. 14. & 15. Hæc autem absurdissima esse, & à communi hominum sensu penitùs aliena, quis non videat? Unde cum Augustino lib. 1. de peccat. meritis cap. 36. similem absurditatem diluente, exclamare possumus: *Dicant ista qui ausi fuerint, audiant qui voluerint, credant qui potuerint.* Vel hæc verba ejusdem S. Doctoris lib. 3. contra Iulian. cap. 3. Jansenianis applicare: *Mira sunt quæ dicitis, nova sunt quæ dicitis, falsa sunt quæ dicitis. Mira stupemus, nova cavemus, falsa convincimus.*

238. Firmior non est ejusdem fundamenti pars altera, quâ docet Jansenius ignorantiam juris positivi ideò excusare à peccato, quia non est in pœnam peccati inflicta. Nam primò gratis illud dicit, cùm nullum S. Augustini, vel Doctoris alterius testimonium proferat, quo probet ignorantiam legis positivæ, peccati pœnam non esse.

Deinde Sanctis Augustino & Hieronymo apertè repugnat, qui cùm adversùs Pelagianos contendunt ignorantiam malam esse, & peccatum (id est defectum ex originali peccato procedentem, ut infrà ex Augustino patebit) plurima ignorantiæ facti & juris positivi exempla producunt: ut illud Genes. 20. ubi actio Regis Abimelech accipientis in uxorem Saram, quam invincibiliter ignorabat esse conjugem Abrahæ, peccatum dicitur; & illud Num. 35. ubi qui fortuitò occiderit, putà qui hominem interfecerit, credens esse feram (quæ est etiam ignorantia facti) jubetur recurrere ad civitates refugij, ibique manere, donec summus sacerdos moriatur. Item illud Levit. 5. & 22. ubi homini, qui per ignorantiam facti, aut juris positivi, aliquid immundum tetigit, aut sanctificatum comedit, tanquam pro peccato sacrificium offerre præcipitur. Et tandem illud Apostoli: *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate*, quod de ignorantia legis Evangelicæ, non verò legis naturalis, esse intelligendum manifestum est.

Tertiò: Infidelitas negativa est ignorantia alicujus legis positivæ, scilicet Evangelicæ: Sed illa est pœna originalis peccati, & ex peccato primi parentis consecuta est, ut docent S. Augustinus & D. Thomas suprà relati: Ergo ignorantia legis positivæ est pœna originalis peccati.

Quartò: Nulla miseria, nullumque malum reperitur in homine, quod non sit pœna originalis peccati, ut docet Jansenius lib. 3. de statu naturæ puræ cap. 10. & 11. Sed ignorantia legis positivæ, ad salutem necessariæ, est magnum malum & miseria: Ergo etiam ignorantia legis positivæ divinæ à peccato primi parentis orta est, & est unum ex quatuor vulneribus à peccato originali causatis, de quibus agit S. Thomas 1. 2. qu. 85. art. 3.

Denique: Etsi lex divina positiva à libera Dei voluntate dependeat, si tamen reipsa lata fuerit, non potuerit ejus ignorantia in statu innocen-

tiæ repetiri; cùm ab illo fœlicissimo statu debuerit abesse omne malum ; omnisque miseria , & ignorantia legis divinæ latæ , & ad salutem necessariæ , non exiguum malum & miseria sit : Ergo ignorantia legis divinæ positivæ , in statu naturæ lapsæ , est pœna peccati. Consequentia patet : quia juxta doctrinam Iansenij , ignorantia omnis , quæ in statu innocentiæ contingere non potuit , pœna peccati est. Non potest ergo subsistere discrimen illud , quod inter ignorantiam juris naturalis , & ignorantiam juris positivi Iansenius statuit , subindeque nec radix arcanæ hujus doctrinæ ; *nec* (ut perbellè ait quidam Recentior) *à radice tam vitiata alios sperare fructus licet, quàm qui arboribus Sodomei lacûs ripæ adsitis profanduntur , qui cùm exteriori cute vestiantur amœna & eleganti , nihil tamen præter fuliginem atque putredinem continent.*

§. III.

Convelluntur præcipua fundamenta Iansenij.

239. CONTRA nostram sententiam in primis objici possunt plura Scripturæ loca , quibus nonnulla facta ex ignorantia, appellantur peccata , ut Genes. 20. actio Regis Abimelech accipientis in uxorem Saram , quam invincibiliter ignorabat esse conjugem Abrahæ, peccatum dicitur. Et Levit. 5. statuuntur sacrificia offerenda pro illis qui peccaverint ex ignorantia. Unde ad Hebræos 9. Apostolus ait ; quod semel in anno solus Pontifex intrabat in tabernaculo , quod *sancta sanctorum* dicebatur , non sine sanguine quem offerebat *pro sua & populi ignorantia.* Item David Psal. 24. inter peccata sua commemorat ignorantias , sic orans : *Delicta juventutis meæ , & ignorantias meas ne memineris.* Denique Lucæ 12. dicitur quod servus , *qui non cognovit voluntatem Domini sui , & fecit digna plagis , vapulabit paucis.*

240. Respondeo primò , hæc Scripturæ testimonia obesse magis quàm prodesse Adversariis : cùm fere omnibus illis in locis sermo sit de ignorantia facti , vel juris positivi , quam , si est invincibilis , fatentur illi excusare à peccato.

Secundò respondeo, in his locis sermonem esse de ignorantia vincibili , quam fatemur non excusare à peccato : ut enim ait D. Bernardus epist. 77. supra citata , *Multa scienda nesciuntur , aut sciendi incuriâ , aut discendi desidiâ , aut verecundiâ inquirendi ; & quidem ejusmodi ignorantia non habet excusationem.* Unde ad primum , vel dicatur actionem Regis Abimelech , uxorem Abrahæ ignoranter accipere volentis ad conjugium , vocari peccatum materialiter , quia erat illicita ex natura rei ; non verò formaliter , quia ob defectum cognitionis & scientiæ non erat culpabilis , ut antea exposuimus : vel ignorantiam illam fuisse vincibilem , ut docet Henricus de Gaudavo quodlib. 12. qu. 25. ubi sic ait : *Abimelech revera peccasset , si cognovisset Saram , etiam ipsâ acceptâ in uxorem : quia non sufficienter inquisivit an fuisset uxor Abrahæ , &c.* Illud ipsum iisdem ferè verbis tradit Hugo Cardinalis in caput 20. Geneseos.

Ad secundum & tertium similiter dico, in veteri lege statui offerenda esse sacrificia pro illis qui peccaverant ex ignorantia vincibili & culpabili. Unde Summus Sacerdos semel in anno, in tabernaculo , quod *sancta sanctorum* dicebatur , intrabat , ut offerret sanguinem pro sui & populi ignorantiis , aliquo modo voluntariis & vincibilibus ; de quibus etiam loquitur Propheta , dum ait : *Delicta juventutis meæ , & ignorantias meas ne memineris.*

In ultimo sermo est de servo non penitùs ignorante præceptum domini , sed ad illud ex negligentia non advertente , seu ex ignorantia vincibili & culpabili illud ignorante , ut exponunt Magister in 2. dist. 22. & D. Thomas in catena in Lucam cap. 12. ubi hæc verba Theodoreti refert : *Hic objiciunt aliqui : meritò punitur , qui sciens voluntatem domini non persequitur. Sed cur punitur ignorans ? quia cùm ipse potuisset , noluit , sed pigritans ipse fuit ignorantiæ suæ causa.*

Opponit secundò Jansenius duo insignia D. 241. Augustini testimonia. Primum desumitur ex libro de gratia & lib. arbit. cap. 3. ubi sic ait : *Illa ignorantia, quæ non est eorum qui scire nolunt , sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat , ut sempiterno igne non ardeat ; si propterea non credidit , quia non audivit omnino quod crederet ; sed fortassis ut mitiùs ardeat : non enim sine causa dictum est : effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt.* Quæ verba non possunt exponi de ignorantia vincibili , cùm S. Doctor non loquatur de ignorantia eorum *qui scire nolunt* , sed eorum *qui simpliciter nesciunt.* Alter locus habetur Epist. 105. ubi idem S. Doctor hæc habet : *Humana superbia , tanquam præsumens de viribus liberi arbitrij , excusatam se putat , quando ignorantiæ , non voluntatis est quod peccat.* Quo etiam testimonio putat Jansenius invictè se probare ignorantiam invincibilem juris naturalis non excusare à peccato.

Verùm hæc testimonia magis ei nocent quàm 242. prosint ; cùm D. Augustinus ibi expresè agat de ignorantia uris positivi , quam Jansenius docet excusare à peccato , quando invincibilis est : loquitur enim de ignorantia Evangelij , ut patet ex verbis illis : *Si propterea non credidit , quia non audivit omnino quod crederet.* Unde ad primum respondeo , D. Augustinum ibi loqui de ignorantia vincibili legis Evangelicæ , quam docet non excusare à peccato infidelitatis. Ita ipsum intelligit & interpretatur Magister sententiarum in 2. dist. 22. ubi ait : *Est autem ignorantia triplex , & eorum scilicet qui scire nolunt cùm possint ; quæ non excusat , quia & ipsa peccatum est : & eorum qui quasi simpliciter nesciunt, non renuentes , vel proponentes scire ; quæ neminem plenè excusat , sed sic fortasse ut minùs puniatur. Unde Augustinus ad Valentinum* (lib. de gratia & lib arbit. cap. 3.) *ignorantia quæ non est eorum qui scire nolunt , sed qui tanquam simpliciter nesciunt , nullum sic excusat , ut æterno igne non ardeat , sed fortasse ut mitiùs ardeat.*

Hanc interpretationem plurima confirmant. 243. Primò quia non ait S. Augustinus illam ignorantiam esse eorum *qui simpliciter nesciunt* , sed *qui* TANQUAM *simpliciter nesciunt :* hæc autem particula *tanquam* , satis judicat sermonem non esse de ignorantia prorsus invincibili. Secundò statuit hanc ignorantiam *neminem sic excusare , ut sempiterno igne non ardeat , sed* FORTASSE *ut mitiùs ardeat :* si verò de ignorantia invincibili loqueretur , non adjecisset *fortasse* ; nihil enim certius , illum mitiùs saltem puniendum , qui ex ignorantia invincibili peccavit , quàm

qui peccavit ex malitia, vel ex ignorantia vincibili & culpabili. Sed idcirco vocem illam inseruit, ut innueret se loqui de ignorantia vincibili, non affectata, sed neglecta; aliquando enim negligentia ex qua procedit, potest esse tam modica, quòd si contingat ex illa aliquid mali agi, possit actus ille aliqualiter excusari, subindeque mitiùs puniri. Tertiò confirmatur exemplo servi nescientis voluntatem domini &c. quod Augustinus ante verba recitata adducit: nam ut observat Theodoretus suprà relatus, *Ille punitur ignorans, quia cùm scire potuisset, noluit, sed pigritans ipse fuit ignorantiæ suæ causa.*

Ad secundum similiter dico, hæc Augustini
244. verba, ad Evangelij, non verò juris naturalis
ignorantiam referri, subindeque non favere Adversariis, qui fatentur ignorantiam invincibilem juris positivi excusare à peccato. Ibi ergo intendit reprehendere Pelagianos, qui adeò de viribus liberi arbitrij præsumebant, ut existimarent ad credendum gratiam internam non esse necessariam, sed sufficere sibi revelationem extrinsecam mysteriorum fidei, adeòque hanc prætexerent excusationem, *non audivimus, ideò non credidimus*, quam vanam esse ibidem docet, quia quòd non audierint, pœna peccati est. Ejus verba sunt: *Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat: quia & ipsa ignorantia in his qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est; in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati.*

Objicit tertiò Jansenius: D. Augustinus &
245. D. Hieronymus in concertationibus quas habebant cum Pelagianis, sæpè asserebant *ignorantiam eorum qui intelligere non potuerunt*, sive *quæ erat necessitatis & non voluntatis, peccatum esse, & pœnam peccati*: Sed hæc ignorantia est invincibilis, ut patet: Ergo juxta illos SS. Patres ignorantia invincibilis est culpabilis & peccaminosa.

Confirmatur: Augustino & Hieronymo hac
246. in re consonant Orientales illi Antistites, qui Diospoli in Palestina synodaliter congregati, Pelagium Hæresiarcham ad proferendam in se suosque sententiam, Episcopal districtione coarctarunt; quos numero quatuordecim nominatim expressos Augustinus in confirmationem suæ sententiæ adversùs Iulianum lib. 1. cap. 5. adducere non dubitavit. Coram his in Synodo, præsente Hæresiarchâ Pelagio, recitata fuere quædam capitula de libro Celestij Hæretici excerpta, quorum unum erat: *Oblivio & ignorantia non subjacent peccato, quoniam non secundùm naturam eveniunt, sed secundùm necessitatem.* Finitâ recitatione Synodus dixit: *Quid ad hæc quæ lecta sunt capitula dicit præsens Pelagius Monachus? Hæc enim reprobat Sancta Synodus, & Sancta Dei Ecclesia Catholica.* Ita refert Augustinus lib. de gestis Palestinis cap. 19. Planum igitur est, juxta mentem tam illius Synodi, quàm Augustini, eam hac in parte approbantis, oblivionem & ignorantiam subjacere peccato, non solùm quando eveniunt secundùm voluntatem, sed etiam quando secundùm necessitatem. De solo enim posteriori isto casu viguit controversia Catholicorum cum Pelagianis, non autem de priori: neque enim Pelagiani dubitabant, quin oblivio & ignorantia subjacerent peccato, quando evenissent secundùm voluntatem. Unde Augustinus lib. 1. de natura & gratia cap. 17. loquens de Pelagio, & refellens quendam ejus librum seu tractatum, sic ait: *Tractat etiam iste de peccatis ignorantiæ, & dicit hominem prævigilare debere, ne ignoret, ideòque esse culpandam ignorantiam, quia id homo nescit negligentiâ suâ, quod adhibitâ diligentiâ scire debuisset: dum tamen omnia potiùs disputet, quàm ut oret & dicat, Da mihi intellectum ut discam mandata tua.* Ergo juxta Augustinum, & Patres Synodi Diospolitanæ, ignorantia invincibilis subjacet peccato, subindeque quod ex tali ignorantia committitur, peccatum est.

Respondeo primò: Vt hoc argumentum, ejus- 247.
que confirmatio Adversariis prosint, ipsis probandum incumbere, Pelagianos locutos fuisse de sola ignorantia invincibili juris naturalis, & non de ignorantia facti vel juris positivi (quippe quæ excusat à peccato, juxta doctrinam Jansenij) & errorem Celestij eodem sensu damnatum fuisse à Synodo Palestina, impugnatumque ab Augustino, Hieronymo, & aliis fidei defensoribus. At hoc nulla ratione probari potest, imò potiùs oppositum manifestè patet, tum ex propositione Celestij damnata à prædicta Synodo, quæ generalis est, & omnem ignorantiam & oblivionem invincibilem comprehendit: Tum etiam ex ratione quam suæ condemnationi subjungit Synodus post verba suprà recitata: *Cùm in lege sacrificia pro ignorantia, sicut pro peccato offerantur.* Nam ex Levitici 5. & 22. aliisque locis manifestum est, offerri debuisse in lege sacrificia pro ignorantia facti & juris positivi. Addo SS. Patres Augustinum & Hieronymum, dum contra Pelagianos disputant, & contra ipsos contendunt, ignorantiam malam esse, & peccatum, plurima ignorantiæ facti & juris positivi, quæ suprà retulimus, exempla producere.

Respondeo secundò, cùm S. Augustinus, alii- 248.
que Patres, ignorantiam, & quod ex illa fit, peccatum esse aiunt, de ignorantia vincibili loqui, & de ipsa pariter debere intelligi definitionem Palestinæ Synodi damnantis propositionem Celestij. Patet hoc ex Augustino libro de gestis Pelagij cap. 18. ubi cùm hanc Celestij propositionem recitasset: *Oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato, quoniam non secundùm voluntatem eveniunt, sed secundùm necessitatem*, ad eam confutandam, sive ex sua, sive ex Palestinorum Episcoporum sententia, hæc subdit: *Cùm David dicat, Delicta juventutis meæ & ignorantias ne memineris, cùm in lege sacrificia pro ignorantia, sicut pro peccato offerantur.* Et lib. 3. de lib. arbit. cap. 18. & lib. 1. retract. cap. 9. utitur his verbis Apostoli: *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci*, ut quædam esse ignorantiæ peccata confirmet. At in illis omnibus locis fit mentio de ignorantia vincibili, præsertim in ultimo: unde D. Thomas 1. 2. qu. 86. art. 4. ignorantiam quæ indirectè voluntaria est, atque adeò vincibilis, peccatum extenuare inde probat, quod Apostolus dicat: *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci.* Quem S. Doctoris locum ita Conradus illustrat: *Patet quod verbum Apostoli intelligitur de ignorantia, quæ fuit causa peccati, non tamen fuit invincibilis, sed vincibilis.* Ergo D. Augustinus, & Patres Palestinæ Synodi, non loquuntur de ignorantia invincibili, sed vincibili.

Nec obstat quod allegatur in contrarium, 249.
nempe Pelagianos non negasse ignorantiam vincibilem esse culpabilem, & subjacere peccato,

sed potiùs hoc expresè asseruisse Pelagium, ut A refert Augustinus supra relatus. Non obstat, inquam, quia hoc familiare Pelagianis fuit, ut Catholicorum argumentis oppressi, cederent nonnihil, atque ut dogmatis sui partem tuerentur, alia quædam remitterent: sic ab illis tandem S. Augustinus extorsit, ut faterentur fieri in baptismo remissionem peccatorum, & Christi gratiam, non in solo libero arbitrio gratis concesso, nec in solis exemplis, aut lege atque doctrina forinsecùs sonante, sed etiam in interna illuminatione intellectûs, & interna excitatione voluntatis consistere, ut patet ex Augustino lib. de gratia Christi cap. 7. & 10. Quid ergo mirum, quod similiter in posteriori cum eodem S. Doctore certamine Pelagius profiteri coactus fuerit, quod in priori pertinaciter negabat, nempe ignorantiam vincibilem esse culpabilem, & subjacere peccato?

250. Addo quod Pelagiani existimabant omnem ignorantiam, quæ viribus naturæ superari non poterat, etsi viribus gratiæ vinci posset, excusare à peccato: quia ipsi non admittebant veram & propriè dictam gratiam esse necessariam ad cognoscendas veritates supernaturales. Contra quem errorem disputabant SS. Patres, præsertim Augustinus & Hieronymus, & contendebant eos esse culpabiles, qui negligunt precibus C à Deo postulare & impetrare gratiam, & lumen supernaturale necessarium ad expellendam ignorantiam veritatum supernaturalium, quæ viribus naturæ vinci & superari potest. Item Concilium Palestinum contra eos definit talem ignorantiam non excusare: quia vincibilis est virtute gratiæ, & per orationem expelli potest. Unde Augustinus lib. 1. de natura & gratia cap. 17. supra laudato, reprehendit Pelagium, quòd *omnia potiùs disputet, quàm oret & dicat: Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.*

251. Non obstat etiam quod in hac Celestij propositione, quam damnat Synodus Palestina: *Oblivio & ignorantia non subjacent peccato, quoniam* D *non secundum voluntatem eveniunt, sed secundùm necessitatem*, hæc posteriora verba ignorantiam invincibilem videantur excludere. His enim verbis excluditur quidem illa ignorantia, cujus voluntas ipsa causa est, quæque affectata, seu directè voluntaria appellatur, quia secundùm voluntatem evenit, voluntate nimirum illam procurante & affectante; at non ea quæ ex voluntate originem non trahit, quæque idcirco tantùm indirectè volita nuncupatur, quod voluntas ad eam depellendam non adhibeat diligentiam omnem quam potest & debet. Vel etiam dici potest, ignorantiam illam esse necessitatis, & E non voluntatis, respectu naturæ nudæ, & viribus gratiæ destitutæ, non verò respectu naturæ ad ordinem supernaturalem elevatæ; nam respectu illius talis ignorantia non est necessitatis, sed voluntatis negligentis postulare à Deo lumen & auxilium supernaturale ad eam vincendam ac depellendam.

252. Denique ad principale argumentum, & ejus confirmationem responderi potest, quod sicut concupiscentia in baptizatis, etsi non sit verè peccatum, dicitur tamen peccatum, eò quòd materialiter peccatum sit, & in peccati pœnam inflicta, ut docet Augustinus lib. 5. contra Iulian. cap. 3. & ex eo Tridentinum sess. 5. can. 5. ita ignorantia invincibilis in baptizato non est verè peccatum, appellatur tamen peccatum à S. Augustino & Patribus Synodi Palestinæ, quia materialiter peccatum est, & in pœnam irrogata: *Ignorantia enim & fomes sunt materialia in peccato originali, sicut conversio ad bonum commutabile in peccato actuali:* inquit S. Thomas qu. 3. de malo art. 7.

Hanc responsionem validè confirmat celebris Augustini locus ex libro 5. de libero arbitrio cap. 19. ubi sic ait: *Illud quod ignorans quisque non rectè facit, & quod rectè volens facere non potest, ideò dicuntur peccata, quia de peccato illo liberæ voluntatis* (nempe Adami) *originem ducunt. Illud enim præcedens meruit ista sequentia. Nam sicut linguam dicimus non solùm membrum quod movemus in ore dum loquimur, sed etiam illud quod hujus membri motum consequitur, id est formam tenoremque verborum, secundùm quem alia dicitur lingua græca, alia lingua latina: sic non solùm peccatum illud dicimus, quod propriè vocatur peccatum, libera enim voluntate & à sciente committitur; sed etiam illud quod jam de hujus supplicio consequatur necesse est.* 253.

Hæc solutio seu interpretatio præsentem difficultatem plenè evacuat: nam cùm Pelagiani negarent peccatum originale ab Adamo in posteros per generationem traduci, consequenter etiam negabant concupiscentiam & ignorantiam ab eo derivari, & dicebant eas esse naturales defectus, & non peccati supplicia, ut testatur Augustinus lib. de dono persever. cap. 11. his verbis: *Dicunt Pelagiani ignorantiam & difficultatem* (id est concupiscentiam ex qua oritur difficultas ad bonum honestum) *sine quibus nullus homo nascitur, primordia, non supplicia esse natura.* Hinc laudes illæ, quibus Iulianus in omnibus ferè operibus suis concupiscentiam exornat, cùm illam, *naturale bonum*, & ejus motus, *naturaliter bonos* appellat. *Concupiscentia naturalis* (ejus verba sunt apud S. Augustinum lib. 3. contra ipsum cap. 3) *qui modum tenet, bono benè utitur; qui modum non tenet, bono malè utitur.* Nec minori curâ ignorantiam commendavit: nam eodem lib. cap. 19. contendit perfectam ignorantiam bonam esse, & justitiam appellari: *Ex hoc*, inquit, *intelligi debet perfectam ignorantiam, justitiam nominari, quia dixit Deus ad Abimelech, qui cum Sara erat concubiturus, ignorans quod uxor esset aliena: & ego sciebam, quia in corde mundo fecisti hoc.* Ut ergo hunc Pelagianorum errorem Augustinus & Patres Synodi Palestinæ destruerent, dicebant ignorantiam subjacere peccato, imò & esse peccatum; quia materialiter peccatum est (cùm ignorantia & fomes sint materialia in peccato originali, ut ex D. Thoma supra vidimus) & est effectus originalis peccati, cùm in pœnam illius irrogetur. 254.

Objicit quartò Jansenius: Ignorantia juris naturalis per culpam primi parentis in hominum mentes invecta est; si enim fœliciſſimus innocentiæ status perseverasset, homines in eo nihil ignorassent eorum quæ ad jus naturale pertinent: Ergo cùm culpa Adami sit hominibus voluntaria; quia omnium hominum voluntates in voluntate Adami, ut totius humani generis capitis, quodammodo continebantur, ignorantia invincibilis ex ea fluens & proveniens, ipsis voluntaria censetur, subindeque mala & culpabilis est. 255.

Huic argumento, quod est præcipuum fundamentum & veluti Achilles Jansenij, patet solutio ex dictis §. præcedenti, ubi primò ostendimus, quod si hoc argumentum valeret, probaret 256.

non

non solùm ignorantiam invincibilem juris naturalis, sed etiam ignorantiam invincibilem juris positivi, esse malam & culpabilem, cùm illa pariter à peccato originali proveniat, & per culpam primi parentis in hominum mentes invecta sit. Ostendimus etiam quod etsi peccatum originale sit nobis voluntarium voluntate capitis, quantùm ad privationem gratiæ & justitiæ originalis, quâ in pœnam illius spoliati sumus, tamen omnes effectus ex eo promanantes non censentur nobis voluntarij & culpabiles; alioquin infidelitas negativa, & motus inordinati concupiscentiæ, prævenientes consensum voluntatis, imò & ei repugnantes, essent peccata; cùm infidelitas negativa, & fomes concupiscentiæ, sint effectus & pœnæ originalis peccati. Unde egregiè D. Thomas in 2. dist. 30. qu. 1. art. 2. in corp. *Oportet* (inquit) *quod secundùm hoc quod aliquid rationem culpæ habet, secundùm hoc ratio voluntarij in ipso reperiatur. Sicut autem est quoddam bonum quod respicit naturam, & quoddam quod respicit personam; ita etiam est quædam culpa naturæ, & quædam personæ. Unde ad culpam personæ requiritur voluntas personæ, sicut patet in culpa actuali, quæ per actum personæ committitur: ad culpam verò naturæ* (id est originale peccatum) *non requiritur nisi voluntas in natura illa.* Cùm ergo ignorantia invincibilis juris naturalis non sit voluntaria voluntate personæ, esto sit voluntaria voluntate naturæ, sicut peccatum originale à quo fluit; non est peccatum formaliter, sed tantùm materialiter, ut ex suprà dictis patet.

257. Objicies quintò: Non potest dari ignorantia invincibilis de jure naturali, sicut nec de existentia Dei: Ergo omnis ignorantia juris naturalis, vincibilis & culpabilis est, subindeque à peccato non excusat. Consequentia manifesta est, Antecedens verò docetur à pluribus antiquis Theologis, quos refert Vazquez in 1. 2. disp. 120. cap. 2. Inter quos præcipui sunt Albertus Magnus, Alensis, D. Bonaventura, Guillelmus Parisiensis, Durandus, Gabriel, & Adrianus. Imò Gerson lib. de vita spirituali lect. 14. corol. 3. testatur eam sententiam esse concordem: *Quidquid sit* (inquit) *de ignorantia facti aut juris humani positivi, concors est sententia, nullam in his quæ legis divinæ sunt, cadere ignorantiam invincibilem.* Favet etiam D. Thomas 1. 2. qu. 91. art. 2. in corp. ubi docet jus naturale esse conceptionem homini naturaliter inditam, quâ dirigitur ad convenienter agendum in propriis actionibus, & quandam legis æternæ in creatura rationali participationem, juxta illud Prophetæ Psal. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*

258. Respondeo, in jure naturali tria esse genera præceptorum: quædam notissima & universalissima, quæ non tam dicenda sunt præcepta, quàm præceptorum omnium principia; cujusmodi sunt ista: *Bonum est faciendum: Malum est fugiendum: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Ad hæc reduci possunt quædam ex præceptis Decalogi, quæ ex eis nullo negotio à quovis ratione utente citò deducuntur: ut quod Deus sit colendus, quod parentes sint honorandi, &c. Alia sunt, quæ licèt immediatè etiam ex iisdem principiis inferantur, non tamen ita facilè & evidenter sicut ea quæ modò diximus: hujusmodi sunt alia præcepta Decalogi, ut non furari, non mentiri &c. Alia denique sunt præcepta in jure naturali non per se nota, sed velut conclusiones aliorum quæ diximus, & quæ non nisi discursu & labore ex eis deducuntur. Quamvis ergo omnes conveniant, quod non possit dari ignorantia invincibilis de præceptis primi & secundi generis; certum tamen & indubitatum est apud Theologos, de ultimis posse dari ignorantiam invincibilem, nedum apud rudes & agrestes, sed etiam apud doctos & litteratos, qui sæpe dubitant, & aliquando in contrarias dividuntur sententias, an aliquid jure naturæ vel jure tantùm positivo præceptum aut prohibitum sit. Plures etiam graves Theologi existimant, apud rudes & indisciplinatos posse dari ignorantiam invincibilem, saltem per aliquod temporis spatium, de præceptis tertiæ classis, imò & toto tempore vitæ, si hujusmodi præcepta negativa, v. g. non occidere, non furari, non mentiri, considerentur ut vestita aliquâ circunstantiâ, vel conditione; sicut furari ad dandam eleemosynam, mentiri ad propriam vel alienam vitam tuendam, occidere eum qui est morti proximus, ne diu agonizet. Unde refert Vazquez ubi suprà disp. 122. cap. 2. se vidisse rusticum, qui pium existimabat, ægrotum jam jam moriturum in alteram partem versare, quò citiùs exhalaret animam, ne diu mortis dolore detineretur: neque unquam id illicitum, imò honestum & pium semper illi apparuisse; eumque facto sufficienti examine à se deprehensum ignorantiâ invincibili laborasse. Unde cùm Albertus magnus, Alensis, D. Bonaventura, & alij antiqui Theologi supra citati, docent non posse dari ignorantiam invincibilem juris naturalis, loquuntur de jure naturali, ut continet præcepta primi & secundi generis, non verò de præceptis tertiæ & quartæ classis. Eodem modò intelligendus est D. Thomas, cùm docet jus naturale esse conceptionem homini naturaliter inditam: hoc enim verum est de jure naturæ, ut dicit notissima illa & generalissima principia morum, quæ nullo indigent discursu, sed statim habitâ notitiâ terminorum, ipso lumine naturalis rationis innotescunt; non verò de aliis, quæ non nisi discursu & labore ex istis deducuntur.

§. IV.

Diluuntur præcipua argumenta Wendrochij.

Licet ex principiis jam statutis facilè solvi possint præcipua fundamenta Wendrochij; ne tamen quicquam insolutum maneat, ea breviter hîc referemus ac diluemus.

259. In primis ergo probat authoritate Doctoris Angelici, opinionem probabilem falsam, & juri naturali repugnantem, neminem à peccato penitùs eximere, & tria adducit ejus testimonia ex quodlibetis desumpta. Primum habetur quodlib. 8. art. 13. ubi S. Doctor ait: *Illud quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundùm conscientiam.* Secundum sumitur ex quodlib. 9. art. 15. ubi dicit: *Error quo non creditur esse peccatum mortale quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat à toto, licet fortè à tanto.* Tertium depromit ex quodlib. 3. art. 10. ubi sic habet; *Nullus excusatur, si sequatur opinionem erroneam alicujus Magistri; in talibus enim ignorantia non excusat.*

260. Addit S. Doctorem hanc doctrinam ex ingenio proprio non peperisse, sed ex certissimis Scripturæ oraculis desumpsisse. Quid enim clarius (inquit) quàm illa Christi vox: *si cœcus cœco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt?* Quis autem neget cœcum esse, qui opinionem

probabilem falsam sequitur, cùm veritatem, A id est verum lumen non cernat? Corruet ergo ipse in foveam, si secutus fuerit fallax illud lumen, quod ipsi falsitatem exhibet, similitudine veritatis indutam. Quid validius (addit) quàm iste Proverbiorum locus: *Est via quæ videtur homini rectissima, & novissima illius ducunt ad mortem?* Quid enim aliud via, quæ videtur recta, & non est, nisi falsa probabilitas? Omnino certè conscientia illa probabilis ab erronea nihil differt, cùm falsum amplectitur: Ergo falsa probabilitas, quantolibet suffragantium numero, seu adventitiâ authoritate muniatur & juvetur, non excusat à peccato, sed ducit ad mortem.

261. Id confirmat exemplo desumpto ex Evange- B lio. Nulla enim (inquit) opinio falsa probabilior fuit, quàm ea, quâ Iudæi, quibus minùs benè cum uxoribus conveniebat, fas sibi esse censebant dare illis libellum repudij; nullus siquidem apud ipsos doctus id suspicabatur illicitum: & tamen ex Christi verbis, qui repudium tantùm ad duritiam cordis declarat Iudæis esse concessum, & dimissam ab aliquo uxorem sine adulterio duci non posse, constans Patrum traditio concluſit nunquam Iudæis repudium licuisse. C

262. Addit aliqua SS. Patrum testimonia, præsertim illud Tertulliani de spectaculis cap. 20. *Erramus, nusquam & nunquam excusatur quod Deus damnat: nusquam & nunquam licet, quod semper & ubique non licet.* Et istud D. Bernardi de præcep. & dispens. cap. 14. quod probabilitates falsas (inquit) funditùs disjicit: *Vt interior oculus verè sit simplex, duo illi arbitror necessaria, charitatem in intentione, & in electione veritatem: nam si bonum quidem diligat, sed verum non eligat, habet quidem zelum Dei, sed non secundùm scientiam, & nescio quomodo judicio veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas.*

263. Respondeo primò, hæc testimonia magis nocere, quàm prodesse Wendrochio: Tum quia hæc generaliter probant, ea quæ fiunt ex ignorantia sive juris naturalis, sive positivi, non excusari à D peccato; & tamen ille sect. 3. §. 7. expressè docet, eà quæ fiunt ex ignorantia invincibili juris positivi non esse peccata, etiamsi sint legi positivæ contraria: Tum etiam, quia illa suadent, non solùm non licere sequi opinionem probabilem, sed nec probabiliorem, imò nec probabilissimam; cùm contingere possit quod opinio etiam probabilissima sit falsa, & legi naturali contraria. Cùm ergo hæc testimonia nimis probent, nihil omnino suadent. Unde

264. Ad primum locum D. Thomæ respondeo, *illud quod est contra legem semper esse malum, nec excusari per hoc quod est secundùm conscientiam*, erroneam errore crasso & affectato, qui non excusat à peccato: benè tamen id quod est secun- E dùm conscientiam erroneam, errore invincibili & inculpabili, quem à peccato eximere docet S. Doctor, non solùm locis supra citatis, sed etiam in illo articulo 13. quodlib. 8. in argumento, *sed contra*, ubi sic ait: *Si aliquis adhibet diligentiam, inquirens an habere plures præbendas sit licitum, nec invenit aliquid quod ipsum moveat ad hoc quod sit illicitum, videtur quod sine peccato plures possit præbendas habere:* At fieri potest quod sit contra legem divinam habere plures præbendas: Ergo ex S. Thoma ille non peccat, qui ex ignorantia invincibili facit aliquid legi divinæ repugnans. Ex quo patet responsio ad alium locum ex quodlibeto 9. desumptum: quando enim S. Doctor ait: *Error quo non creditur esse peccatum mortale quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat à toto, licet fortè à tanto*, loquitur de errore crasso & affectato, non verò de invincibili & inculpabili. Idem prorsus dicendum ad tertium textum quodlibeti 3. art. 10. ubi legitur: *Nullus excusatur, si sequatur opinionem erroneam alicujus Magistri*: hoc enim intelligendum est de eo, qui ex ignorantia vincibili & culpabili opinionem illam sequitur; secùs verò de illo, qui invincibiliter & inculpabiliter talem errorem ignorat.

Eodem modo exponi debet illud Matth. 15. *Si cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadent*, & istud Proverb. 14. *Est via quæ videtur homini justa, novissima autem ejus deducunt ad mortem.* Nam in primo sermo est de cœcitate affectata & voluntaria, quâ revera Pharisæi tenebantur: in secundo de via, quæ per ignorantiam crassam & voluntariam videtur homini recta, non verò de illa quæ invincibiliter & inculpabiliter recta existimatur.

Quod verò subnectit Wendrochius de libello 265. repudij, nempe nunquam repudium Iudæis licuisse, & hoc constanti Patrum traditione constare, non est certum: nam S. Thomas in Supplemento qu. 67. art. 3. docet probabiliter dici posse, sub lege Moysi licitum fuisse ex permissione divina repudiare uxorem; quod etiam asseruntScotus, Durandus, Paludanus, & alij antiqui Theologi in 4. Sentent. dist. 33. ubi docent indissolubile matrimonij vinculum divina lege initio fuisse institutum; in hac deinde per Moysem, Dei jussu, ad majus malum vitandum, fuisse dispensatum, seu indultum, ut hoc vinculum propter graves aliquas causas dissolvi posset; ac demum à Christo in nova lege indultum illud repudij abrogatum ac revocatum fuisse.

Errat etiam hic Author, dum confundit opi- 266. nionem probabilem falsam cum opinione erronea. Prima enim illa est, quæ licèt reipsa veritatem non attingat, & ei consona non sit, probabili tamen rationi seu verisimilitudini nititur: secunda verò probabili rationi vel authoritati non nititur, sed communi Ecclesiæ testimonio, vel SS. Patrum traditioni repugnat. Unde Theologi in tractatu de fide distinguere solèt inter propositionem falsam, temerariam, erroneam, & hæreticam.

Tertulliani locus de spectac. cap. 20. non mul- 267. tùm urget: facilè enim respondetur, *nunquam excusari quod Deus damnat*, quando scienter & voluntariè fit; secùs verò, si ignoranter & involuntariè fiat: Deus enim damnat accessum ad uxorem alterius, illeque lege naturali prohibitus est; ignorans tamen invincibiliter non esse suam, excusatur apud Deum, ut patet in Jacob quando primò accessit ad Liam. Idem cum proportione dicendum de eo, qui operatur ex opinione probabili falsa, & legi divinæ contraria, quam invincibiliter credit esse veram, & legi divinæ conformem: nam licèt faciat aliquid illicitum absolutè & secundùm se, ratione tamen ignorantiæ invincibilis, quæ, ut suprà ostendimus, tollit rationem voluntarij, excusatur apud Deum.

Locus etiam D. Bernardi ad rem non facit, nec 268. militat contra nos, qui asserimus hominem semper teneri eligere id quod probabilius, & veritati conformius seu vicinius ipsi apparet, sed solùm contra recentiores Casuistas, affirmantes posse eligi sententiam minùs probabilem in concursu probabilioris: qui enim sic operatur, non habet

in electione veritatem, cùm non eligat, sed rejiciat id quod ipsi videtur conformius aut vicinius veritati, ut suprà art. 2. §. 2 ponderatum est.

§. V.

Alia Wendrochij argumenta solvuntur.

268. POSTQUAM Wendrochius Scripturæ & SS. Patrum testimoniis dogma illud, quo asserit nullam opinionem probabilem falsam excusare à peccato, etsi ejus falsitas invincibiliter ignoretur, probare conatus est, Theologicis argumentis illud nititur suadere sect. 2. §. 3. ubi primò sic arguit. Sine gratia nullum opus bonum fieri potest: Sed nunquam gratia est sine cognitione veritatis, & nunquam veritas cum opinione probabili falsa: Igitur ex opinione probabili falsa nullum opus bonum fieri potest.

269. Deinde sic ratiocinatur: Peccatum, juxta D. Augustinum & S. Thomam, *est factum, dictum, concupitum contra legem æternam:* Sed opus factum ex opinione probabili falsa, ab æterna lege dissidet: Igitur tale opus peccatum est. Unde Augustinus serm. 44. de diversis cap. 6. ait quod *nisi homo secundum justitiæ regulam direxerit actus suos, in errorem iniquitatis impingit*; & D. Thomas 2. 2. qu. 19. art. 4. docet *bonitatem voluntatis pendere ex lege æterna.* Ex quo sequitur voluntatem, cum æterna lege pugnantem, bonam non esse, ac proinde pravam esse.

270. Tertiò arguit ex verbis illis Apostoli ad Roman. 14. *Quod non est ex fide, peccatum est*, quod de vera & Christiana fide D. Augustinus & S. Bernardus intelligunt; aut si de conscientia accipiatur, ut vult S. Thomas, certè de conscientia intelligendum est quam dirigit fides, ut idem significat: unde cùm opus procedens ex opinione probabili falsa, non sit ex fide, nec ab ea dirigatur, peccatum est.

271. Denique objicit: Si opinio probabilis falsa, ratione ignorantiæ invincibilis, à peccato excusaret, sequeretur quod merè opinantium melior esset conditio, quàm eorum qui veritatem cognoscunt; illi enim excusarentur à peccato, non verò isti: Sed hoc videtur absurdum: Ergo & illud.

272. Hæc sunt præcipua Wendrochij fundamenta, quæ si quid probant, ostendunt non solùm non licere sequi opinionem probabilem, sed nec probabiliorem, imò nec probabilissimam; cùm contingere possit, ut suprà diximus, quòd opinio probabilissima sit falsa, & legi æternæ contraria: unde hæc argumenta contra ipsum militant, & ab eo solvenda sunt: cùm ille sect. 4. §. 1. expressè doceat, è duabus opinionibus contrariis licere amplecti probabiliorem: videat ergo quomodo tela projecta in ipsum projicientem redeant. Hoc præmisso:

273. Ad primum argumentum respondeo negando Majorem, & Minorem: utraque enim propositio falsa est, & à communi Theologorum sensu aliena. In primis falsum est, sine gratia nullum opus bonum fieri posse: licèt enim sine illa non possit fieri ullum opus bonum bonitate supernaturali, & meritoria vitæ æternæ, potest tamen sine illa elici opus bonum bonitate morali naturali, seu opus honestum & rationi consonum, v. g. colere parentes, subvenire egenis, diligere amicos &c. ut expressè docet S. Thomas qu. 24. de verit. art. 14. ubi quærit, *Num liberum arbitrium possit in bonum sine gratia?* Et respondet, *Quod nulla res agit ultra suam speciem: sed secundùm exigentiam suæ speciei unaquæque res agere potest, cùm nulla res propria actione destituatur. Est autem duplex bonum: quoddam quod est naturæ humanæ proportionatum: quoddam verò quod excedit humanæ naturæ facultatem: putà iste actus, qui est dare eleemosynam, est bonum proportionatum viribus humanis, secundùm quod ex quadam naturali dilectione vel benignitate homo ad hoc movetur, excedit autè humanæ naturæ facultatem, secundùm quod homo ad hoc inducitur ex charitate, quæ mentem hominis Deo unit. Ad hoc ergo bonum, quod est suprà naturam humanam, constat liberum arbitrium non posse sine gratia: quia per hujusmodi bonum homo vitam æternam meretur; constat autem quod sine gratia homo mereri non potest. Illud autem bonum, quod est naturæ humanæ proportionatum, potest homo per liberum arbitrium explere.* De quo plura contra Bajum & Jansenium dicemus in tractatu de gratia. *Disp. 1. art. 3.*

274. Similiter falsum est quod addit Wendrochius, nempe *gratiam nunquam esse sine cognitione veritatis, & ardore charitatis:* cùm enim ignorantia inculpata & invincibilis juris saltem positivi excuset à peccato, ut ipse fatetur sect. 3. §. 7. stare potest cum gratia habituali & sanctificante, quæ solùm per peccatum expellitur. Similiter etiam dari potest gratia actualis sine charitatis ardore, ut patet in attritione concepta ex metu gehennæ; illa enim procedit à gratia auxiliante, & justificationem præveniente, sive ut loquitur Tridentinum, à Spiritu Sancto nondum inhabitante animam, sed eam movente ac disponente ad justificationem in sacramento obtinendam: unde perperam Adversarius falsum illud dogma Tridentino affingit. Malè etiam usurpat illud quod Ecclesia de Spiritu Sancto canit: *Sine tuo numine nihil est in homine, nihil est innoxium:* sensus enim est hominem sine auxilio Spiritus Sancti, vel generali, vel speciali, vel ordinis naturalis, vel supernaturalis, nullum opus bonum & honestum posse efficere, nec ullam veritatem etiam naturalem agnoscere; non verò per hoc significatur, hominem indigere gratiâ sanctificante, vel speciali ac supernaturali Spiritus Sancti auxilio, ad opera bona & honesta ordinis naturalis eliciendа, & veritates naturales cognoscendas. Unde D. Thomas 1. 2. qu. 109. art. 1. ad 1. exponens hæc verba Apostoli 1. ad Corinth. 12. *Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu Sancto*, & ista Ambrosij, *Omne verum à quocunque dicatur, à Spiritu Sancto est*, sic ait: *Dicendum quod omne verum à quocunque dicatur, est à Spiritu Sancto, sicut ab infundente naturale lumen, & movente ad intelligendum & loquendum veritatem; non autem sicut ab inhabitante per gratiam gratum facientem, vel sicut largiente aliquod habituale donum naturæ superadditum: Sed hoc solùm est in quibusdam veris cognoscendis & loquendis, & maximè in illis quæ pertinent ad fidem, de quibus Apostolus loquebatur.* Et super caput 15. Ioan. lect. 1. exponens verba illa Christi, *sine me nihil potestis facere*, subdit: *Opera nostra aut sunt virtute naturæ, aut ex gratia divina: si virtute naturæ, cùm omnes motus naturæ sint ab ipso Verbo Dei, nulla natura ad aliquid faciendum moveri potest sine ipso: si verò virtute gratiæ, cùm ipse sit author gratiæ, manifestum est quod nullum opus meritorium sine ipso fieri potest.*

275. Ad secundum respondeo, quod quando à D. Augustino peccatum definitur *factum, dictum, vel concupitum contra legem æternam*, hoc intelligendum est de lege æterna, ut intimata & participata à dictamine rationis, quod est proxima regula actuum humanorum, & quædam æternæ

legis impressio, participatio, & denuntiatio, ut docet S. Thomas 1. 2. qu. 19. art. 4. Unde quando lex æterna per cognitionem intellectûs, seu dictamen rationis homini non intimatur, sed invincibiliter & inculpabiliter ignoratur, seu quando nullum est dictamen rationis actum prohibens, quamvis legi æternæ contrarius sit, non est peccatum formaliter, sed duntaxat materialiter; ut patet in exemplo supra adducto de Patriarcha Jacob, qui non peccavit, cùm primò accessit ad Liam, putans esse Rachelem: quia licèt ille actus materialiter sumptus, esset difformis legi æternæ, prohibenti accedere ad non suam, non tamen formaliter, defectu cognitionis & dictaminis rationis, ei intimantis & significantis illam non esse suam uxorem. Similiter si quis invincibiliter existimans non esse illicitum mentiri ad tribuendam eleemosynam, mentiatur, vel furetur, non peccat; quia nullum habet dictamen rationis hujusmodi actus prohibens, ut dicunt Salmanticenses in tract. de peccatis disp. 7. dubio 1. num. 5. & alij Theologi communiter docent, asserentes de ratione omnis peccati esse, ut sit contra dictamen rationis, quæ est proxima regula actuum humanorum, & idcirco esse peccatum, quia est contra tale dictamen, in quo *tanquam in naturali judicatorio* jus naturale continetur, ut loquitur S. Thomas 1. 2. qu. 71. art. 6. ad 4. Unde quando loco in objectione citato docet *bonitatem voluntatis pendere à lege æterna*, hoc intelligendum est de lege æterna, ut per divinam revelationem, aut dictamen naturale rationis nobis intimata, sicut patet ex solut. ad 3. ubi sic ait: *Licèt lex æterna sit nobis ignota secundùm quod est in mente divina: innotescit tamen nobis, vel per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur ut propria ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam.* Similiter cùm Augustinus ait: *Nisi homo secundùm justitiæ regulam direxerit actus suos, in errorem iniquitatis impingit*, hoc debet intelligi de justitiæ regula, ut per dictamen naturale rationis, aut per lumen supernaturale divinæ revelationis, nobis manifestata & intimata: nam si talis intimatio & manifestatio desit, ut contingit in his qui ignorantiâ invincibili juris naturalis aut positivi laborant, nulla committitur injustitia vel iniquitas; quia tunc nulla est legis naturalis aut positivæ obligatio; ut enim lex aliqua obliget, priùs intimari seu denuntiari debet, ut ex D. Thoma supra ostendimus.

276. Ad tertium respondeo, quod quando Apostolus ait, *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, ly *non ex fide* debet sumi non solùm negativè, sed etiam contrariè, ita ut sit sensus, id quod non est ex fide, sed ex infidelitate, peccatum est, ut exponit S. Thomas ibidem lect. 3. in fine, ubi hæc scribit: *Cùm dicitur opus omne, quod non est ex fide, peccatum est, sic est intelligendum: Omne quod est contra fidem, vel contra conscientiam, peccatum est, etsi ex genere suo bonum videatur; putà si paganus ad honorem suorum Deorum virginitatem servet, vel eleemosynam det, hoc ipso peccat.* Unde ibidem subditur: *Quia omnis infideliter vivens, vel agens, vehementer peccat*, ut notat idem S. Doctor 2. 2. qu. 10. art. 4. ad 1. ubi eodem modo intelligit & interpretatur hæc verba Apostoli.

277. Ad quartum nego sequelam, nempe *quod si opinio probabilis falsa, ratione ignorantiæ invincibilis à peccato excusaret, merè opinantium, imò & ignorantium melior esset conditio, quàm eorum qui veritatem cognoscunt:* nam si hic discursus valeret, pariter ego dicerem meliorem esse hominis infirmi quàm sani conditionem; quia hic tenetur lege jejunij, à qua ille ratione infirmitatis liberatur. Item melior esset hominis dormientis quàm vigilantis conditio, aut ebrij quàm temperantis; quia hic in multis peccare potest, quæ licèt ille admittat, non peccat.

Ex his satis patet quàm levia & frivola sint fundamenta Wendrochij, & *quàm parvo negotio veritatis calor frigentium verborum pruinas liquefecerit*, ut loquitur Claudius Mamercus lib. 1. de statu animæ cap. 11.

Alia hujus Authoris argumenta solùm ostendunt quodcumque probabile non excusare à peccato, nec ad honestandas actiones humanas sufficere: unde non infirmant, sed potiùs confirmant nostram sententiam, quæ licèt à prudentiæ regno, & conscientiæ tribunali, omnem probabilitatem non abigat, asserit tamen in rebus dubiis, & opinionum probabilium conflictu, eligi debere probabiliorem sententiam, quæ stat pro præcepto, & relinquendam esse minùs probabilem, faventem libertati. Unde veritas Thomistica inter novorum Casuistarum laxitates, & Jansenianorum excessus media stat, & hoc Phœbi præceptum (dum apud Poëtam, Phaëtonem filium quadrigam suam temerè conscensurum commonuit) meritò servandum agnoscit: 278.

Altiùs egressus, cœlestia signa cremabis.
Inferiùs terras, MEDIO TVTISSIMVS IBIS.

Certè si hoc medium servaretur, & opinionum probabilitas cum moderamine illo & temperamento ab omnibus reciperetur, morum uniformitas & puritas inter fideles conservaretur faciliùs; Divina & Ecclesiastica mandata non periclitarentur, *brevique tempore* (inquit Gravina in suo Cherubim Paradisi) *reformaretur mundus, qui ex licentia opinandi in præceps ruit, latissimam viam ingrediendo, quæ ducit ad perditionem.* Unde Julius Clemens Scotus de potestate Pontificis in Societatè Jesu, par. 7. folio 365. & Martinez de Prado Tomo 1. Theologiæ moralis cap. 15. qu. ultima, pagina 634. referunt quod R. P. Mutius Vitelleschus, Generalis Societatis Jesu, anno 1617. die 4. Januarij litteris datis ad Superiores ejusdem Societatis, inter septem quæ impensè illis commendavit, hoc reponit. *Quartò nonnullorum ex Societate sententiæ (in rebus præsertim ad mores spectantibus) plus nimiò liberæ, non modò periculum est ne ipsam evertant, sed ne etiam Ecclesiæ Dei universæ insignia afferant detrimenta. Omni itaque studio perficiant, ut qui docent, scribuntve, minimè hac regula & norma in delectu sententiarum utantur.* TVERI QVIS POTEST. PROBABILIS EST. AVTHORE NON CARET. *Verùm ad eas sententias accedant,* QVÆ TVTIORES, *quæ graviorum, majorisque nominis Doctorum suffragiis sunt frequentatæ, quæ bonis moribus conducunt magis, quæ denique pietatem alere, & prodesse queant, non vastare, non perdere. Quoniam verò Constitutiones, Decreta, Regulas probè callent de S. Thoma sequendo, de non provehendis ad cathedras, aut etiam removendis, qui ejusmodi doctrinam parvi facere, aut cordi non habere præ se ferunt: præsertim si novitatum amantes deprehendantur, qui nulla ratione sunt ferendi; reliquum præterea mihi nihil est, nisi ut hæc ipsa serventur, ut maximi res momenti, quam ardentissimè possum urgere.* Utinam hujus sapientissimi Generalis consilia & Decreta ad amussim servarentur: *brevi reformaretur mundus, qui ex licentia opinandi in præceps ruit, latissimam viam ingrediendo, quæ ducit ad perditionē.*